

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KİMLİKLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Yelda SEVİM**

**HAZIRLAYAN
İbrahim AKKAŞ**

ELAZIĞ- 2008

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI**

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KİMLİKLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez / / tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman	Üye	Üye
Yrd.Doç.Dr. Yelda SEVİM	Prof.Dr. Y.Cemalettin ÇOPUROĞLU	Yrd.Doç.Dr. Ahmet YATKIN

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun / / tarih

ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet AKSİN
Enstitü Müdürü

Özet

Yüksek Lisans Tezi

Küreselleşme Sürecinde Kimlikler

İbrahim AKKAŞ

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

2008

Küreselleşme, son yıllarda sıklıkla kullanılan kavramlardan biridir. Kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle önemli bir ivme kazanan küreselleşme, günümüzde ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel boyut kazanarak az veya çok tüm dünya ülkelerini etkilemeye başlamıştır.

Kimlik sosyal bazda kişinin sahip olduğu kültüre bağlı olarak bir var oluş ve ifade biçimin en yalın halidir. Kimlik kavramının bireysel olan içeriğinin yanı sıra toplumsal özellik kazanarak millî ölçekte kullanımı birey ve toplum etkileşimini sosyo-kültürel yönde etkilemekte ve yönlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kimlik

SUMMARY

Masters Thesis

Globalization Continuum Identits

İbrahim AKKAŞ

**University of Firat
The Institute of Social Secience
And Postgraduate Studyy in Sociology**

2008

Globalization is a concept used often in recent years. Nowadays, the concept of globalization which has gained on important acceleration with the development of mass communication devices has begun to influence more or less the whole world in respect of the economic, political, social and cultural.

Identity is the simplest way of an expression and meaning in the social base of a person regarding culture. The concept of identity having a personal meaning could also gain a social feature and by the adaptation of its usage in national and social scale could also shape, affect and form the relation and integration between one single person and the society.

Key Words: Globalization, Identity

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
SUMMARY	III
MASTERS THESIS.....	III
ÖNSÖZ.....	VI
KISALTMALAR	VII
İÇİNDEKİLER.....	IV
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	2
1.1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE AMACI	3
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
KÜRESELLEŞME VE KİMLİK KAVRAMLARININ İZAHİ.....	5
1. KÜRESELLEŞME	5
1. 1. KÜRESELLEŞME TANIMLARI	7
1. 2. KÜRESELLEŞMENİN BOYUTLARI	16
1. 2. 1. Ekonomik Küreselleşme	18
1. 2. 2 Kültürel Küreselleşme	23
1. 2. 3. Siyasî Küreselleşme	32
1. 3. KÜRESELLEŞME TEORİLERİ	38
1. 3. 1. Giddens'in Küreselleşme Teorisi	39
1. 3. 2. Robertson'un Küreselleşme Teorisi	42
1. 3. 3. Wallerstein'in Küreselleşme Teorisi	44
1. 3. 4. Waters'in Küreselleşme Teorisi.....	45
1. 3. 5. Bauman'ın Küreselleşme Teorisi	45
1. 4. KÜRESELLEŞMEYE DAİR YAKLAŞIMLAR	47
1. 4. 1. Aşırı Küreselleşmeciler Tezler.....	47
1. 4. 2. Şüpheliler (Küreselleşme Karşıtları)	49
1. 4. 3. Dönüşümcüler.....	52
1. 5. KÜRESELLEŞMENİN SONUÇLARI.....	53
1. 5. 1. Küreselleşmenin Ekonomik Sonuçları.....	53
1. 5. 2. Siyasî Sonuçları	59
1. 5. 3. Küreselleşmenin Sosyal ve Kültürel Sonuçları	60
1. 5. 3. 1. Toplumsal Adaletsizlik ya da Eşitsizlik.....	70
1. 5. 3. 2. Küreselleşme ve Güvensizlik	71
1. 5. 3. 3. Toplumsal Bütünleşme	72
2. KİMLİĞİN SOSYOLOJİK İZAHİ.....	73
2. 1. KİMLİĞİN TANIMI.....	73
2. 2. KİMLİĞİN OLUŞUM SÜRECİ	79
2. 3. BİREYSEL VE TOPLUMSAL KİMLİK.....	88
İKİNCİ BÖLÜM.....	94
KÜRESELLEŞME VE KİMLİK.....	94
1. GELENEKSEL-MODERN VE POSTMODERN SÜREÇTE KİMLİK	95

1. 1. GELENEKSEL KİMLİK	95
1. 2. MODERNİTE VE KİMLİK	98
1. 3. POST MODERNİTE VE KİMLİK	100
1. 4. MODERN VE POST MODERN KİMLİKLERİN BENZERLİK VE FARKLILIKLARI	103
2. KÜRESELLEŞMENİN KİMLİĞİN BİLEŞENLERİ VE BOYUTLARI ÜZERİNE ETKİSİ.....	105
2. 1. KÜRESELLEŞME VE ETNİK KİMLİK.....	106
2. 2. KÜRESELLEŞME VE MİLLÎ KİMLİK	114
2. 3. KÜRESELLEŞME VE KİMLİK SORUNU	127
SONUÇ.....	141
KAYNAKÇA.....	147
ÖZGEÇMİŞ	155

ÖNSÖZ

Küreselleşme son yıllarda üzerinde en çok tartışılan, çok farklı anlam ve değerler yüklenen, çok farklı tanımlamalara ve nitelendirmelere konu olan kavramların başında gelmektedir. Kısaca, “dünyanın tek bir mekân olarak algılanabilecek ölçüde sıkışıp küçülmesi anlamına gelen bir süreci” tanımlayan küreselleşme, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin millî sınırlar dışına taşarak yayılması olarak değerlendirilmektedir.

Çeşitli alanlarda değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına neden olan küreselleşme aynı zamanda yeni sorunlara yol açmaktadır. Bunların önemlilerinden biri de kimlik sorunudur. Bu nedenle kimliğe dair yaşanan sorunları, bugünkü biçimiyle ortaya çıkan küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak tartışma zorunluluğu bulunmaktadır.

Sınırsız Internet imkânı bilginin, fikirlerin ve imgelerin dünya boyunca değişimini ve yayılmasını sağlayarak, zaman-mekân sınırları alt üst edilmektedir. Bu durum gerçekte küresel yaşam biçimini etkinleştirmektedir. Böylece küresel kültürün etkin kılınması hedeflenmekte böylece hegemon güçler; yeni bir yaşam tarzı, kavramları simgeleyen yeni ürünler ve yeni bir kimliksizliği öneren kimlik pazarlamaktadırlar. Sömürgeci güçler, insanlara hükmetmenin yolunun öncelikle onların kimliklerine hükmetmekten geçtiğini bilmektedirler. Bu nedenle bir topluma yönetim biçimi dayatılmadan önce kimlik dayatılmaktadır.

Çalışmamın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen danışmanım, Hocam Yrd. Doç. Dr. Yelda Sevim’e, yetişmemizde büyük emeği olan ve her türlü desteğini esirgemeyen İnönü Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyelerinden Hocam Yrd. Doç. Dr. Taner Tatar’a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

KISALTMALAR

- AB : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
ATM: Elektronik Vezneler
BM : Birleşmiş Milletler
Çev. Çeviren
ÇUŞ: Çok Uluslu Şirketler
DTÖ- WTO : Dünya Ticaret Örgütü
DPT : Devlet Planlama Teşkilatı
GATT : Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
G7 : G7 Ülkeleri
IMF : Uluslararası Para Fonu
MAI: Çok Taraflı Yatırım Anlaşmaları
MNC: çok uluslu şirketler
NAFTA : Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşmaları
OECD : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UÖŞ-TNC: Ulus Ötesi Şirketler

GİRİŞ

20. yüzyıl biterken bilimsel, teknolojik ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak iletişim, enformasyon ve bilişim alanında gerçekleşen hızlı değişim uluslar arasındaki sınırların önemini ortadan kaldırdı. Bu süreç dünyayı giderek küçültürken; “küreselleşme” kavramını da tartışmaların odak noktasına yerleştirdi. Ulus-devlet ve ideolojilerin egemenliğinde kutuplaşan dünya, Sovyetlerin çöküşü ve soğuk savaşın sona ermesiyle yerini yeni dünya düzeni olarak tartışılan küreselleşmeye bıraktı. İnsan hakları, liberal demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi anlayışıyla yerküreyi tamamen etkisi altına alan bu süreç siyasal boyutu ile A.B.D’nin liderliğini, ekonomik boyutuyla da çokuluslu sermayenin etkisini hissettirdi. Kültürel ayağında ise, evrensellik ve yerellik aynı anda sunulurken, tek düze tüketim kültürünün markalar egemenliği öne çıktı. Kültürel alanda yaşanan bu değişimler etkisini kimlik üzerinde de hissettirmektedir.

Küreselleşme sürecinde değişimin, farklılaşmanın kültürel kimlikleri yeniden yapılandıracağı ve renklendireceği iddiası varken, liberal demokrasinin kaçınılmaz son olarak sunulması ve medeniyetler çatışmasından söz edilmesi kendi içindeki çelişkileri oluşturmaktadır. Küreselleşme, insanlığın tümünü kucaklayarak evrensel değerlere yönelmiş gibi görünse de, dünyadaki sermayenin merkezleşmesi, Amerika ve Batı bloğunun tekelinde toplanmasından dolayı Amerikanlaşma olarak da nitelendirilmektedir. Böyle bir adlandırmada diğer etkenlere ilave olarak Sovyetler Birliği’nin dağılması da etkili olmaktadır.

Küreselleşmenin iki temel kaynağından olan birincisi, Sovyetler Birliği’nin dağılması ikincisi ise teknoloji alanındaki gelişmelerdir. İnsanlar arası ilişkileri etkileyen teknolojik gelişmeler eskiden beri olmakla birlikte, özellikle bilgisayarın keşfi ve gündelik hayatımıza girmeye başlaması ve ardından internetin iletişimde önemli bir araç halini almasının tarihi pek eski değildir. 1960’lardan itibaren gelişmeye başlayan, bilişim ve iletişim teknolojileri, 1980’lerden sonra bilgisayarın küçülmesi ve

ucuzlaşmasının ardından İnternet'in de yaygınlaşması ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bütün bu araçlardan yararlanan insanların değişik kültürlerden etkilenmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu bakımdan küreselleşme, ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen yeryüzünün her alandaki değişimi ifade etmek için kullanılan sihirli bir sözcük haline gelmiştir. Ancak küreselleşmenin sihri, olgu olarak yaşananlardan ziyade propaganda olarak sunulanlarla artmaktadır.

Bugüne ait özellikleriyle çeşitli alanlarda değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına neden olan küreselleşme süreci, ortaya çıkmasına yol açtığı sorunlarla birlikte çok sayıda olgu ve durumun yeniden tanımlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu konuların en önemlilerinden biri kuşkusuz “kimlik” ve kimliklerin yeniden nasıl tanımlanacağı sorudur.

Kimlik, idrak, inanç ve duygular, farklı taleplerin olduğu kadar farklı değerlerin de bir ürünüdür. Bu bakımdan küresel güçler ve onların hizmet ettiği odaklar çıkarlarını kurumsallaştırmak için kimliklerini aşmak zorunluluğu duyarlar. Zira etkin sömürü merkezleri çıkarlarının kurumsallaşması ya da yükselmesi için kimliklerin yozlaşması ya da alçalmasını zorunluluk olarak görürler. Kimlikler yabancılaştırılabilir, yozlaştırılabilir hatta asimile edilebilirler ancak asla yok edilemezler.

1.Araştırmanın Konusu

Küreselleşme sürecinde sınır ötesi iletişim, uluslar arası siyasî baskılar ve göç gibi olgular, yaşadığımız yerin bize ait olmadığı, bizim kontrolümüzde olmadığı düşüncesini vererek kimlikleri hem kırılğanlaştırıyor hem de yerelleştiriyor. Bir zamanlar hâkim olan siyasal kimliklerin tekliği ve tek kültürlülük yönündeki anlayış, yerini çok kimliklilik ve çok kültürlülüğe bırakmaktadır. Şüphesiz hareketliliğin kimlik sorunlarını doğurması yeni değildir. Fakat yine de modern dönemde millî kimliklerin insanlar için en elverişli yaşam çerçevesini sunacağı yönünde bilim adamları ve siyasetçiler hem fikirdi. Bugün ise belirgin bir tek kimlik tarzının elverişliliği iddiası, insanlara totaliter eğilimler çağrıştırmaktadır. Küreselleşme, dünyayı algılayış biçimimizi değiştirerek, mekâna bağımlı ve mekândan kimlikler yaratır. Kimliklerin istikrarlı ve sabit referans odakları olduğu bir dünyadan, bütün kimliklerin kuşatıldığı, tehdit altında bir dünyaya doğru yol almaktayız. Bu süreçte, dünyanın her yerinde görülen, kimlikleri yeniden sabitleme çabaları, bir yönüyle hep küreselleşmenin yarattığı şaşkınlık ve belirsizliklere bir tepkidir. Şaşkınlık ve belirsizliklere tepki olarak

canlanan yerel kimliklere yönelik ilgi, kendini farklı biçimlerde gösterdiği için, bunları toptan ret veya kabul etmek mümkün değildir. Yerel kimlikler arasında bir uzlaşımın sağlanabilmesi, günümüz kimliklerinin önemli sorunlarından birisidir. Bu uzlaşımın, ortak mekânlarda ortak bir değer veya bir şemsiye kimlik etrafında sağlanması mümkündür. Bütün yaşananlara ve küresel propagandaların artmasına rağmen millî kimlikler önemli bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır.

1.1.Araştırmanın Kapsamı ve Amacı

“Küreselleşme Sürecinde Kimlikler” adını taşıyan bu çalışma, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm “Küreselleşme ve Kimlik Kavramlarının İzahı”na, ikinci bölüm ise “Küreselleşme ve Kimlik” ilişkisine ayrılmıştır.

Birinci bölüm, kendi arasında ikiye ayrılmaktadır. Bu alt başlıklar “küreselleşme” ve “kimlik”tir. Birinci bölüm; Küreselleşmenin Tanımı, Küreselleşmenin Boyutları, Küreselleşme Teorileri, Küreselleşmeye Dair Yaklaşımlar, Küreselleşmenin Sonuçları, Kimliğin Tanımı, Kimliğin Oluşum Süreci, Bireysel ve Toplumsal Kimlikler şeklindedir.

İkinci bölüm ise, kendi arasında iki ana başlık altında hazırlanmıştır. Bunlar; “Geleneksel, Modern ve Postmodern Süreçte Kimlik” ve “Küreselleşmenin Kimliğin Bileşenleri ve Boyutları Üzerine Etkisi” olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmanın amacı; gelişen ve değişen dünyada küreselleşmenin kimliklerin farklı boyutları üzerindeki ilişkisi çerçevesinde, genel olarak dünyada özel olarak da Türkiye üzerindeki etkisini tespit etmektir. Günümüzde gerek dünyada gerekse Türkiye’de kimlik tartışmaları farklı boyutlarda ve alanlarda artarak devam etmektedir. Bilhassa kimlik tartışmaları, siyasî projelerin konusu haline gelerek tespit şeklinde arz edilmekten ziyade proje olarak sunulmaktadır. Amacımız siyasî tespitlerden ziyade sosyolojik tespitlerde bulunmaktır.

1.2.Araştırmanın Yöntemi

Bilimsel yöntem, bilgi elde etmek için izlenen yol, bilime katkı getirmiş ve getireceğine güvenilen süreçler, problemi çözmek için izlenen yol olarak tanımlanmaktadır. Sosyolojide yöntem sorunu bir epistemik grup olarak sosyologların ya da birey olarak sosyologun topluma, toplumsal olgulara, toplumsal ilişkilere bakış açısıyla aynı anlama gelmektedir. Sosyolojinin bilimler arasında yeni olmasından dolayı, sosyoloji dünyasında çok sayıda temel yaklaşım ya da yöntem bulunmaktadır.

“Küreselleşme Sürecinde Kimlikler” konulu tez çalışmam, teorik çerçeveli olarak konunun genel kabul gören kaynaklarına başvurular yapılarak ve yorumlamalara gidilerek hazırlanmıştır. Temel eserler ve makaleler incelenmek suretiyle çalışmalar yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE KİMLİK KAVRAMLARININ İZAHİ

1. KÜRESELLEŞME

Küreselleşme kavramı, hem gündelik hayatta, hem de politik, ekonomik ve diğer sosyal bilim alanlarında son yılların en çok kullanılan kavramlarından birisidir. Küreselleşmenin niteliği, nedenleri ve sonuçlarının yanı sıra, küreselleşmenin çeşitli sosyal olgular üzerindeki etkileri de uzun yıllardır tartışılan konular arasında yer almaktadır. Küreselleşme, kimilerine göre toplumsal dönüşümlerin olumlu olmasına neden olurken, kimilerine göre de tam tersi sonuçlar ortaya koymaktadır.

Genel olarak dünyanın yeniden yapılanması anlamına da gelen küreselleşme 1980’lerden itibaren sıklıkla Amerikan üniversitelerinde kullanılmaya başlanmış, o günden bugüne artan bir şekilde, hemen her alanda da kullanılmaya devam edilmektedir. Kavram geniş bir alanda kullanılınca yerli yersiz kullanımı da o denli artmıştır. Ancak günümüzde o kadar anlam yüklü bir kelime haline gelmiştir ki, bilimsel çevrelerin dışında yapılan tartışmalar bile “küreselleşme” kavramına atıf yapılarak başlamaktadır. Bu kavramın ortaya çıkması iki temel faktöre bağlanabilir. Öyle ki; küreselleşmenin kaynağından olan birincisi, Sovyetler Birliği’nin dağılması ikincisi ise teknoloji alanındaki gelişmelerdir. 1960’lardan itibaren gelişmeye başlayan, bilişim ve iletişim teknolojileri, 1980’lerden sonra bilgisayarın küçülmesi ve ucuzlaşmasının ardından Internet’in de yaygınlaşması ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bütün bu araçlardan yararlanan insanların değişik kültürlerden etkilenmesi kaçınılmaz olacaktır (Durgut, 2004: 89-90).

Küreselleşme ile ilgili değerlendirmeler, genellikle ekonomi üzerinde yoğunlaşmakla birlikte, onun teknolojik, siyasî, sosyal ve kültürel boyutları da dikkate alınmalıdır. Küreselleşme olgusunun boyutlarından en önemlisi, ekonomik küreselleşme boyutudur. Zaten küreselleşmenin siyasî ve kültürel boyutu kısmen ekonominin küreselleşmesine bağlıdır. Küreselleşme olgusuna salt ekonomik baktığımızda bu konuda da geniş ve dar kapsamlı yaklaşımlar bulunmaktadır. Ekonomik küreselleşme

kapsamlı olarak, gelişmiş sanayi kapitalizminin yeni bir evresi, post-endüstriyel topluma geçiş süreci olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşme olgusuna ekonomik açıdan daha dar kapsamlı olarak bakıldığında küreselleşme; sermayenin dünya pazarında serbestçe dolaştığı, sermayenin bağımsız biçimde uluslar ötesi hale geldiği bir düzendir şeklinde tanımlar da bulunmaktadır (Akgüç, 2002: 2). Ekonomik küreselleşmenin izlenmesi ve tespit edilmesinin sağladığı kolaylıklar zaman zaman söz konusu etkinin abartılmasına ve diğer etkilerin ve değişimlerin gözden kaçırılmasına sebep olmaktadır. Hâlbuki ekonomi sosyal kurumlar kümesi içerisinde ele alınmalı ve diğer kurumlar içerisindeki yoğun etkileşimi dikkate alınmalıdır.

Küreselleşmenin diğer bir boyutu olan kültürel küreselleşme ise küreselleşmenin en karmaşık ve sosyolojik açıdan en önemli alanını oluşturmaktadır. Kültürel küreselleşmenin önemi, küreselleşmenin diğer kurumsal boyutlarının kültür üzerinde temellenmesinden kaynaklanmaktadır. Kültürel küreselleşme, dünya üzerindeki kültürel akışların artmasını ve yaygınlaşmasını ifade eder. Küreselleşmenin sosyal ve kültürel sonuçları ile ilgili olarak şunlar söylenebilir: Yeni Dünya Düzeni, parçayı, mahalli olanı, ferdi ön plana çıkarmakta, onları toplumdan soyutlamakta, sosyal devlet anlayışını reddetmek suretiyle millî sermayeyi ve coğrafyayı vatansızlaştırma, milletleri kalabalıklaştırma; millî devlete reddiye çıkarma ve yeni kabilecilik peşinde koşmaktır (Talas, 2003: 69). Bütün bu siyasî projelere rağmen, kültür dışarıdan şekil verilebilecek gayet yumuşak bir malzeme değildir.

Küreselleşmenin boyutları tartışılırken siyasî boyutundan da bahsedilmektedir. Emre Kongar'a göre küreselleşmenin siyasî ayağı çok kısaca Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasal liderliği veya dünya jandarmalığıdır. Yani Amerika Birleşik Devletleri küreselleşen dünyanın hem siyasal liderliğine soyunuyor hem de bunun jandarmalığını yapıyor. Amerika Başkanı Clinton bir kongrede yaptığı konuşmada "tüm dünyayı çok katlı bir apartmana benzetmektedir. Bu apartman katlarında az gelişmiş ülkeler, çok gelişmiş ülkeler ve en son katında da ABD bulunmaktadır. Bu nedenle apartmanda olup biten her şeyden komşular etkilendiğinden, bu etkileri önlemek için de sizden aldığım vergilerden biz bu dünyayı denetleyeceğiz. Bu apartmanda bir karışıklık çıkmasın ve en üst katta oturan zarar görmesin". Bu konuşmada küreselleşmenin siyasî boyutu açık ve net olarak görülmektedir (Kongar, 2003: 23-24). Ancak söz konusu etki sadece ABD açısından ve ABD esaslı ele alınamaz. Bu bakımdan siyasî küreselleşme, dünya üzerinde siyasî ilişkilerin yoğunlaşmasını ve genişlemesini ifade eder. Bu

süreçler, devletin egemenliği ilkesi, hükümetler arası kuruluşların artan etkisi ve bölgesel ve küresel yönetişimin geleceğiyle ilişkili bir dizi önemli siyasî sorunu ortaya çıkarmaktadır. Son iki yüz yıldır insanlar siyasî farklılıklarını, belli bir ulus devlete “ait olma” duygusunu veren ülke sınırları çerçevesinde örgütlemişlerdir (Steger, 2006: 83). Ancak bu örgütlenme tarzında önemli değişim sinyalleri ile karşı karşıya bulunmaktayız. Bir taraftan ulus devletlerin ötesinde gerçekleşen yeni siyasî oluşumlar diğer taraftan çift kutuplu dünya anlayışında meydana gelen değişimler önemli görülmektedir. Bu çerçevede küreselleşmenin siyasî sonuçları, dünyada iktidarın bölünmüşlüğüne sona ermesi, yani dünyanın çift kutupluluktan tek kutupluluğa dönüşmesi şeklinde izah edilebilmektedir. Aynı zamanda çok uluslu şirketlerin ulus devletin yerini alacağı ve ulus devletin giderek zayıflayacağı iddiası da tartışılmaktadır.

Küreselleşme gerçeği, getirdiği olumlu fırsatların yanında toplum hayatında da birçok olumsuz sonuçlara vesile olmuştur. Bu olumsuz gelişmelerden en başta geleni, dünya toplumlarından geri kalmış olanların, her geçen gün ileri sanayi toplumlarının daha fazla gerisinde kalmalarıdır. Bunun yanı sıra, yine geri kalmış toplumların tabakalaşma yapısında, daha büyük dengesizlikler meydana gelmiştir. Ayrıca küreselleşme, özellikle geri kalmış toplumlarda tüketim kültürünü kamçılayan özelliğiyle, bireyler üzerinde tüketim yolunda sahip olunan sosyal ve kültürel değerlerin önemini azaltıcı etkide bulunmaktadır. Hatta tahrip edici bir hâl alabilmektedir. Küreselleşme süreci olumlu sonuçları yanında mevcut haliyle güvensizliği, eşitsizliği, toplumsal adaletsizliği, artırmakta ve toplumsal dayanışmayı zayıflatmaktadır. Bütün bu farklı oluşum ve algılamalar küreselleşmenin tanımlarına da yansımakta, oldukça farklı tanımlamalarla kendisini göstermektedir. Tanımlamaların bir kısmı ideolojik duruşla şekillenmekte, bir kısmı temele yerleştirilen kurumla sınırlı kalmakta bir kısmı da oldukça geniş bir değerlendirme ile yapılmaktadır. Bazı tanımlamalarda da kavram, olgunun ifadesi olarak düşünülmekten ziyade arzu edilen projeyi ifadeye dönüşmektedir.

1. 1. Küreselleşme Tanımları

Küreselleşme, ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen yeryüzünün her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Küreselleşme, son yıllarda üzerinde çok tartışılan, çok farklı anlam ve değerler

yüklenen, çok farklı tanımlamalara ve nitelemelere konu olan kavramların başında yer almaktadır.

Küreselleşme teriminin bilimsel literatürdeki kullanımı oldukça yenidir. 1960’larda Mc Luhan, iletişim alanındaki gelişmeleri değerlendirirken dünyanın elektronik “küresel bir köy”e dönüştüğünü söylediğinde, gördüğü ilgi iletişim çalışmalarıyla sınırlı kaldı. 1980’li yılların ikinci yarısında küreselleşme terimine ilgi arttı. McLuhan’a göre bilgisayarlaştırılmış yüksek hızlı veri yayını süreçlerini ister anlasınlar ister anlamasınlar bütün insanlar, eski özel kimliklerini kaybedeceklerdir. Ortadaki bütün bilgiler, herkesin kullanımına açık olacaktır. Böylece bu anlamda herkes hiç kimse olacaktır. Büyük ölçekli veri şablonlarını yorumlayan ya da yöneten ve böylelikle ışık hızı toplumunun işlevlerini denetleyen birkaç elitist de dâhil olmak üzere herkes, bu robotsu sahne oyununa dâhil olacaktır. Enformasyon alışverişinin oranı hızlandıkça, eski özel kimliklerinin kalite damgası olmuş olan gerçek uzmanlaşmışlıktan yoksun kalarak hepimiz, yeni robotsu anonim şirket mevcudiyetinin içine daha çok karışıp kaybolacağız. Kişi ne kadar çok enformasyon değerlendirirse, o kadar daha az bilir hale gelecektir. Uzmanlık, ışık hızında varolamaz (Mc Luhan, 2001: 209) .

Küreselleşmenin kelime olarak kaynağı İngilizce’dir. Küreselleşme İngilizce “Globalisation” kelimesinin Türkçe karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bazen sadece ekonomik anlamda, dünya ülkelerinin birbirine yaklaşması olarak, bazen emperyalizmin yeni ismi olarak, bazen de ekonominin yanında siyasî, sosyal ve kültürel değerlerin yakınlaşması olarak anlandırılmaktadır. ”Global” kavramı ise, dünyanın küreselleşme sürecinde aldığı durumu tanımlayan “küresel” kavramına karşılık olarak kullanılmaktadır.

“Globe” küre demektir ama glob-al kesinlikle küre-sel değil, doğrudan doğruya topyekun, total daha doğrusu totallerin totali, yekunların yekunu anlamına gelir. Fakat hata sadece çeviriden kaynaklanmamaktadır. “Küreselleşen dünya da” tabiri ile, mevcuda sanal bir elbise biçilmekte ve sanki gerçekten “varmış” gibi propaganda teknikleri ile de dillendirilerek, bütün olan ve bitenler tartışma dışı bırakılmaya ya da söz konusu kavramlaştırma ile belirlenen alanın içine çekilmeye çalışılmaktadır (Tatar, 2008: 15). Böylece var olan değil de olması arzulanan ve küresel güçlerin belirlediği hedefler ön plana çıkarılmaktadır.

Beck'e göre globalleşmeyi yerleşmeyle, bütünleşmeyi parçalanmayla, merkezleşmeyi adem-i merkezleşmeyle bir kumaşın iki yüzü gibi bir arada düşünmemiz gerekir. Bunun için önce "globalizm", "globalite" ve "globalleşme" olarak üç terim ayırt edilmelidir. Globalizm, globalleşmenin ekonomiye indirgenmiş tek boyutlu ve düz çizgisel bir zihinsel algılamaya dayanmasıdır. Ekoloji, kültür, politika, sivil toplum gibi oluşumları dünya Pazar ekonomisinin hâkimiyetine tabi olduğunu haklılaştıran bir algılamadır. Globalite, bir dünya toplumu anlayışı doğrultusunda ülkelerin birbirine çok boyutlu ilişkiler ağı içinde bağlı hale gelmeleri durumudur. Burada "Dünya Toplumu"ndan kastedilen, ulus-devletin politik gücünü aşan, onun tarafından belirlenemeyen, siyasî ilişkilerin bütünüdür. Globalleşme ise, ekoloji, kültür, ekonomi, politika ve sivil toplum oluşumlarını yan yana fakat birbirine indirgenmeyecek şekilde var eden millet aşırı bir süreçtir. O halde globalleşmeden söz ettiğimizde sadece ulus devletlerin rolünü arka plana iten millet aşırı aktörlerin yön verdiği bir süreci tanımlıyoruz. Aynı zamanda bir politik-ideolojik eğilimi ve toplumların karşılıklı bağılıklarına dayanan bir ağın vücut verdiği "dünya toplumu" gibi sosyolojik bir oluşumu da resmetmiş oluyoruz. Bununla beraber globalleşmeden söz etmek, tarafsız bir şekilde gelişen ve tamamen olumlu sonuçlar içeren bir olgudan söz etmek değildir (Sarıbay, 2004: 18-19).

Küreselleşme, Batı literatüründe, olgusal olmaktan çok entelektüel bir çalışma alanı olarak dikkati çekmektedir. Bu anlamda küreselleşme; bir yandan dünyanın küçülmesi, bir yandan da bütünleşmiş dünya bilincinin güçlenmesi, dünya ölçeğinde toplumlararası ilişkilerin yoğunlaşması gibi felsefî ve sosyolojik boyutu ağır basan tanımlarla ortaya konulmaktadır (Robertson, 1999: 21).

Giddens'a göre küreselleşme; uzak yerleşimleri birbirine yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıdır. Toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması "yüksek modernlikle gelen zaman-mekân ayrışması"nın genişlemesinin bir sonucudur. Böylelikle insanlık tarihinde ilk defa insanların ve toplumların küresel ölçekte ilişkileri gerçeklik kazanmış olur. Küreselleşmeyi özellikle Batı dışı toplumlar açısından "rahatsız edici derecede Batılılaştırma" veya global düzende ABD'nin tek hakim güç olduğu göz önüne alındığında Amerikanlılaştırma'yı da söylemek mümkündür (Giddens, 1996: 62). Hakikaten de küreselleşmeyle birlikte

dünyanın süper gücü konumunda gösterilen Amerikan hayat tarzı, değerleri ve Batı düşünce tarzı toplumlara empoze edilmeye çalışılmaktadır.

Küreselleşme, ortaya çıkmakta olan yeni koşulların açıklamalarını da içeren bir kavram olarak geçerlilik kazanmıştır. Küreselleşme kapitalist dünya anlayışının alternatifi olarak ortaya konulan komünist sistemin iflası sonrasında, Batılı dünya algısının Batı dışı dünyanın tamamına yönelik bir siyaset olarak yaygınlaştırılması çabası ile birlikte düşünüldüğünde, daha anlamlı görünmektedir (Akça-Özkul, 2006: 87).

Özellikle iletişim ve ulaşım alanında yaşanan hızlı gelişmelerle birlikte küresel güçler toplumlar üzerindeki etki alanlarını genişletmişlerdir. Bu doğrultuda küreselleşmeyi, "zaman-mekan sıkışması" olarak tanımlayan David Harvey, bu sıkışma sonucunda dünyaya bakış tarzımızda çok köklü değişikliklerin olduğunu vurgular. "Sıkışma" terimi hayatın hızının artışı ve mekânsal engellerin aşınması anlamına gelir. Mekânı kat etmenin aldığı zaman 1500'lerden 1960'lara kadar 70 kat küçülmüştür. 1500-1800 arası atlı arabalar ve yelkenli gemilerle saatte en fazla 16 kilometre mesafe kat edilmekteydi. 1850-1930 arası buharlı lokomotifler saatte ortalama 100 kilometre, buharlı gemiler ise saatte, 60 kilometre hız yapabiliyordu. 1960'larda ise jet yolcu uçakları saatte 800-1100 kilometre hız yapabilmektedir (Harvey, 1999: 270-271). Yine iletişim alanında yaşanan gelişmeler değerlendirildiğinde Marley ve Robins küreselleşmeyi, "anlık ve derinliği olmayan bir dünyanın yaratılması" olarak tanımlarlar. Dünya üzerindeki sınırların kalktığı, anlam mekânlarının sabitliklerini kaybettiği ve her şeyin sadece akış halinde olduğu bir mekânın mekânsızlığın var olduğu bir dünya şeklinde tanımlarlar (Özyurt, 2005: 23).

Diğer bir yaklaşıma göre küreselleşme; başta iletişim, enformasyon ve ulaşım olmak üzere insani etkileşimin çeşitli biçimlerinin, uluslararasıdaki coğrafi sınırların önemini yitirmesine yol açacak şekilde, dünya ölçeğinde hızla yayılması ve bunun sonucunda insan, gündem ve ilgilerin dünyalaşması süreci olarak tanımlanabilir (Kocadaş, 2006: 59).

Küreselleşme bir olgu olarak öznelerle gönderme yapar yani, dünyayı etkisine alan küreselleşme dünya üzerinde yaşayan her ulusun, her toplumun ve her insanın hep beraber gerçekleştirmekte karar kıldığı bir olgu değildir. Küreselleşme, küreselleşmeyi fikri, kültürel ve ekonomik bir proje olarak tasarlayıp uygulamaya yönelenlerin olayıdır (Talas, 2003: 9). Küreselleşme, geleneksel, siyasî, kültürel ve coğrafi sınırları giderek

aşan yeni toplumsal ağların ve faaliyetlerin yaratılmasını ve mevcut olanlarının çoğaltılmasını içermektedir. Günümüzde yaşanan küreselleşme daha çok modernliğin bir sonucudur. Bu nedenle de belirli bir zaman dilimi içinde, modernlik ne kadar insanlığın kaderi ise, küreselleşme de o kadar kaçınılmazdır. Günümüzün uydu haber şirketlerinin ortaya çıkması, profesyonel ağların oluşturulması, teknolojik yenilikler ve siyasî kararların bilişimi yoluyla mümkün hale gelmiştir. Bunlar sınırları dar düzenlemelerin ötesine uzanan yeni toplumsal düzenlerin ortaya çıkmasına imkân vermektedir. Küreselleşme bu yüzden dünyadaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilir. Uzak yerellikleri birbirine bağlayan bu yoğunlaşma öyle bir şekilde gerçekleşmektedir ki, yerel olaylar kilometrelerce uzaklıktaki olaylar tarafından biçimlendirilmekte ve bunun tam tersi de söz konusu olmaktadır. Küreselleşme, toplumsal ilişkilerin ve işlemlerin uzamsal örgütlenmesinde –kapsam, hız ve etki açısından ifade edilen-bir dönüşümü içeren süreç olarak düşünülebilir. Bu dönüşüm kıtalararası veya bölgeler arası akışları ve faaliyet ağlarını, etkileşimi ve güç kullanımını meydana getirmektedir (Steger, 2006: 27-28).

Mittleman küreselleşmeyi etkileşimin artması ve sosyal ilişkilerin yoğunlaşması olarak izah etmektedir. Esasında küreselleşme, önceden de var olan bir dizi etkileşim ve ilişki biçiminin, hızla gelişen ulaşım ve iletişim teknolojileri ile yoğunlaşması olarak tanımlanmaktadır. Bu izahta vurgu, bir takım geçirgenliklerin artması ve herkesin birbirinden rahatlıkla ve hızla haberdar olabileceği bir yapısal dönüşüm yaşanmasına yöneliktir. Ayrıca Mittleman, bahsettiği özelliklere binaen küreselleşmenin bir ideoloji olarak her ülkenin bir diğerini etkilemesi olduğu düşünülmektedir (Tatar, 2008: 20).

Küreselleşmeyle birlikte dünyanın herhangi bir ülkesinde meydana gelen olaylardan diğer ülkeler etkilenmekte ve toplumlar birbirine daha çok bağımlı hale gelmektedirler. Küreselleşme, dünya ölçeğindeki karşılıklı toplumsal bağımlılıkları ve mübadeleleri meydana getiren, çoğaltan, yaygınlaştıran ve yoğunlaştıran toplumsal süreçlerin çok boyutlu kümesini ifade etmektedir. Bu süreçler aynı zamanda, insanların yerel olanla uzakta olan arasında mevcut bağlantılardaki güçlenmeyi giderek kolaylaştırmaktadır (Steger, 2006: 31).

Ekonomik açıdan ele alındığında ise küreselleşme, dünya ekonomisinin, her bir ülkenin ekonomik ve ticari ilişkiler açısından diğerine bağımlı olduğu ve kendi mal ve hizmetlerini diğer ülkelerle değişime sokma gereği duyduğu bütünleşmiş tek bir pazar yapısına doğru ilerlemesi ve genişlemesidir (Külünk, 2006: 15). Gencay Şaylan da

küreselleşmeyi, “pazarın dünya ölçeğinde büyümesi, millî sınırların dışına çıkması, dünyanın tek pazar haline gelmesi” şeklinde ifade etmektedir (Şaylan, 1999: 13). Gerçekten de bugün dünyaya baktığımızda ülkeler arasındaki ekonomik ve ticari duvarların tamamıyla yıkılmaya yüz tuttuğuna, sermayenin ve bir ölçüde emeğin dünyanın her ülkesine rahatça girip çıkabildiğine şahit olmaktadır.

Friedman’a göre küreselleşme, dünyanın küreselleşmiş tek bir pazar halinde birbirine kenetlenmesinin derecesi ve yoğunluğu ve bu sürece katılan ve ondan etkilenen insan ve ülkelerin sayısını ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır (Friedman, 2003: 16). Friedman küreselleşmeyi, ”altın deli gömleği” olarak tanımlamaktadır. “Altın deli gömleği” içinde bulunduğumuz küreselleşme çağının tanımlayıcı siyasî-ekonomik giysisidir. Küreselleşmenin sadece altın deli gömleği vardır. Eğer ülkeniz bu gömlek için ölçü aldırمامışsa bunu yapacaktır. Altın deli gömleği ilk kez 1979’dan itibaren İngiltere’de Margret Thatcher tarafından dikilmeye ve popüleştirilmeye başladı. Soğuk savaşın bitiminde üç demokratikleştirme sürecinin bütün alternatif modaları ve onları koruyan bütün duvarları yerle bir etmesiyle, altın deli gömleği küresel bir moda haline geldi. Bir ülkenin altın deli gömleğini giyebilmesi için şu altın kuralları benimsemesi ya da bunlara doğru yol aldığını göstermesi gerekir: (Friedman, 2003: 124-125)

- Özel sektörü ekonomik büyümenin temel motoru haline getirmek.
- Enflasyon oranını düşük tutmak ve fiyat istikrarı sağlamak,
- Devlet bürokrasisini küçültmek,
- Bütçe fazlasını sağlamasa bile olabildiğince dengeli bir bütçe yürütmek,
- İthal ürünler üzerindeki gümrük tarifelerini kaldırmak veya düşürmek,
- Kotalardan ve yerel tekellerden kurtulmak,
- İhracatı arttırmak,
- Devlete ait sanayi kuruluşlarını ve kamu iktisadi teşebbüslerini özelleştirmek,
- Sermaye piyasalarını serbestleştirmek,
- Para birimini konvertibl hale getirmek,
- Ülkedeki sektörleri, hisse senedi ve tahvil piyasalarını doğrudan yabancı mülkiyete ve yatırıma açmak,
- Ülke içindeki rekabeti arttırmak,
- Rüşveti azaltmak,

—Bankacılık ve telekomünikasyon sistemlerini özel mülkiyete ve rekabete açmak.

Bu parçaların hepsini birbirine eklediğinizde, altın deli gömleğiniz hazırır. Friedman’a göre küreselleşme, bir fenomen değildir. Gelip geçici bir yönelim değildir. Bugün küreselleşme her ülkenin iç siyasetini ve dış ilişkilerini biçimlendiren kapsayıcı bir uluslar arası sistemdir. Bu sistem giderek artan sayıda insanı, giderek çeşitlenen biçimlerde aynı anda etkiliyorsa, bu sistem küreselleşmedir (Friedman, 2003: 49).

Ekonomik olarak başlayan küreselleşme fırtınası bugün artık, toplumları sosyal ve kültürel boyutuyla da etkilemektedir. Öyle ki küreselleşme, dünyanın neresinde bir değer varsa alınıp, üretim bandından geçirilerek bir metaya dönüştürmek suretiyle bütün dünyaya pazarlanmasıdır. Küreselleşme sadece malların belirli merkezlerden dünyaya yayılma mücadelesini anlatmaz, aynı zamanda kavramların istilasını ile de karşı karşıya bulunmaktayız. Esasında ürünlerin ve malların istilasını, evvela kavramlarla başlamakta ve yine onlarla bitmektedir. Bu kavramların başında demokrasi ve özgürlük gelmektedir. Öyle ki, askeri istilalar bile söz konusu kavramlar aracılığıyla meşruiyet zemini inşa edilerek gerçekleştirilmektedir. Küreselleşme, kendisini kaçınılmaz yegâne gerçeklik olarak takdim etmektedir (Tatar, 2007: 30-31). Küreselleşme süreciyle birlikte bu kavramlar kullanılarak askeri istilalar gerçekleştirilmiştir. Fakat istila edilen ülkelere demokrasi değil, zulüm ve işkence gelmiştir. Bu ülkelere tek tip bir dünya kültürü dayatılmış, tek bir dünya yaratılmaya çalışılmıştır.

Küreselleşme, bazen dünya toplumlarının birbirine benzeme süreçlerini, buna bağlı olarak tek bir küresel kültürün ortaya çıkmasını; bazen de toplumların toplulukların ve kimliklerin kendi farklılıklarını ifade etmek için ve tanımlama sürecinde kullanılabilmektedir (Keyman-Sarıbay, 1998: 9). Küreselleşme, tek tip kültür ve dünya vatandaşlığını hedeflemekte, tek bir küresel pazarın yaratılmasını amaçlamaktadır.

Bülbül’e göre ise küreselleşme, kıtalar arası veya bölgeler arası akımlar ve faaliyet ağları, etkileşimler ve güç kullanımı üreten -genişleme, yoğunluk, hız ve etkileri açısından değerlendirildiği- toplumsal ilişkilerin ve işlemlerin uzamsal organizasyonlarındaki dönüşümü içinde barındıran bir süreçtir (Bülbül, 2006: 23).

Bauman’a göre son zamanların moda kavramı haline gelen küreselleşmede ifadesini bulan şey, “şeylerin kontrolden çıkması” ile ilgili yeni ve rahatsız edici histir. Küreselleşme fikrinin taşıdığı en derin anlam, dünya meselelerinin belirsiz, ele avuca

sığmaz ve kendi başına buyruk doğasıdır; bir merkezin, bir kontrol masasının, bir yönetim kurulunun, bir idari büronun yokluğudur. Küreselleşme, “yeni dünya düzensizliği”nin başka bir adıdır. Küreselleşme, hepimizin ya da en azından içimizden en becerikli ve girişken olanların yapmayı istediği ya da umut ettiği şeylerle ilgili değildir. Hepimizin başına gelen şeylerle ilgilidir (Bauman, 2006: 69-70). Küreselleşme sürecinde hızlı bilgi akışı ve bu bilginin herkes tarafından ulaşılabilir olması bu sürecin belirsizlik olarak tanınmasında etkilidir. Küreselleşmede bu bilgiyi kontrol edenler, kendi arzuladıkları şekilde dünyayı yönetmekte, diğerleri ise bu yönetim şekline razı olmaktadır.

Benzer bir düşünceden yola çıkan Graider küreselleşmeyi içsel ve tasviri olarak şu şekilde ifade etmektedir. “Globalleşme, harikulade bir makineye benzer. İmha ettiklerinin karşılığını alır. Modern ziraatın makineleri gibi büyük ve hareketlidir. Fakat çok karmaşık ve güçlüdür. Koşarcasına sahalar ve sınırları önemsemez. Hareketlilik devam ettiğinden, makine, arkasında büyük tahribat izleri bırakırken, aynı zamanda büyük miktardaki refah ve zenginliği beraberinde getirmektedir. Zengini daha zengin fakiri daha fakir yapmaktadır. Fakat direksiyonda kimse yoktur. Hızını ve yönünü kontrol eden bir iç dinamiği veya direksiyonu olmayan bir makine olabildiğince özgür ve de sınırsızdır. Makine, dünyayı yeniden yapılandıran, kendi kendine işleyen, bir ekonomik sistem draması oluşturan, zorunlu global endüstriyel devrimin zorunlulukları tarafından yönetilen modern kapitalizmdir (Greider, 2003: 17).

Küreselleşme; ekonomik, toplumsal, siyasî ve kültürel değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin millî sınırlar dışına taşarak dünya geneline yayılmasıdır. Bu bakış açısına göre küreselleşme, ülkeler arasındaki fiziksel ve ekonomik egemenliklerin törpülenmesi anlamına gelir. Küreselleşme, farklı toplumsal kültürlerin ve inançların daha yakından tanınması, ülkeler arasındaki her türlü ilişkilerin yaygınlaşması ve yoğunlaşması, ideolojik ayrımlara dayalı kutupların ortadan kalkması sonucunu doğuran kaçınılmaz bir süreçtir. Küreselleşme kavramının soğuk savaş sonrası kapitalist dünyanın kazandığı ideolojik savaşı ekonomik alanda da gerçekleştirmek ve bu üstünlüğü tüm dünyaya hâkim kılmak için uluslar arası sermaye tarafından başlatılan bir süreç olduğuna ilişkin tanımlar da özellikle Marksist yazarlar tarafından kullanılmaktadır. Bu bağlamda küreselleşme; kumanda ekonomisinin küçülmesi, devletin bütün sosyal ve ekonomik ilişkilerden vazgeçmesi, bunun yanında bir de pazarın dünya ölçeğinde tek pazar haline gelmesidir (Şen, 2004: 180-181).

Gelişmeleri emperyalist bağlamda ele alan düşünürlerin bir kısmı ise küreselleşmeyi, sermayenin küresel bir boyut kazanmasıyla ilişkili olarak açıklamaktadırlar. Boratav’a göre küreselleşme, “emperyalizm denen olguya saygınlık kazandırma, emperyalizm karşısında çaresizlik yaratma çabasıdır ” (Boratav, 1999: 125). Emperyalizm tartışmaları aslında küreselleşme tartışmalarıyla eş zamanlı olarak yapılmaya başlamıştır. Ancak tartışma genel olarak Amerikan değerlerinin, tüketim mallarının ve yaşam tarzının başka kültürlerle sızarak yaygınlaşmasıyla dile getirilerek, kültürel emperyalizmle sınırlandırılmıştır. Beş yüz yıllık tarihi bir sürekliliğe sahip olan küreselleşme, başlangıçta dünyanın modernleştirilmesi teorisi üzerine kurulu iken, günümüzde dünyaya Amerika’nın hedefleri doğrultusunda belirli bir biçim verme düşüncesiyle şekillenmektedir (Karakaş, 2006: 58). Küreselleşme, ekonomik olarak ABD’nin ve Batı’nın çok uluslu şirketlerin, dünya üzerindeki egemenliğini arttırmaktadır.

Castells küreselleşmeyi, gezegen çapında zamanda birlik şeklindeki çalışma kapasitesiyle donatılmış ekonomi olarak tarif etmektedir. O, bu tanımlamayı yaparken global ekonominin gayri resmi tezahürlerini vurgulamaktadır (Tatar, 2007 : 30).

Bir başka açıdan ise küreselleşme, modernitenin sosyal, kültürel, fikri ve ekonomik boyutta kendini dünya çapında yeniden kurmasıdır. Bu anlamda da IMF, BM, NATO, AB gibi oluşumlar küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeleri ekonomik, politik, kültürel ve düşünsel bağlamda, bir nesne, efendinin bir nesnesi durumuna getirecektir. Kendini etkin olarak bilginin üretiminde gösteren küresel özne, yine kendini ekonomik özne olarak etkin kılarak bu etkinliğini askeri düzenle korumayı amaçlar. Buna örnek olarak ise, Bosna Hersek savaşı, Afganistan ve son olarak da Irak verilebilir. Bu olaylarda Batı yerel olanı evrensel bir boyuta taşımıştır. Küresel özne; kadın hakları, insan hakları ve demokrasi bağlamında etkinliğini yayma çabası içindedir (Talas 2003: 14).

Thomlison’a göre küreselleşme, bütün küresel alanlar arasında var olan, ama bilerek tasarlanmış herhangi bir planın parçası olmayan karşılıklı bağları ve karşılıklı bağımlılığı düşündürmektedir. Bir başka deyişle küreselleşme, dünya üzerindeki insanları tek bir dünya toplumu oluşturacak biçimde bütünleştiren süreçlerin tümünü anlatmaktadır ve hayatın birçok alanında eş zamanlı olarak ilerleyen ekonominin, maliyenin, piyasaların, teknolojinin, iletişimin ve siyasetin ötesinde kültür ve kimlik alanlarına da uzanan çok boyutlu bir süreçtir (Hsiao-Huang, 2003: 56).

Sonuç olarak küreselleşmenin manasının bugün gelinen noktada, sözlük anlamından çok uzak hale geldiği ifade edilebilir. Bugün küreselleşme daha çok kuzeyli zengin ülkelerin siyasî, sosyal ve kültürel anlamda yoksul ülkeler karşısındaki hegemonyacı üstünlükleri manasında kullanılmaktadır. Bu ülkelerin koydukları kurallara uyanların küreselleşme çerçevesi içinde değerlendirileceği; uymayanların ise dışlanıp yok sayılacağı mantığı ağırlık kazanmaktadır.

1. 2. Küreselleşmenin Boyutları

Küreselleşme sürecinin ortaya çıkmasında çok sayıda faktörün etkisi olmuştur. 20. yüzyılın başlarında meydana gelen 1. ve 2. Dünya Savaşlarından sonra dünya pek çok yönü ile değişmiştir. Alışılmış dengelerin hemen hemen hepsi çökmüş ve dünyada yeni bir oluşum başlamıştır. Çöken ve değişen dengelerin başında eski ekonomik güçler ve bunlara bağlı olan siyasî otoriteler gelmiştir. İmparatorluklar ve krallıklar ile bunların güç kaynağı olan çeşitli kıtalara yayılan sömürgeleri tek tek bağımsızlık olarak dağılmıştır. Ekonomik ve siyasî dengeler değişirken buna paralel olarak sosyal ve kültürel değer ve dengeler de yok olmuş, ortaya çıkan boşlukları yeni dengeler doldurmuştur. Daha önce birkaç büyük güç arasında kurulan siyasî kuvvet dengesi yerini iki kutuplu ve iki bloktan oluşan yeni bir yapıya bırakmıştır. 1945'lerden sonra başlayan dönem, soğuk savaş yılları dönemidir ve burada tüm politik anlayış ve yaklaşımlar farklı hale gelmiştir. 1990'lardan sonra dünya ülkelerinin kendilerini içinde buldukları durum oldukça karışık bir düzen hatta birçok kişiye göre düzensizliktir. Bazı yazar ve düşünörlere göre bu yeni çok merkezli denge düzenidir (Akgönenç, 1998: 123).

Bu yeni dünya düzeni, Batı modernliğinin belli alanlarda değişiklik yaşamasının önünü açmıştır. Uluslararası siyasî yapının değişimi, iki kutuplu siyasî denge sisteminin çökmesi ve iletişim alanındaki gelişmeler yeni bir kavram olarak küreselleşmeyi gündemin tartışma konusu haline getirmiştir. Bu yeni düzende çok kutuplu güç ilişkilerinin birbiri içine geçtiği istikrarsız bir siyasî yapı dünya siyasal sistemine egemen olmuştur.

Küreselleşme hareketinin temposunun artışında ve etki sahasının genişlemesinde katkısı olan belli faktörler vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: (Akgönenç, 1998: 124)

-Dünyadaki siyasî gelişmelere etkisi ve mümkünse kontrolü altında tutmaya çalışan dev uluslararası örgütler. Birleşmiş Milletler gibi.

-Transnasyonal paktlar yani bir çok devleti içeren geniş kapsamlı anlaşmalar. Nato gibi.

-Yine geniş kapsamlı ve çok ülkeyi kapsayan transnasyonal ekonomik birlikler. Avrupa Birliği gibi.

-Birden fazla ülkede faaliyette bulunan iş, imalat ve ticaret merkezleri olan çok uluslu şirketler, bankalar ve ortaklıklar gibi.

Bunlar kuruldukları ülkelerin dışında birçok ülkenin ekonomik ve siyasî yapısına hâkim olmaya başlamışlardır. Dikkatle bakılacak olursa birçok yerde bunların birden fazlasının bir arada faaliyette olduğu görülebilir. Nitekim son yıllarda çıkan savaş veya kriz durumları artık ülkeler arası klasik saldırganlıklardan ziyade yukarıda belirtilen faktörler sebebiyledir. Duvarların yıkılmasının ardından küreselleşmenin önündeki en büyük engellerden birisi aşılmıştır. Artık ABD kendisini bütün dünyanın hâkimi bir siyasî güç olarak görmeye başlamıştır. Küreselleşmenin iki temel kaynağından olan birincisi, Sovyetler Birliği'nin dağılması ise de ikincisi teknoloji alanındaki gelişmelerdir. İnsanlar arası ilişkileri etkileyen teknolojik gelişmeler eskiden beri olmakla birlikte, özellikle bilgisayarın keşfi ve gündelik hayatımıza girmeye başlaması ve ardından internetin iletişimde önemli bir araç halini almasının tarihi pek eski değildir. 1960'lerden itibaren gelişmeye başlayan, bilişim ve iletişim teknolojileri, 1980'lerden sonra bilgisayarın küçülmesi ve ucuzlamasının ardından internetin de yaygınlaşması ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bütün bu araçlardan yararlanan insanların değişik kültürlerden etkilenmesi kaçınılmaz olacaktır (Durgut, 2004: 89-90). Aslında toplumsal süreçleri sadece teknolojiye indirgemek aşırı basitleştirme olur. Ancak teknolojik determinizme yönelik eleştirileri saklı tutarak, küreselleşme üzerinde teknolojinin etkisini inkâr etmek de mümkün değildir.

Teknolojik gelişmeler, dünyada mesafe kavramının eski anlamını ortadan kaldırmıştır. Bu durum belki de ilk etkisini finans piyasalarında hissettirmekle birlikte, bu etki günümüzde çok daha geniş bir alana yayılmıştır. Teknoloji küreselleşme sürecinde yeterli koşul değildir ancak olmazsa olmaz koşuldur (Bozkurt, 2000: 27). Zira teknoloji, küresel ölçekte modernliğe dayanan bir tek dünya kültürünün hızla ortaya çıkmasına ve ulaşabildiği hemen her yere ulaşmasına vesile olmaktadır. Bilhassa ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki yaygın kullanımıyla baş döndürücü gelişme ve hız, bu sürecin başlamasını ya da başlayan sürecin küreselleşme şeklinde nitelenmesini sağlamıştır (Friedman, 2003: 19).

Her gün daha çok insanın, sayısı her gün artan ev bilgisayarları, modemler, cep telefonları, kablolu sistemler ve Internet bağlantıları aracılığıyla her zamankinden daha uzağa daha çok sayıda ülkeye, daha hızlı, daha derinden ulaşabilmesini sağlayan bu değişimdir. Bu değişime “teknolojinin demokratikleşmesi” diyoruz. Teknolojinin demokratikleşmesi; bilgisayarlaşma, telekomünikasyon teknolojileri, minyatürleşme, sıkıştırma teknolojisi ve dijitalleşme gibi çeşitli yeniliklerin 1980’lerde bir araya gelmesinin sonucudur. Teknolojinin demokratikleşmesi aynı zamanda, dünyanın dört bir yanındaki milyonlarca insana, şimdiye kadar görülmemiş yollarla ve şimdiye kadar görülmemiş kolaylıkla, birbirlerine ulaşma, birbirleriyle enformasyon, haber, para, finanssal alım-satım fırsatı vermektedir (Friedman, 2003: 75-76).

Bilgisayarlaşma, telekomünikasyon teknolojileri, dijitalleşme gibi yenilikler teknolojiyi küresel çapta yaygın ve kullanılabilir kılmaktadır. Buradan hareketle, küreselleşmenin yönlendiricisi ve merkezi durumunda ABD’nin ve Batı’nın hayat tarzının büyük bir hızla bütün dünyaya yayılmaya başladığını görmekteyiz. Ekonomik ve siyasi alanda dünyanın süper gücü konumunda olan Amerika Birleşik Devletleri kendi yaşam tarzını bütün dünyaya yaymaya çalışarak, “küresel kültür”ün ortaya çıkmasını hedeflemektedir. Küreselleşme ile ilgili değerlendirmeler, genellikle ekonomi üzerinde yoğunlaşmakla birlikte, onun siyasî, sosyal ve kültürel boyutları da dikkate alınmalıdır.

1. 2. 1. Ekonomik Küreselleşme

Küreselleşme olarak isimlendirilen yeni dünya düzeni, sürekli bir dengesizlikler sürecidir. Bu süreç, kriz atmosferi olan kapitalist sistemin yirminci yüzyılın son çeyreğinde yaşadığı krizden kurtulmak için yeniden yapılandığı bir çıkış noktasıdır. Bu nedenle kapitalizmin tarih boyunca geçirdiği evrelerden bağımsız olarak küreselleşme sürecinin kavranması mümkün değildir.

Kapitalizmin yaşadığı en büyük krizlerden biri 1929 büyük buhranıdır. Bu krizin politik sonuçları faşizmin yükselişi ve 2. Dünya Savaşı sayılabilir. Kapitalizmin bu buhrandan çıkışı Keynes’in müdahaleci devlet anlayışını benimsemesi sayesinde olmuştur. Keynes, “gelirlerin adaletsiz dağıtıldığını ve bu adaletsizliğin arz-talep dengesini bozduğunu bu yüzden devletin talebi suni bir şekilde yükselterek canlandırması gerektiğini” öne sürmüştür (Külünk, 2006: 17).

Dünya ekonomisinin doğası, özellikle 1950’lerden itibaren dramatik bir biçimde değişmektedir. Millî sınırlar üretim süreçleri için artık “su sızdırmayan” kaplardan ziyade yoğun sızmaların gerçekleştiği “elek”ler gibi olmuştur. Bu durumun oldukça geniş alanda etkileri vardır. Bugün her birimiz küresel bir ekonomik sisteme ebeveynlerimiz ve onların ebeveynlerine göre daha fazla dâhil olmuş durumdayız. Bugün eskisinin aksine, çok daha az sayıda endüstri dalı yerel, bölgesel veya millî pazara odaklıdır. Artan sayıda ekonomik faaliyet sadece küresel temelde anlam ifade etmektedir (Dicken, 2006: 44).

Çağdaş ekonomik küreselleşmenin başlangıcı 2. Dünya savaşının sonlarına doğru sakın bir New Bangland kasabası olan Bretton Woods’da toplanan bir ekonomi konferansında oluşturulan yeni bir uluslar arası ekonomik düzenin tedrici olarak ortaya çıkmasına kadar uzanır. Küresel Kuzey’in önemli ekonomik güçleri ABD ve Büyük Britanya’nın önderliğinde, iki savaş arası dönemde uyguladıkları korumacı politikaları tersine çevirdiler. Konferansa katılanlar, uluslar arası ticareti geliştirme yönünde kararlar aldılar. Bretton Woods, aynı zamanda üç yeni uluslar arası ekonomik örgütün oluşturulmasının da temellerini attı. Uluslar arası para fonu, uluslar arası ekonomik sistemin yönetimi için oluşturuldu. Daha sonra Dünya Bankası olarak bilinen Uluslar arası Yeniden İnşa ve Gelişme Bankası, başlangıçta Avrupa’nın savaş sonrasında yeniden inşası için kredi sağlamak için tasarlanmıştı. Fakat 1950’lerde bankanın amacı, dünyada gelişmekte olan ülkelerdeki çeşitli sanayi projelerine fon sağlayacak şekilde genişletildi. Son olarak 1947’de çok taraflı ticaret anlaşmalarını yapmak ve uygulamakla görevli küresel bir ticaret örgütü olarak Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmaları (GATT) oluşturuldu. (Steger, 2006: 62) 1995’de GATT’ın yerine geçmek üzere Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kuruldu. 1990’larda DTÖ, ekonomik küreselleşmenin tasarımı ve etkileri konusunda yeni bir tartışmanın odak noktası haline geldi. Yaklaşık otuz yıl yürürlükte kalan Bretton Woods düzeni, bazı gözlemcilerin denetim altındaki kapitalizmin altın çağı olarak adlandırdıkları dönemin ortaya çıkmasına büyük katkıda bulundu. Uluslararası sermaye hareketleri üzerindeki mevcut devlet denetimi mekanizmaları, tam istihdam ve refah devletinin genişlemesini mümkün kıldı (Steger, 2006: 63).

Ancak 1970’lerin başında Bretton Woods yöntemi çöktü. 2. Dünya savaşını izleyen yıllarda Avrupa’daki ve ABD’deki en muhafazakâr siyasî partiler bile, John Maynard Keynes’in yaydığı daha yoğun bir devlet müdahaleciliğini benimsediler. Fakat

1980'lere gelindiğinde İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher ve ABD Başkanı Ronald Reagon, Keynesçiliğe neo-liberal devrimin başını çektiler ve bilinçli bir şekilde, küreselleşme kavramını dünya ekonomilerinin “liberalleştirilmesi” ile ilişkilendirdiler. Bu yeni neo-liberal ekonomik düzen, 1989-91'de Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da komünizmin çökmesiyle daha da meşruluk kazandı. O tarihten beri ekonomik küreselleşmeyle ilişkili en önemli üç gelişme; ticaret ve finansın uluslar arasılaşması, ulus ötesi şirketlerin artan gücü ve IMF, Dünya Bankası ve DTÖ gibi uluslar arası ekonomik kuruluşların artan gücü oldu (Steger, 2006: 65-66). Böylece küreselleşme olgusunun boyutlarından en önemlisi, ekonomik küreselleşme olarak nitelendirilmektedir. Zaten küreselleşmenin siyasî ve kültürel boyutu kısmen ekonominin küreselleşmesine bağlıdır. Küreselleşme olgusuna salt ekonomik baktığımızda bu konuda da geniş ve dar kapsamlı yaklaşımlar bulunmaktadır. Ekonomik küreselleşme kapsamlı olarak, gelişmiş sanayi kapitalizminin yeni bir evresi, post-endüstriyel topluma geçiş süreci olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşme olgusuna ekonomik açıdan daha dar kapsamlı olarak bakıldığında küreselleşme; sermayenin dünya pazarında serbestçe dolaştığı sermayenin bağımsız biçimde uluslar ötesi hale geldiği bir düzendir şeklinde tanımlar da bulunmaktadır (Akgüç, 2002: 2).

Son yıllarda gerçekleşen teknolojik gelişmenin boyutu, ortaya çıkan büyük toplumsal dönüşümlerin iyi bir göstergesidir. İnsanların ekonomik üretimi gerçekleştirme ve malların mübadelesini örgütleme biçimlerindeki değişiklikler, zamanımızın en büyük dönüşümlerinin belirgin bir yönünü göstermektedir. Ekonomik küreselleşme, dünya ölçeğinde karşılıklı ekonomik etkileşimlerin yoğunlaşmasını ve yaygınlaşmasını ifade etmektedir. Muazzam sermaye ve teknoloji akışları, mal ve hizmet ticaretini teşvik etmiştir. Piyasalar dünyadaki yaygınlık alanlarını genişletti ve bu süreçler millî ekonomiler arasında yeni bağlantılar oluşturdu. 21. yüzyılın önemli yapı taşları olan dev ulus-ötesi şirketler, güçlü uluslar arası ekonomik kuruluşlar ve büyük bölgesel ticaret sistemleri ortaya çıktı (Steger, 2006: 61).

Son yıllarda dünya ekonomisinde en önemli gelişme artan uluslararasılaşma ve ekonomik faaliyetlerin giderek küreselleşmesidir. Ekonomik faaliyetlerin uluslar arasılaşması yeni bir olgu değildir. Bazı iktisadi varlıklar yüzyıllardır uluslar arası varlık olma özelliğine sahiptir. Buna verilebilecek en bariz örnek; baharat ve bazı egzotik gıdalardaki köklü ticaret yapısıdır (Dicken, 2006: 43) .

Küreselleşmenin ekonomik boyutlu güç kaynaklarının başında çok uluslu ya da ulus ötesi şirketler denilen dev kuruluşlar ile bunların oluşturdukları siyasî organizasyonlar ve dünyanın finans piyasalarına kabul ettirdikleri uluslar arası anlaşmaları gelmektedir. Çok uluslu ve ulus ötesi şirketlerin tamamına yakını G7 denilen Kuzeyli ülkelere mensuptur. Bu şirketler, dünya menfaati adını verdikleri Kuzeyin istek ve çıkarlarını paravan şirketleri, ortakları aracılığıyla oluşturdukları lobi faaliyetleriyle az gelişmiş ülkelere dikte ettirmektedirler. Kuzeyin elde ettikleri ayrıcalıkları devam ettirip, yenilerini elde etmenin hesabı içersine girmektedirler. MAI adı verilen çok taraflı yatırım anlaşmaları ile çok uluslu şirketlerin önünde bulunan engeller kaldırılmaktadır. Sermaye akışkanlığının teminiyle çok uluslu şirketlerin ulus devletlerin müdahalesinden kurtarıldığı görülmektedir. Ulus ötesi ekonomiyi şekillendiren başlıca olgu, mal ve hizmet ticaretinden çok, para akışıdır. Egemen millî devletlerin para ve maliye politikaları, giderek daha büyük oranda, ulus aşırı para ve sermaye piyasalarındaki olayları etkin bir yolla biçimlendirmek yerine onlara tepki vermektedir (Talas, 2003: 40).

Uluslar arası şirketlerin giderek artan güçleri, uluslar arası ekonominin yapısını ve işleyişini büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu dev şirketler ve bunların küresel stratejileri, dünyadaki ticaret artışının, sanayilerin yer seçimini ve diğer ekonomik faaliyetlerin önemli belirleyicisi durumuna gelmiştir. Bunun sonucunda, uluslar arası şirketler birçok ülkenin ekonomik, toplumsal ve siyasî refahını etkileyen çok önemli oyuncular haline gelmiştir.

Ulus ötesi şirketler, küreselleşmenin en önemli ekonomik etkilerinin belirleyicisi olarak görülmektedir. Ulus aşırı şirketler, küreselleşmenin getirdiği mal hizmet üretiminin artmasının en önemli aracıdır. Bu şirketler artık hem ekonominin hem de üretimin yapılanmasında belirleyici hale gelmiştir. 2. Dünya Savaşından sonra kurulan IMF, GATT, OECD gibi kuruluşlar kararların alınmasını, uygulanmasını ve denetlenmesini yerine getirmektedirler. IMF programları çerçevesinde uyum politikaları dikte ettirilmektedir. Uluslar arası kurumlar çeşitli düzeylerde rol oynamak isteyen ulus devletin gücünü aşındıran yeni bir boyut ortaya çıkarmaktadır. Neredeyse küresel çapta üyesi bulunan bu kurumlar aldıkları bağlayıcı, teşvik edici veya cezalandırıcı kararlarla ulus devleti yönlendiren ulus üstü bir niteliğe sahip olmaktadır (Talas, 2003: 44).

20. yüzyılda kitlesel üretim ve tüketimin meydana gelmesi; sermaye, emek ve malın hızlı ve güvenli taşınabilir olması ve uluslar arası anlaşmalar sonucu dünya pazarı

yüksek oranda birleşmiş, bu durum varlık amaçları kar olan şirketler için büyük fırsatlar doğurmuştur. Şirketler yatırımlarını yapmak için, artık ulus-devletlerin sınırları içinde uygun bölgeler aramakla yetinmemekte, tüm dünyayı yatırım ve pazar alanı olarak değerlendirmektedir. Yurtsuzlaşan sermayeyi kendi topraklarına çekmek için, ulus-devletler bazı açılardan egemenliklerinden taviz vermek durumunda kalmaktadırlar (Özyurt, 2005: 57).

Ekonomik gücü ne olursa olsun hiçbir devlet, diğer devletlerin ekonomik sorunlarıyla ve kaynaklarıyla ilişkisiz bir biçimde varlığını devam ettiremez. Dünyanın herhangi bir bölgesindeki ekonomik değişiklik kısa bir süre içinde, en uzak bölgelerde bile olumlu veya olumsuz bir etkiye bulunmaktadır.

Ekonomik küreselleşmenin en fazla ilerlediği alan finans pazarıdır. Son yıllarda para nakil ortamlarında ve maddi olmayan malların üretiminde önemli gelişmeler yaşanmasıyla birlikte gümrükler para transferinde etkisiz hale gelmiş, sermaye tam anlamıyla millî niteliğini kaybederek yurtsuzlaşmış ve millî bir nitelik kazanmıştır. Bankacılık alanında çevrimiçi (online) sistemlerin gelişimi, elektronik vezneler (ATM) ve Internet sayesinde para transferi dünya ölçeğinde anında gerçekleştirilebilmektedir. Elektronik para sayesinde tek bir dünya imgesi, gerçeklik haline gelmiştir. Elektronik yollarla para transferinin bir ülkeden diğer bir ülkeye anında gerçekleştirilebilir olması; döviz, hisse senedi ve faiz gibi yatırım araçlarının birinden diğerine anında dönüşümlerin yapılabilmesi millî ekonomiler içersinde büyük dalgalanmaların yaşanmasına yol açmaktadır (Özyurt, 2005: 63).

Ekonomik küreselleşmenin diğer bir unsuru da küresel iş bölümüdür. Bu kavram üretim sürecinin değişik bölümlerinde yer alan iş görenlerin, uzmanlaşması anlamında kullanılmaktadır (Dicken, 2006: 44). Aynı zamanda küresel iş bölümü, dünyanın çeşitli alanlarında mal ve hizmetlerin üretiminde meydana gelen farklılaşmaya işaret eder. 2. Dünya savaşı sonrası daha da gelişen küresel iş bölümü içinde dünyanın gelişmiş olan bazı bölgeleri kısmen sanayiden arındırılmış ve ulus aşırı şirketlerin imalat sanayi üretimlerini çevre ülkelere kaydırmaları sonucu, üçüncü dünya içinde yeni sanayi bölgeleri ortaya çıkmıştır. Kapitalizmin yaygınlaşması ile birlikte, giderek dünyanın daha büyük bir kesiminde üretim dünya pazarı için yapılmaya başlanmış ve geleneksel tarımsal üretim biçimleri ortadan kalkmıştır. Bunun sonucu olarak, yarı çevre ve çevre ülkelerde önemli istihdam sorunları ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerin emek gücü, bir sanayi yedek iş gücü ordusu olarak görülmüştür. Sanayileşmiş ülkeler, ihtiyaç duyduklarında,

çevre ve yarı çevre ülkelerin emek gücünün en nitelikli kesimini kendi ülkelerine çekmişler; bu ihtiyaç ortadan kalktığında ise, sınırlarını emek gücüne karşı sıkı koruma altına almışlardır. Küresel ekonomik sistem içinde, devlet olmanın temel özelliklerinden olan, “ekonomik olarak kendi kendine yeterli olma” ilkesi önemini kaybetmektedir (Özyurt, 2005: 60, 64).

Her ne kadar günümüzde tartışma götürmez küreselleştirici güçler iş başında olsa dahi tam anlamıyla küreselleşmiş bir dünya ekonomisine sahip olduğumuz söylenemez. Küreselleşme eğilimleri bütün düzensizlik ve farklılık sorunlarının aşıldığı, piyasa güçlerinin hâkim olduğu ve kontrol edilemediği, millî devletlerin pasifleştirildiği tam küreselleşmiş bir ekonomi ile sonuçlanmasa bile faal kalabilir. Ekonomik küreselleşmenin bir yüzünde fırsatların küreselleşmesi yer alırken, öteki yüzünde yoksulluğun küreselleşmesi yer alır. Ekonomik küreselleşme, kaynakların daha verimli kullanımına olanak verir. İhtiyaçlarımızın sınırsız, kaynakların ise sınırlı olduğu dünyamızda etkin kaynak kullanımı çok önem kazanmaktadır. Toplumların, yaşam seviyelerini yükseltebilmeleri küreselleşmenin kaynak dağılımında verim artırıcı yönünü çok iyi görmeleri gerekmektedir.

1. 2. 2 Kültürel Küreselleşme

Kültürel küreselleşme, küreselleşmenin en karmaşık ve sosyolojik açıdan en önemli alanını oluşturmaktadır. Kültürel küreselleşmenin önemi, küreselleşmenin diğer kurumsal boyutlarının kültür üzerinde temellenmesinden kaynaklanmaktadır. Kültürün, oldukça geniş çapta kabul gören özellikleri vardır ve biz küreselleşmenin kültürel boyutunu bunları temel alarak makul bir şekilde kavrayabiliriz.

Her şeyden önce kültür, insanların sembolik temsil pratikleri yoluyla anlam inşa etmeye çalıştıkları bir yaşam düzeni olarak görülebilir. Çok geniş anlamda, eğer ekonomik alandan bahsediyorsak, o zaman insanların malları nasıl ürettikleri, değişime soktukları ve tükettiklerinden; siyasî alan üzerinden tartışıyorsak, iktidarın toplumlarda hangi pratiklerle yoğunlaştığı, yayıldığı ve kullanıldığından; kültürden bahsediyorsak insanların hem bireysel hem de kolektif olarak, birbirleriyle iletişim kurarak yaşamlarını nasıl anlamlı kıldıklarından bahsediyoruz demektir. Kültür kavramı, eşsiz olan, orijinal olan, bir milliyete bağlı olan her şeyi kapsar. Küreselleşme tartışmalarında kültürün çok farklı tanımları kullanılmakta, kültür kavramı, küreselleşmekte olan ve

kültürel tasavvurların yayılmasında; iletişim ve medya teknolojileri bağlamında ele alınmaktadır. İletişim teknolojilerinin küreselleşme süreci içinde kesinlikle merkezi bir konumu olmasına rağmen, bu teknolojilerin gelişim süreçleri kültürel küreselleşme ile özdeş değildir (Tomlinson, 1999: 33, 37). Kültürel gelişmenin küreselleşmesi medya ağlarının küresel gelişiminden ve yeniden üretim biçimlerinin küresel yayılmasından ayrı düşünülemez.

Kültürel küreselleşme, dünya üzerindeki kültürel akışların artmasını ve yaygınlaşmasını ifade eder. "Kültür"ün çok geniş bir kavram olduğu açıktır. Genellikle insan deyiminin bütünü anlatmak için kullanılmaktadır. Kültürel alandan söz ettiğimizde, anlamın simgesel olarak inşası, ifade edilmesi ve yayılması konusuyla ilgilenmekteyiz. Dil, müzik ve görüntülerin simgesel ifadenin başlıca biçimlerini oluşturduğu göz önüne alındığında, bunlar kültür alanında özel bir öneme sahip olmaktadır (Steger, 2006: 99).

Küreselleşme süreci eş anlamlı olarak iki kültür görüntüsü sunmaktadır. Bunlardan ilki tikel kültürü üst sınırlara ulaştırmaktır. Bu üst sınır ise küredir. Tüm heterojen kültürler dünyayı kaplayan tek hâkim kültürün içinde erimektedir. Bu kültür görüntüsü küresel mekânın fethedilmesini içermektedir. Gelişmiş iletişim olanakları kültürlerin karşılaşmasına yan yana akmasına olanak vermektedir. Kültürün küreselleşmesinin ivmesi teknolojik gelişmeler ve ekonomik kaynaklıdır. Teknolojik gelişmeler geniş kapsamlı zaman mekân deneyimlerini küresel olarak mümkün hale getirmektedir. Ekonomik küreselleşmeye örnek olarak ise yiyecek alanında öne çıkan Mc Donalds işletmesi verilebilir. Mc Donaldslaşma Ritzer'e göre hazır yiyecek alanında geliştirirken standartların toplumun diğer kesimlerine yayılması anlamındadır. Hamburger tamamen Amerikan'dır ve Amerikan türü yaşantının etkilerini duyurmaktadır. Hamburger uzun süre tek merkez olarak kalan bir yerin (Amerika'nın) ürünüdür. Marlboro, Coca Cola, Hollywood, susam sokağı, rock müzik, Amerikan tarzı yaşamının diğer ikonlarıdır. Bunlarla birlikte gençlik, dirilik, romantizm, refah, özgürlük iddiasıyla dolu kavramlar taşımaktadır. Amerikan kültürü merkezden çevreye olan tek kültür değildir (Aslanoglu, 2000: 166). Amerika kendi yiyecekleri, filmleri ve giyeceklerinin yanında kendi düşünce tarzını da pazarlamaktadır. Ekonomik ve siyasi küreselleşme ne kadar yoğun olursa kültürel küreselleşme de aynı derecede yoğunlaşır.

İnsan toplumunun küreselleşmesi, kültürel ilişkilerin ekonomik ve siyasî düzenlemelere nazaran ne kadar etkili olduğuna bağlıdır. Ekonomi ve siyasî yapı,

kültürelleştigi ölçüde; yani ikisi arasındaki alış veriş sembolik olarak gerçekleştirildiği sürece küreselleşebilir (Tomlinson, 1999: 39). Kültürel alandaki küreselleşmenin boyutu ekonomik ve siyasî alanda yaşananandan daha büyüktür.

Kültürü, küreselleşmeyi oluşturan parçalardan biri olarak görme sorunu kültürün bazı sonuçlar doğurduğunu düşünmemizden kaynaklanmaktadır. Clifford Geertz, “kültür bazı toplumsal olayların nedensel olarak bağlı olduğu bir güç değildir” der. Kültürel süreçleri anlam inşası süreçleri olarak Geertz’in deyimiyle “olayların anlaşılabilir bir şekilde tasvir edilebileceği bir bağlam” olarak düşündüğümüz sürece bu görüş doğrudur. Kültürel anlam çıkarma ve yorumlama, insanları, bireysel ve kolektif olarak bir takım hareketlere sevk etmektedir. Hareketlerimiz çoğunlukla pratik veya ekonomik bir gereklilikten kaynaklanıp araçsal olabilir; ancak burada bile daha geniş bir kültürel anlayış bağlamı içinde ele alınırlar. Bedensel ihtiyaçları tatmin gibi en temel araçsal hareketler bile bu anlamda kültürün dışında değildir. Bazı koşullar altında (zayıflama, dinî oruç, açlık grevi gibi) yemek yeme veya aç kalma kararı kültürel bir karardır. O halde kültürün küreselleşme açısından önemli sonuçlara neden olduğu konusunda düşünmenin bir yolu, kültürün biçim verdiği yerel hareketlerin küresel sonuçlara nasıl yol açtığını kavramaktır. Küreselleşmeyi kültürel boyutu açısından düşünmek özündeki diyalektik yapıyı da açık bir şekilde ortaya çıkarmaktadır (Tomlinson, 1999:41- 43). Küreselleşme, olayların muazzam küresel yapılar tarafından belirlendiği tek yönlü bir süreç değildir; ancak küresel süreçlerde yerel müdahalelerin bulunma olasılığı mümkündür. Küreselleşme, tek tip dünya kültürü yaratmayı amaçlarken millî kültürleri bir çatı altında birleştirmek istemektedir.

Kültürlerin maddi ve manevi sayısız etkenlerinin buluşmasıyla ortaya çıkan olgular olduğu düşünülürse küreselleşmenin millî kültürleri benzeşmenin ötesinde bir bütünlüğe götürebileceğini kabullenmek mümkün değildir. Çünkü her kültür ister istemez daha doğuşunda özgündür ve bu özelliğinden dolayı küreselleşme içinde bir şeyler kaybetse de bütünüyle ne içerik ne de üslup olarak kaybolması imkânsızdır. Millî kültürler daima var olacak ancak insanlık kültürdeki ortak değer ve yöneliş alanı genişleyecektir (Kösoğlu,2002:123).

Baktığımızda çağımız kültürünün merkezinde küreselleşme, küreselleşmenin merkezinde ise kültürel pratikler yatar. Kültür ve küreselleşme arasında çok yoğun bir ilişki vardır. Bir milletin hayat tarzı olarak tarif ettiğimiz kültür ile küreselleşme, karşılıklı olarak birbirini etkilemişlerdir. Bu karşılıklı etkileşimi kısaca şöyle

sıralayabiliriz; hem küreselleşme büyük dönüşüm ve değişimlerle kültürü derinlemesine etkilemiştir. Hem de kültür dönüşümleri meydana getirmede etkili olabilmiştir (Talas, 2003: 60). Küreselleşme etkilerinin yoğun yaşandığı günümüz dünyasında "saf"lıktan söz etmek mümkün değildir. Kùltürler iletilmekte, karşılaşmakta ve zaman zaman birbirinin içine geçmektedir (Aslanoglu, 2000: 174).

Küreselleşmede dünya yüzeyindeki sosyal ilişkilerin yoğunlaştığı dönemler vardır. Uzun mesafeli ticaretin başlaması, teknolojilerin yaygınlaşması, imparatorlukların kurulması, dünya pazarının gelişimi bunlar için önemlidir. Küreselleşme; toplumlar, bireyler, uluslararası ilişkiler ve insanlık bileşenlerinden yola çıkan, farklı kùltürler arasında etkileşim sürecidir. Küreselleşme farklı kùltürlerin birbirlerine göre konumlarını dikkate alan bir süreçtir.

Kùltürel küreselleşme Rock'n Roll'un, Coca Cola'nın ve futbolun dünya üzerinde yayılmasıyla birlikte ortaya çıkmamıştır. İnternet ve diğer teknolojilerin sağladığı olanaklar sayesinde, bireycilik, tüketicilik ve çeşitli dinî ifade tarzları daha önce görülmemiş bir serbestlikle ve yaygınlıkla dünyayı dolaşmaktadır. Görüntüler ve düşünceler bir yerden diğerine daha kolay ve hızlı bir şekilde gönderilebilir hale geldikçe insanların gündelik yaşamlarını derinden etkilemektedir. Günümüzde kùltürel uygulamalar çoğu kez kent ve ulus gibi sabit yerellikleri aşmakta ve sonunda egemen küresel temalarla etkileşim yoluyla yeni anlamlar kazanmaktadır. Küreselleşme dünya üzerindeki insanları birbirine mi benzetmektedir yoksa daha da farklılaştırmakta mıdır? Kùltürel küreselleşme konusuna ilişkin tartışmalarda en sık karşılaşılan soru budur. "Kötümser hiper-küreselci" olarak adlandırılabilceğimiz bir grup yorumcu, birinci görüşü savunmaktadır. Bunlar dünyada mevcut kùltürlerin çeşitliliğini yansıtan bir kùltürel gökkuşağına doğru yönelmediğimizi öne sürmektedirler. Tersine altında New York, Hollywood, Londra ve Milano'da yerleşik bir Batı kùltür çıkışına tanıklık etmekteyiz. Bu yorumcular, yorumlarına kanıt olarak Amazon yerlilerinin Nike marka spor ayakkabı giyimlerini, Güney Sahra sakinlerinin Texaco beysbol şapkalarını satın almalarını ve Filistinli gençlerin Ramallah'ın merkezinde Chicago Bulls tişört giymelerini göstermektedir. Anglo-Amerikan değerlerinin ve tüketim mallarının yayılmasını "Dünyanın Amerikanlaşması" olarak gören bu kùltürel türdeşlik tezi savunucuları, Batı normlarının ve yaşam tarzlarının daha savunmasız kùltürleri bastırdığını ileri sürmektedir. Amerikan popüler kùltürünün yayılması önü alınmaz bir gelişme gibi görünmektedir (Steger, 2006: 100-101).

Uzun dönemde dünyanın Mc Donaldslaşması insanın yaratıcılığını engelleyen ve toplumsal ilişkileri insancıl olmaktan uzaklaştıran tek düze standartların zorla kabul ettirilmesi anlamına gelmektedir. Belki de, bu karamsar hiper küreselciler arasında konu üzerinde en fazla kafa yoran Amerikalı siyasal kuramcı Benjamin Barber 'dir. Barber'a göre Mc dünya, yüzeysel Amerikan popüler kültürünün 1950'lerde ve 1960larda bir araya getirilmiş olan ve yayılmacı ticari çıkarlarca yönlendirilen bir üründür. Müzik, video, tiyatro, kitaplar ve eğlence parklarının tamamı, çevresinde ortak zevkler yaratan Amerika imaj ihracat ürünü olarak üretilmiştir. Barber'ın kültürel küreselleşmenin iç yüzünü iyi bir şekilde ortaya koyan araştırmasında, Mc World, sömürgeleştirme eğilimlerinin "cihat" biçimindeki kültürel ve siyasî direnişleri kışkırttığına ilişkin önemli bir saptama da yer almaktadır. Bunlar Batı'nın her türlü türdeşleştirme güçlerini reddetmeye ve onlara karşı koymaya çalışan yöresel tepkilerdir. Mc World, yayılmacı ticaret tarafından yönlendirilen halk kültürünün bir ürünüdür. Şablonu Amerikan biçimi tarzıdır. Malları nesne olduğu kadar imaj; bir ürün çeşidi olduğu kadar estetikdir. Bir mal olarak kültürle, giysi olarak ideoloji ile ilgilidir. Cihad, kültürel açıdan belli bir yöne gidişin karanlık yüzünü oluşturan kökten dinciliğin ve etnik milliyetçiliğin öfkesinden doğmuştur. Birbirine karşıt evrensel emellerin teşvik ettiği cihat ve Mc dünya, kendilerine popüler sadakati sağlamak için şiddetli bir kültürel mücadelede karşı karşıya gelmişlerdir. Cihad Mc World'ün sömürgeleştiren kültürüne karşı durabilmek için yerel bir kimlik arayışıdır. Coca cola, Marlboro, KFC, Nike, Hershey, Levis, Pepsi, Wrigley, Mc Donalds's gibi Amerika'nın en büyük markalı tüketim mal üreticileri için Amerika ürünleri satmak; Amerika'ya yani Amerika'nın halk kültürünü, varsayılan refahını, her yerde hazır ve nazır imaj ve yumuşak mallarını, dolayısıyla bizzat ruhunu satmak demektir. Marka ticareti, mallarla olduğu kadar, imajlarla da ilişkilidir, burada yaşamın zorunlu gereksinimleri değil, bizi bedenden ruha götüren, yaşam tarzı satılır (Barber, 2003: 24, 68).

Roland Robertson, küresel kültürel akışların genellikle yerel kültürel faaliyetleri yeniden canlandırdığını öne sürmektedir. Bu nedenle yerel farklılıklar ve belli bir yere doğru yönelişleri, Batı'nın benzerliğe zorlayan tüketici güçleri tarafından tümüyle ortadan kaldırılmamakta, tersine benzersiz kültürel alanlar yaratmada hala önemli rol oynamaktadır. Günümüzde küresel kültürel akışlar, büyük ölçüde mesajlarını iletme için güçlü iletişim teknolojilerine bel bağlayan küresel medya imparatorlukları tarafından oluşturulmakta ve yönlendirilmektedir. Son yirmi yılda, çok büyük uluslar

ötesi şirketlerden oluşan bir grup şirket, küresel eğlence, haber, televizyon ve film piyasasına hâkim olmaya başlamıştır (Steger, 2006: 106-107). Ulus ötesi medya kuruluşları tarafından yayılan değerler, yalnızca popüler kültürün tartışılmaz egemenliğini güvence altına almakla kalmamakta, aynı zamanda toplumsal gerçekliğin depolitizasyonuna ve toplumsal bağların zayıflamasına da yol açmaktadır. Son iki on yılın en göz kamaştıran gelişmelerinden biri, TV 'deki haber yayınlarının ve eğitim programlarının içi boş eğlence şovlarına dönüşmesidir. Küreselleşmenin yarattığı kültürel değişimleri doğrudan ölçmenin ve değerlendirmenin bir yolu da dil kullanımında ortaya çıkan küresel değişikliklerin incelenmesidir. Küreselleşme sürecinin İngilizce 'nin tek dünya dili olması yönünde ilerlediğini görmekteyiz (Steger, 2006: 114). Medya kuruluşları tarafından bir taraftan benzer kültür yaratılmakta, diğer taraftan da farklı kültürler vurgulanmaktadır.

Keyman ise; küreselleşmenin bir taraftan birbirine benzeyen kültürlerin ortaya çıkardığı bir kavram bir taraftan da kendi farklılıklarını ortaya koyan kültürlerin meydana getirdiği bir süreç olarak ifade ederek küreselleşme ve kültür arasındaki etkileşimi ifade etmektedir (Keyman, 1998: 10). Fakat küreselleşme kültürleri bir çatı altında ya da kelimelerin açık anlamıyla Amerikanlaştırma çatısı altında birleştirirken karşısına çıkan engel vardır. Çünkü kültür toplumu oluşturan fertleri bir taraftan geçmişe bağlarken diğer taraftan da geleceğe taşımaktadır. Bu dünü olduğu gibi bugüne aktarmak değildir. Burada önemli olan milletimiz ve tarihimizin kendi değerlerini ve potansiyellerini layıkıyla değerlendirmektir. Canbolat'a göre, küreselleşmeye ulaşma sürecinde birçok ulus devlet kendine has fikir geliştirip belli bir bilinçlenme evresine ulaşmadan küresel kültürün etkisine maruz kalmaktadır. Bu ise sadece kültür sağlığı değil, ekonomik bağımlılığı da meydana getiren bir olgudur. Küreselleşme kavramı ile ekonomisi, ideoloji ve siyasal pratikleriyle giderek bütünleşen ve homojen bir dünya olmakta ve bilgi teknolojisinin getirdiği fırsatlarla artık küreselleşen bir kültürden söz etmek mümkün olmaktadır (Canbolat, 2002: 27-28).

John Mederyeen Pieterse'e göre, kültürel küreselleşme; ancak kültür kavramının eş zamanlı, fakat birbirinden oldukça farklı iki anlamın yerinde kullanımıyla doğru olarak çözümlenebilir. Birinci kültür kavramı "teritoryal kültür" dür. Kültürün gövdesinin yerelleşmiş öğrenme süreciyle oluştuğunu varsayar. Bu bir toplumun veya sosyal grubun kültürleştirmeyle elde ettiği kültürdür. İkinci kültür kavramı ise; "transyerel kültür" dür. Kültüre genel insanlık birikimi olarak doğa-kültür ikileminden

bakmaktadır. Bu kavram evrimci ve yayılcı kavramlar tarafından benimsenmektedir ve genellikle kültürün yerellikler arası öğrenme süreci tarafından yayılması vurgulanır. İkinci kültür ifadesini birinci kültürde bulur. Tikel kültürler veya teritoryal kültürler, transyerel kültürün aracıdır. Tikel kültürler, kültürel formasyonun tarihsel süreci içindeki ilişkilerin farklılığını yansıtır ve bundan dolayı kültürel ilişkilerini gerçekleştirmenin farklı yolları ortaya çıkmış olur. Mekânsız kültür olmayacağı için transyerel kültür veya yerel ötesi kültür mekânsız olarak düşünülmemelidir. O, yerel olan sınırlar ötesinden bakışı gerektirir. Mekânı küresel olarak algılar; teritoryal kültür ise yerele içeriden bakar. Birinci kültür ile ikinci kültür arasında veya birinci kültürlerin kendi aralarındaki ilişki kültürel "melezleşme"yi ortaya çıkarır. Melezleşme dinsel, millî, etniklik, topluluksal ve uygarlık şovenizmi gibi yaklaşımlarca kabul görmemesine rağmen insanlık tarihinin bütün zamanlarında yer almıştır. Melezleşmenin yeni bir şey olduğu düşüncesi daha çok modernlik öncesi toplumsal ilişkilerin birbirine kapalı mekânlarda sürdürüldüğü günümüzde ise toplumsal mekânların birbirine kapalılığı sürdürülmesinin güçleştiği anlayışından kaynaklanmaktadır (Özyurt, 2005: 82). Küreselleşme sürecinde farklı kültürlerin karşılaşması neticesinde melez kültürler ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşmiş kültürün melezleşmiş kültür olduğu düşüncesi yaygındır. Bunun nedeni, küreselleşme sürecinin getirdiği kültürler arası gittikçe yoğunlaşan trafiğin, kültürle yer arasındaki bağın çözülmesiyle beraber, yerinden çıkarılmış bu kültürel pratiklerin birbirine karışarak yeni, melez kültür biçimleri ürettiğine işaret etmesidir. Ulusal kimliklerin etnik özünün hala önem taşıdığını savunan Anthony Smith gibi bir kuramcı bile, birçok millî topluluğun çok etnili bir karışım olmasından dolayı millî kültürlerin kısmi melezleşmesine dair işaretlerin var olduğunu kabul eder. Melezlik düşüncesinin en temel unsuru basitçe karışım'dır; yani bir araya gelme, birleşme, birbirine geçme. Küresel modernliğin ürettiği göç süreçleri sonucunda dünyanın farklı yerlerindeki kültürler birbirine karışmaktadır (Tomlinson, 1999: 193, 195). Kitle iletişim araçları ve reklamlar vasıtasıyla tüketicilerin zevkleri yerel ve millî sınırların ötesinde birleşerek küresel bir kültür ve kimlik meydana getirir.

Bir entegrasyon biçimi olarak da tanımlanan küreselleşme sürecinde kültürel alış veriş ve etkileşimlerle yer küre, küresel kültür olarak ifade edilen bir akışa sahne olmaktadır. Tüketim toplumunda tüketim, kendini ifade etmenin ve kimlikleşmenin ana kaynağını oluşturduğu için küresel tüketim dünyanın birbirinden çok uzak şehirlerinde

aynı yaşam tarzına sahip gençler meydana getirir. Küresel tüketim kültürü değer yüklü terimlerle "Amerikanlaşma", "Batının kültür emperyalizmi" ve "coca colanization" olarak adlandırılır. Tüketime küreselleşmesinin ikinci açıklama biçimi ise, tüketim kültürünün Batı rasyonel üretiminin yaygınlaşması olarak algılanmaktadır. Ritzer'e göre toplum ve dolayısıyla da dünya Mc Donaldslaşma sürecinin etkisi altındadır (Özyurt, 2005: 91).

Küreselleşmenin, kültürler arası farklılaşmaları, parçalanmaları, kutuplaşmaları hatta çatışmaları doğurduğu ileri sürülmektedir. Küreselleşme, kültürel temelde hem bir benimsemeyi hem de bir reddiye içerir. Benimsemeyi küreselleşmede öncü Batı toplumlarının kültür kodlarının (konuşma dilinde, giyim tarzında) Batı dışı toplumlarca maddi bir tüketimde bulunur gibi tüketilmesi şeklinde tanımlamak mümkündür. Kültürel bir olgu olarak küreselleşmeyi, türdeşleştirici süreç şeklinde görenler, giyimden beslenme tarzına, televizyon dizilerinden bilgisayar programlarına, kadın haklarından eşcinsellerin özgürlüklerine kadar, dünya ölçeğinde tek tip bir kültürün dayatıldığını, dayatılan bu kültürün de esasen batı toplumlarının ortak kültürü olduğunu ileri sürmektedirler. (Benjamin Barber'in Mc World'e karşı Cihad kitabı örnek olarak verilebilir) (Sarıbay, 2004: 41-42).

Küresel kültür, klasik kültür temelinin dışında sabitleri olmayan bir olgudur. Çünkü küresel kültürün oluşumu ve akışını sağlayan en önemli araçlardan biri iletişim sistemleridir (Karakaş, 2006: 17). İletişim küreselliğini Harvey'in "zaman-mekân sıkışması" ve Mc Luhan'ın "küresel köy" kavramları çarpıcı bir biçimde ifade etmektedir. "Zaman-mekân sıkışması" telekomünikasyonun sınırları kaldırarak bir içe çöküş meydana getirdiğini vurgular. Harvey bu kavramı iletişimin küreselleşmesinin yanı sıra ekonomik ve ekolojik karşılıklı bağımlılığı da içeren genel küreselleşmeyi tanımlamak için de kullanır. Mc Luhan'ın "küresel köy" kavramı ise kültürel bir kaybı ifade eder. Elektronik iletişim araçlarının gelişiminin dünyayı görsel bir yönelimden işitsel bir yönetime kaydırıldığı, insanları kültür alanında tembelleğe ittiği ifade edilerek, okur- yazarlığın gerileyeceği, ilkelliğe doğru bir dönüşün yaşanacağı endişesi işlenir. İletişim alanının elektronikleşmesinin tüm dünyada bir eş zamanlılığı meydana getirmesi, dünyanın bir köy topluluğuna dönüştüğü düşüncesini doğurmaktadır (Özyurt 2005: 86).

Simgelerin elektronik ortamlardaki nakli ise radyo, televizyon, Internet ve online örneklerinde olduğu gibi zaman ve mekanı tamamen ortadan kaldırmıştır.

Küresel iletişim araçlarının yarattığı etkileşim alanı yeni bir elektronik kültür uzamıdır. Dünyayı kuşatmak arzusunda olan bu evrensel kültür uzamının yaratıcıları, yeni küresel kültür holdingleridir. Dünya üzerinde etkili olan küresel kültür holdinglerinin büyük bir kısmına Amerikanın sahip olması küresel kültür akışında Amerikanın belirleyici bir konumda bulunmasını sağlamaktadır. Tabii ki iletişim araçlarının kullandığı dilin etkisini de unutmamak gerekir. Günümüzde küresel sistemin en önemli unsurlarından olan iletişim araçları belirli bir biçimde İngilizce'nin egemenliği altındadır. Toplumsal yaşamın şekillenmesi açısından dil, bir güncelleşme aracı ve kültürün taşıyıcısı olduğu için de önemlidir (Karakaş 2006: 17) .

Gelişmiş iletişim imkânları kültürlerin karşılaşmasına ve yan yana akmasına imkân tanımaktadır. Görüntüler ve sembollerle oluşan küresel kültür gittikçe homojen bir yapıya bürünmektedir. Küreselleşme sürecine bağlı olarak oluşan uzam bir akışlar uzamıdır. Merkezinin olup olmadığı konusunda bir tartışma vardır ancak Amerikan kültürünün başlattığı merkezsizlik tezini yavaşlatmaktadır. Buna karşılık merkezsizlik teorilerini destekleyen gelişmeler de yok değildir. Özellikle kitle iletişim araçlarındaki gelişmelerin bilginin kentlerde de başıboş dolaşmasına yol açmış olması ekonomiler ve kültürlerin birbirleriyle doğrudan bir ilişki içine girebilmeleri ve sınırların, cephelerin nüfus edilebilir bir konuma gelmeleri bu görüşü destekleyen göstergelerdir (Karakaş 2006: 69).

Amerikan kaynaklı küresel akış giderek yerel alanı kuşatma altına almaktadır. Gelişmiş iletişim aygıtlarının desteğiyle küresel akış kültürlerin karşılaşmasına ve yan yana akmasına olanak tanısa da küresel aygıtlar üzerindeki egemenliğin gücü farklılıkları yok sayabilmektedir. Kültürün küreselleşmesiyle birlikte kültür ile sınırlı arazi arasındaki ilişki büyük ölçüde kopmuş olmaktadır. Yeni gelişmelerle birlikte ortaya çıkan etkileşim alanı ise yeni bir elektronik kültür uzamıdır. Uluslararası kitle iletişim araçlarının batı dünyası özellikle Amerika tarafından denetlenmesi diğer kültürlerin marjinalleşmesine yol açmaktadır. Filmler, televizyon ve radyo programları, oyunlar ve müzik aracılığıyla belli normlar ve değerler yerleştirilerek bir yönlendirme yapılmaktadır (Karakaş 2006: 70). Ancak bu durum düşmanlığı millî çatışmayı ve terörizmi de tahrik edebilecek bir zemin oluşturmaktadır. Hâll'a göre küresel kültürün çeşitli özellikleri vardır ama ikisi yaşananları anlama açısından önemlidir. Birincisi Batı merkezli olmaya devam etmesidir. Yani Batı, merkezidir ve daima İngilizce konuşur. İkinci en önemli özelliği ise kendine özgü türdeşleştirme biçimidir. Küresel süreçte

kimliklerin yeniden tahayyülünde kültürün etkili olduğunu görmekteyiz. Küresel kültür bir yandan kolektif kimliklerin kurgulanmasında etkili olurken diğer yandan mikro düzeyli ve bireysel kimliklerin önünü açmaktadır (Karakaş 2006: 72).

Küreselleşme, kültürü kavramsallaştırmamızı alt üst eder. Zira kültürün şu zamana kadarki çağrışımları kültürü sabit bir yerellik düşüncesine bağlamaktadır. Clifford, kültürü özünde durağan değil, hareketli olarak düşünür. Kültürün onu mekâna bağlayan kaçınılmaz kavramsal bağları yoktur, zira anlamlar seyahat halinde olan insanlar tarafından da, kültürler arasındaki akışlarda ve bağlarda üretilmektedir (Tomlinson, 1999: 46-47).

Kültürel küreselleşme üzerinde etkili olan bir unsur da tüketimin küreselleşmesidir. Tüketimin küreselleşmesi tüketim mallarının standartlaşmasını ve bir yerde elde edilebilen bir malın veya sembolün dünyanın her yerinde elde edilebileceğini ifade eder. Tüketim yalnızca maddi ürünlerin tüketimini değil aynı zamanda sembollerin tüketimini de kapsar. Bu anlamda kitle iletişim araçlarının küreselleşmesi hem tüketimin küreselleşmesinin bir boyutunu oluşturur hem de küresel tüketime ortam hazırlar. Bugün tüketimin küreselleşmesinin örneklerinden biri Mc Donalds, Coca Cola, Sony, Benetton gibi markaların birer dünya markası haline gelmesidir. Bu markaların yayılması haklı olarak tüm dünyanın Amerikan ve Japon kültürünün etkisi altında olduğunu düşündürmektedir. Tüketim Küreselleşmesi, bireysel kimliğin kültüre alternatif olarak meydana çıkmasına ve kapitalizmin bireylerin öz imajlarını, arzulama yapılarını dönüştürerek onların tüketici durumuna gelmesine neden olmaktadır (Özyurt 2005: 89).

Kültürün küreselleşmesi kısmen ekonominin ve siyasi yapının küreselleşmesine bağlıdır. Kültür küreselleşince, ülke ekonomik bir pazar haline gelerek ekonomik bağımlılık meydana gelir. Ekonomik bağımlılık ardından siyasî bağımlılığı getirir. Sonuçta devletler dış güçlerin istemediği bir şeyi yapamaz duruma gelir.

1. 2. 3. Siyasî Küreselleşme

Küreselleşmenin boyutları tartışılırken siyasî boyutundan da bahsedilmektedir. Bilhassa 1990 yılından sonra hem tek merkezli hem de çok merkezli etkiler söz konusudur. Siyasî alanda küreselleşme ve bölgeselleşme aynı anda hem etki hem de tepki yaratmaktadır. Dünyanın siyasî dengelerinde de hızlı değişimler olmaktadır. ABD

eski Dış İşleri Bakanlarından Henry Kissenger bu durumu şöyle anlatmaktadır: “Dünya da hiçbir dönemde böylesine değişim farklılaşma temposu içine girmemiştir. Bu değişim ve dönüşümler sadece düzenin kendisinde değil düzeni meydana getiren birimlerin kendi aralarındaki denge ve iletişimlerinde hızlı ve kesin çizgilerle ve tam olarak değişmiştir” (Kösoğlu, 2002: 120).

Emre Kongar’a göre küreselleşmenin siyasî ayağı çok kısaca Amerika Birleşik Devletleri’nin siyasal liderliği veya dünya jandarmalığıdır. Yani Amerika Birleşik Devletleri küreselleşen dünyanın hem siyasal liderliğine soyunuyor hem de bunun jandarmalığını yapıyor. Başkan Clinton bir kongrede yaptığı konuşmada tüm dünyayı çok katlı bir apartmana benzetmektedir. Bu apartman katlarında az gelişmiş ülkeler, çok gelişmiş ülkeler ve en son katında da ABD bulunmaktadır. Bu nedenle apartmanda olup biten her şeyden komşular etkilendiğinden, bu etkileri önlemek için de sizden aldığım vergilerden biz bu dünyayı denetleyeceğiz. Bu apartmanda bir karışıklık çıkmasın ve en üst katta oturan zarar görmesin. Bu konuşmada küreselleşmenin siyasî boyutu açık ve net olarak görülmektedir (Kongar, 2003: 23-24).

Siyasî küreselleşme, dünya üzerinde siyasî ilişkilerin yoğunlaşmasını ve genişlemesini ifade eder. Bu süreçler, devletin egemenliği ilkesi, hükümetler arası kuruluşların artan etkisi, bölgesel ve küresel yönetişimin geleceğiyle ilişkili bir dizi önemli siyasî sorunu ortaya çıkarmaktadır. Son iki yüz yıldır insanlar siyasî farklılıklarını, belli bir ulus devlete “ait olma” duygusunu veren ülke sınırları çerçevesinde örgütlemişlerdir (Steger, 2006: 83).

Küreselleşme eğilimleri 1970’lerde güçlenince, bağımsız devletlerden oluşan uluslar arası topluluğun hızlı bir şekilde, ulus devletlerin egemenliğine meydan okuyan bir siyasî karşılıklı bağımlılık ağına dönüşmekte olduğu görüldü. Sınırların ortadan kalktığı bir dünyanın ortaya çıkacağını bazı küreselciler öne sürmektedir. Böylece, küreselleşmenin kaçınılmaz olarak, artık ülke sınırlarını siyasî ve toplumsal değişimin anlaşılmasında anlamlı bir kavram olma özelliğini kaybedeceği konusunda kamuoyunu ikna etmek istemektedirler. Bu nedenle siyasî gücün küresel toplumsal formasyonların elinde olduğunu ve toprak bütünlüğüne dayalı devletler yerine, küresel ağlar aracılığıyla ifade edildiğini ileri sürmektedirler. Bu yüzden küresel piyasalar, çoğu kez hükümetlerin bağımsız millî politika hedefleri belirleme ve kendi millî standartlarını uygulama güçlerini baltalamaktadır. Bu nedenle ulus devletin egemen bir birim olma gücünü yitirdiğini ve bunun sonucunda devlet gücünün, çeşitli ulus ötesi kuruluşların

yanı sıra, bölgesel birliklere ve yerel yönetimlere devredildiğini kabul etmek durumundayız. Siyasî küreselleşme, en açık biçimde birbirine ortak kurallarla ve çıkarlarla bağlanmış ülke ötesi kurum ve birliklerin ortaya çıkışında görülebilir. Bu yapılar küresel yönetişimin bu erken döneminde, belediye ve bölge yönetimleri, bölgesel bloklar, uluslar arası örgütler ve ulusal ve uluslar arası özel sektör birlikleri gibi, birbiriyle ilişkili güç merkezlerinin oluşturduğu bir ağa benzemektedir (Steger, 2006: 88-89, 93).

Devletler, küresel düzeyde, aralarında BM, NATO, DTÖ ve OECD' nin de yer aldığı bazı uluslar arası örgütler kurulmuştur. Bu örgütlere üyelik sadece devletler için mümkündür ve karar alma yetkisine, millî hükümetlerin temsilcileri sahiptir. Bu dünya örgütlerinin sayısının çoğalması, ulus devletlerin her yere yayılan bu karşılıklı toplumsal bağımlılık ağlarını yönetmede giderek zorlandıklarını göstermektedir (Steger, 2006: 95-96). Küreselleşme sürecinde millî devletlerin otoriteleri zayıflamış, bunun yerine küresel güçler millî devletler üzerinde söz sahibi olmaya başlamışlardır.

Küreselleşme de tüm toplumsal süreçler gibi, olgunun kendisine ilişkin bir dizi normlar, talepler, inançlar ve hikayelerle dolu bir ideolojik boyutu içerir. Örneğin; küreselleşmenin “iyi” mi yoksa “kötü” mü olduğuna ilişkin hararetli tartışma ideoloji alanında gerçekleşir (Steger, 2006: 128). Küreselleşme, bazı toplumsal ve siyasî düşünürlerce güçlü bir söylem olarak adlandırılan ve karşı çıkması ve geri püskürtülmesi çok zor bir şey halini almıştır. Küreselleşmenin temel iddialarının ve sloganlarının sürekli olarak tekrarlanması ve kamuoyuna anlatılması, zikrettiği şeyin gerçekleşmesini sağlar (Steger, 2006: 132).

Küreselleşme, serbest piyasaların iktidarlara karşı zaferi demektir. Küreselleşmenin hem savunucuları hem de karşıtları, günümüzde itici gücün, iktidarın rolünü para karşılığında elde etmeye çalışan piyasalar olduğu konusunda görüş birliği içindedir. İktidarların görevlerinden biri, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest akışı önündeki engellerin ortadan kaldırılmasıdır. Liberal piyasa ekonomisi, doğası gereği küreseldir. İnsan çabasının zirve noktasıdır. Küreselleşme, teknolojik yeniliklerin zorladığı, geri döndürülemez piyasa güçlerinin kaçınılmaz şekilde yayıldığını göstermektedir. ABD eski Başkanı Bill Clinton'a göre, ”küreselleşmenin acımasız mantığını benimsemeliyiz. Küreselleşme kaçınılmazdır, acımasızdır ve ivme kazanmaktadır. Küreselleşme gerçekleşmektedir ve gerçekleşecektir. Ondan hoşlanıp hoşlanmamamız fark etmez, o olmaktadır ve olacaktır” (Steger, 2006: 136).

Küreselleşmeyi yönlendiren insanlar değil, piyasalar ve teknolojidir. Küreselleşmeye ilişkin en temel inanç şu'dur: Hiç kimse tarafından yönlendirilmemektedir. Bugün küresel piyasa, genellikle birbirine ekran ve ağlarla bağlanmış, kim olduğu belli olmayan hisse senedi, tahvil ve döviz alıcı ve satıcılarından ve çok uluslu yatırımcılarından oluşan bir elektronik sürüdür. Bugün ABD dünyanın en güçlü ekonomik ve askeri gücüdür ve uluslar ötesi şirketlerin en büyükleri Kuzey Amerika'da bulunmaktadır. Bu durum ABD'nin küreselleşme süreçlerini egemen biçimde yönettiği anlamına gelmemektedir. Fakat küreselleşmenin hem özünün hem de yönünün, büyük ölçüde Amerika'nın iç ve dış politikaları tarafından biçimlendirildiğini ifade etmektedir (Steger, 2006: 139-141).

Küreselleşmenin yol açtığı ekonomik gelişme düzeyi, güçlü bir orta sınıfa sahip karmaşık sivil toplumların oluşmasına katkıda bulunur. Demokrasinin gelişmesini kolaylaştıran işte bu sınıf ve toplumsal yapıdır. Küreselleşmenin dünyada demokrasinin yayılmasını sağladığı iddiası, büyük ölçüde sıkı bir demokrasi anlayışına dayanmaktadır (Steger, 2006: 149-150).

Siyasal alandaki küreselleşmenin günümüzde gelmiş olduğu aşamayı en çarpıcı bir biçimde Daniell Bell'in bir sözü ifade etmektedir: "Ulus-devletler hayatın büyük sorunlarını çözmek için çok küçük; küçük sorunlarını çözmek için ise , çok büyük olmaya başlıyor. Küresel sorunların ortaya çıktığı ve kültürel farklılıkların öneminin artmaya başladığı 20. yüzyıl ve sonrasında millî siyaset kalıpları sorunların çözümünde yetersiz kalmakta; yeni siyaset arayışları ise, ulus-devletleri egemenliklerinin en azından bir kısmından vazgeçmeye zorlamaktadır. Siyasal bilimlerin birbirlerine bağımlı hale geldiği bir dünyada, ulus-devletler kendi kaderlerinin ve politikalarının belirlenmesinde ve belirlenen hedeflere kendi imkânlarıyla ulaşılmasında yetersizleşmektedirler. Siyasal küreselleşme, bir yandan ulus-devletlerin egemenliklerini zayıflatırken diğer yandan ulus-devlet biçimini günümüzde siyasal kendiliğin tek formu olarak sunmaktadır. Ulusçuluğun veya ulus-devletlerin sonunun geldiğini söylemek, belli siyasal değişimlerden hareketle yapılan aşırı abartılar olarak görülmelidir. Bununla birlikte devletler toplumlar arası sorunlar karşısında küreselleşmeden etkilenmekte, egemenliklerinin bir kısmını ulus-üstü siyasal yapılarla paylaşmakta devletler ulus üstü siyasî yapılar içinde yer alarak güçlerini artırma yoluna gitmektedirler. Siyasal küreselleşme alanındaki tartışmaların üzerinde yoğunlaştığı temel konular; değerlerin küreselleşmesi, millî kalkınmacılığın veya refah devletin

sonu, uluslar arası ve uluslar üstü siyasal organizasyonlar, küresel sosyal hareketler ve yeni dünya düzeni söylemidir (Özyurt, 2005: 66-67).

Ulusal Kalkınmacılığın ve Refah Devletin Sonu: Devletin ekonomi içindeki ağırlığı temel olarak, gelişmiş ülkelerde sosyal dengeyi sağlamak diğer ülkelerde de millî kalkınmayı sağlamak gibi hedeflere yönelmiştir. Ekonomi politiği büyük ölçüde uluslar arası sermaye tarafından belirlenen ulusal-devletler, 20. yüzyılın sonlarında ekonomik büyüme hedeflerini gerçekleştirmede başarısız oldular, vatandaşların taleplerini karşılayamadılar; vatandaşlarının belli bir geleceği garanti etmelerini ve geleceğe umutla bakmalarını sağlayamadılar. Bu durum 1973 ekonomik kriziyle başlayan, devletlerin aşırı borç yükü altında uzun vadeli yatırımlara ve sosyal politika uygulamalarına harcayacak paralarının kalmamasıyla yakından ilişkilidir. Devletin mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtımından geri çekilmesi, devletin ekonomi içindeki yerini ortadan kaldırmayıp bunu farklılaştırmaktadır. Devletler ekonomik alanın düzenleyici gücü olarak hala önemini korumaktadırlar. Özelleştirilmiş sanayilerin yasal olarak düzenlenmesi, endüstriyel ilişkilerde hakemlik konumu, birikimin yeniden bölüşümü devletlerin tekelinde kalmıştır. Kapitalizmin sınırları aşmasından bütün devletler aynı ölçüde etkilenmemekte ve aynı tepkiyi vermemektedirler. Her bir devlet farklı seviyelerde ve farklı yollardan küreselleşmeyle karşı karşıya gelmektedir. Bazı ülkelerin, millî piyasalarının sınırlarını ve farklılıklarını korumak, onarmak ve yeniden yapılandırmak için büyük çabalar harcadığı bir dönemde, "ulusal ekonomi" fikrinin aşıldığını söylemek pek inandırıcı görünmemektedir (Özyurt, 2005: 68-69).

Değerlerin Küreselleşmesi: Siyasal alandaki küreselleşmenin önemli olgularından biri, evrensel değerlerin yaygınlaşmasıdır. Hukuk ve insan hakları alanlarında evrensel nitelikli gelişmelerle birlikte, ulus-devletlerin vatandaşlarına istedikleri gibi davranma geleneği sona ermiştir. Vatandaşların hakları ve ödevlerinin genel çerçevesi günümüzde uluslararası hukuk tarafından oluşturulmaktadır.

Uluslar arası hukuk çerçevesine uymak istemeyen ulus-devletlere 2. Dünya savaşının bitiminden itibaren uluslar arası yaptırımlar uygulanmaya başlanmış, devletler uluslar arası alanda yargılanır duruma gelmiştir. İnsan hakları bir devletin diğerlerinin iç işlerine karışmasına da imkân vermekte ve bazen de bunu görev haline getirmektedir. Bugün hemen hemen tüm Avrupa devletleri Avrupa Komisyonunun bu kararını benimsemiş durumdadır. İnsan haklarına aykırı olduğu tespit edilen yasalar Avrupa Komisyonu'nun müdahalesiyle değiştirilmektedir. Bu durum ulus-devletlerin yasama ve

yargılama egemenliğinin, uluslar arası hukuk ve insan hakları tarafından sınırlandırıldığını gösterir (Özyurt, 2005: 71).

Uluslar arası ve Uluslar üstü Siyasî Organizasyonlar: Ekonomik küreselleşmede olduğu gibi, siyasal küreselleşme olgusunda da uluslar üstü ve uluslar arası organizasyonların önemli bir rolü vardır. Bu kurumlar siyasal küreselleşmenin hem ürünleri hem de araçları, yapıcılarıdır. Küresel siyasî kurumların gelişimiyle birlikte, devlet sorumluluğundaki savunma, iletişim, ekonomi yönetimi gibi, birçok geleneksel alan uluslar arası veya yönetimler arası iş birliğine göre düzenlenmek zorunda kalmaktadır. Siyasal küreselleşmenin kurumsal boyutta önemli adımları 1. ve 2. Dünya Savaşları sonrasında atılmış; bu iki savaşın ardından dünya barışını korumak amacıyla uluslar arası kurumlar olan Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler kurulmuştur (Özyurt, 2005: 72).

Ulusal siyasî kurumlar ve vatanın sınırları içinde siyaset yapmaya odaklanan “egemen devlet anlayışı” ile uluslar arası düzeydeki kurumların ulus-devletleri bağlayıcı kararlar alma pratiği arasında önemli gerilimler ortaya çıkmaktadır. Uluslararası karar alma mekanizmalarının gelişmesiyle birlikte, bağımsız bir biçimde millî politikaların belirlenmesi hayal olmaya başlamıştır. Egemenlik kaybı, doğrudan ulus devletlerin gücünün zayıflaması sonucunu doğurmayabilir. Küreselleşme sürecinde ulus-devletler, egemenliklerinin bir kısmını uluslar arası kurumlara devrederek, devletler sistemi içindeki etkinliklerini arttırma yoluna giderler (Özyurt, 2005: 73).

Dünya Sistemi ve Yeni Dünya Düzeni: Küreselleşme çalışmalarının 1990’lı yıllarda artmasıyla birlikte, küreselleşme söylemi ile Doğu Bloğu’nun çöküşüyle ortaya çıkan “yeni dünya düzeni” söylemi arasında bir ilişki aranmaya başlandı. Küreselleşme sürecindeki değişimleri, sadece hegemonik güçlerin veya güç bloklarının çıkar ilişkileri ile açıklamaya çalışanların yelpazesi tüm dünyada aşırı sağdan aşırı sola kadar uzandı. Bunlar ulusun kültürel, ekonomik ve askeri açıdan kendi kendine yeterliliği ilkesi tarafından kuvvetlendirilen, klasik millî egemenlik anlayışına yeniden canlılık kazandırmanın arayışı içine girmişlerdir. Bu haliyle de günümüz koşullarında devletlerin karşılıklı bağımlılığının kaçınılmaz olduğunu kabul etmemektedirler. Doğu Bloğu’nun yıkılışından sonraki on iki yıllık sürede dünya ekonomik alanda Japonya, ABD ve Avrupa merkezli birçok kutupluluğa; siyasî ve askeri alanda ise, bir düzensizliğe doğru yol almaktadır. Bu nedenle de, 1989 sonrası durumun açıklanmasında “yeni dünya düzeni” dünyanın tanımlanabilir bir sisteme kavuşmuş

olduğunu ifade etmektedir. Hâlbuki iki kutuplu bir dünyanın sonunun geldiği açık olmasına rağmen, bunun yerini neyin alacağı henüz belli değildir. Devletlerin birbirleriyle ilişkileri yeniden biçimlenmektedir ve bu durumun yakın gelecekte nasıl sonuçlanacağı tam olarak belirginleşmemiştir (Özyurt, 2005: 76).

Küresel Hareketler ve Uluslar arası Hükümet Dışı Organizasyonlar: Tek bir mekân olarak dünya bilincinin billurlaşması ve küresel sorunların ortaya çıkmasıyla birlikte, sosyal hareketlerin alanları da ulus-devletlerin sınırlarını aşarak küresel düzeye ulaşır. Küresel açlık ve küresel ısınma gibi sorunların varlığı, sosyal sorunlara millî düzeyde çözüm arayışlarını yetersiz hale getirmiştir. Küresel sosyal hareketlerin temelinde küresel sorunlar karşısında duyulan bireysel sorumluluk duygusu yatar. Sosyal hareketlilik düşüncesi, her toplumsal yapılanmanın merkezinde bir temel çatışmanın olduğunu kanıtlamaya çalışır. Küresel sosyal hareketler, çalışmalarıyla kitleleri, belirli sorunlar hakkında bilgilendirmeyi ve duyarlı hale getirmeyi, lobicilik faaliyetleriyle ülkelerin zararlı sonuçlar veren politikalarında değişikliğe gidilmesini, BM gibi küresel denetim kurumlarının gündemlerinin insanlığın ortak çıkarlarını gözetecek bir biçimde belirlenmesini amaçlamaktadırlar. Son yıllarda küresel politikaların belirlenme sürecinden dışlanan ve diyalog umutlarını kaybeden küresel sosyal hareketlerin, "küreselleşme karşıtı" ve "modernlik karşıtı" bir eğilim içine girdiği gözlemlenmektedir. Küreselleşme karşıtı hareketlerin tepkilerinin, gerçekte küreselleşmenin kendisine değil de Falk'ın ifadesiyle "yıkıcı küreselleşmeye" karşı olduğu bilinmektedir. Küresel sorunlar modernliğin küreselleştirici etkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Modernleşmeden geri dönüş mümkün olmadığı için yeni sorunların çözümü de modernlik içinde aranmalıdır ve orada bulunacaktır (Özyurt, 2005: 78-79).

1. 3. Küreselleşme Teorileri

Günümüze kadar küreselleşme üzerine pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen, bu çalışmalar genellikle tarihsel ve kuramsal bir perspektiften yoksun bulunmaktadır. Bu nedenle de küreselleşmenin dinamiklerinin ve sonuçlarının çözümlenmesinde yüzeysel bilgiler vermenin ötesinde sonradan yapılacak çalışmalara ışık tutmamaktadırlar. Küreselleşme kavramı olarak dünyanın sıkışması ve tek bir yer olarak algılama bilincinin artışı olarak tanımlanmaktadır. Ancak küreselleşme tartışmalarının temel odağı günümüz göndermeleridir.

Waters da benzer bir saptama yaparak üçüncü bin yılda toplumsal değişmeyi açıklayacak anahtar kavram olarak küreselleşmenin öne çıkacağını belirtmektedir. Ne var ki küreselleşmenin ulaşılacak hedef olarak görülmesi ve dünyanın tek bir yer haline geleceğinin kabul edilmesi, teknolojik aklın kendiliğinden hiçbir ön kabul olmaksızın amacına ulaşacağını varsaymaktan öte gitmeyecektir (Aslanoğlu, 2000: 128).

Küreselleşmenin hedef olarak görülüp teolojik yorumlanması, mevcut statükonun yeniden üretilmesi ve farklı amaçlılıkların ihmal edilmesi anlamına gelecektir.

1. 3. 1. Giddens'in Küreselleşme Teorisi

Giddens, modernliğin sonucu olarak değerlendirdiği küreselleşmeyi, uzak yerleşimlerin birbiri ile ilişkilendirdiği yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlamaktadır. Giddens'a göre geleneksel sosyoloji yaklaşımları ile modernliğin mekanizmalarını açıklamak mümkün değildir (Giddens, 1996: 62). İletişim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler küreselleşmenin karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olduğunu göstermektedir.

Giddens'a göre küreselleşme, tek bir süreç değildir. Karmaşık süreçlerin bir araya geldiği bir olgular kümesidir. Üstelik çelişkili ya da birbirine zıt etkenlerin devreye girdiği bir süreçtir. Çoğu insanın gözünde, küreselleşme basitçe gücün ya da etkinin yerel toplulukların "elinden alınıp" küresel arenaya aktarılmasından ibarettir (Giddens, 2000: 25).

Giddens'a göre içinde yaşadığımız dönem, geç modernlik koşulları ile tanımlanmaktadır. Geç modernliği açıklayan mekanizmalar ise aynı zamanda küreselleşme mekanizmalarını oluşturmaktadır. Geleneksel toplumlardan modern topluma geçişi açıklayan mekanizmalar günümüzdeki toplumsal analizler için de geçerliliğe sahiptir. Yerel oluşumlar, millerce uzaklıktaki olaylarla şekillenmektedir. Bu ilişki aynı zamanda diyalektik özellikler göstermektedir. Yerel olaylar kendisini şekillendiren küresel süreçlerden farklı şekilde gelişebilirler (Aslanoğlu: 2000: 131). Günümüzdeki toplumsal değişmeyi yansıtan küreselleşme süreci dünya yüzeyinde etkili olan sosyal ilişkilerin yoğunlaşmasıyla bağlantılı olarak değerlendirilmektedir.

Giddens'a göre yerelliği belirleyen küresel koşulların etkisidir. Toplum ve bireyin küreselleşme sürecinde yoğun etkileşimde bulunduğu bu çerçevede Giddens, modernliğin düşünümelliği içinde bireysel kimliğin inşa edilebilir bir proje olduğunu

belirtmektedir. Modernitenin düşünümsel özelliği birey-toplum ilişkisinde, bireysel kimliğin oluşum sürecine nüfuz etmektedir. Bireysel kimliğin oluşumunu irdeleyen Giddens, gerek kamusal gerek mahrem alanlardaki ilişkileri sorgulamaktadır. Giddens’ın bireysel kimliğin inşası sürecindeki bir diğer önemli nokta ise, kadının öteki konumundan çıkartılarak özneller arası iletişim içine alınmasıdır (Aslanoğlu, 2000: 134). Giddens, modernliğin sonucu olarak gördüğü küreselleşmeyi köken olarak Batı ile ilişkilendirmektedir. Ne var ki modernlik, küreselleştirici eğilimler açısından Batılı değildir. Modernlik küreselleştiricidir.

Giddens’ın küreselleşme sorununa değindiği ilk çalışma 1981’de yayınlanan “Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi” adlı eseridir. Giddens, bu çalışmada “kapitalist dünya ekonomisi” nin işleyişi ve ulus-devletlerin dünya ölçeğinde bir olgu haline gelişini değerlendirir ve her iki olgunun da herhangi bir evrimci ilerlemenin değil, hegemonik sürecin ürünü olduğunu belirtir. Giddens, modernliğin yapısal olarak küreselleştirici olduğunu ve modernlik kapsamına giren hiç kimsenin modernliğin sonuçlarından ve bunlardan biri olan küreselleşmeden kaçamayacağını düşünür. Modernliğin küreselleştirici etkisi, kurumlarının doğasında bulunan, “zaman-uzam uzaklaşması” , “toplumsal sistemlerin yerinden çıkarılması” ve “düşünümsel olarak düzenleme” ve “yeniden düzenleme” den oluşan üç temel karakteristikten kaynaklanır.

Zaman-uzam uzaklaşması, modernlikle birlikte, takvim ve saat gibi zaman ölçme tekniklerinin yerel bağlardan koparak evrensel bir biçimde kabul görmesi sonucu meydana gelen zaman ve uzamı algılamadaki değişiklikleri ifade eder. Toplumsal sistemlerin yerinden çıkarılması, toplumsal ilişkilerin yerel etkileşim bağlamlarından kaldırılmasını ve zaman ve uzamın sonsuzluğunda yeniden yapılandırılmasını ifade eder. Düşünümsel olarak düzenleme ve yeniden düzenleme, gelenekten bir kopuşu ve karşıtlığı ifade eder. Modern toplumsal yaşamın düşünümseelliği, toplumsal uygulamaların, yeni bilgiler ışığında sürekli gözden geçirilerek yeniden biçimlendirilmesi ve böylece özelliklerinin yapıcı olarak değiştirilmesi gerçeğinden oluşur. Modern olanı belirleyen şey; yeninin yeni olma özelliğinden dolayı benimsenmesi değil, büyük çapta bir düşünümseellik beklentisidir. Düşünümseellik üzerine kurulmuş olan modernlik dünyasında, bilginin sürekli olarak kendini yenileyeceği ve bu nedenle de hiçbir bilginin kesinliği olmadığı ve hiçbir olgunun da katı bir örnek olamayacağı kabul edilmelidir. Bu süreçlerden en önemlisi zaman-uzam

uzaklaşmasıdır. Küreselleşme, zaman-uzam uzaklaşmasıyla ortaya çıkan toplumsal ilişkilerin esneme ve genişleme süreci olarak sunulur.

Giddens'a göre küreselleşmenin temel olarak dört boyutu bulunmaktadır. Bunlar; "ulus-devlet sistemi", "kapitalist dünya ekonomisi", "askeri dünya düzeni" ve "uluslar arası iş bölümü" dür. Bu boyutlar çeşitli biçimlerde birbiriyle bağlantılıdır (Özyurt, 2005: 32-34).

Kapitalist dünya ekonomisinin ana güç merkezleri, kapitalist devletlerdir. Bunlarda kapitalist ekonomik girişimcilik asıl üretim biçimidir. Söz konusu devletin iç ve uluslar arası ekonomik siyasaları, ekonomik etkinliğin birçok biçimlerde düzenlenmesini içerir ama kurumsal örgütlenmeleri ekonominin siyasetten ayrılmasını sürdürür. Kapitalist dünya ekonomisi sistemleri içinde devletlerin bu konumu, belli bir devleti merkez alan, ama aynı zamanda da birçok devletle faaliyet gösteren, ticari şirketlerin küresel etkinlikleri için geniş bir alan sağlar.

Ulus-devlet sistemi; modernliğin düşünömselliğine büyük katkılarda bulunduğu için, dünya ölçeğinde yayılma göstermiştir. Modern dönemde, cephelerin yerini ölkeler tarafından karşılıklı olarak kabul edilen sınırların alması ve buna bağılı olarak da uluslar arası ilişkiler kavramının ve uluslar arası kurumların ortaya çıkışı küreselleşmenin önemli boyutlarındanr.

Askeri gücün küreselleşmesi ile, savaşın endüstrileşmesi, silah ve askeri örgütlenme tekniklerinin dünyanın bazı bölgelerinden öbürlerine akışı, devletlerin birbiriyle kurdukları ittifaklar ve bloklaşmalar, savaşların birden çok cephede ve ikiden fazla ölkede arasında, doğrudan sivil halkları da etkileyecek biçimde değışime uğraması ifade edilmektedir. Giddens, küreselleşme yerelleşme ilişkisine de değinmiştir. Küreselleşme parçalanmayı ve yerelleşmeyi beraberinde getirir. Küreselleşme ile yerelleşme arasındaki ilişki, diyalektik bir ilişki olarak görölmektedir. Yerelleşme, toplumsal bağlantıların zaman ve uzam üzerinde yanlamasına genişlemenin bir parçası olduğu için küreselleşmenin de bir parçasıdır (Özyurt, 2005: 35-36).

1. 3. 2. Robertson'un Küreselleşme Teorisi

Robertson küreselleşmeyi, “dünyanın küçülmesi ve dünya bilincinin güçlenmesi süreçleri” olarak tanımlar. Birinci süreç nesneldir, zamanı kat etme hızının giderek artışı ve karşılıklı bağımlılığın yükselişini vurgular. İkinci süreç ise, öznel ve kültürelidir. “Tek bir dünyanın farkında olmakla” ve “hayali cemaat olarak dünya” ile ilişkilidir. Robertson, Giddens’den farklı olarak küreselleşmeyi modernliğin sonucu olarak görmez. Bunun aksine küreselleşme, modernliğin yayılmasına katkıda bulunmuştur. Küreselleşmenin günümüzde biçimlenişinde modernliğin etkilerini kabul etmekle birlikte, küreselleşme süreci, dünya dinlerinin ve metafizik düşüncelerin ortaya çıkışı kadar geriye götürülür. Avrupa’da ise küreselleşme düşüncesi feodalizmin çöküşünden sonra ortaya çıkmış ve günümüzde yaşanan oldukça yüksek küresel yoğunluğa kadar beş evreden geçmiştir (Robertson, 1999: 21-22).

Robertson’a göre hali hazırdaki yaşanan oldukça yüksek küresel yoğunluk ve karmaşıklık durumunun maddi-tarihsel gelişimi aşağıdaki evrelerden oluşmaktadır: (Robertson, 1999: 99-101)

Oluşum evresi: Avrupa’da 15. yüzyılın başlarından 18. yüzyılın ortalarına kadar süren bu evrenin belirgin özellikleri şunlardır. Ulus toplulukların yavaş yavaş ortaya çıkışı ve orta çağın ulus-ötesi sisteminin çöküşü, birey anlayışlarının ve insanlığa ilişkin düşüncelerin öne çıkışı, güneş merkezli dünya kuramı ve modern coğrafyanın başlaması.

Başlangıç evresi: 18. yüzyılın ortalarından 1870’lere kadar süren bu evrenin en belirgin özellikleri şunlardır: Türdeş üniter devlet fikrine doğru kesin yöneliş, resmi uluslar arası ilişkiler anlayışının yayılmasına paralel olarak yurttaş bireyliğinin standartlaşması ve çok daha somut insanlık anlayışının belirginleşmesi, ulusçuluk-uluslar arasıcılık meselesinin temalaştırılması.

Yükseliş evresi: 1870’lerden 1920’lerin ortalarına kadar sürmüştür. Belirgin özellikleri şunlardır: Kabul edilebilir bir ulus-toplum anlayışının giderek küreselleşmesi, millî ve kişisel kimliklere ilişkin düşüncelerin temalaştırılması, küresel iletişim biçimlerinin çeşitliliğinde ve hızındaki artış, Hristiyan birliği hareketinin yükselişi, 1. Dünya Savaşı ve Milletler Cemiyeti.

Hegemonya için mücadele evresi: 1920'lerin başlarından 1960'ların sonuna kadar sürer. Belirgin özellikleri şunlardır: 2. Dünya Savaşı, Birleşmiş Milletlerin kurulması, üçüncü dünyanın biçimlenmesi.

Belirsizlik evresi: 1960'ların sonlarında başlar ve 1990'ların başlarında kriz belirtileri gösterir. Belirgin özellikleri; küresel bilincin artması, üçüncü dünyanın küresel sisteme dâhil edilmesi, aya ayak basılması, soğuk savaşın sona ermesi, nükleer silahların yaygınlaşması, küresel kurumların ve hareketlerin sayısındaki artış, toplumların çok kültürlülük ve çok etniklik sorunlarıyla daha fazla karşı karşıya kalması, küresel medya sistemiyle insan hakları, dünya sivil toplumu ve dünya vatandaşlığına ilgi.

Robertson, dünyanın tek bir alan haline gelmesinin karşı konulamaz olduğunu, fakat bunun sosyal bütünleşme anlamında küresel bir birlik olarak algılanmaması gerektiği yönünde uyarılarda bulunur. Robertson'a göre, küreselleşmenin en önemli sonuçlarından biri toplumsal anlatıların göreceleşmesidir. Küreselleşme dünyanın küçülmesine yol açar; fakat bu küçülen mekânda tek bir anlatı hâkimiyeti kuramaz. Uygarlıklar, toplumlar ve toplumsal anlatılar arasındaki çatışmalar küreselleşmeyle birlikte şiddetlenir.

Küreselleşme süreci ulus-devletlerin varlığını ortadan kaldırmaz ama onların bütünleşme yapılarını etkiler. Eskiden kültürel bütünlüğü hedefleyen toplumlar, artık dünyanın çeşitli bölgelerinde çok kültürlü toplum biçiminde yüzünü yeniler.

Robertson'a göre, küreselleşmeyi belirleyen asıl unsur ekonomi değil, kültürdür. Küresel kültürün bir boyutu, küresel ölçekte değerlerin ve davranış kalıplarının yayılması; bir diğer boyutu ise, millî ve yerel kültürlerin küresel ölçekte üretilerek yeniden canlılık kazanmasıdır. Bu iki süreci vurgulamak için kü-yerelleşme kavramı devreye sokulur (Özyurt, 2005: 40-41). Robertson'un kü-yerelleşme tanımı; küreselleşme süreçlerine ve heterojeniteye önem vermektedir. Bu ise yerellikler arasındaki etkileşime bakmayı gerektirmektedir. Yerellikler, küresel süreçlerde inşa edilmektedir. Robertson'a göre yerel olan küresel olana karşı direnen şeklinde değerlendirilmemelidir. Yerelleşme, küreselleşmenin bir yüzüdür. Robertson yerellikleri küresel süreçlere karşı direnen alanlar olarak algılayan görüşe, küreselleşmenin modernitenin direk sonucu olduğu fikriyle ulaştığımızı belirtir. Robertson'un kü-yerelleşme tanımıyla vurguladığı gibi, küreselleşme süreci, küresel olan ile yerel olanın ya da daha genel bir ifadeyle evrensel ile tikelin iç içe geçmelerinin sonucudur.

Küreselleşme, bu çerçevede dünyanın bir bütün olarak sıkışması ve yerellikleri birbirine bağlaması ile gerçekleşmektedir. Bu aynı zamanda, içinde yerelliğin keşfini taşımaktadır. Yerelliği keşfetme küresel süreçler aracılığı ile gerçekleşir (Aslanoğlu, 2000: 140).

Robertson, küresel süreçlerin birbiri ile etkileşiminde medyanın rolünü vurgulamaktadır. Yaşanan medyalaşma süreci, kitle iletişim kurumlarının hızlı büyümesi ve iletişim ağları aracılığı ile “mal” haline gelmiş simgelerin giderek genişleyen alıcılara ulaşmasıdır. Uluslararası iletişim alanında küresel ile yerelin etkileşimi yoğunlaşmaktadır. Bunun sonucunda yeni parçalanmalarla “yerellikler” oluşmaktadır. Çeşitli kültürlerin birbirleriyle karşılaştıkları alan medyadır. Yerelliklerin tanımlanması, standartlaşması ve birbirine karşıt olan uç noktalarının törpülenmesi medya aracılığıyla yapılmaktadır (Aslanoğlu, 2000: 141).

1. 3. 3. Wallerstein’in Küreselleşme Teorisi

Wallerstein ise küreselleşme olarak adlandırılan durumu "modern dünya sistemi" ve "kapitalist dünya-ekonomi" olarak kabul etmektedir. Küresel düzeydeki ilişkileri, ekonomik fayda arayışıyla açıklamaktadır. Bu nedenle, "modern dünya sistemi" bir kapitalist dünya ekonomisidir. Kapitalizmin başarısı, merkez ülkeler ve güçler ile çevre ülkeler ve güçler arasındaki bir iş bölümünün yaratılmasına ve sürdürülmesine bağlıdır. Wallerstein dünya ölçeğinde gerçekleşmekte olan zenginlik ve sömürü ilişkisine de açıklık kazandırmıştır. Wallerstein, Batı'nın 16. yüzyıldan beri Batılı olmayan çevreyi sömürerek çok daha büyük bir üstünlük elde ettiği düşüncesindedir. Toplumsal değişmeyi, ulus-devletlerde yaşanan olaylar değil; bir bütün olarak dünya sistemindeki değişimler belirler. Tek bir dünya sistemi gerçeklik olarak sunulur. Kapitalist dünya sisteminin bir çok farklı parçası vardır ve bu parçalar işlevsel olarak sistemle ilintilidir. Dünya sistemi her parçanın kaderi üzerinde nihai belirleyicidir (Wallerstein, 1996: 48).

Wallerstein'in dünya sistemi kuramı, günümüzdeki ekonomik ve siyasî ilişkileri açıklamaya yöneliktir. Kültürel durum ise, bu iki alana bağlı olarak açıklanır. Dünya ekonomik açıdan bir bütün ve siyasal olarak da teklik haline gelmişken kültürel olarak bir parçalanmışlığı sergiler (Özyurt, 2005: 43).

1. 3. 4. Waters'ın Küreselleşme Teorisi

Malcom Waters küreselleşmeyi, "toplumsal ve kültürel düzenlemeler üzerindeki coğrafya ile ilgili sınırların ortadan kalkması süreci ve insanların da bu sürecin farkında olmaları" şeklinde tanımlamaktadır (Bolay, 2002: 57). Waters'a göre küreselleşme Avrupa kültürünün göç, sömürgecilik ve kültürel taklitler yoluyla dünya geneline yayılmasının bir sonucudur. Waters için küreselleşme, semboller düzeyinde gerçekleşecek bir olgudur. Diğer bir deyişle, ulaşılabilecek olan kültürel küreselleşmedir. Dünyanın küçülmesi ve küreselliği bir bütün olarak algılama bilincinin yükselmesi kültürel küreselliğin ortamını oluşturmaktadır.

Küreselleşme; ekonomik, siyasî ve kültürel olmak üzere hayatın üç alanında etkili olmaktadır. Ekonomik alan, mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketimini içermektedir. Siyaset alanında, gücün yoğunlaşması ve savunma ile ilgili örgütlenmeler, bunların kurumlaşmış olarak otorite ve diplomasiye yansımaları yer almaktadır. Kültürel alan ise, olaylar, etkiler, anlamlar, inançlar ve değerleri temsil eden sembollerin üretimini kapsamaktadır (Aslanoğlu, 2000: 142). Ekonomi ve siyaset alanlarında küreselleşmenin gerçekleşmesi kültürel düzlemde etkili olmalarına ve aralarındaki etkileşimin sembolik olmasına bağlıdır.

Waters'ın küreselleşme sürecine yakından bakıldığında kültürel düzenlemelerin ekonomik ve politik düzenlemelere göreli olarak daha fazla etkili olduğu noktalarda küreselleşmenin olumsuz olduğu görülür. Waters, küreselleşmenin itici gücü olarak günümüzde en çok tartışılan konulardan biri olan kapitalizmin ve ulus devletin krizini görmektedir. Kapitalizmin krizi, mekânı (ulus devletin mekânı) yeniden yapılandırarak aşması ile küreselleşme sağlanacaktır. Bu bir başka açıdan Fukuyama'nın tarihin sonu görüşüne ulaşmaktır. Çünkü; burada önce Avrupa'da sonra Amerika merkezli yayılarak dünyayı saran Batılı değerlerin egemenliğinden söz edilmektedir (Aslanoğlu, 2000: 145).

1. 3. 5. Bauman'ın Küreselleşme Teorisi

Bauman'a göre küreselleşmede ifadesini bulan şey, "şeylerin kontrolden çıkması" ile ilgili yeni ve rahatsız edici histir. Bauman'ın, ilgisi küreselleşmenin sonuçlarına yöneliktir. Bu sonuçlarla ilgili en önemli tespiti, küreselleşmenin hayatın tüm alanlarında doğurmuş olduğu belirsizliktir. Belirsizliği doğuran mekanizmalar küresel olduğundan, mevcut siyasî kurumlar ve devletler bir çözüm sunmada yetersiz kalır. Küresel belirsizlik bir kader olarak algılandığı için küreselleşmenin gizemli

baskılarına karşı koyabilme fikri, bu baskılara maruz kalan bireylerin çoğuna hayal gibi görünür. Küreselleşme, şeylerin elinizden kaçıp gittiği hissi vermektedir. Küreselleşme fikrinden çıkan derin anlam; dünya meselelerinin belirsiz, kuralsız ve kendi başına buyruk doğasıdır. Bu haliyle küreselleşme, birçoklarının iddia ettiği gibi “Yeni Dünya Düzeni” değil, “Yeni Dünya Düzensizliği”dir. Artık ne devletlerin ne de toplulukların ne de bireylerin geleceği ile ilgili ön görüde bulunmak imkânsızlaşmıştır (Bauman, 2006: 69). Bauman’a göre küresel belirsizliğin ortaya çıkmasının en önemli nedeni, devletlerin yasama, yürütme egemenliğinin yanı sıra ekonomi, kültür ve askeri egemenliklerini sürdürme ve toplumsal düzen kurma yeteneklerinin azalmasıdır. Bauman, birbiriyle çelişir gibi görünen küreselleşme ile yerelleşme arasında yakın ilişkiyi vurguladığı için, Robertson’un kü-yerelleşme terimini kullanışlı bulur. Küreselleşme başka şeylerin yanı sıra, iktidarın siyasetten tedricen ayrılması anlamına da gelir. Güç ve iktidar odakları küreselleşmiş, siyaset ise yerel mekânlarda ikamete mecbur kılınmıştır. Siyasetin evi fiziksel, coğrafi mekân olarak kalırken, sermaye ve enformasyon fiziksel mekânın iptal ya da nötralize edildiği siber mekânda ikamet etmektedir. Bir iktidar aracı olarak sermayenin mekândışlaşması yerelliği değersizleştirmiştir (Özyurt, 2005: 47).

Kü-yerelleşmeyi, güç ve iktidarın küreselleşmesi, siyasetin yerel kalması veya siyasal kabileleşme ve ekonomik küreselleşme olarak tanımlayan Bauman’a göre, toplulukçuluk ve kimlik arayışları homojen ve homojenleştirici küresel baskıların etkisini azaltmaya değil, artırmaya yarar. Bauman, küreselleşme yerelleşme diyalektiğine tabakalaşma açısından da yaklaşır. Bazılarının küreselleşmesi zorunlu olarak diğerlerinin yerelliğe hapsedilmesini gerektirmektedir. Sermayenin, malların ve enformasyonun küresel hareket özgürlüğü insanlara tanınmamakta, insanlar yerelliğe mahkûm edilmektedir. Küreselleşmiş bir dünyada yerel kalmak ise, toplumsal sefaletin ve geriliğin bir göstergesidir. Bauman, yeni dünya düzensizliği karşısında, siyasetin geleneksel kurumlarının ve ulus-devlet anlayışının yeniden güçlendirilerek etkin duruma getirilebilmesini mümkün bulmaz. Günümüzde egemen olan dışa kapalılık ruhu, küreselleşmenin doğurduğu sorunlara, ancak yerel, sınırlı, dışlayıcı ve geçici çözümler sunabilmektedir. O halde yapılması gereken, varlığını gösteren çok az belirti olmasına rağmen “yeni bir enternasyonalizm”in olanaklarının aranmasıdır (Özyurt, 2005: 48-49).

1. 4. Küreselleşmeye Dair Yaklaşımlar

Dünyayı çok fazla etkileyen bir süreci nitelendiren “küreselleşme”ye karşı farklı tavırlar alınmıştır. Küreselleşme, iktisadi ve teknolojik güçlerin paylaşılan sosyal alan olarak dünyanın hızla şekillendirildiği ve dünyanın bir bölgesindeki gelişmelerin kürenin diğer tarafındaki bireylerin veya toplulukların yaşama şansları için büyük ve derin sonuçlar yaratacağı görüşünü yansıtmaktadır.

Küreselleşme, başlangıçta çağdaş toplumsal yaşamın tüm yönlerinde, kültürden suçlara, finanstan ruhaniye, dünya çapında bağımlılığın hızlanması, derinleşmesi ve genişlemesi olarak düşünülebilir. Hindistan’daki bilgisayar programcılarının Amerika ve Avrupa’daki işverenlerine reel zamanda hizmetler sunması, Burma’daki haşhaş ekimi ile Berlin’deki uyuşturucu kullanımı arasında bağlantı kurabilmesi çağdaş küreselleşmenin dünyanın bir bölgesindeki toplulukları başka bir kıtadaki gelişmelerle bağlayabildiğinin bir göstergesidir. Ancak, küresel karşılıklı bağımlılığın algılanan veya gerçek yoğunluğunun genel kabul edilişinin ötesinde, küreselleşmenin en iyi nasıl kavramlaştırılması gerektiği, kişinin nedensel dinamiklerini nasıl düşünmesi gerektiği ve kişinin, eğer varsa, yapısal sonuçları nasıl karakterize etmesi konularında ciddi görüş ayrılıkları vardır. Bu meseleler hakkındaki hararetli tartışma aşırı küreselleşmeciler, şüpheciler ve dönüşümcüler diyeceğimiz üç geniş düşünce okulunu ayırt etmeyi mümkün kılmıştır (Goldblatt ve diğerleri, 2006: 163).

1. 4. 1. Aşırı Küreselleşmeci Tezler

Aşırı küreselleşmeciler radikaller olarak da anılmaktadır. Bunlara göre endüstri uygarlığının bir ürünü olan millî devlet, küreselleşme sürecine paralel olarak önemini yitirmiştir. Artık küresel piyasa, politikanın yerini almaktadır. Çünkü piyasa mekanizması hükümetlerden daha iyi çalışmaktadır. Küresel piyasanın gelişimi, toplum içinde daha yüksek rasyonaliteye işaret etmektedir. Günümüzde politikacılarla daha az ilgileniyoruz; çünkü hayatımızdaki önemlerini ve etkilerini kaybetmişlerdir. Politikalar yerel ya da millî ölçekte hala etkili olsalar bile küresel ekonominin hareketlerini etkileyebilecek güce sahip değillerdir. Bu anlamda dünya ekonomilerinin çoğunda, vatandaşların politikayla daha az ilgilenmeleri ya da politikacıların vatandaşlar üzerinde daha çok hayal kırıklığı yaratıyor olmaları, küreselleşme sürecinin bir sonucudur (Bozkurt, 2000: 19).

Bir diğer ifadeyle aşırı küreselleşmecilere göre, piyasalar artık devletlerden daha güçlüdür. Devletlerin otoritesindeki bu gerileme ise, diğer kurumlar ile birlikte

birliklerin ve yerel-bölgesel otoritelerin artarak yaygınlaşması şeklinde görülebilir. Aşırı küreselleşmeciler, dünya toplumunun, geleneksel millî devletlerin yerini almakta olduğunu ve yeni toplumsal örgütlenme şekillerinin belirmeye başladığı düşüncesindedirler. Aşırı küreselleşmeciler, bu sürecin küresel ekonomide kaybedenler kadar kazananları da yarattığına inanıyorlar. Bir taraftan geleneksel merkez-çevre yapısının yerine geçen , ”yeni bir küresel iş bölümü” yükseliyor; öte yandan da Güney ve Kuzey arasındaki “artan bir anakronizmin” mevcudiyetine dikkat çekiliyor. Bu arka plana rağmen hükümetler, küreselleşmenin sosyal sonuçlarını idare etmek durumundadırlar.

Küreselleşme, kazanan ve kaybeden arasındaki kutuplaşmayı, küresel ekonomik düzen içinde birbirine bağlayabilir. Aşırı küreselleşmeci bakış açısına göre, küresel ekonominin yükselişi, radikal yeni dünya düzeninin bir delili olarak yorumlanabilecek, küresel düzeyde kültürel karışım, küresel yayılma ve küresel yönetim kurumlarının doğuşu, köklü bir biçimde yeni dünya düzeninin delilleri ve millî devletin ölümü olarak yorumlanmaktadır (Bozkurt, 2000: 20). Artık millî hükümetin sınırlarını kontrolde zorluk çekmeye başlamışlardır. Küresel ve bölgesel hükümetler daha büyük roller talep ederken, devletlerin otonomisi ve egemenliği de daha çok aşınmaktadır.

Aşırı küreselleşmeciler için küreselleşme, geleneksel ulus-devletlerin doğal olmayan, hatta küresel ekonomide imkânsız işletme birimleri olmaya başladığı insanlık tarihinin yeni bir dönemini tarif eder. Bu tip küreselleşme bakışı genellikle bir iktisadi mantığı imtiyazlaştırır. Aşırı küreselleşmeciler ekonomik küreselleşmenin ekonomilerin üretim, ticaret ve finans ağlarının ulusları aşan kurumuyla ulusallıktan çıkışına neden olduğunu anlatmaktadırlar. Bu sınırları olmayan ekonomide ulusal devletler, küresel sermaye için iletim kayışından fazla olmayanlardır (Goldblatt ve diğerleri, 2006: 165).

Aşırı küreselleşmeciler adına, küresel ekonominin yükselişi, küresel yönetim kurumlarının ortaya çıkışı ve küresel yayılma ve kültürlerin melezleşmesi radikal yeni dünya düzeninin delili olarak yorumlanmaktadır. Üstelik küresel ve bölgesel yönetim kurumları daha büyük rol aldıkça devletin hükümlanlığı ve otonomluğu zayıflar (Goldblatt ve diğerleri, 2006: 168).

Yine bu görüşe göre, küreselleşme tamamen gerçektir ve sonuçları istisnasız her yerde hissedilmektedir. Ulus devlet çağı artık sona ermiştir (Giddens, 2000: 21). Kenichi Ohmae gibi aşırı küreselleşme yandaşları küresel ekonomi karşısında ulus devletin önemsiz aktörler haline geldiğini ve işlevini yitirdiğini ve aynı zamanda artık

bir hayal olduğu savındadırlar. Bunlara göre ulus devletleri yaşatmaya çalışmak boş bir çabadan başka bir şey değildir. Dünya artık tek bir devlet niteliği taşıyan küreselleşmeye karşı hızla mesafe kat etmektedir. Bunlara göre endüstri uygarlığının ürünü olan ulus devlet küreselleşme sürecine paralel olarak önemini yitirmiştir.

Aşırı küreselleşmecilere göre; (Ulagay, 2001: 71)

-Tarihte ilk kez gerçekten küresel bir uygarlık kurulmaktadır.

-Dünya tek pazara doğru gitmekte, ulusal ekonomilerin yerini uluslar arası üretim ağlarından oluşan küresel ekonomi almaktadır.

-İletişimdeki patlama bütün kütürleri birbirine yaklaştırmakta ve melez bir küresel kültürün oluşuma zemin hazırlamaktadır.

-Küreselleşme süreci eski hiyerarşileri kırarak yeni kazananlar ve kaybedenler yaratmaktadır.

-Bu ortamda siyaset de biçim değiştirmekte ve ekonomi küresel oyunun gereklerine uygun bir biçimde yönetmekten başka bir seçeneği olmayan millî hükümetlerin gündeminde ekonomi politikalarının toplumsal sonuçlarını yönetmek işleri öne çıkmaktadır.

-Bu süreçte giderek ulus devletin işlevini üstlenecek yeni toplumsal örgütlenme biçimleri gelişmektedir.

-Küresel düzenin uyum içinde işlemesi için gerekli küresel kurumlar giderek gelişecektir.

-Bu süreçte iniş çıkışlar olabilir ama küreselleşme sürecinin durdurulması ya da geriye çevrilmesi olanaksızdır, tek bir küresel uygarlığa doğru gidişi kimse durduramaz.

Sonuç olarak aşırı küreselleşmeci bakış açısına göre küresel ekonominin yükselişi, radikal ve yeni dünya düzeninin bir delili olarak yorumlanabilmekte ve ulus devletin sonunun geldiği düşünülmektedir.

1. 4. 2. Şüpheciler (Küreselleşme Karşıtları)

Aşırı küreselleşmecilerin tam karşısında yer alan bu grup şüpheciler olarak da anılmaktadır. Giddens'ın deyimiyle küreselleşmeye her konuda şüpheyile yaklaşmaktadırlar. Yaşadığımız dünyada hiçbir şeyin yeni olmadığını iddia etmektedirler. Şüpheciler, küreselleşmenin geçmişine bakarak o dönemde de önemli derecede para ve mal hareketinin oluşmuş olduğunu söylemektedirler. Günümüzde hala birçok ülkenin oldukça katı bir biçimde uyguladıkları millî sınır kontrollerine karşılık, 19. yüzyılda insanların pasaport bile kullanmadıklarını iddia etmektedirler. Kısacası,

küreselleşmenin yeni bir süreç olduğunu kabul etmiyorlar. Onlar için küreselleşme; refah devletini yok edecek, minimal devleti ve hükümeti amaçlayan çevrelerin sık sık kullandığı basit bir terimdir. Bu görüşe göre yine küreselleşme, refah sistemlerini ortadan kaldırmak ve devlet harcamalarında kısıntı yapmak isteyen serbest piyasacıların ortaya attığı bir ideolojidir. Bu gurubun bazı üyeleri küreselleşmeyi, kapitalizmin savaşı olmayan yeni işleyiş mantığı ya da jeo-ekonomik emperyalizm olarak değerlendirirken, Chomsky gibi bazı ünlü düşünürler de kar peşinde koşan mega işletmelerin, totaliter kurumların tiranlığı olarak nitelemişlerdir (Giddens, 2000: 21).

Bu guruba göre küreselleşme, beklenilmeyen bir şey değildir. Sadece bu süreç aşırı küreselleşmeciler tarafından abartılarak bir efsane haline getirilmiştir. Bunun yanında küreselleşme sürecinin karşısında gelişen bölgeselleşme, küreselleşmenin bir ara istasyonu değil, tam aksine alternatifidir. Dünya küresel bir uygarlık yerine, yeni anlayış çerçevesinde bölünmeye doğru gitmektedir. Küreselleşme bir bütünleşmeyi değil, farklı kültürler, farklı uygarlıklar ya da bölgeler arası yeni çatışmaları beraberinde getirecektir. Yine bu grup, küreselleşmenin kökten dinciliğin ya da saldırgan milliyetçiliğin doğuşuna yol açacağını savunuyorlar. Ayrıca şüpheciler, küreselleşme sürecinin ekonomik ya da teknolojik gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan bir olgu olmaktan ziyade, bir ideolojik tutum olduğunu iddia ediyorlar (Bozkurt, 2000: 21).

Şüpheciler, aşırı küreselleşmeci tezi temelden hatalı ve siyaset açısından naif olarak görürler; çünkü uluslar arası ekonomik faaliyetleri regle etmede millî devletlerin güçlerini hafife almaktadırlar. Küresel eşitsizliğin derinleşmesi, uluslar arası ilişkilerin reel politiği ve medeniyetler çatışması, dünya düzeninin yönetimi çoğunlukla Batılı ülkelerin korunması olarak kaldığı sürece küresel yönetimin aldatıcı doğasını ifşa etmektedir. Bu bağlamda şüpheci argüman, küresel yönetimi ve ekonomik uluslar arası ilişkileri, dünya ilişkilerinde Batı'nın önceliğini koruyan ve devam ettiren Batılı projeler olarak görme eğilimindedirler. Şüpheciler, millî devletlerin gücünün veya devlet hükümlanlığının bugün ekonomik uluslar arası ilişkiler veya küreselleşme idaresi ile altının oyulduğunu reddederler (Goldblatt ve diğerleri, 2006: 171).

1980'lerden itibaren uygulanan neo-liberal ekonomi politikası, ekonomik gücü büyük ölçüde ulusallıktan çıkararak küresel bir güç haline getirmiştir. Küresel ekonomik güç, kurumsal ve millî siyasetin sosyal sorunların çözümündeki etkinliğini azaltmıştır. Her şeyin müzakere konusu olduğu günümüzde güç/hegemonya bütün sonuçları belirler olmuştur. Uluslararası bir demokrasi talebi ve uluslar arası bir

muhalefet formu olarak son birkaç yıldır “küreselleşme karşıtı hareket” gündeme gelmiştir. Küreselleşmeyi ulus-ötesi ya da dünya ölçeğinde toplumsal ilişkilerin gelişmesi olarak tanımladığımızda, küreselleşme karşıtı olarak adlandırılan hareketler, hem küresel ilişki biçimine hem de küresel bilince örnek oluşturmaktadır. Küreselleşme karşıtı hareketin kendisi küresel bir olgudur. Bu nedenle harekete alternatif küreselleşme hareketi ya da karşı küreselleşme hareketi de denilebilir. Kendilerini küreselleşme karşıtı olarak tanımlayanlar, küreselleşmeyi daha çok neo-liberalizmin yayılması ve millî ekonomilerin aşınması; zenginlikler belli çevrelerde yoğunlaşırken kitlelerin yoksullaşması olarak algılamaktadır. Küreselleşme karşıtlarına göre, küreselleşme bir olgu değil, güç çevrelerinin hegemonyalarının önündeki engellerin direncini kırmak için kullandıkları söylemdir (Özyurt, 2005: 270-271).

Küreselleşme karşıtı hareketler olgusal bir küreselleşmeye değil, dönüşümün öznesi olmak isteyen sınırlı politik ve ekonomik gücün küresel ölçekte kurmak istediği ve bir ölçüde kurmuş bulunduğu sömürü düzenine karşıdır. Karşı çıkışlarının temelinde yine küresel, fakat bu kez eşit, adil ve demokratik bir düzen talebi yatmaktadır (Özyurt, 2005: 274).

Küreselleşme karşıtı hareketler kendini meşrulaştırmak için uluslar arası sermayenin başvurduğu demokrasi, insan hakları, kadın özgürlüğü gibi söylemleri ön plana çıkarır.

Bu grupta yer alan görüşleri şöyle özetleyebiliriz: (Ulagay, 2001: 71-72)

-Küreselleşme aslında tarihte ilk kez yaşanan bir olgu değildir, şimdi yaşanmakta olan aslında üçüncü küreselleşme dalgasıdır ve bu da diğerleri gibi gelip geçecektir.

-Şimdi küreselleşme adı altında yaşanmakta olan şey aslında emperyalizmin yeni biçimidir. ABD’den önce de dünyaya bütünüyle hâkim olma ve yön verme hevesine kapılan güçler olmuştur.

-Ulusal ekonomilerin ortadan kalkmakta olduğu da doğru değildir. Yalnızca millî ekonomiler arasındaki bağlar ve ilişkiler artmaktadır.

-Bu koşullarda düzenleyici ve yönlendirici işlevleriyle millî devletin önemi azalmakta değil artmaktadır.

-Küresel bütünleşmeden önce bölgesel bütünleşmeler gündemdedir.

-Küreselleşme ülkeler içinde ve dünya boyutunda eşitsizlikleri artırmakta, zenginle yoksul ve kuzey yarım küreyle güney yarım küre arasındaki gelir uçurumlarını derinleştirmektedir.

-İnsanlık kültürel bir homojenleşmeye doğru değil ırkçılık, milliyetçilik ve kökten dincilikle beslenen bir yeni parçalanmaya doğru gitmektedir.

1. 4. 3. Dönüşümcüler

Dönüşümcüler, küreselleşme politikalarının ulus devletin işlevlerinin, gücünün ve otoritesinin yeniden tanımlanmasını ve ulus devletin yeniden yapılanması gerektiğine işaret etmektedirler. Giddens'in da dâhil olduğu bu gurup küreselleşmeyi, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki ana siyasal güç olarak görmektedirler. Dönüşümcüler, millî hükümetlerin otoritelerini ve güçlerini yapılandırıldığını kabul ettiği halde hem aşırı küreselleşmecilerin hem de küreselleşme karşıtı şüphecilerin hiçbir şeyin değişmediği tezini reddederler. Küreselleşme süreci millî hükümetlerin gücünü yeniden yapılandırmaktadır (Bozkurt, 2000: 22-23). Küreselleşmeyle birlikte, bazı devletler, toplumlar ve topluluklar artan bir şekilde küresel düzen içinde olumsuz bir duruma düşmekte, diğerleri de artan bir şekilde marjinalleşmektedir.

Dönüşümcülerin tezinin kalbinde yatan, küreselleşmenin modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı toplumsal, politik ve ekonomik değişmelerin merkezi itici gücü olduğudur. Dönüşümcülerin özünde, çağdaş küreselleşmenin millî devletlerin otoritelerini, fonksiyonlarını ve güçlerini yeniden yapılandırmakta veya yeniden kurmakta olduğuna ilişkin inanç bulunmaktadır (Goldblatt ve diğerleri, 2006: 172-174).

Bu grupta yer alan görüşleri şöyle özetleyebiliriz: (Ulagay, 2001: 72-73)

-Dünyamız nasıl sonuçlanacağı bilinmeyen kapsamlı bir değişim ve dönüşüm süreci yaşamaktadır.

-Küreselleşmenin itici güç olarak yön verdiği bu süreçte ülkelerin iç işleriyle dış işleri ya da uluslar arası ilişkileri arasındaki ayrım giderek belirsizleşmektedir.

-Ancak etki alanını tarihte benzeri görülmemiş biçimde yaygınlaştıran küresel bir sistemin oluşmakta olması tek bir küresel toplumun oluşmakta olduğu anlamına gelmemektedir. Yaşanmakta olan süreç kimi ülkeleri, toplumları ve toplulukları küresel düzenle bütünleştirirken kimilerini de marjinalize etmektedir.

- Ekonomik küreselleşme süreci, millî ekonomileri küresel bir perspektifle yeniden organize olmaya zorlamaktadır.

-Küreselleşme millî hükümetlerin ve devletlerin gücünü, işlevlerini ve yetkilerini yeniden tanımlamaktadır. Buna karşılık ulus devletin önemi azalmış değildir. Yaşanan karmaşık düzende millî strateji belirlemek ve küresel düzene uyum sağlamak için ulus devletin görevi daha da ağırlaşmıştır.

1. 5. Küreselleşmenin Sonuçları

Küreselleşme ile birlikte, insanların öğrenme imkânları ve toplumların birbirini etkileme durumları fazlasıyla söz konusu olabilmektedir. Yazılı, görüntülü ve sesli basın kuruluşlarının sayısının ve gücünün artmasıyla bilgilenme hürriyetine yardım, iktidar sahiplerinin topluma karşı sorumluluk dışı tavır ve davranışlarda bulunamaması gibi olumlu değişimler meydana gelmektedir. Ancak millî kültür değerlerinde aşınmalar meydana gelmesi, millî hassasiyetlerin kaybı, yabancılaşma, duyarlılığını kaybetme ve meseleler karşısında ilgisizleşme gibi toplum yapısında olumsuz değişimler de meydana getirebilmektedir.

Küreselleşme fikri politik iradeden, ideolojik mücadeleden bağımsız; zorunlu geri dönülemez, direnilemez, tarihsel olarak kaçınılmaz bir süreç olarak insanlığa empoze edilmeye çalışılıyor. Uluslararası sermaye, üretimi dünya ölçeğinde tasarlayarak, tüm ekonomik kaynakları kontrolü altına alarak, her koşula belirleyici olmak, koyduğu kurallara uymayanları cezalandırmak, dışlamak stratejisi izliyor. İdeolojilerin sonu derken küreselciliğin kendisi bir “büyük anlatı” haline geliyor, hegemonyasını tüm zor ve ikna araçlarıyla dayatmaya başlıyor (Talas, 2003: 50).

1. 5. 1. Küreselleşmenin Ekonomik Sonuçları

Küreselleşme, 1913’de kesintiye uğrayan küresel genişlemenin daha ileri safhasını içeren uluslar arası ve sınır ötesi faaliyetlerin artmasıyla 2000’li yıllarda başlar. Çağdaş küresel değişimin özelliği kürenin değişik kısımları arasındaki karşılıklı yardımlaşma ve bütünleşmenin yeni formlarıyla bağlantılıdır. Bilgi teknolojisi sadece mesafenin kısıtlayıcılığını değil aynı zamanda sosyal değiştirmelerin önündeki engelleri kaldıran, küresel gerçek bir etkenin yaratıcısıdır.

Küreselleşme izahının teorisyenlerinden M. Friedman'ın yorumuyla 1980'lerden sonra tekrar gündeme gelen ve itibar kazanan "arz yönlü" iktisat anlayışının neo-liberal politikalarında 1973 yılında yaşanan petrol krizinin, başta Amerika olmak üzere sanayileşmiş ülkelerin ekonomilerinde yaşanan daralmanın büyük rolü vardır. 1973'den sonra ABD başta olmak üzere birçok ülke uluslararası mali piyasalardan giderek artan ölçülerde borç alıyordu (Korkmaz, 2006: 220). 1980'lere gelindiğinde uluslararası piyasada, ileri sanayi ülkelerinin merkez bankalarının kontrol edemeyeceği ve her türlü spekülasyona açık bir dolar birikimi olmuştu. Daha sonraları, "spekülatif balon", "sıcak para" gibi kavramlara yol açan bu gelişme, aynı yıllara rastlayan bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler sayesinde ivme kazanmıştır. Bu süreç sermaye gruplarına, ihtiyaçların artmasına ve paraya hükmedenlerin, ülkeler nezdinde güçlenmelerine ve etkinlik kazanmalarına yol açmıştır. Uluslararası sermaye gruplarının etkinlik kazanmaları, IMF ve Dünya Bankası gibi örgütlerin ülkeler üzerinde tesirli olmasına sebep olmuş ve varlık sebepleri olan liberal politikalar hâkimiyetlerini pekiştirmeye başlamıştır. Uluslararası sermaye grupları, teknolojik gelişmelere de sahip olarak ülkeler üzerindeki etkinliklerini arttırmıştır.

Teknolojik gelişmeler, özellikle iletişim teknolojisindeki gelişmeler dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelen olaylar hakkında bilgi sahibi olunmasını mümkün kılmaktadır. Teknolojik gelişmelerin; barınma, beslenme, giyinme, eğlence, ulaşım ve iletişim gibi hayat tarzının unsurlarının değişmesine yol açması, her insanın gündelik hayatını etkilemektedir. Her insan bu değişmeden etkilenmektedir. Bu değişime yol açan gelişmeleri altı başlık altında toplamak mümkündür: (Korkmaz, 2006: 221)

- Liberal demokrasinin yayılması
- Piyasa güçlerinin hakimiyeti
- Küresel ekonominin bütünleşmesi
- İş gücü piyasalarının ve üretim sistemlerinin dönüşümü
- Teknolojik değişimin hızı
- Medya devrimi ve tüketimcilik

Özel teşebbüs yararına bu küresel yöneliş özellikle daha etkin kaynak kullanımını temin etmesiyle büyük kazanç sağlamıştır. Bu düzenlemelerin yansıması, kaynak kullanımında etkinlik sağlamanın ötesine geçmiş, güç ilişkilerinin değişmesine sebep olmuştur. Bu sonuç, piyasa güçlerinin yükselişi ile birlikte IMF ve Dünya

Bankası gibi uluslar arası yatırımcıların ve kredi veren kuruluşların elini güçlendirmiştir. Bunun karşılığında ülkelerin, özellikle gelişen ülkelerin pozisyonu zayıflamış ve yabancı sermayeye ve yardımlara bağımlılığı artmıştır. Bu sonuç ülke içindeki güç paylaşımını değiştirmiş, sermaye sahipleriyle birlikte bazı yöneticiler ve profesyoneller kazanırken diğerleri kaybetmişlerdir. Liberalleşmenin diğer etkisi, gerek ülkeler arasında gerekse ülke içinde rekabet piyasasının şekillenmesidir. Rekabet ortamı genelde üretim etkinliğini arttırmış fakat ücretleri düşürmüş, işsizliği ve yoksulluğu arttırmıştır. Liberal demokrasinin yaygınlaşması ve piyasa güçlerine bağımlılığın artması dünya ekonomisinin bütünleşmesini hızlandırmıştır. Bu olgunun en çarpıcı yönü küresel sermayenin hareketliliğidir. Özellikle elektronik, iletişim ve ulaşım sistemlerindeki gelişmeler dikkate hususlar içermektedir. İletişimdeki teknolojik gelişmeler maliyetlerin azalmasına yol açmıştır. Bilgisayar teknolojisinde meydana gelen değişimler, Internet üyeliği ve kullanımının yaygınlaşması bilginin paylaşımını hızlandırmıştır (Korkmaz, 2006: 226-227). Bilginin anında herkes tarafından kullanılması ve paylaşılması küresel ekonominin oluşmasının en önemli nedenlerin biridir.

Küreselleşmiş ekonomi, uluslar arası ekonomiden farklı bir ideal türdür ve onunla zıtlık içersinde geliştirilebilir. Böyle bir küresel sistemde ayrı millî ekonomiler, uluslar arası süreçler ve işlemler tarafından sistem içersine alınırlar ve sistemle bütünleştirilirler. Bunun zıddına uluslar arası ekonomi, millî ekonomiler düzeyinde belirlenen süreçlerin hala hakim konumda olduğu ve uluslar arası olguların, millî ekonomilerin ayrı ve farklı performansından doğan sonuçlar olarak ortaya çıktığı ekonomi türüdür. Küreselleşmiş ekonominin birinci temel sonucu, onun yönetiminin temelinde problematik olacaktır. Düzenleyicilerinin etkili iş birliği yapacağı ve çıkarlarının uyuşacağı varsayılsa bile, sosyal olarak bağlamından kopmuş küresel piyasaları düzenlemek zor olacaktır. Buradaki temel zorluk, küresel piyasaları düzenleyebilme yolunda hem etkili hem de bütünleşmiş millî ve milletler arası kamu politikası modelleri oluşturmaktır. Hem Avrupa Birliği hem de Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA), kısa sürede kutsal çapta ileri derecede bütünleşmiş piyasalar haline geleceklerdir. Avrupa Birliği örneğinde şu anda bile birliğin millî ve bölgesel düzeylerdeki değişik kamu otoriteleri arasında, düzenleyici politikaların bütünleştirilmesi ve koordine edilmesiyle ilgili temel problemleri olduğu açıktır. Bu ideal türün, büyük şirketler bakımından zayıf kamusal yönetim problemini ön plana

çıkardığı açıktır. Bu şirketler gerçek anlamda küresel olsalardı bile bütün piyasalarda eşit derecelerde etkili faaliyet gösteremeyecek ve hükümetler gibi sadece kendi kaynaklarına dayanarak beklenmedik şoklara karşı sigorta etme kapasitesine sahip olmayacaklardı (Hirst-Thompson, 2006: 33-34).

Küreselleşmiş uluslar arası ekonomi fikrinin ikinci temel sonucu, çok uluslu şirketlerin (MNC), dünya ekonomisinde temel aktörler olarak ulus-ötesi şirketler (TNC), haline dönüşmesi olacaktır. TNC spesifik bir millî bağlantısı olmayan, uluslar arasılaşmış bir yönetime sahip olan ve en azından en garanti ya da en yüksek düzeyde kazanç elde etmek için dünyanın herhangi bir yerinde konuşlanmaya ve yeniden konuşlanmaya istekli olan, gerçek anlamda başıboş sermaye haline gelecektir. Finanssal sektörde buna, bir düğmeye dokunulmasıyla ulaşılabilir ve gerçekten küreselleşmiş bir ekonomide bunu, millî para politikalarına itaat etmeyen piyasa güçleri dikte ettirecektir. Temelde imalat gerçekleştiren şirketlerin durumunda ise strateji ve fırsatlar dikte ettirdiği için şirketler küresel düzeyde kaynak bulacak, mal üretecek ve mallarını piyasaya sunacaktır. Böylece MNC'den farklı olarak TNC belli millî devletlerin politikaları tarafından kontrol edilmeyecek, hatta sınırlandırılmayacaktır. Bunun yerine TNC, yaygın şekilde kabul gören ve uygulanan bütün uluslar arası düzenleyici standartlardan kaçabilecektir.

Küreselleşmenin üçüncü sonucu, örgütlenmiş iş gücünün siyasî etkisinde ve ekonomik pazarlık gücünde daha fazla azalmanın ortaya çıkması olacaktır. Küreselleşmiş piyasalar ile TNC'ler, iş gücü alanında açık bir dünya piyasasına yönelme eğilimi içinde olacaklardır. Böylece, ileri derecede kalifiye ve verimli iş gücü gerektiren şirketler, sadece ücretlerin düşük olduğu bölgeler aramak yerine, bütün avantajlarıyla gelişmiş ülkelerde konuşlanmayı sürdürürlerken sermayenin küresel hareketliliği ve iş gücünün göreceli millî hareketsizliği yönündeki eğilimler, iş gücünün yeteneğinin ve motivasyonunun getireceği faydalarla ilgili olarak en uysal iş gücüne ve en düşük sosyal gelirlere sahip bu gelişmiş ülkelere avantaj sağlayacaktır. Küreselleşmenin son ve kaçınılmaz sonucu, uluslar arası siyasî sistemdeki çok kutupluluğun artmasıdır. Nihai olarak şimdiye kadar hakim konumunda olan millî güç, artık hem kendi toprakları üzerinde hem de başka ülkelerde kendi ayrı düzenleyici amaçlarını empoze edemeyecek ve daha zayıf güçler, herhangi bir talepkar egemen aktör karşısında daha fazla reddetme ve yükümlülüğten kaçma gücüne sahip olacaklardır (Hirst-Thompson, 2006: 35-37). Böylece uluslar arası gönüllü

kuruluşlardan TNC'lere kadar değişik aktörler, millî hükümetlerin aleyhine olacak şekilde görece güç kazanacaklar ve piyasa güçleri ile araçlarını kullanarak millî sınırları aşacak şekilde tüketicilere/vatandaşlara başvurabilecek ve onların gözünde meşruiyet kazanabileceklerdir. Bu şekilde özellikle gelişmiş ülkeler bakımından, vatandaşların büyük bir kısmı, millî çerçevede kalmaya devam etseler de millî devletlerin ayrı düzenleyici güçleri azalacaktır. Küreselleşmiş ekonomi, uluslar arası ekonomiyi kapsar ve içine alır. Küreselleşmiş ekonomi, uluslar arası ekonominin bir çok özelliğini yeniden düzenleyecek ve onları güçlendirirken dönüşüme uğratacaktır (Hirst-Thompson, 2006: 38).

Küreselleşmede, millî pazarda korumacılığa, ihracat teşviklerine, ithalat sınırlamalarına, kur ayarlamalarına, finans ve faiz kontrolüne, özel teşebbüs yerine KİT'lere yer olmadığı gibi; finans pazar ve teknolojinin yanı sıra kurumların da uluslar arası kimlikler kazanmalarına çalışılmaktadır. Ekonomik boyutuyla küreselleşme, uluslar arası sermayenin egemenliğine işaret etmektedir. Bu egemenliğin gelişimi, bütün ülkeleri, Birleşik Amerika'yı da aşan bir konuma gelmiştir. Küreselleşme, sermaye ve onun simgesi konumundaki marka ile dünyayı, tüketiciyi ve insanları yönlendirmektedir. Küreselleşme ile birlikte ekonomik yapılanmada aşağıdaki sistematik değişimler meydana gelmeye başlamıştır: (Talas, 2003: 52-53)

1. Artan rekabet
2. Uluslararası ve bölgesel entegrasyonların önem kazanması
3. Enformasyon teknolojisindeki gelişmeler
4. Yeni teknolojik buluşlar
5. Yeni oluşan pazarlardan pay kapma yarışı
6. Ekonomik kalkınmanın itici gücünün insan kaynağı olduğunun anlaşılması
7. Müşterilerin bilinçli hale gelmesi
8. Uluslararası ticarete standartlara gidilmesi ve değişimi yansıtan önemli faktörlerdir.

Dünya ticaret ve sermaye hareketleri ile bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler millî devletlerin sınırlarını aşan boyutlara ulaşmış ve ulus ötesi bir boyut kazanmaya başlamıştır. Küreselleşme olarak adlandırılan bu olgu, ülkeler arasındaki ilişkilerin ve iş birliğinin düzeyini ve boyutlarını tamamen değiştirmiştir. Bilgi çağının iş gücü kendi haklarını savunmakta, pazarlığını kendisi yapmakta ve iş sözleşmesini istekleri

doğrultusunda gerçekleştirebilmektedir. Böyle bir ortamda klasik örgütlenme-ortak çıkar birliği idealini savunmak giderek anlamını yitirmektedir.

Küreselleşme olgusunun ekonomik ayağı, yani uluslar arası sermayenin egemenliği, bir yandan “marka cazibesi”, öte yandan günlük tüketim alışkanlıklarının denetlenmesi yoluyla, tüm dünyayı benzer davranış kalıpları içine sokmaya yani tek boyutlu bir kültürel kimliğe sahip olmaya doğru zorlamaktadır. Küreselleşmeden önce ekonomik sahada en önemli faktör üretim iken, sonrasında tüketim merkezli ekonomi söz konusu olmuştur. Dolayısıyla da müşteri odaklı yönetim ve pazarlama yöntemleri küresel ekonomide mevcut olacaktır. İnsan sadece bu yönleriyle “değerli” olabilmektedir. Küreselleşmenin ekonomik sonuçlarından olan bir diğer gerçek ise, merkezden çevreye aktarılan kaynakların bağımlılık ilişkisi yaratan bir mekanizma olarak fonksiyon görmesidir. Daha önceki dönemlerde Avrupa’nın tekstil üreticisi az gelişmiş ülkelere ucuz tekstil ürünleri satarak, söz konusu ülkeleri kısa süreli dış ticaret karlarından sonra nasıl bağımlı hale getirdiği çok iyi hatırlanmalıdır (Boratav, 2000: 15-17).

Küreselleşmenin ekonomik alanda dünyayı zorladığı üç gelişme söz konusudur:

1. Devasa şirketlerin kendi aralarında yaptıkları evlilikler,
2. İnternet ağırlıklı bilgi teknolojisinin önlenemez yükselişi,
3. Tarım sektörünün uluslararası piyasa ekonomisine, yani küreselleşmeye açılış sancıları.

Bunların da dünyanın tek pazara yönelik “büyük bir köy” olma yolunda geri dönülemez bir ilerlemeyi sağlayan faktörler olarak yerlerini aldıkları söylenebilir.

Küreselleşmenin en önemli göstergelerinden biri gümrük indirimleridir. Gümrük indirimleri konusunda büyük devletlerin, yani egemen güçlerin samimiyetsizliği dikkat çekmektedir. Dünya Ticaret Örgütü (WTO) tarafından Seattle’de yapılan Milenyum Toplantısında ABD ve Avrupa, sadece lehlerine olan sektörlerde duvarların kaldırılmasından yana olduklarını gösterdiler. Gelişmekte olan ülkelerin lehlerine olan sektörlerle ise, kendi gümrüklerini açmaya yanaşmadılar (Ülsever, 2000: 46).

1. 5. 2. Siyasî Sonuçları

Küreselleşmenin siyasî sonuçları, dünyada iktidarın bölünmüşlüğüne sona ermesi, yani dünyanın çift kutupluluktan tek kutupluluğa dönüşmesi şeklinde izah edilebilir. Aynı zamanda ulus-devletin iktidarını, çok uluslu şirketlerin uluslar arası şirketlerdeki sermaye ve temsilcileri sayesinde, ele geçirmesi de siyasî sonuçlar arasında sayılabilir. Özellikle devletler ile ilgili etki, geri kalmış ülkeler için daha fazla geçerlidir. Dünyada ticaret, sermaye hareketleri ile bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler millî devletlerin sınırlarını aşan boyutlara ulaşmış ve transnasyonal bir boyut kazanmaya başlamıştır. Küreselleşme olarak adlandırılan bu olgu, ülkeler arasındaki ilişkilerin ve iş birliğinin düzeyini ve boyutlarını tamamen değiştirmiştir (Talas, 2003: 69).

Küreselleşme olgusu, ulus devletin ve hükümetlerin iktidarını büyük ölçüde sınırlamış durumdadır. Küreselleşmenin motor gücünü teşkil eden çok uluslu şirketlerin, ulus devletlerin hükümlerine haklarına bu tarz müdahaleleri, toplumlara “kültürel kolonileşme” korkusu vermektedir. Küreselleşme, yukarıda izah edilen tüm bu karşı konulamaz süreçlerle birlikte mikro milliyetçilik akımlarını da devletler üzerine adeta empoze etmektedir. Küreselleşme dine, mezhebe, etnik yapıya, bölgesel özelliklere, hemşeriliğe ve ait olunan her türlü alt kültür yapısına has özelliklere göre bölünmüş siyasî sistemi teşvik etmektedir. Özellikle bu teşvik ve özendirme az gelişmiş toplumlar için daha fazla geçerlidir (Bostancı, 1999: 126). Küreselleşme ulus devletin gücünü zayıflatabilmek için, etnik grupları ön plana çıkarmaktadır. Küresel güçlerin amacına ulaşabilmesi için millî direnci zayıflatması gerekmektedir. Dolayısıyla ulus devletin yerine başka kuruluşlar ikame edilmeye çalışılmaktadır.

Siyasî açıdan küreselleşmenin bir diğer boyutu da, dünyada siyasî sorunların ve çözümlerinin de küreselleşmesi hadisesidir. Küreselleşme sonucunda ulus devletin yerini alması tasarlanan yeni aktörler de aşağıdaki gibi belirlenmiştir: (Canbolat, 2002: 9)

- Sivil toplum örgütleri
- Medya
- Uluslar arası finans kuruluşları

Bahsedilen bu üç grup aktörlerle toplumların hem içsel, hem de dışsal olarak küreselleşen dünyanın menfaatlerine uygun olarak yönlendirilmesi sağlanmaktadır.

Uluslararası finans kuruluşları, parasal kaynak oluşturup, kale olarak görülen millî siyasî sistemi hem içerden hem de dışarıdan kuşatma altına almaktadırlar. Söz konusu siyasî sistemin sivil toplum kuruluşları olan dernekler, vakıflar ve cemaatlerin uzantısı olan teşekküller öncelikle etki alınarak güçlendirilmektedir. Ondan hemen sonra, ulus devletin güçlenmesini sağlayacak her türlü imkân ve fırsatın bu sivil toplum örgütleri aracılığıyla, kullanılmasına engel olunmaktadır.

Seçimler, siyasî partiler, kamuoyu oluşturma ve propaganda konusunda yaşanan tecrübelerle bakıldığında, dünyanın birçok yerinde, uluslar arası kuruluşların kontrol altına alacakları ulus devletin medyası ve sivil toplum örgütleriyle kurdukları çarpıcı ilişkilerin sonucunda elde ettikleri başarının küçümsenemeyecek boyutta olduğu söylenebilir (Talas, 2003: 71).

1. 5. 3. Küreselleşmenin Sosyal ve Kültürel Sonuçları

Son dönemde bloklar arasında yıkılan duvarların da etkisiyle ivme kazanan küreselleşme süreci, toplumsal sonuçları da küresel düzeye taşımıştır.

Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle sermayenin ve onun kültürel ürünlerinin küresel akışına dünyada direnebilecek pek az köşe kalmıştır. Dünya Pazar ekonomisi, bütün bir gezegene “tüketerek mutlu olmak düşü” nü yaymaktadır. Körfez savaşı, sosyal eğilim ve modalar, Madonna, Rap müziği ve Hollywood filmleri gibi kültürel ürünler, küresel dağıtım ağları tarafından dünyanın her köşesine ulaştırılmakta ve “küresel popüler” liği belirlemektedir. Küresel popülerliğin yayılması küresel şirketler aracılığıyla yapılmaktadır.

Küreselciliğin patronu olan şirketler; kavram satmakta, değersizlik aktarmakta, kozmopolitizmi kitleleştirmekte ve milleti millet yapan sert kültür kodlarını yumuşatmaktadırlar. Sinirleri işlevsiz, millî refleksleri etkisiz, idealleri değersizleştirmek gibi örtük bir rolü de oynamaktadırlar. Günümüz dünyasında yalnızca bilgi, eşya, sermaye ve girişimler değil egemenlerin kültürü de malları ve yönetimleri ile birlikte küreselleştirilmektedir. Üstün kaliteli mal yapabilen, sermayesini ihraç edebilen, girişimcisini donanımlı kılabilen ve bilgi teknolojilerine hâkim olanların kültürleri de ürünleri ile birlikte pazarlanmaktadır. Geçen yüzyılın ortalarına kadar insanlar, işletmelerine sadece birer geçim aracı gözüyle bakıyorlardı. Çünkü dünya sisteminin en etkili örgütleri devletlerdi. Oysa bugün dünyanın en büyük, en değerli 100 örgütünden 60'ı devlet değildir. Böyle bir dünyada şirketleri sadece birer geçim aracı olarak görmek mümkün değildir. Birey veya topluluk olarak ayakta kalmanın tarihte bir

iz bırakmanın, devletlerden önemli araçlarıdır şirketler. Bu “İdeolojilerin Sonu” hatta “Tarihin Sonu”nda varıldığı iddia edilen Kapitalist sürecin yeni aşamasını göstermektedir. Artık kapitalizm küreselleşmiştir (Yeniçeri, 2005: 30-31). De Benoist bu durumu şöyle tasvir eder; ”Kapitalizm artık sadece eşya satmamakta, aynı zamanda ses, görüntü, imge ve bağlantı satmaktadır. Reklamcılık marifetiyle oluşturulan imge ve ses seli, yaşam biçimlerini standartlaştırmakta, farklılıkları azaltmakta, tutum ve davranışları birbirine benzetmektedir. Artık kolektif kimlikler ve geleneksel kültürler kaybolmaya yüz tutmuştur. Küresel zorbalara kendi değerlerini tarih üstü, millet üstü, modernlik ötesi, uygarlık projesi gibi evrensel değerler olarak kendilerinden daha az gelişmiş zihinlerde yeniden inşa etmektedirler. Aslında inşa edilen değerler, sistemler ya da felsefeler değil suni bir insanlıktır. Zira insanın özüne, bilinç altına müdahale edilmektedir. Bunu gerçekleştirmek için de Amerikan şirketleri mal, sermaye ve hizmetten daha çok Amerikan yaşam biçimlerini ihraç etmektedir. Kürenin her yanında yaşayan insanlar; büyük bir hızla eğlence, ticaret, bankacılık, düşünme, giyim, konuşma, yönetme ve davranma yönünden Amerikan hayat tarzına uygun hale getirilmektedir. Bu anlamda küreselleşmenin gerçekte Amerikanlaşma anlamına geldiği göze batacak kadar bir gerçektir.

Peet’e göre kültür ötesi çağdayız ve insanlar, kapitalist üretim ve tüketim makinesinin birer çarkı haline gelmiş bulunuyorlar. Bir anlamda küresel hegemonun amaçlarına destek veren bilim adamları, siyasetçiler, stratejistler ve düşünürler adeta Amerikanlaşmaya karşı oluşacak direnci kırmak amacıyla defacto durumun ne denli gerekli, karşı konulamaz ve zorunlu olduğuna insanları ikna etme hususunda birbiriyle yarış içine girmişlerdir. Küreselleşme sürecinde zevk ve eğlence, hazır tüketim yoluyla bireyler günlük yaşamın akışına kendilerini bırakmakta millî değerlerinden uzaklaşmaktadır.

Küreselleşmenin millî devlet ve millî kimlik konusunda aldığı mesafeyi ise Coca-Cola Company’nin başkanı Roberto C. Goizueta şu sözleri ortaya koymaktadır: “Günümüzde bütün dünyada insanların birbirlerine başka şeylerle olduğu kadar, tüketim ürünlerinin markalarıyla da bağlanmaktadır. Şişelerin, kutuların ve etiketlerin üzerindeki logolar küresel bayraklar olmuş; Birleşmiş Milletler bayrağındaki renkleri bilemeyen milyonlar tarafından anında tanınmaktadır. Dünyada kültür gündemi Amerikan filmleri, müziği ve eğlence endüstrisi tarafından ve Nike de bunun tam tepesinde oturmaktadır. Başkan Coca-Cola’nın işletme gelirlerinin %80’inin ABD

dışından geldiğini ve bu oranın daha da artacağından” söz etmektedir. Ayrıca Başkan, Amerikan pop kültürünün de yardımıyla, “Amerikan” deneyimini satmaktan gurur duyduğunu söylemektedir.

Küreselleşme, bir düşünürün ifade ettiği gibi; önüne çıkan her şeyi tahrip ederek ezip geçen, güçlü ve esnek, acayip bir makine haline gelmiştir. Tıpkı modern tarım makineleri gibi devasa ve hareket halinde olan bir şey, ama çok daha karmaşık ve güçlü. Birbirinden çitlerle ayrılmış tarlaları büyük bir hızla, neşeli bir kayıtsızlık içinde ve korku salarak yarıp geçiyor. Makine, ilerledikçe muazzam bir servet, (değer, kimlik ve kültür) kaybı yaratıyor ve ardında büyük bir enkaz bırakarak yoluna devam ediyor (Yeniçeri, 2005: 32, 34). Küreselleşmenin önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. Ülkelere kendi ürünlerinin yanında yaşam tarzlarını pazarlamakta, diğer ülkeleri de kendisine benzetmeye çalışmaktadır. Kültürel istilayı gerçekleştiremediği anda demokrasi ve insan hakları kavramlarını kullanarak askeri istilaya başvurmaktadır.

Türkiye açısından değerlendirildiğinde, küreselleşmenin sosyal ve kültürel boyutta üç temel alanda kendini yoğun bir biçimde göstereceği tahmin edilmektedir. Anlamını büyük ölçüde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde bulan temel hak ve özgürlüklerin korunması ve yaşama geçirilmesidir. Kültür, sosyal yaşam, çalışma hayatı, ekonomi, yerel değer ve inanç alanları küreselleşme sonucunda en yoğun tehdit altında olan kavramlar olarak görülmektedir. Ekonomik şartların dayatmaları bir ölçüde evrensel bilim ve teknolojiye kaynaklandığından, bunlara abartılı bir biçimde karşı çıkmak ya da toplumda halen kullanılan arkaik modelleri savunmak ve hele hele hiç denenmiş sanal model veya sanal ekonomik yaklaşımlara tarihsel dayanaklar uydurup topluma bunları dayatmak anlamsız bir tutumdur. Diğer taraftan sosyal ve kültürel alanı ilgilendiren insanı ve insanın bireysel ve toplumsal yaşamını tanımlayıp yönlendiren değerlerin ise daha çok dikkate alınması ve toplumun kendi değerleri ile çatışan kavramların elenmesi olanaksız görülenlerin bir geçiş süreci içersinde dikkatle yerel şartlara adaptasyonu gerekir. Küreselleşme içinde yer alıp onu yönlendirme seçeneği yerine, küreselleşme karşıtı davranış refleksiyle gelişmelere izleyici kalınması halinde milletin kimlik ve bütünlüğünü yitirerek farklı değerler sistemlerine sahip devletçikler veya bağımsız kültürlere dönüşmüş alt kültürler halini alması, kendi içinde bitmez tükenmez kısır tartışma-suçlama, çatışma sarmalına takılması ve bölük pörçük kimliklere katılmaları sonucu özümseyip yok olmaları tehdidi ile karşı karşıya kalınacaktır. Küreselleşme sonucu, millî devletin ve bu devletin farklı

mekanizma ve alanlarının “küreselleşme”, ”bölgeselleşme” ve “yerelleşme” çapraz etkisi ve basıncı karşısında bir değişim göstereceği realitedir. Söz edilen değişim ve dönüşümün en çok yaşanacağı alanlardan birisi millî kültürlerdir (Bozkurt, 2000: 117).

Küreselleşmeyle birlikte millî kültürlerle olan bağlılığın azaltılması için bölgesel ve yerel unsurlar ön plana çıkarılmaktadır. Yereli kontrol etmek bütünü kontrol etmekten daha kolaydır.

Küreselleşme gerçeği, getirdiği olumlu fırsatların yanında toplum hayatında da bir çok olumsuz sonuçlara vesile olmuştur. Bu olumsuz gelişmelerden en başta geleni, dünya toplumlarından geri kalmış olanlarının, her geçen gün ileri sanayi toplumlarının daha fazla gerisinde kalmalarıdır. Bunun yanı sıra, yine geri kalmış toplumların tabakalaşma yapısında, daha büyük dengesizlikler meydana gelmiştir. Ayrıca küreselleşme, özellikle geri kalmış toplumlarda tüketim kültürünü kamçılayan özelliğiyle, bireyler üzerinde tüketim yolunda sahip olunan sosyal ve kültürel değerlerin önemini azaltıcı etkide bulunmaktadır. Hatta tahrip edici bir hâl alabilmektedir. Dünyadaki zengin ülkeler ile yoksul ülkeler arasındaki dengelerin adeta alt üst olduğu ve önlem alınmadığı takdirde, daha da artacağı şeklinde bilim adamları arasında görüş birliği hâkimdir. Dünyada meydana gelen bu değişim süreciyle bireylerin elde ettiği fırsatların en başta geleni haber alma ve bilgilenme şansı olmuştur. Bu fırsatla, insanlar kendi yakın çevresinin uzağında olan dünyanın farkında olabilmıştır. Aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik düzenlemeler için coğrafyanın etkisi giderek azalmıştır. Aynı durumu Harvey de zamanın kısalması ve mekânın küçülerek sıkışması olarak izah etmektedir. Ulaşım imkânlarının artışıyla zaman mekân üzerinde egemen bir konuma geçmektedir. Zaten Marshall Mc Luhan’ın, dünyanın küçülmesi olarak öne sürdüğü “küresel köy” yaklaşımı da diğerleri gibi bilgilenmenin artışını ifade etmektedir (Talas, 2003: 58). İletişimdeki hızlı gelişmelerle birlikte insanlar arasındaki ilişkiler giderek zayıflamış, yüz yüze ilişkiler Internet ortamlarında gerçekleşmeye başlamıştır.

Küreselleşmenin bir diğer sosyal sonucu ise, sosyal münasebetlerin giderek artan bir oranda “sanal” ortamlarda gerçekleştirilmeye başlamasıdır. Gerçek ve yüz yüze olan ilişkilerin yerini alan bu tür münasebet, zaten yalnızlaşmış olan bireyin birtakım şeyleri paylaşma ihtiyacını, görmediği, tanımadığı insanlarla kablolu ortamlarda gerçekleştirdiğine şahit olunuyor. Ayrıca yine sanal ortamlarda kişilik hakları daha yaygın, kolay ve arzulanmaz bir şekilde tehdiye maruz kalmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte modern dünyadaki, milliyetçiliklerde de değişme meydana geldiği görüşü hâkim olmaya başladı. Artık geçmişin görkemli muzaffer uygarlıkları yoktur. Onlar hem evrensele dâhil olma, hem de eş zamanlı olarak tikele, farklılıkların yeniden keşfine bağlı kalma isteğinin muğlâk bir ifadesidir. Gerçekte bu, tikelcilik yoluyla evrenselcilik ve evrenselcilik yoluyla tikelciliktir.

Küreselleşme incelemeleri bir kısmı küresel bir ekonomi ve kültür olduğunu kabul etmemekle birlikte incelemelerin hepsi küreselleşme sürecinin sonucu olarak ekonomik ve kültürel yapılarda önemli değişimler olduğunu kabul etmektedirler. Küreselleşmenin öncü kurumları olan ulus ötesi organizasyonlar sermaye ve üretimin küreselleşmesini amaçladıkları kadar, hatta daha fazla olarak kitle iletişim araçları vasıtasıyla, küresel seviyede belirli tüketim kalıplarını ve tüketim ideolojisini ve kültürünü kontrol etmeyi ve yaygınlaştırmayı hedeflemektedirler. Küreselleşmenin kültürel sonuçları, iletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmeye bağlı olarak izah edilmektedir.

Closer, küreselleşmenin kültürel neticelerini üç temel pozisyonda tartışır. Homojenleşme; küreselleşmenin kültürel benzeşmeye yol açması, polarizasyon(kutuplaşma); Batı küreselleşmesi ve onun karşıtları arasındaki kültürel savaşı ifade eder. Son olarak melezleşme; farklı kültürlerin harmanlaşmasını ve karmaşıklaşmayı teşvik eder. Homojenleşme varsayımı; küreselleşme hakkındaki yaygın inanç, kültürel özellikler ve uygulamaların genelleşmesine doğru bir yöneliş olduğudur. Dünyanın “Mc Donaltizasyon” ya da “Coca Colanizasyon” gibi tabirlerle ifade edilmesi küresel kültürün küresel ekonomiyi izlediği inancını yansıtır.

Homojenleşme bu durumda, Batılılaşma ve Amerikanlaşmaya eşittir. Homojenleşme bu görüşe göre, piyasa ekonomisi ve çok uluslu şirketlerin stratejileriyle birleşir. Homojenleşme standartlaşmış marka imajıyla oluşur ve pek çok ülke insanı Batı ürünleri ve hizmetleriyle yüksek statü kazanır. Küresel tüketicinin tüketim malları tercihi, faydalı oluşa bağlı olmaktan ziyade Hollywood’un kültür endüstrisine ve reklam vasıtasıyla benimsenen zenginlik rüyalarının pazarlanmasına göre şekillenmektedir. Homojenite 1950’den beri gelmektedir ama bilgi teknolojisi ve küresel haberleşmenin son yıllardaki gelişmesiyle artmıştır. Homojenite’nin bir diğer boyutu, Batı toplumlarının siyasî, ekonomik ve eğitim hayatında dünyanın her tarafından gelen seçkinlerin bütünleşmesidir. Harvard, Oxford gibi bir Batı eğitimi tecrübesi yalnızca Batı’nın bilgi formlarının yayılmasını değil aynı zamanda Dünya Bankası, Birleşmiş

Milletler gibi uluslar arası iş birliği organizasyonlarının işlevselliğinde kişiler arası değer ağları yaratılmasına yardım eder. Bu durumda küresel kültür sadece kitle pazarlama stratejileri ile değil aynı zamanda sınırlar ötesi küresel bir elitin ilgiler ve varlığıyla da ilgilidir. Kültürel küreselleşme iki hususa dayanır; ferdin kimliğini ifade etmesinde ve insan haklarını koruma çerçevesinde Batı değerlerini içselleştirmesine, ikinci olarak da Batı kurumsal pratiklerine uyumuna. Burada dikkate alınan husus çok kültürlülüğün şekillendireceği bir homojenleşme değildir. Ekonomik faaliyetlerde, siyasî yapmada, bürokratik organizasyonlarda Batı değerlerinin hâkim kılınmasıdır.

Kutuplaşma Varsayımı: Günümüz dünyasında kültürel homojenitenin sınırları kutuplaşmanın delili olarak yeni bir muhteva kazanmıştır (Korkmaz, 2006: 228-229).

Mahalli bir dili ve kültürü destekleyen programlar yapılarak anlayış ve bilginin hızla dünyanın her tarafa yayılmasına fırsat yaratabilmektedir. Bu durum küreselleşmenin kültürel etkilerinin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Bilginin küreselleşmesinde işlevsel olan teknolojik değişimler, tecrübenin paylaşılması ve kültürler arası diyalog kadar etnik milliyetçiliğin güçlenmesi, ırk temelinde düşmanlık duygularının yerleştirilmesi amacına yönelik olarak da kolayca kullanılabilir. Kültür küreselleşmeye karşı siyasî ve ekonomik faaliyetlere nazaran daha dirençli olmakla birlikte sürecin etkilerinin dışında kalamaz. Küreselleşme; ırk, din, cinsiyet, bölge vb. faktörlere bağlı yeni kimlik taleplerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Özellikle yaşanan bölgeye, etnisite ve dine dayalı kimliklerin inşası küreselleşme sürecinde hızlanmıştır.

Melezleşme Varsayımı: Melezleşme belirli bir kültürel pratikler içindeki kaynakların farklılığından kültürel unsurların iş birliğine ve kültürler arası iş birliğine göre bir merkezde toplanmasıdır. Farklı merkezlerden gelen genetik malzemeyi birleştiren biyolojik melezleşme gibi melez sosyal pratiklerde farklı toplumlardan gelen kültürel unsurları birleştirir. Kolonileşme, sınır ötesi çalışma, göç gibi mekanizmalardan geçerek meydana gelmiş olan kültürler arası hareket, kültürler arası etkileşim için yeterli şart değildir ama gereklidir. Kültürler arası hareket her zaman melezleşmeye yol açmayabilir. Kültürler arası hareketin nasıl bir sonuç doğuracağı nakil vasıtalarının niteliğine göre değişebilecektir (Korkmaz, 2006: 230-231).

Küreselleşmenin hedeflerinden birisi de tek tip dünya kültürü oluşturmaktır. Bu dil, din, güzel sanatlar, yeme içme alışkanlıkları, giyim tarzları vb. kültür unsurlarını kapsayan bir hedeftir. Böyle bir sonucun mümkün olmadığını düşünmekle birlikte,

günümüzde küreselleşmenin millî kültürlere yaptığı tahribatı da göz ardı edemeyiz. Küresel güçlerin elinde bulunan Internet ve medya gibi iletişim teknolojilerinin yoğun propagandası sonucu değişik milletlere mensup insanlar aynı tip giyinmekten, aynı yemek kültüründen, aynı filmlerden zevk almaya başlamışlardır. Millî kültürler tamamıyla tüketime dayalı bu tek tip kültür ithalatından olumsuz yönde etkilenmektedirler. Küreselleşmenin kültürel yönünün millî kültürler üzerindeki bir diğer etkisi de etnikçiliğin ve çok kültürlülüğün küresel güçler tarafından ısrarla ön plana çıkarılmasıdır. İnsan hakları, demokrasi, etnik kimlik, mozaik kültür, kültürel haklar, ana dilde eğitim gibi söylemlerle mikro milliyetçilikler kaşınmakta ve millî devletler tahrip edilmeye çalışılmaktadır. Küresel güçler tarafından tek kültürlülük amaçlanırken, millî kültürleri parçalayarak savunmasız durumda kalan etnik kültürleri tek bir dünya kültürünün potasından eritmek daha kolaydır. Örf ve adetler, dünya görüşü, sanat ürünleri, din gibi kültür unsurları, iletişim kanalları vasıtasıyla ve misyonerlik faaliyetleri sonucunda küreselleşmenin olumsuz sonuçlarından etkilenmektedir. Bu bağlamda küresel güçler tarafından ısrarla ön plana çıkarılan unsurlardan birisi de etnik kimliklerdir. Gerek ABD gerekse AB tarafından sık sık demokrasi ve insan hakları söylemleri adı altında üst kimliği oluşturan alt kimlikler öne çıkarılmaktadır. Millî kimlik alt kimliklerin bütünleşmesinden oluşur. Günümüzde bir takım yerli ve yabancı güçler tarafından Kürt kimliğinin ısrarla gündeme getirilmesi, kültürel haklardan, ana dilde eğitimden bahsedilmesi gibi konular millî devlet, millî kimlik ve millî kültür kavramlarının aşınmasına neden olmaktadır (Durgut, 2004: 92-93,114).

Küreselleşmenin etkisi altına aldığı en önemli alanlardan birisi de kültürdür. Küresel kültürün lokal insanlar tarafından karşılandığında görülebilecek iki refleksten biri “direnc gösterme” diğeri ise “uygun bulma” dır. Yani toplum ya reaksiyon gösterecek ya da uygun bulup benimseyecektir. Ancak, küresel kültürün toplumun kendisine sunulduğu gibi salt bir yalınlıkla kabul edilmesi her zaman gözlemlenen bir olgu değildir. Yerel topluma; mal ve hizmetler, fikirler teknoloji ile gelen küresel kültüre karşı, toplumun kendisi de değişik anlamlar yükleyebilmekte ve böylece değişik alt kültürler de küresel kültürün yorumlanmasında farklılıklar görülebilmektedir

Uygun bulup benimseme boyutunda küresel ürün ve fikirlerin kabul görme süreci hızlı bir biçimde gerçekleşebilir. Örneğin; insan hakları, kadın ve çocuk hakları, çalışma hakkı gibi temel prensiplerin uzlaşılmasında karşılaşılan direncin zayıflığı ya da

Mc Donalds da olduğu gibi hızlı yemek yeme ve bu çerçevede “fast food” kullanımının artmasının yaygınlaşması toplum tarafından rasyonel kılınabilir. Ancak bu noktada küresel kültürün toplum tarafından benimsenmesi gerekçelerinde topluma sunulan mal ve hizmetleri talep etmede farklı düşünceler olabilir. Örneğin; Mc Donalds bazı ülkelerde hızlı yemek yeme alışkanlığının benimsenmesi olarak algılanabileceği gibi, bazı ülkelerde bir ürünün her talep edildiğinde aynı kalite ve standartta sunulması nedeniyle tercih edilebilir.

Bu doğrultuda farklı dünya görüşleri ve yaşam tarzları birbiriyle yakınlaştıkça fikirler kurumlar ve kimlikler arasında ortak benzerlikler ve hatta farklılıklar oluşacaktır (Bozkurt, 2000: 122). Yaşam biçimi bakımından, toplumların gittikçe birbirine benzemesi ya da bir başka deyişle “Amerikanlaşması” şeklinde bir değişim meydana gelmiştir. Dünya ticaret kültür sanayisi, görünüş, doku ve ses bakımından Amerikan etkisi taşımaktadır. Kompakt disklerde Amerikan parçaları görüntülü olarak tüm dünyaya yayılma imkânı bulmaktadır. Yeni nesiller, ailelerinin bütçelerini zorlayarak bu yeni yaşam biçimini tercih etmektedirler. Düşünce şeklinde, münasebetlerde, eğlencede, giyim tarzında, kısaca bir bütün olarak insanların hayata bakış açılarında benzeşme meydana gelmektedir. Ailelerin çocukları için aldıkları ayakkabıdan, gençlerin eğlenirken diskoyu tercih etmelerine, giydikleri kazak, tişört ve blucinlere kadar günlük hayatta baskın bir Amerikan kültürü kendini göstermektedir. Amerikan video, plak, film, CD ve VCD’lerindeki ürünler-yapımlar rakipsiz hâkimiyetlerini devam ettirmektedirler. Öyle ki, bu hâkimiyet otoriter yönetimlerin engellemelerini bile aşacak şekilde kabul görmektedir. Bilhassa İranlı gençlerin dipçik yeme uğruna, disko müziği dinlemeleri ve etek ve pardösü altında da olsa, blucin giymeyi tercih etmeleri, etkilenmenin engellemeye rağmen olduğunun en güzel ispatıdır. Aynı şekilde yeme-içme alışkanlıkları da Amerikan kültürünün simgesi haline gelmiş olan “Coca-Cola” , ”Pepsi” ve “Mc Donalds”ların baskın karakterli etkisi altında bulunmaktadır. Uluslararası kuruluşlar yerel piyasalara baskı kurmak, küresel ürünleri satmak ve yerel karşı koyuşları yenmek için reklam vermeyi yaygınlaştırmaktadır. Özel kablonun yaygınlaşması ve uydu sistemleri dünya çapında ticari kültürü artan bir oranda yükseltmektedir. Küreselleşmenin motor güçlerinden olan iletişim imkânlarının artışı, bir taraftan bilgilendirme, yönetimin daha kolay bir şekilde kontrolü gibi olumlu tesirlerde bulunurken, diğer taraftan da bölgesel ve etnik ayrımcılığı körükleyici etkiye sahip olabilmektedir. Kontrol altına alınan iletişim araçları vasıtasıyla kültürel sınırların

ötesine geçen imaj ve mesajların nakli, naklin yoğunluğuna ve hızına bağlı olarak muhatap bulabilmektedir. Çünkü mesaj ve imaj naklinin usulü muhatap bulma açısından önemlidir. Kültürel sembollerin uyumu ve nakli, kültürel yapıyı mesaj ve sembollerin kaynağı olan kültüre dönüştürür ve nakledilen kültür, nakledildiği yerden farklı formda yaşamaya başlar. İletişim araçlarının etkinliğinden faydalanılarak gerçekleştirilen bu operasyonla kültürel kimliğin belirsizleşmesi ve kimliksizleşme süreci başlayacaktır.

Küreselleşmenin olumlu tesirleri demokrasi kültürünün yaygınlık kazanması ve kabullenilmesi şeklinde olurken, olumsuz tesiri, bölücülük ve ayrımcılığı arttırmak şeklinde olmaktadır. Bunun yanı sıra, bazı kapalı toplumlarda geleneksel düzende çözümler meydana gelmiş ve bu çözümlerle beraber, bir toplumsal çöküş yaşanmaya başlamıştır. Adetlerin, geleneklerin, yerel ve millî alanın tehdit altına girmesi, çeşitli kesimlerde tepki yaratmaya başlamıştır. Bu tepkiler de yeni sosyal sorunlar olarak kendini göstermiştir. Küreselleşme ile “ekonomisi, ideolojisi ve siyasî pratikleriyle” giderek bütünleşen ve homojenleşen bir dünya oluşmakta ve bilgi teknolojisinin getirdiği fırsatlarla artık küreselleşen bir kültürden söz etmek mümkün olmaktadır (Talas, 2003: 60-62).

Robertson, küresel kültürün başka millî kültürlerin karşılıklı etkileşimlerinin bir sonucu olduğunu düşünmektedir. Yine Robertson, dünyanın giderek küçülen ve tek dünya olarak tanımlanan hale geldiğini, millî olarak kurulmuş toplumlarınsa daha fazla çok kültürlü şekle büründüğünü ifade etmektedir. Ayrıca çok etnikliğin dışsal ve içsel zorlamalarıyla yüz yüze gelen toplumların meydana geldiğinden ve birey ile kolektif ötekilerin özdeşleşme koşullarının her zamankinden daha karmaşık hale geldiği bir dünyadan bahsedilebileceğini ileri sürmektedir. Ritzer, küreselleşmenin kültürel sonuçlarını şu şekilde açıklamaktadır: ”Küreselleşme süreci eş anlı olarak iki kültür görüntüsü sunmaktadır. Bunlardan ilki tikel kültürü üst sınırlarına ulaştırmaktadır. Bu üst sınır ise küredir. Tüm heterojen kültürler dünyayı kaplayan tek hâkim kültürün içinde erimektedir. Bu kültür görüntüsü küresel mekânın fethedilmesini içermektedir. Böyle bir çerçeveden bakıldığında bu görüntü bir seküler bütünleşme rüyasıdır. Ulus-devletin kültürünün tüm dünyayı kapsamı beklenmektedir. İkinci görüntü ise kültürlerin sıkışması ile ilgilidir. Farklı kültürler hiçbir örgütleyici prensip olmaksızın yan yana akmaktadır. Bu görüntülerin netleşmesini sağlamak için öncelikle yapılması gereken küresel kültürü alan olarak düşünmektir. Gelişmiş iletişim olanakları kültürlerin karşılaşmasına, yan yana akmasına olanak vermektedir. Giderek artan kültürel

hareketlilik ve karmaşa içeren küresel alan kabulü, eş zamanlı olarak kültürün küreselleşmesinin ikinci görüntüsünü önermektedir. Kültürün küreselleşmesinin ivmesi teknolojik gelişmeler ve ekonomi kaynaklıdır. Bazı sosyal bilimciler küreselleşmenin getirdiği önemli kültürel sorunlardan birinin de “millî kimlik krizi” olduğunu ifade etmektedir. Eroğlu’na göre insan davranışlarını belirleyen çok sayıda faktörün bileşimleri olarak ortaya çıkan kimlik, günümüzde artık yalnızca aile, yakın akraba grubu, okul, iş organizasyonları gibi çevrelerinden ve bütün bunları kapsayan kültür tarafından beslenmemektedir. Bu dönemde bireylerin kişilik özelliklerine ilişkin davranış boyutlarında ve toplumların yaşama tarzında yoğun bir şekilde, küresel kültür motifleri de etkili olmaya başlamıştır. Eroğlu kimlik krizi ve küresel kültür ilişkisini de şu şekilde açıklamaktadır: ”Küreselleşme rüzgârları, millî kimlikleri zorlayarak, bireylerde kimlik krizi yaratmaktadır. Aynı zamanda millî kimliklerde yer yer kırılmalar meydana getirerek, bazı alt kültür sistemlerine ait alt kimliklerin ön plana çıkmasında çok büyük bir etkide bulunmuştur. Bu çerçevede, hemen hemen bütün kültür sistemlerinde tek tip ve total gibi gözüken bir “millî kimlik” şemsiyeleri altında diğer alt kimliklerin sayısında büyük bir patlama olmuştur. Mesela, etnik ve dinî kökenli kimlikler, yöre ve bölge kökenli yerel kimlikler, cinsellik eksenli kimlikler ve bir kısım informel grupları referans alan kimliklerde dikkat çekici bir yönelme meydana gelmiştir. Küreselleşmenin, kültür alanında ve yaşama biçimi üzerinde yeni alternatifler ve tercihler getirmiş olmasının serbestliği içerisinde, “millî kimlik” katında tutunamayanların kendilerine en yakın alt kimliklere doğru kayışları, son yıllarda gelişmekte olan toplumların hemen hemen hepsinde gözlemlenen bir kültürel olgudur (Talas, 2003: 63-65). Küreselleşme sürecinde yaşanan en büyük sorunlardan biri de bilginin herkes tarafından ulaşılabilir olmasıdır. Bilginin ve teknolojinin yanlış kullanılması dünyadaki dengeleri değiştirmektedir.

Malların, hizmetlerin, bilginin ve teknolojinin serbestçe dolaşımı olumlu neticeler kadar olumsuz neticeler yaratmaktadır. Mesela 11 Eylül saldırıları küreselleşmeye yol açtığı ileri sürülen faktörlerin kullanılmasına mümkün olabilmiştir. Dünya ekonomisindeki küreselleşme, sermayenin mantığının yaygınlaşmasının yanı sıra, teknolojinin yayılmasını, yatırım, finansman ve bilginin demokratikleşme hızını içerir. Küreselleşme, sıra dışı grupların ve alt kültürlerin küreselleşmenin vasıtalarını kullanarak güçlenmelerine sebep olmaktadır (Korkmaz, 2006: 231).

Batı'nın ortakları, küresel ekonomik düzene eşlik eden siyasal sistemi yapılandırmayı amaçlamaktadırlar. Sistemin geleceği, hedefleri yalnızca ekonomik politikalarla gerçekleştirilemez ve Batı dünyası, bu projeyi takdim ederken siyasî, ekonomik ve kültürel bütünlüğü içinde sunmaktadır. Küreselleşme, insanın toplum içinde yaşarken riayet etmesi gereken davranış prensiplerini “küresel etik” kavramı ile açıklar. Küresel etik ise; her türlü millî bilincin üstünde, dünyadaki bütün insanları kapsayan ahlaki bir duyarlılığı ve sorumluluğu ifade eder. Yani fertlerin davranışlarında kendini tüm insanlığa karşı sorumlu görmesi, aile, kavim ve millet sınırlarını aşmasıdır. Böyle bir davranış prensibi insanın doğasına uygun olmayan ve kişisel davranışlarda fertlerin çok değişkenli kimliklerinin sadece birini başat yaparak zorlama bir eylemlilik izahıdır. Böyle bir izahın temelinde, liberal felsefenin rasyonalite mantığının yattığını dikkate almak gerekir.

Küreselleşmenin suç ve suçluluğu arttırdığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler Organize Suç Raporuna göre; Avrupa Birliği'nin genişlemesi gibi küreselleşme süreçleri sınır güvenliğini ortadan kaldırmış, organize suç gruplarının yeni pazarlara ulaşmasına, uyuşturucu vb. faaliyetlerden elde edilen kirli paraların diğer ülkelerde meşru yatırımlara kaynak yaratmasına ve aklanmasına fırsat yaratmıştır. 29 Ocak 2007 tarihli gazete haberlerine göre Türkiye’de suç oranları ceza kanununda ve güvenlik birimlerinin görev yasalarında yapılan değişiklik sonucu %50 oranında artmıştır (Korkmaz, 2006: 233-234).

İçinde yaşadığımız çağda, ”risk”, ”belirsizlik”, ”güvensizlik”, ”eşitsizlik”, ”kaygı” ve “toplumsal çözülme” küreselleşme sürecinin toplumsal sonuçlarını açıklamada en çok başvurulan kavramlar haline gelmiştir. Modern endüstriyel toplumlarda özgürleşen bireyler, özgürlüğün bir bedeli olarak daha çok risk ve belirsizlikle karşı karşıya olmuşlardır. Son dönemde bloklar arasında yıkılan duvarların da etkisiyle ivme kazanan küreselleşme süreci, yukarıdaki kavramlarla ifade edilen toplumsal sonuçları tarihte görülmedik bir şekilde küresel düzeye taşımıştır. Millî ekonomilerin birbirleriyle bütünleşme sürecine paralel bir biçimde, toplumsal sorunlar da küreselleşmiş ya da büyük ölçüde küreselleşme sürecinin sonuçlarından etkilenmeye başlamışlardır.

1. 5. 3. 1. Toplumsal Adaletsizlik ya da Eşitsizlik

Toplumsal adaletsizlik ya da eşitsizlik, küreselleşmenin en çok eleştirilen toplumsal sonucunu oluşturmaktadır. Aslında eşitsizlik kapitalizmin doğasında bulunan

var olan bir özellik ve küreselleşme ile ortaya çıkmış bir olgu da değildir. Ancak eşitsizlik küreselleşme sürecinin getirdiği serbest rekabet anlayışının sonucunda rekabet gücü olanlarla olmayanlar arasındaki mesafenin çok daha açılmasına yol açmıştır. Ayrıca küreselleşme süreci, sanayileşmiş ülkeler arasında da bir dengesizlik yaratmaktadır. Bu denge büyük ölçüde Amerika lehinedir. Biraz da bu sebeple, bazı yazarlar küreselleşme sürecine “Dünyanın Amerikanlaşması” da demektedirler.

Sınırların giderek daha çok kalktığı ve bir köyün ortaya çıktığı iddia edilse bile, herkesin bu küresel köyün vatandaşı olabileceği konusunda kuşkulardır. Bir taraftan küreselleşen profesyonel elitler önündeki engeller sürekli kalkarken, vasıf düzeyi düşük milyonlarca insanın önündeki engeller sürekli yükselmektedir. Küreselleşme sürecinin, kaynakların daha iyi kullanılmasını ekonomik etkinliği ve yüksek büyümeyi teşvik ettiği yönündeki iddiaların yanında, işsizliği arttırdığı ve sendikaların rekabet gücünü kırdığı şeklindeki iddialar da mevcuttur. Yeni uluslar arası iş bölümünün bir sonucu olarak, işler artık çok farklı coğrafi bölgelere bölünmüş durumdadır. Küresel üretim düzeni içersinde bir malın farklı parçaları birden farklı ülkede üretilmektedir (Bozkurt, 2000: 96).

1. 5. 3. 2. Küreselleşme ve Güvensizlik

Bilim ve teknoloji, şimdiye kadar görülmedik düzeyde arttığı halde insanoğlunun kontrolü gerçekleşmemiştir. Tam aksine dünya giderek daha çok kontrolden çıkmaktadır. Ya da Giddens’in ifadesiyle “elimizden kaçıp giden dünya” ile karşı karşıya kalmaktayız. Artık bir düzen değil, düzensizlikten bahsediyoruz. Küreselleşme sürecinin en çok tartışılan sonuçlarından birisi de, gittikçe artan belirsizlik ve güvensizliktir. Birçok kişi geleceğin bugünden yaşam koşulları getireceğini düşünmektedir. Öte yandan küreselleşmenin yarattığı güvensizliği arttıran en çarpıcı gelişmelerden birisi de Asya Krizi olmuştur. Küreselleşmenin en uç düzeyde yaşandığı mali piyasalardaki çöküş beraberinde ağır sosyal maliyetleri de getirmiştir (Bozkurt, 2000: 103-104).

Kısaca belirtmek gerekirse kaygı, belirsizlik ve güvensizlik hemen hemen her ülkeye ve her alana yayılmıştır. Küreselleşme sürecinin daralttığı mekânlar ve yok olan sınırlar, insanların günlük yaşamını etkileyen, çok geniş bir alanda yeni tehditler getirmiştir.

1. 5. 5. 3. Toplumsal Bütünleşme

Küreselleşme sürecine paralel olarak ortaya çıkan eşitsizlik ve güvensizlik gibi unsurların ön plana geçmesi, orta sınıfların zayıflamaya yüz tutması, yoksulla zengin arasındaki mesafenin şimdiye kadar görülmedik düzeyde artışı bir çok ülkede toplumsal bütünleşmeyi tehdit eder hale geldiği iddia edilmektedir. Küreselleşmenin de etkisiyle geleneksel bağlarından kopan insanlar, uyum sağlayamadıkları taktirde tam tersine bir tutum benimseyerek, altın çağ arayışı umuduyla köklere dönüşe yönelmektedir. Huntington gibi bazı yazarlar da küreselleşme sürecinin uygarlık bilincini güçlendirerek, dünyada bir bütünleşme değil, çatışmayı beraberinde getireceğini iddia ediyor. Drucker Asya'daki krizin ana kaynağının iktisadi değil toplumsal olduğunu vurgulayarak, bölgenin tümünde toplumsal gerilimler o kadar yüksek ki, bana iki dünya savaşının çöküntüsüne yuvarlanmış gençliğini hatırlatıyor, diyor. Küreselleşme sürecinin kamçılacağı sorunlar birçok yazara göre, toplumsal çözülmeyi teşvik edebilecektir. Rodrik'in de belirttiği şekilde, küreselleşme toplumsal bütünlüğe ikili bir darbe indirmektedir. Bir taraftan toplumsal örgütlerin temel ilkeleriyle çelişkileri derinleştirerek, diğer taraftan da çelişkilerin toplum tarafından düşünülüp tartışılarak çözülmesini sağlayan güçleri zayıflatarak. Öte yandan küreselleşme sürecinin millî hükümetlerin otoritelerini zayıflattığı iddia edilmektedir. Artık uluslar arası şirketler ya da Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, OECD ve IMF gibi kuruluşların aldığı kararlar büyük ölçüde millî otoriteleri daha bağlayıcı hale getirmektedir. Ancak ideolojik olduğu kadar ekonomik rasyonalite ve teknolojik gelişmeyle yakından ilişkili olan küreselleşmenin kaçınılmazlığı, onun yarattığı sosyal maliyetleri ortadan kaldırmamaktadır. Hatta mevcut haliyle küreselleşme, toplumsal boyutta çok daha olumsuz sonuçlar yaratmaktadır. Özellikle rekabet gücü zayıf olan ülkeler ve gruplar için, çoğu kez rasyonaliteye indirgemenin yarattığı insani maliyet, yeni sosyal yıkımlara yol açabilecektir (Bozkurt, 2000: 105, 107).

Küreselleşme süreci olumlu sonuçları yanında mevcut haliyle güvensizliği, eşitsizliği, toplumsal adaletsizliği artırmakta ve toplumsal dayanışmayı zayıflatmaktadır. Küreselleşme süreci, mevcut kuralızsızlık içinde, toplumsal handikaplı grupların aleyhine işlemektedir. Ancak sürecin bu haliyle devam etmesi mümkün değildir. Şimdiden adaletsiz küreselleşmeye karşı küresel tepkiler yükselmeye başlamıştır.

2. KİMLİĞİN SOSYOLOJİK İZAHİ

Bugüne ait özellikleriyle çeşitli alanlarda değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına neden olan küreselleşme süreci, ortaya çıkmasına yol açtığı sorunlarla birlikte çok sayıda olgu ve durumun yeniden tanımlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu konuların en önemlilerinden biri kuşkusuz “kimlik” ve kimliklerin yeniden nasıl tanımlanacağı sorunudur.

Kuşkusuz kimlik, sosyal bir hayat içersinde vücut bulur. Sosyal faktörler bireyin dışındadır, ancak bireyin davranışı için neyin iyi neyin kötü, neyin doğru neyin yanlış olduğunu gösteren normatif yapısı itibarıyla de sürekli onunla birlikte ve onu denetlemektedir. İşte sosyal yapı, kuvvetli bir sosyal kontrol mekanizmasıyla yukarıda belirtilen bireysel yapının belirli bir şekilde olmasını ister. Özellikle bu durum ortak sosyal değerlerin ve normların paylaşılması hususunda önem arz etmektedir. Toplumun bu ortak kurallardan ve değerlerden yeltenenleri, kolektif vicdanı incittiği oranda, basit kınama ve ayıplamadan linç etme girişimlerine ulaşacak bir çizgide cezalandırır. İşte toplumun söz konusu kimliği inşa etmede önemli etkileri olmakla birlikte, kimliği bireysel yapı faktörlerinden ayrı düşünmek imkânsızdır.

Günümüz insanı genelde çok kimlikli bir özne olarak varlık göstermektedir. Toplumsal yaşamın gündelik akışı içinde kimlikler sürekli olarak yeniden şekillenmektedir.

2. 1. Kimliğin Tanımı

Kimlik kavramı toplumun sosyal sisteminin en temel ve en önemli kökenini teşkil etmektedir. Kimlik, bireylerin gerek kültürel gerekse yaşadıkları çevrelerdeki sosyal konum ve statülerinin karşılığı olan çok boyutlu, inanç, tutum, değer yargıları gibi yaşam biçimini sembolize eden bir kapsamın alt başlığıdır. Kimlik, insan hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır. Kimliksiz bir hayat biçimi mümkün olsa bile bu pek arzu edilmeyecek bir şeydir. Her bireyin bir kimliğe gereksinimi vardır; her istikrarlı hayat biçimi onu paylaşılanların iç özdeşleşmelerine ve direniş noktalarına çeşitli biçimlerde giren kolektif kimlik iddialarına başvurur.

Kimlik, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde, “toplumsal bir varlık olarak insana özgü belirti, nitelik ve özelliklerle birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü” olarak tarif edilmektedir. Kısaca özetlemek gerekirse kimlik, “hayattaki duruş yerimizi bildiren özelliklerin bir toplamı”dır. İnsanlar toplum hayatında kimlikleriyle yer alırlar. Toplumsal ilişkilerde meslek, gelir, yaş, cinsiyet gibi kimliğe ilişkin bazı kriterlere atıfta bulunulur. Bunların yanı sıra dürüstlük, kabiliyet, cesaret, hoşgörü yardım severlik gibi daha görece değerler de kimliğin belirlenmesine katkıda bulunurlar. Kimlik kavramını iki şekilde ele almak mümkündür: (Gül, 2007: 20)

1. Kişinin kendisini nasıl tanımladığı
2. Toplumun kişiyi nasıl tanımladığı

Burada önemli nokta şudur; her ne kadar toplum bireyi belli bir kimlikle tanımlıyorsa da birey kendini söz konusu kimliği oluşturan topluluğa dahil hissetmiyorsa, o kimliğe sahip olduğu söylenemez. Toplum, kimliğin oluşumunda, kişiye bir çok seçenek sunar. Birey ise kendi istek ve iradesiyle bir seçim yapar ve kendini bir kimlikle tanımlar. Bu seçimi yaparken kişi, çok da özgür değildir; çünkü toplum genel kabullerinden, değer yargılarından bağımsız bir seçim yapamaz. Kişinin sosyal hayatında kendini tek bir kimlikle ifade etme zorunluluğu yoktur. Örneğin; bir insan hem Türk, hem Hristiyan, hem kadın kimliğinde olabilir. Bu kimliklerin her biri farklı platformlarda ön plana çıkabilir. Danimarka'daki karikatür krizinde Müslüman kimlik unsuru öne çıkan insanların, Ermeni soykırım iddiaları karşısında Türk kimlik unsurunun öne çıkması doğaldır. Dinî unsurlar, hemen her toplumda siyasî ve sosyal bir sorumluluk yüklenerek farklı bir kimliğin oluşmasına yol açabilmektedir (Gül, 2007: 22-23). Küreselleşme sürecinde bireyler çoklu kimlik yapısına sahiptir.

Kimliği, toplumsal bir aktör tarafından, anlamın kültürel olarak inşası olarak tanımlayabiliriz. Son yıllarda medya, Internet ve neo-liberal ekonominin etkisi ile yaşanan küreselleşme sürecinin toplumsal aktör durumuna geçtiğini söyleyebiliriz (Ünal, 2006: 187).

Bir başka tanıma göre ise kimlik, topluluğu oluşturan bireylerin ortak varlıkla özdeşleşmeleri, ortak ülkü ve sembollerde birleşmeleri, ortak tasa ve kıvançları paylaşma olgusudur (Çonoğlu, 2004: 233).

Kimlik sadece “biz kimiz” sorusuna verilen bir cevap ve bu cevabın taşıdığı bir duygu değildir. Aynı zamanda, dünyaya bakarken de kullanılan bir mercektir.

Küreselleşmenin sunduğu belirsizlik karşısında kimlik sorun olmaktadır (Tatar, 2006: 158).

Kimlik, insanın kendisini tanımlaması ve konumlandırmasıdır. Hangi değerler dünyasına ait olduğunu göstermesidir. Yine insanın kendisini koruması ve tanıtması da kimlik üzerinden gerçekleşir. Kimlik sorunu çözülmediği zaman insanın kaybolma ve var oluşunu sürdürememe riski ortaya çıkmaktadır (Kayan, 2007: 9).

En yalın tanımıyla kimlik; kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların “kimsiniz, kimlersiniz?” sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır. Bir telefon konuşmasında kendisini “Ben, Ahmet Demircioğlu” diye tanıtan kişi, demirciler soyundan ya da ailesinden Ahmet olduğunu söylemektedir. Bilerek ya da bilmeyerek, kimlerden yana ya da kimlerden olduğumuzu belirlerken, kimlerden olmadığımızı ya da kimlere karşı olduğumuzu da söylemiş oluruz. Hatta kim olduğumuzun ve varlığımızın bilincine, kimlere karşı olduğumuzun bilgisi ve yardımıyla varırız (Güvenç, 1993: 3).

Kimlik tanımlamasının bir boyutu da “karşıtlık”tır. Kimlik bir “aidiyet” meselesi ise buradan hareketle insan, kimden olduğunu belirlerken kimlerden olmadığını veya kimlere karşı olduğunu da ortaya koyar. Hatta belki de kim olduğunun bilincine, kimlere karşı olduğunun bilgi basireti ile ulaşır (Kayan, 2007: 18).

Kimlik, kim olduğuna karar vermektir. Kimlik, kişinin var oluşunun ifadesidir. Kendini nasıl gördüğünün tanımlamasıdır. Bireyin kendi farklılığını ortaya koymasısıdır. Kimlik, bir kişiyi ya da toplumu kendisi yapan veya diğerlerinden ayıran niteliklerin toplamıdır. Kimlik, beni ben yapan değerlerin toplamıdır. Kişinin toplum içindeki adresidir. Kimlik kavramı bir değerler manzumesidir. Kimlik, taşıyana özgünlük ve öznellik kazandırır. İnsan kendisini ve başkasını düşünürken iki değişik sorunun yanıtını arayabilir. Bu sorulardan biri “Ben nasıl bir insanım” , diğeri ise “Ben kimim” olabilir. Bu sorulardan ilki “benlik”, ikincisi ise “kimlik” ile ilgilidir. Benlik kişiyi özelliklerine göre tanımlayan, kişiyi diğer kişilerden ayırt eden ve kişiler arası farklılıkları vurgulayan bir kavramdır. Kimlik kavramı ise kişiyi toplum içinde belli konum veya konumlara yerleştirir (Hortaçsu, 2007: 11). Benlik, insanoğlunun ben neyim, nereden geldim, nereye gidiyorum sorularının cevabını içerir. İnsanı benmerkezcilikten kurtaran şey kimliktir. “Kim” ve “ne” olduğumuzun sarahate kavuşabilmesi için önce kendimizi fark etmemiz, farkımızı ortaya koymamız, farkındalık bilinci kazanmamız gerekir (Kayan, 2007: 15).

“Ben kimim” sorusu “Ben neyim” olarak da sorulabilir. “Neyim” olarak sorulduğunda insanın birey olarak değil de bir nesne olarak görüldüğü düşünülebilir. Bu bir anlamda doğrudur. Çünkü ben kimin sorusunun cevabı “ kadını, anneyim, öğretmenim, aydınım, İzmirliyim” gibi toplumda belli özellikleri ve/veya işlevleri çağrıştıran kategorileri içerir. Yukarıda örnekte görüldüğü gibi, insanların genelde birden çok kimliği vardır. Ancak, herhangi bir durumda, kişinin kimliklerinden bir tanesinin belirgin olduğu kabul edilmektedir. Bir kimlik sahibi olmanın karşılayabileceği çeşitli gereksinimlerin dökümünü yapmışlardır. Bu gereksinimler kendine değer verme, başkalarından farklı olma veya belirginlik, zaman ve mekânda yakın hissetme ve onlardan kabul görme, yeterlik veya beceri, kontrol duygusu ve yaşamın amacı ve anlamıdır (Hortaçsu, 2007: 13).

Kimlik, kim olduğumuz, nereden geldiğimiz anlamına gelir. Böyle olduğu için de zevklerimize ve arzularımıza, kanılarımıza ve umutlarımıza anlam kazandıran artı alanı sağlar (Taylor, 2005: 48).

Bireyin inşa ettiği bir yapı olarak kimlik genel olarak, “ben kimim” sorusuna verilen cevapların anlamlı bir bütünü olarak tanımlanır. İnsan toplulukları kendilerini farklılaştıran çeşitli ayırmalayıcılarla ifade etme çabasında olmuşlardır. Bu çaba, bireylerin ve toplumların farklılık ve benzerliklerini belirleyerek, kategorik düzeyde bir konum kazanma bilincidir. Kategorik bir konumda bulunmak, bireyi ve topluluğu kendi ve öteki olarak belirleyebilme ve sınırlandırabilme zemini oluşturduğu için, kimlik bilincinin de inşasını kolaylaştırmaktadır. Kimlik inşa etmeye yönelik çözümleyici soru; “ben ve öteki kimdir?” sorusudur. Aslında kimlik bir tanımdır, insanın hem toplumsal hem de psikolojik anlamda kendisinin ne ve nerede olduğunu açıklamasıdır. Birey, kimlik edindiğinde duruşunu ve bakışını da belirtmiş olur; yani katıldığı veya üyesi olduğu toplumsal ilişkiler ağında bir toplumsal özne olarak şekillenir (Karakaş, 2006: 78).

Kimlikler, onları tanımlayan ve organize eden bir bütün olarak bireyin toplumla uygun bağının ne olduğu sorununu da içerir. Bu arayış aynı zamanda birey düzeyinde bir topluluğa ait olma gereksinimi ile ortaya çıkmaktadır. Kimlik, daima müdahaleyi kaldırmak için duyguların süregelen kavrayışına ve çeşitliliğini sağlamak için ruh, kendi ve cisim kavramlarına başvurusunun gerçek dışı hayaline atfedilir. Bu nedenle kimlik, tamamen kurgusaldır ve kişinin kendi düşüncelerini inceleyerek anlayacağı bir şey de değildir. Kimlik, deneyimlerin ve öznel konumun farklı öğelerinden oluşur. Kimlikler

asla sabit değildir, kompleks ve değişkenliklerine bağlı olarak sürekli yeniden konumlanır (Karakaş, 2006: 78).

Kimlikten söz edildiğinde genelde belli bir sürekliliğe, kapsayıcı bir birliğe ve kendini tanımaya vurgu yapılır. Çoğu zaman bu özellikler, kurulu yaşam tarzına yönelik bir tehdit yok ise sorgusuz kabul edilir.

Hall’a göre kimlik; “daima kısmen bir anlatı, kısmen bir tür temsildir. Kimlik, dışarıda biçimlenen ve sonra bizim hakkında öyküler anlattığımız bir şey değildir. Kişinin kendi benliğinde öykülenen bir şeydir” . Kimlik, daima müdahaleyi kaldırmak için duyguların süregelen kavrayışına ve çeşitliliği sağlamak için ruh, kendi ve cisim kavramlarına başvurmasının gerçek dışı hayaline atfedilir (Hall, 1998: 72).

Kimlik en genel manada, kolektif aidiyetlerden katıldıklarımız, arzularımız, hayallerimiz, kendimizi tasavvur etme, yaşama biçimimiz gibi hayattaki duruş yerimizi bildiren niteliklerin toplamıdır. Bireyler toplumsal hayata kimlikleriyle katılırlar. Meslek, gelir, yaş, cinsiyet, bu anlamda kimliğe ilişkin olan ve toplumsal ilişkilerde kendilerine atıf yapılan belli başlı kriterlerdir. Bunların yanı sıra dürüstlük, cesaret, yetenek, entelektüel güç vs. gibi daha spekülâtif değerler de kimliğe içkindir. Kimliğimizin sadece bizim tarafımızdan ifade edilmesi yetmez, ancak başkaları tarafından da teyit edilmesi halinde bir kimlik biçimi olarak tasdik edilir. Geleneksel dünyada daha çok “verili” bir kimlik egemenken, modern dünya bunu önemli ölçüde “kazanılma” yönünde değiştirmiştir (Bostancı, 2003: 6-7).

Kimlik, insanın sahip olduğu özellikleri anlatır. Birisine siyasî kimliğini sorduğumuzda, onun siyasî olarak hangi değerlerin yanında olduğunu anlamaya çalışırız. İnsanın ülkesi, geldiği şehri, soyu ya da kültürel olarak içinde yer aldığı çevre, hatta doğduğu ve büyüdüğü ülkenin dışında bir başka yerde yaşayarak oraya gösterdiği uyumla kazandığı yeni özellikleri ona kimliğini verir.

İçine girdiğimiz ortama, kurduğumuz ilişkilere göre kimliklerimizden birisi öne çıkar. Şehirlerden bahsediyorsak vilayetimiz, ülkelerden bahsediyorsak ülkemiz, siyasetten bahsediyorsak partili kimliğimiz daha baskın şekilde kendini hissettirir (Ağar, 2006: 80).

Kimlik kavramı, bir kişi veya grubun kendini tanımlama ve diğer kişi veya gruplara göre konumlama konusunda verdiği cevapların bütünüdür. Bu anlamda kimlik, bir yandan bir resim, öte yandan bir adrestir. Cinsel, etnik ve dinî olanlar da dâhil olmak üzere, tüm kimlikler doğal değil, kültürel; özsel değil

kurgusaldır. Normal olarak insanlar birbiriyle ilişki içinde bulunan, çoklu kimliklere sahiptir. Etnik gruplar, dinî cemaatler, milliyet, memleket, cinsiyet, yaş, meslek grupları, ailedeki roller, spor takımları ve bunlar gibi insanların aidiyetlerini belirten tüm gruplar bir kimlik ifade edebilir. Kimlik, kelime kuruluşundan görebileceğimiz gibi en derin anlamıyla kim olduğumuza ilişkindir. Kendimize ben kimim diye sorduğumuzda vereceğimiz her cevap kimliğimizi ortaya koyar. Biz toplumsal ilişkilerimizi kimliklerimiz ve onların tayin ettiği roller çerçevesinde kurarız. Dâhil olduğumuz her ilişkinin talep ettiği bir kimlik biçimi vardır. Markete giderken müşteri, okula giderken ya öğrenci ya da hoca, eve giderken eş, baba, oğul, kız gibi kimliklerimiz ve bunlara karşılık gelen rollerimiz vardır (Bostancı, 2006: 100).

Kimlik, ferdin veya bir sosyal gurubun çeşitli mensubiyetlerini açıklayan, onun tanınmasını sağlayan ve dış gözlemle kavranabilen özellikleridir. Kimlik; siyasî, dinî, aile soyu, meslekî ve sosyal mensubiyetleri yansıtır (Kösoğlu, 1995: 43). Ancak sözlük anlamıyla, nüfus kağıdı, ehliyet, vb. belgeleri de kapsar. Fakat biz kimlik kavramıyla, sosyolojik anlamıyla mensubiyet hissini ve buna uygun davranma şeklini vurguluyoruz. Bu açıdan her kültür aynı zamanda bir kimliktir. Kimlikle ilgili olarak yapılan yorumlarda iki temel anlayış tespit etmekteyiz. Bunlar, kavramı tanımlarken ya kültürü ya da ferdi baz almaktadırlar. Kimliği tanımlarken fertten hareket edenlere göre, kimlik tamamen bireysel konumdadır. Ayrıca insanların tek bir kimliğinin olamayacağını, bir insanın birden fazla kimliğinin olduğunu, bu kimliklerden birini (tarihin, fiziğin, maneviyatın harmanından oluşturdukları) öne çıkarmanın ideolojik bir belirleme olduğu vurgulanmaktadır. Bu bakış açısına göre, kimlik, tamamen bireysel bir konumdur (Kılıçbay, 1995: 145).

Ülkemizde Sosyal meseleler ele alınıp incelenirken, kimlik, kişilik ve ben kimliği birbirinin yerine çok defa kullanılmaktadır. Kişilik, bireyin psikolojik yapısına karşılık gelen ve sosyal faktörlerle de beslenen bir gelişme süreci gösterir. Kimlik ise kişiliğin tersine birden fazla olarak bir insanda bulunur. Bu açıdan kimlik, insanın sosyal mevkisini ve mensubiyetini belirtir. Dolayısıyla din, millet, aile, sosyal sınıf, meslek, eğitim vb. her kimliğe göre fert farklı davranışlar sergiler. Bu haliyle kimlik kişiliğin gelişmesine katkıda bulunur, ancak gerçek ben ortadan kalkar (Sözen, 1995: 112).

Kimlik kavramına “farklılaşma” olarak baktığımızda, diğerlerinden farklı olma ve benzememe temel özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu Amin Mualouf, şu

deyimle ifade etmektedir: “Kimliğim, beni başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir ” (Maalouf, 2000: 16).

Ferdin kimliğini tayin eden özellikler daha ziyade sosyal ve moral özelliklerdir. Sosyal özellikleri açısından bir insanın kimliğini söz konusu ettiğimiz zaman, o insanı “sosyalleşmiş insan” yönü ile ele alıyoruz demektir. Sosyalleşme her toplumun kendi kültürünün, kendi üyelerinden talep ettiği asgari müştereklere ferdin uyum sağlamasıdır. Sosyal bakımdan bu uyumu sağlamaya imkân verici özellikleri taşıyan tip, her toplumun kendine has yaygın şahsiyet tipidir. Fert, kimliğini daha da fazla geliştirerek moral özellikleri bakımından (kültürden sosyal açıdan sırf alıcı olmayı temsil eden şahsiyet seviyesinden daha ileri geçerek) kültüre katkı yapabilme kudretine ulaştığı zaman ferdiyet merhalesine ulaşmış demektir. Kimlik kavramının iki merhaleden oluşan bir muhtevaya sahip olduğunu belirtmiş bulunmaktayız. Ferdin kimliği önce onun kültürü masnetme seviyesi demek olan şahsiyet tipine uymasını ve bazı fertlerde bunu da aşarak kültüre katkıda bulunma kudretini ifade eden ferdiyet gücüne ulaşmasını belirtir. Ferdin kimliğini ifade eden özelliklerin sosyal ve moral özellikler olduğu âşikârdır (Bilgiseven, 1995: 41-43).

2. 2. Kimliğin Oluşum Süreci

Bilimsel bir sorun alanı olmak bakımından ancak 2. Dünya Savaşı’nın toplumsal ve psikolojik hengâmesi, sosyal bilimler içinde kimlik bunalımı diyebileceğimiz fenomene yer açan tarihsel bir bağlam sağlamıştır. 2. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan evrensel düzeyli sonuçlar, kendisini 1960’lardan itibaren göstermeye başlayınca birçok olgu gibi kimlik konusundaki algılama biçimleri de bu dönemde yeni biçimler kazanmıştır. 1970’li yıllara gelindiğinde ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler bağlamında kimliğin siyasal ve kültürel boyutunda önemli değişiklikler yaşanmıştır. 1980’ler ise kimlik kulvarına yeni yönelimler kazandırmıştır. Çünkü bu dönemden sonra özellikle postmodernizm söylemi çerçevesinde kimlik meselesi yeniden ele alınmış ve yeni anlamlar yüklenerek açıklanmaya çalışılmıştır. Kimlik konusu postmodernizm tartışmalarının merkezinde yer almaktadır (Karakaş, 2006: 80-81).

Yeni yönelimlere muhatap olan insan, sözü edilen bireysel çerçevede çok kimlikli bir özne olarak kurgulanmaktadır. Çünkü toplumsal yaşamın gündelik akışı içinde kimlikler, sürekli olarak yeniden şekillenmektedir. Bu bakımdan sosyolojik olarak kimlik kategorilerinin yaşam içinde kolektif ve bireysel kimlikler şeklinde ayrılması pratik bir gerekçeye dayanır. Kimlik oluşumunun önemli bir aşaması olan

bireyselleşme, sahip olduğumuz kapasite ve özelliklerimizle öğrenme, sevmeye, çalışma, boş zamanları değerlendirme gibi konularda kendimize özgü bir yaşam tarzı oluşturmamızı sağlar. “Ben kimim, nasıl var olmak istiyorum, ne türden bir yaşam sürmeliyim?” sorularına verdiğimiz yanıtlardan oluşan bireysel kimliğimiz kişisel özelliklerimizi, yaşımızı, cinsiyetimizi, fiziksel, zihinsel ve gelişimsel yeterliliğimizi ve sahip olduklarımızı kapsamaktadır. Başkalarının gözünde bizi o yapan, sürekliliğimizi oluşturan, biricik kılan duygusal, zihinsel, ahlaki özelliklerimiz ile bireysel kimliğimiz, kendi yolunda yürüyor olma, yaşantımızı sergileme iddiamızdır. Bizi değerlerimizden yeterince farklı ve yeterince uzak tutarak “biricik” kılmaktadır. Diğerlerinin bakışına sunduğumuz görünümümüz, giyim, cinsiyet, davranış tarzımız ve kişilik özelliklerimiz bireysel kimliğimizin “aşikâr” yönünü oluştururken, duyularımız, algılarımız, duygu ve düşüncelerimiz, anılar ve hayallerimiz mahrem yönünü oluşturmaktadır. Bireysel kimliğimizin bu iki yönü de ötekinin aynasında şekillenmektedir. Çünkü toplumun ayrılmaz bir parçası olarak, diğerleriyle karşılıklı etkileşim içerisinde kimliğimizi yapılandırırız. Bu nedenle, kendimiz için yaptığımız her tanım toplumsal bir arka plan içerir (Ünal, 2006: 184-185). Kimlik, toplumun değer yargılarından bağımsız düşünülemez. Bireysel ve kolektif kimlik vasıtasıyla bireyler toplum içinde bir konuma sahip olurlar.

Modern bireyin içinde yaşadığı toplumun genel durumu ve bireyin kendisini tanımladığı en kapsayıcı durumun kesiştiği nokta, kolektif kimlik olarak tanımlanabilir. Bireysel kimlik ise, bireyin içinde bulunduğu toplumda kendisini koyduğu ve hissettiği yerdir. Kolektif kimlikler yoluyla topluluklar ve toplumlar, bireysel kimlik aracılığıyla da bireyler kendilerini toplumsal ve toplumlar arası ilişkilerde konumlandırırlar. Aralarında önemli sayılabilecek bağlar da bulunmaktadır. Örneğin; her kişinin bireysel kimliğinin iki boyutu vardır. “Kolektif kimliklerin kesişimi olan bir kolektif boyut ve kolektif kimliğin temelini oluşturmayıp toplumsal ve ahlaki olarak önemli diğer özelliklerden oluşan (zeka, cazibe, hırs, akıl) kişisel boyut. Toplumlar kolektif kimlikler aracılığıyla toplumlar arası ilişkilerde kendi içinde ve dışarıya karşı bir tanımlama getirebilmektedirler. Çünkü kimlik, içermenin olduğu kadar dışlamanın da ürünüdür (Karakaş, 2006: 81). Küreselleşmeyle birlikte bir taraftan millî kimliklere olan bağlılık artarken, diğer taraftan da etnik kimlikler ön plana çıkarılarak toplumsal bütünleşme engellenmeye çalışılmaktadır.

Günümüz politik arenası birbirine zıt iki sürecin paralel olarak gelişmesinin şaşkınlık ve tereddüdünü yaşamaktadır. Bir yandan ulus-üstü kimliklerin inşasını kaçınılmaz kılan bölgesel blokların oluşması, bu oluşumların ideolojisi olarak küreselleşme ve bu ideolojiye meşruiyet kazandıran çok kültürlülük söylemi, öte yandan yerelleşme, geleneğin ve etnik kimliklerin yeniden icadı süreçleri. Bu bağlamda, kişiler her iki sürecin sonunda kimliklerini kaybetme ve kültürel kimlik referanslarından uzaklaşma tehdidi ve farklılıklarla yüzleşme zorunluluğunda buldular kendilerini. Kimlik, “öteki” ile ve “öteki”ye karşı etkileşim yoluyla şekillenen sosyal bir olgu ve dinamik bir süreçtir. Kimlik edinme sürecinde birey, psikolojik ve fiziksel güvenliğini sağlamak ve toplum tarafından kabul edilmek amacıyla, yaşadığı toplumun davranış modellerini, değer ve normlarını içselleştirmek ve pratiğe yansıtmak durumundadır. Bu yolla, kimlik edinmek için ya başkasına göre kendini tanımlaması ya da başkası tarafından algılandığı parametrelerle kendini özdeşleştirmesi gerekir (İnaç, 2006: 15).

Bireysel ve sosyal faktörler kimliğin oluşumunda önemli rol oynamakla birlikte, bu oluşumda etkisi olan bir diğer faktör de “öteki”dir. Kişi, başkalarının aynasında kendisini fark eder. Bu yüzden öteki olmaksızın kimlik oluşması mümkün değildir. Bu durum birey ve toplum için oldukça işlevseldir. Kişiler ve toplum kendi kapasitelerini ve durumlarını başkalarını irdeleyerek anlarlar (Kaya, 2006: 196).

Bazen de ileri sürülen kimlik, hasmının üzerine –ters yönde- inşa edilir. Bu yüzden hem bireysel kimlik hem de sosyal kimlik oluşumunda öteki önemli bir yere sahiptir. Her kimlik ötekini yok etmeye yönelmez. Kendini tanımlama için muhtaç olunan ötekinin düşman olarak anlaşılması, sosyalleşme sırasında telkin ve terbiye ile kazanılan kıymetlerin işlevidir. Çoğu zaman sosyal hayat sahaları içersinde çeşitli kimlik yüzleri taşırız. Bunlar bizim bulunduğumuz sosyal ortam içersindeki rollerimizdir. Evde baba, okulda öğretmen, A partisi üyesi olarak ifade ettiğimiz roller aslında belirli kimlik yüzlerimizdir. Bu yüzler kendimizi ifade etmemize imkân tanıdığı gibi dışarıya karşı bir duruş sergilememizi de sağlar. Bunların yanında kimlik, kişisel tecrübeleri düzenlemeyi ve yorumlamayı; ayrıca düşünce, duygu ve davranışlarımızı düzenlemeyi gerçekleştirir. Kimlikler kültürel, siyasî veya ideolojik bir inşa yani eninde sonunda tarihi bir inşadır. Kaçınılmaz olarak kendisini bize dayatan doğal bir kimlik yoktur. Bu bakımdan kimlik, her an yeniden kurulan ve inşa edilen dinamik bir yapıdır. Oluşumunda sosyalleşme sürecinin hız kazandığı gençlik döneminin önemli bir etkisi bulunmakla birlikte, esasında o hayat boyu devam eden dinamik bir süreci

kapsamaktadır. Bir kişi kimliğini yaşamı içersinde geliştirebileceği gibi, ileriki yıllarda yaşayabileceği önemli bir etki ve olay sonucu kimliğini yeniden oluşturabilir ve değiştirebilir. Ancak istikrarlı bir kimlik, bireyin hayata karşı sağlıklı bir duruşunu gerçekteştirir ve destekler (Kaya, 2006: 197-198).

Kimlik, bir tasvirdir ve varlığın ve aidiyetin de tanımıdır aynı zamanda. Kimlik iki unsurdan ibarettir: Tanımlayan ve tanımlanan. Kimlik, anlamını ne olmadığından elde edilen bir değişim ve ötekilik ifadesidir. Nitekim Derrida’ya göre; “tüm kimlikler ancak farklılıklarıyla var olabilir. ” Hiçbir kimlik yoktur ki, “kendisi”nin “öteki” olmasın. Gerçekten de kimlik, “öteki”ne göre tanımlanır, yorumlanır ve anlam kazanır. Herkes aynı kimlik özelliklerine sahip olsaydı, hiçbir kimlik arayışı gereklilik ve meşruiyet taşımazdı. Derrida’nın kimlik tanımının özgünlüğü, farklılık nosyonunu; “aynılık olarak farklılık “ ve “ mütekabiliyet ya da ayrılık olarak farklılık” olarak ayırmasından kaynaklanır. Derrida, bir taraftan kimliğin doğallaştırılmasından ve ontolojikleştirilmesinden kaçınır, diğer taraftan da onu ciddiye alıp bir eser olarak yorumlar. Buradan da bir kimlik olmadığı, yalnızca bir ‘süreç’ olarak tanımlama ya da kendi kendini tanımlamanın varolduğu sonucuna ulaşır. Ancak O, kimlik üretimini tehlikeli bulmakta ve kendisini (Fransa’da yaşayan Cezayir doğumlu bir Yahudi olduğunu dikkate almak gerekir) millî kimliğe karşı siyasal bir mücadele olabilecek bir mücadelenin ürünü olarak görmektedir.

Derrida, kişinin kendini tanımlarken kendisiyle benzeşenlerden bir kimlik kategorisi oluşturduğunu ve bunun aynılıktan ve özdeşlikten kaynaklandığını, ama öte yandan farkında olmadan bu tanım yapılırken kendinden farklı bir kimlikte bütünleştirildiğini ve bu ikinci kimliğin de ayrılık ve mütekabiliyetten, farklı bir deyişle kişinin kendini karşısındakine göre konumlandırmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Ancak bu ikinci tarz kimlik tanımlamasında hayati öneme haiz bir nokta vardır. Eğer kimlik sadece “ötekilik” üzerine kurgulanır, öteki yadsınır, göz ardı edilir ve farklılık çizgisi provakatif ve düşmanca çizgilerle çizilirse, bu tanım “öteki” ni yok etmeye, inkâra, aşağılamaya ve çatışmaya yol açar. Bu durum kimlik tanımlamasıyla ilgili iki gerçekliği açıkça ortaya koyar. Birincisi; kültürler genelde kendi olumsuzluklarını ve kötülüklerini öteki olarak kabul ettikleri kimliklere hamlederek, yansıtmaya iç güdüsüyle kendilerini temize çıkartmaya çalışırlar. İkinci gerçeklilik ise; kimlik tanımlamalarının hem kapsayıcı hem de dışlayıcı karakterini yansıtır. Bu açıdan,

tanımlayanın benzer parametrelere vurgu yaparak kendisiyle özdeş kabul ettiklerine kucak açarken farklı gördüklerini dışlar ve ötekileştirir (Derrida, 2003: 26-27).

Martin, kimliklerin biricik ve aynılık söylemi üzerine kurgulandıklarını, hâlbuki hiçbir kimliğin tek başına tanımlanamayacağını ve bir kimliği var eden şeyin ancak “öteki” ve “öteki” ne karşı aldığı duruş olduğunu ifade eder. Öte yandan “öteki” , “marjinallik” , “yokluk” ve “gerilik” gibi pejoratif sıfatlar taşıdığı gibi “imtiyazlılık” ve “tercih edilirlilik” gibi pozitif boyutlar da taşıyabilir. Bununla birlikte, bir kişi ya da toplumun ötekiler tarafından, “öteki” olarak tanımlanması tamamen yorumlara dayalı ve çoğu zaman gerçekliklerle çelişen sapkın bir yargıdan ibarettir. Aynı zamanda, kimlik söylemi tarihten, fantezilerden, kuşku, tereddüt ve korkulardan beslenir ve özellikle kişisel analiz düzleminde ötekilik, bir kişinin genelleştirilip tipoloji haline getirilmesinden türetilir. Taylor’un da öne sürdüğü gibi kimlik, kısmen tanınma ya da çekinceyle şekillendiği gibi, sıklıkla öteki tarafından, olduğundan farklı bir biçimde tanınarak ve sunulurken yaratılır (İnaç, 2006: 17-18). Öte yandan kimlik, zamanın ve mekânın kendine özgü şartlarına bağlı olarak şekillenen bir konsepttir. Bu kimlik konsepti bir taraftan süreklilik üzerine formüle edilirken, öte yandan sürekliliğe ters düşmeyecek biçimde değişimle bağlantılandırılır. Değişim ancak, “kendi” ile “öteki” arasındaki ilişkilerden doğan dönüşümle anlamlı ve mümkün hale gelir ve kimliğin zenginleşmesine ve çok boyutluluk kazanmasına hizmet eder. Burada sözünü ettiğimiz dönüşüm iki boyutludur: Birincisi; otantik kimlikler doğaldır ve doğuştan “verili” olarak getirilir ancak sosyal ve tarihsel düzlemde yeniden yoğrularak yorumlanır ve yapılandırılır. İkincisi; bir kimlik birimi sadece tarihsel gelişim sürecinde yeniden dönüştürülüp tanımlanmaz, aynı zamanda bu kimliği belirleyen parametrelerden bazıları değerini kaybeder ve yerini bir başkasına bırakır. Şöyle ki, bir kimlik kategorisine kendisini ait hisseden bir bireyi, belirleyen bir temel öge görece olarak daha belirleyici hale gelebilir. Örneğin; modern öncesi Avrupa’da dinî kimlik daha belirleyici ve etkili iken, modernleşme süreciyle birlikte millî kimlik, çok büyük önem kazanmış ve hatta neredeyse tüm toplumların tanımlanmasının biricik parametresi haline dönüşerek evrensel boyut kazanmıştır (İnaç, 2006: 19-20). Tüm bu çözümlemelerin sonucu olarak diyebiliriz ki; kimliğin tarihsel karakteri onu geçici ve değişken kılarken, sosyoloji boyutu sürekliliğini sağlamaktadır.

Sosyal kimliğin şekillenışı ve tanımı “objektif” ve “subjektif” öğelerine bağlıdır. Objektif değerlerden kastedilen, sosyal kimliğin tüm üyeleri tarafından kabul edilen,

semboller, mitler, dil, din, etnisite, coğrafya, yaşam tarzı, ortak tarihsel tecrübe, değerler, gelenekler, özlemler gibi unsurlardır. Sosyal kimlik, sözü edilen kimlik biriminin üyeleri tarafından bu unsurların içselleştirilmesiyle şekillendirilir. İkinci aşama olarak, sosyal kimliğin belirleyici karakteri, bu unsurlardan birinin vurgulanarak ön plana çıkarılmasıyla belirlenir. Örneğin; Smith’in “Ulusların Kökenleri” isimli baş eserinde belirttiği gibi, bu tanımlamada ülke ve yurttaşların karşılıklı hak ve ödevleri vurgulanan temel öğeler olursa, “teritoryal model” ortaya çıkarken; önceliklerin etkin köken ve dil olduğu durumlarda “etnik model” söz konusu olur. Sosyal ve kültürel kimlikler “verili” ve “kazanılmış” kimlikler olarak iki kategoride irdelenebilir. Aile, etnik grup, toplum, topluluk, ulus ve uygarlık sosyalleşme süreçlerinde edinilen “verili” kimlikleri oluşturur ve doğuştan kazanıldıklarından dolayı dışlayıcı karakter taşırlar. Bununla birlikte, bireyin özgür iradesiyle seçtiği kimlikler, “kazanılmış” kimliklerdir. Ne var ki, kimliğin devingenliği, sürekliliği ve çoğulcu karakteri, kazanılmış kimliğin birey üzerinde tekel oluşturmaya ve mutlak otorite oluşturmaya izin vermez. Zira kazanılmış kimliklerde gönüllülük esastan ve müdahale imkânından söz etmek mümkündür. Örneğin; din değıştirme buna güzel bir örnek teşkil eder. Aynı zamanda “verili” bir kimlik olarak millî kimlik, doğal olmayıp, tarihin belli bir dönemecinde insanlara spontane olarak verilmiştir. Bir ülkeye aidiyet, sosyal kimlik gibi diğer kimliklerin benimsenmesinde, yönlendirilmesinde ve zayıflatılmasında büyük bir güce sahiptir.

Ünlü sosyal psikolog Erickson kimliği; “bireyin iç dünyasında kendisini ontolojik olarak anlamlı bir bütünlükle özdeşleştirmesi ve buna bağılı olarak dış dünyayla bağlantı kurması” olarak tanımlar. Wheelis’in tanımı ise; “kişinin davranış, eylem ve değer yargıları arasında kurduğu uyuma dayanan bütünlük ve birlik hissi”dir (İnaç, 2006: 21-22).

Fromm’un perspektifinde kimlik; “kişinin kendisine diğer birey ya da gruplarla özdeşleştirerek edindikleri aidiyet hissi”dir. Lichtenstein ise kimlikleri ikiye ayırarak sosyo-psikolojik bir çözümlemeye tabi kılar. Bunlardan psiko-sosyal kimlik; objektif, sübjektif, bireysel, sosyal, aynılık-ötekilik ve değışim boyutları olan komplike bir yapıdır. İkincisi ise, sosyo-kültürel kimlik olup daha çok toplumsal değerlerle kişisel özelliklerin etkileşimiyle şekillendirilir. Kimlik ve kişilik arasında da ayırım yapmak gereklidir. Zira kişilik daha çok içe dönük olarak bireyin iç dünyasına ve öznel algılayışına bağılı olarak kendini tanımlamasının ifadesi iken, kimlik; bireyin dış

dünyayla ve içinde yaşadığı sosyal ortamlarla etkileşime girerek toplumsallaşma süreçlerinde toplumsal değerlerle bütünleşerek kendisini tanımlamasıdır. Doğal olarak kimlik açısından kişinin kendisini nasıl tanımladığı kadar içinde yaşadığı toplum ve sosyal çevre açısından nasıl tanımlandığı da önem taşımaktadır. Kimlik, insanın kendini bir roller, imajlar ve eylemler çeşitliliği içinde sunabildiği değişimler, dönüşümler ve dramatik değişiklikler konusunda görece kayıtsız olduğu, özgürce seçilen bir oyun, benliğin teatral sunumudur (Özyurt, 2005: 194).

Oluşumuna ve kuruluşuna yönelik her ne kadar tek taraflı teoriler ortaya atılmışsa da kimlik, bazı faktörlerin sosyal hayat içersindeki işlevselliğinden ve bileşkesinden oluşmaktadır. Genel olarak kimliğin oluşumunda, bireysel ve sosyal faktörlerin etkileşimi ve kişinin yaşadığı hususi olaylar, bu olayların onun üzerinde bıraktığı etkiler önemli rol oynar. Her şeyden önce kimlik, bir bünye ve organizma üzerine kurulur ki, bu insanın fiziki ve biyolojik yapısıdır. Kimliğin oluşumuna giden yolda, bir sistem olarak insanın gerek kendine, gerekse topluma ve çevreye yönelik algılamalarının ve onları istikrarlı bir yapı arz edecek şekilde anlamlandırmanın farklılık göstermesi önemlidir. Bu durum kişinin hayat içersinde kimliğini de ifade edecek şekilde bir duruşa sahip olmasını sağlar. Her kişinin kimliği, resmi kayıtlarda görünenlerle sınırlı olmayan bir yığın ögeden oluşur. Elbette insanların büyük çoğunluğu için dinî bir geleneğe bağlılık söz konusudur; bir millete, bazen iki millete, etnik bir gruba, bir aileye, mesleğe, kuruma, belli bir sosyal çevreye... Ama liste daha uzundur ve neredeyse sınırsızdır. İnsan bir eyalete, bir köye, bir mahalleye, bir kabileye, bir arkadaş grubuna, bir sendikaya, bir işletmeye, bir derneğe, bir cemaate; aynı tutkuları, aynı cinsel tercihleri, aynı fiziksel engelleri paylaşan ya da aynı zararlı etkilere maruz kalan bir insan topluluğuna ait olduğunu hissedebilir. Bütün bu aidiyetler her halükarda aynı anda, elbette aynı derecede önem taşımazlar, ama hiçbirisi de tam olarak anlamsız değildir. Bunlar kişiliğin yapı taşlarıdır (Kaya, 2006: 195). Dolayısıyla bireyler içinde bulundukları duruma göre çoklu bir kimlik yapısına sahip olabilmektedir. Bu kimliklerden hangisinin daha önemli olduğunu ise sosyal yapı faktörleri tayin eder.

Kuşkusuz kimlik, sosyal bir hayat içersinde vücut bulur. Sosyal faktörler bireyin dışındadır, ancak bireyin davranışı için neyin iyi neyin kötü, neyin doğru neyin yanlış olduğunu gösteren normatif yapısı itibarıyla de sürekli onunla birliktedir ve onu denetlemektedir. İşte sosyal yapı, kuvvetli bir sosyal kontrol mekanizmasıyla yukarıda

belirtilen bireysel yapının belirli bir şekilde olmasını ister. Özellikle bu durum ortak sosyal değerlerin ve normların paylaşılması hususunda önem arz etmektedir. Toplumun bu ortak kurallardan ve değerlerden yeltenenleri, kolektif vicdanı incittiği oranda, basit kınama ve ayıplamadan linç etme girişimlerine ulaşacak bir çizgide cezalandırır. İşte toplumun söz konusu kimliği, inşa etmede önemli etkileri olmakla birlikte, kimliği bireysel yapı faktörlerinden ayrı düşünmek imkânsızdır. Toplumsal yaşamın her döneminde benzeşme ve farklılaşma referansı olan, bireye ve topluluğa kategorik çerçeveler sunan kimlik, bir tanımlama referansı olarak işlev görmektedir. Bu anlamda kimlik, psikolojik ve sosyolojik etkileşimlerde, hem bireyler hem de topluluklar için bir ihtiyacın ifadesidir (Karakaş, 2006: 79). Çünkü kimlik belirtme ve belirleme bir iktidar aynı zamanda da tanımlama göstergesidir. Bireyin hem psikolojik hem de sosyolojik anlamda kendisinin ne ve nerede olduğunu açıklayan bir özne olarak şekillenen kimlik, deneyimlerin ve öznel konumun farklı öğelerinden oluşur. Kimlikler, bireyselleşme süreciyle inşa edilen ve aktörlerin kendileri için anlam kaynağıdır. Basit bir ifadeyle roller, işlevleri organize ederken; kimlikler de anlamı organize eder. Günümüz insanı genelde çok kimlikli bir özne olarak varlık göstermektedir. Toplumsal yaşamın gündelik akışı içinde kimlikler sürekli olarak yeniden şekillenmektedir. Bu bakımdan sosyolojik olarak kimlik kategorileri, yaşam içinde alt ve üst kimlikler olarak ayrılmaktadır. Günümüzde bireyin içinde yaşadığı toplumun genel durumu ve bireyin kendisini tanımladığı en kapsayıcı durumun kesiştiği nokta, üst kimlik olarak tanımlanabilir. Alt kimlik ise, bireyin bulunduğu toplum içinde kendisini koyduğu ve hissettiği yerdir. Böylece kişi alt ve üst kimlik tanımlamalarıyla kimlerden olduğunu, hangi gruba dahil olduğunu veya kimlere karşı olduğunu da belirtmiş olur.

Kimlik, benzeşmenin yanında farklılaşmanın da bir referansıdır. Kimlikler, sürekli kendilerini yenilemeleri ve farklı biçimlerde konumlandırımlarının yanında yansız da değillerdir. Kimlik arayışının arkasında farklılaşmaya neden olan, çatışan değerler vardır. Kişi kim olduğunu söyleyerek aynı zamanda ne olduğunu, neye inandığını ve ne istediğini de anlatmaya çalışır (Karakaş, 2006: 82).

Farklılığın oluşturulması yoluyla kimliğin sağlamlaştırılması, ötekiliğin inşa edilmesi yoluyla kimliğe özgüvenin kazandırılması sağlanır. Farklılığın tanımlanması kimliğin mantığı içinde yer etmiş olan bir gerekliliktir. Ötekiliğin inşa edilmesi ise, bu mantığın içine kolayca sızan bir ayartmadır, hatta ayartmadan da öte bir şeydir. Bir ayartmadır, çünkü sürekli işlerliktedir ve siyasal araçlarla sınırlandırılabilir ya da gücü

azaltılabilir. Ayartmadan öte bir şeydir, çünkü bilinçli düşünce eşiğinin altında hareket eder ve onunla uzlaşmak için yapılacak her girişim kimliğin mantığında yer etmiş inatçı engellerle ve toplumsal örgütlenmenin yapısal buyruklarıyla karşılaşır (Connolly, 1995: 24).

Kimlik, bilmekle daha da açıkçası öznenin kendisini nesneden ve başkalarından fark etmekle başlar. Özü itibariyle de tanımak, tanınmak ve tanımlamak anlamına gelir. Birey ancak farklılığını fark ettiğinde tanır ve tanımlanır. Fark iki boyutludur: birincisi, aidiyetlerle diğeri de ötekilerle ilgilidir. Benzer yanlar veya başkalarından farklı aidiyetler kimlikleri doğurur. Aidiyetler “biz”i; farklılıklar da “öteki”yi yaratarak kimliği bilinç düzeyinde üretirler. Kimlik, yalnızca sosyalleştirme merkezlerinin dayatmasının değil, aynı zamanda ayrımcı ve başkalaştırıcı unsurlarla yeterli mücadele iradesinin de ürünüdür. Var olan ya da yaratılan ortak alanlar aidiyetleri oluşturur. Aidiyetler de kimliği meydana getirir. Bir kimse, kendisi ve diğerleri konusunda bir kanaat, anlam ya da algı yarattığında kimlik de yaratmış olur (Yeniçeri, 2007: 10).

İnsan kimlik ve farklılığın yerleşik alanında kalınca, kolayca ötekinin değerinin düşürülmesi yoluyla kimliğini korumayı amaçlayan stratejiler kullanan biri haline gelir; fakat ötekinin oluşturulduğu o dışı kapalı kimlikler alanını aşınca, bilgilendirmeye çalıştıklarıyla iletişim kurmak için ihtiyaç duyduğu kimliğini ve duruşunu yitirir. Kimlik ve farklılık birbirine bağlıdır (Connolly, 1995: 67).

Benim kimliğim seçtiğim, istediğim ya da rıza gösterdiğim şeylerden çok ne olduğum ve nasıl tanındığımdır. Seçme, isteme ve rıza gösterme yoğun benlikten doğarlar. Bu yoğunluk olmadan, bu edimler olmaz. Bir kimlik toplumsal olarak kabul edilmiş bir dizi farklılıkla olan ilişkisi yoluyla oluşturulur. Bu farklılıklar onun varlığı için hayati önem taşır. Eğer onlar farklılık olarak birlikte var olmasaydı kimlik de onlardan farkı sayesinde ve kendi sağlamlığı içinde var olmazdı (Connolly, 1995: 92). Kimlik, farklılıkların ifadesinden ortaya çıkar.

Kimlik, var olmak için farklılığa ihtiyaç duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürür. Güçlü bir kimlik, bir dizi farklılığı doğası itibariyle kötü, akıl dışı, anormal, deli, hasta, tehlikeli ya da öteki olarak kurmaya çalışacaktır. Bunu ötekinden kendini korumak için yapar. Eğer doğal ya da içsel bir kimlik yoksa dışlayıcı bir kimliğin kendi oluşturduğu farklılıklarla ilişkisi her zaman bir iktidar boyutu içerir. Kimliğin farklılıkla olan ilişkisindeki paradoksal unsur, kişisel ya da kolektif kimliklerden vazgeçilememesi; ama yine de bu kimlikler üzerine doğruluk

damgasını basması yönündeki çeşitli dürtülerin, farklılıkları ötekiliğe, ötekiliği de doğru kimlik görüntüsünü güvenceye almak için yaratılan günah keçilerine çevirme işlevi görmeleridir. Farklılığa hakkına vermek doğru bir kimlik vaadini feda etmek demekken, doğru bir kimliğe sahip olmak da farklılığa haksızlık etmek demektir (Connolly, 1995: 96).

2. 3. Bireysel ve Toplumsal Kimlik

Giddens'ın yapılanma teorisi içinde birey, toplumsal yapı ile karşılıklı etkileşim çerçevesinde ele alınan hem toplumu etkileyen hem de toplumdan etkilenen bir değerlendirmeye konu olmaktadır. Modernite de bireysel kimliğin inşası toplum ile karşılıklı etkileşimle oluşan geri beslemeli bir projedir (Aslanoglu;2000: 77).

Kimlik oluşumunun önemli bir aşaması olan bireyselleşme, sahip olduğumuz kapasite ve özelliklerimizle öğrenme, sevmeye, çalışma, boş zamanları değerlendirme gibi konularda kendimize özgü bir yaşam tarzı oluşturmamızı sağlar. “Ben kimim, nasıl var olmak istiyorum, ne türden bir yaşam sürmeliyim?” sorularına verdiğimiz yanıtlardan oluşan bireysel kimliğimiz kişisel özelliklerimizi, yaşımızı, cinsiyetimizi, fiziksel, zihinsel ve gelişimsel yeterliliğimizi ve sahip olduklarımızı kapsamaktadır. Başkalarının gözünde bizi o yapan, sürekliliğimizi oluşturan, biricik kılan duygusal, zihinsel, ahlaki özelliklerimiz ile bireysel kimliğimiz, kendi yolunda yürüyor olma, yaşantımızı sergileme iddiamızdır. Bizi değerlerimizden yeterince farklı ve yeterince uzak tutarak “biricik” kılmaktadır. Diğerlerinin bakışına sunduğumuz görünümümüz, giyim, cinsiyet, davranış tarzımız ve kişilik özelliklerimiz bireysel kimliğimizin “aşikâr” yönünü oluştururken, duyularımız, algılarımız, duygu ve düşüncelerimiz, anılar ve hayallerimiz mahrem yönünü oluşturmaktadır. Bireysel kimliğimizin bu iki yönü de ötekinin aynasında şekillenmektedir. Çünkü toplumun ayrılmaz bir parçası olarak, diğerleriyle karşılıklı etkileşim içerisinde kimliğimizi yapılandırırız. Bu nedenle, kendimiz için yaptığımız her tanım toplumsal bir arka plan içerir (Ünal, 2006: 184-185). Hem bireysel hem de kolektif kimlik, süreklilik ve değişimin alternatif yaklaşımlar olarak bir arada bulunduğu düalist epistemoloji ile karakterize edilebilir. Bireysel kimlik, her ne kadar biyolojik miras ve toplumsal hayat arasındaki etkileşim aracılığıyla kurgulanmış olsa da içselleştirilen kişisel özelliklere vurgu ile açıklanabilir. Kolektif kimlik ise, grup dayanışması ile güçlenen, grubun kamusal imajı ile şekillenen ve grup içi etkileşimle ortaya çıkan bir niteliktir. Kolektif kimlik, seçmeci hafıza süreçlerine

bağlıdır ve herhangi bir grubun üyeleri, kendilerini ortak geçmişlerinin hatıralarına dayanarak tanımlar. Böylece, toplumsal grupların sürekli bir oluşum içinde olabildikleri, sınırlarını sürekli olarak tanımladıkları dinamik bir kimliktir. Fakat bu dinamik süreçte kimliklerin ‘kurma’ya dayalı boyutu önem arz etmektedir. Robertson’un belirttiği gibi kişisel ve kolektif kimlik büyük ölçüde bazı sınırlamalar ve göndergesel sabitliklerle inşa edilseler de, kimliği belirli bir dönem ve yerde kurmanın egemen ama uzlaşma dayalı olmayan biçimleri söz konusudur. Bütün dünya daha küçülmüş, daha tek bir hale gelirken, kimliği kurmanın temelleri, bir yandan çatışıyor olmakla birlikte, bir yandan da giderek artan oranda ama sorunlu bir şekilde ‘paylaşıyorlar’ (Robertson, 1999:164).

Modernleşme süreçlerinin ve liberal sistemin en önemli sonuçlarından biri olan bireyselleşme, küreselleşmenin rüzgârıyla günlük yaşamımızın en özel ve kişisel özelliklerini temelden etkilemektedir. Kadın-erkek rollerini dolayısıyla aileyi yapısal olarak değiştirmektedir. Toplumsal sistemlerin yerinden çıkarılmasına, ulus, aile, çalışma, gelenek ve doğa gibi kavramların içlerinin boşalarak kabuk kurumlara dönüşmesine neden olmaktadır.

İnsanlar uzun zamandan beri, birlikte yaşadıkları kişilerin kabul etmelerini ve bir guruba ait olunmasını istemişlerdir. Normlarını paylaştığı guruplarda kişilerin özellikleri ve guruba katkıları her zaman çok önemli rol oynamıştır. Kolektif bir varlık olan insan, ilk çağlarda bir gurubun üyesi olduğunda ancak hayatta kalabilmekteydi. Bir mağara veya derme çatma kulübede yaşayan insanlar kendilerini burada doğadan koruyabilmekte ve yaşamlarını sürdürebilmekteydi.

Etnolojik veya sosyal antropolojik çalışmalar, kimlik sorununu, çeşitli kültürlerin birbirleriyle çatışması, daha somut bir deyişle, çeşitli kültürlerin Batı kültürüne karşı varlığını koruması çerçevesinde ele almaktadır. Bu çalışmalarda kimlik, bir insan topluluğunun kolektif kimliği olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu anlayış Batı uygarlığına kıyasla yok olmaya mahkûm, geçmişin bir kalıntısı gibi görünen Üçüncü Dünya ülkelerinin özelliklerinin savunulması, korunması gerektiği inancından beslenmektedir. Bu bakış açısına göre, uluslar arası ilişkiler ve alışverişler geliştikçe teknolojik uygarlığın tek biçimleştirici sonuçları açıkça hissedilmekte ve bunu telafi edici bir karşı çıkış sonucu, çeşitli alan ve düzeylerde farklılık ve özellik duygusu uyanmaktadır. Bu açıdan kolektif kimlik, belirli bir alanda kök salmış bir takım grupların (etnik toplulukların) diğer gruplardan farklarını ortaya koyma, vurgulama

talebidir. Bir grup bireyin, kendilerini tanımak ve ilgileri, mekânları, sosyal ilişkileri grup halinde işlenebilen, yönetilen, doğrulanabilen bir grup oluşturmak için geliştirdikleri bir eğilimdir. Kolektif kimlik, belirli bir durumu değil, bir süreci yansıtır. Bir komünitenin kimliği, diğer komünitelerle ilişki, içersinde ve zamanla değişir. Hiçbir komünite, tek başına ve zaman-mekân dışı bir tözsel kimliğe sahip değildir. Daha sonra üzerinde duracağımız gibi, nasıl ki bireysel kimliklerin oluşumu ancak kişiler arası ilişkiler bağlamında mümkünse, kolektif kimliklerin oluşumu da komüniteler arasında ilişkiler bağlamında söz konusu edilebilir (Bilgin, 1999: 59).

Kolektif kimlikte geçmişe dönük bir yan vardır. Çünkü kolektif kimlik, bir takım semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından kısacası kolektif bellekten hareketle inşa edilir. İnsan toplulukları, kendilerini ortak geçmişle tanır, bu geçmiş belleğine işler, ritüel törenlerle anar ve yorumlar.

Bergue'ye göre kolektif kimlik birbirine karşıt bir takım boyutları kapsamaktadır: (Bilgin, 1999: 60)

- Kimlik, hem güvenlik verici, hem de harekete geçiricidir.
- Kimlik, hem devamlılık, hem transformasyon içerir; dönüşüm olmadan kimlik yoktur; dönüşümün olması ise, bir şeylerin “biz” olarak dönüşmesini gerektirir.
- Kimlik, objektif ve sübjektif özellikleri birleştirir.
- Kimlik bir bütünselliktir. Ayrıştırılabilir.
- Kimliğin çeşitli yanları, aktörleri ve kategorileri birbirleriyle değiştirilebilir.

Kolektif kimlik belirli bir alanda sınırları belli bir kültürel topluluk tarafından taşınan kimlik olarak sınırlandırılabilir (veya genişletilebilir) ; bu anlamda etnik kimlik ve millî kimlik bunun versiyonlarıdır. Kolektif kimliğin özellikleri şu şekilde sıralanabilir: (Bilgin, 1999: 61)

- Kolektif kimlik, grup üyeler tarafından sübjektif olarak algılanır ve yaşanır.
- Kolektif kimlik, diğerine karşıtlık içinde, bir kontrast ve diğerlerinden fark olarak tanımlanır.
- Gruba aidiyet bilincinden kaynaklanır.
- Çeşitli temsillerin bir sistemi içinde kavranır. Bu temsiller içinde bir takım negatif nitelikler ve pozitif nitelikler bulunur; pozitif nitelikler çoğu kez, etnosantrist tutumlar üreten defansif bir çekirdek oluştururlar. Bu tutumlar ve yanlar, oldukça tutarlı bir fikirler sitemi veya ideoloji içeren bir söylemde ifade edilir.

Levi-Strauss, kolektif kimliklerin, fark ve karşıtlık tarzında gözlendiğine, herkesin kendini, diğerlerinden farklı özgül bir bireysellik olarak sunduğuna işaret eder. O'na göre, insan grupları arasında mesafe nedeniyle farklılıklar vardır; ama bunun kadar önemli bir başka farklılık kaynağı, karşı olma, ayırt edilme, kendisi olma arzusudur. Kùltürlerin ve kimliklerin çeşitliliği doğal bir olgu değildir; etnosantrizm hem ilkel, hem de modern toplumlarda gözlenen çok yaygın bir tutumdur; sağlam psikolojik temelleri vardır.

Derida'nın bakış açısında da buna benzer bir yan vardır; kolektif kimliğin oluşması, daima "biz"ın yaratılmasını gerektirir. Burada insan topluluklarında sosyal bağın tesisi, oluşturuocu bir dış alanın belirlenmesine bağlıdır. "Biz"ın yaratılması, "onlar"ın icadını gerektirmektedir. Demek ki kolektif kimlik, belirli bir insan grubunun kendi hakkındaki bilinci ve duygusuyla ilişkilidir; topluluğun kendine özgü niteliklere sahip olduğu ve bir tekillik taşıdığı yönündeki bilinci ve aidiyet duygusudur. Bu bağlamda dil, kùltür, din, tarih, yaşam alanı, maddi koşullar gibi öğelerin yanı sıra, topluluğun belleği, kolektif kimliği yapılandıran önemli bir faktör olarak belirlemektedir. Bir grup veya topluluğun kimliğini tanımlama çabaları, onların zorunlu olarak geçmişlerine bakmalarını içermektedir. Bu anlamda kolektif kimlik, aynı zamanda bir dolaylımsızlık ve bir uzun sürelilik, bir yapı ve bir konjonktür ifade etmektedir.

Kolektif kimliklerden en kesin ve temel olanı cinsiyet kategorisidir. Cinsiyete dair sınıflamalar, değişmez olmamakla birlikte, evrensel bütüne şamildir. Aynı zamanda öteki tabiyet ve farklılıkların kökeninde de bu tür cinsel sınıflamalar bulunmaktadır. Yaşamdaki fırsat ve ödüllendirmelerin pek çoğunda olduğu gibi gizli ya da açık pek çok biçimlerde cinsiyetimizle tanımlanırız. Cinsiyet farklılaşmasını, kolektif ayniyet ve hareketlilik bakımından düşük tutunumlu ve nispeten zayıf kılan tam da bu evrenselliği ve bütüne şamil doğasıdır. Belki bazı ÷lkelerde feminizmin yükselişine rağmen modern dünya da cinsel kimlik yeryüzünün her köşesinde diğer kolektif kimlik türleri karşısında kaçınılmaz olarak daha zayıf kalmakta ve zaten olağan bir durum olarak kabul görmektedir (Smith, 1999: 17).

Coğrafi olarak ayrılmış, sınıflara bölünmüş ve etnik olarak bölük pörçük edilmiş cinsel ayrışmalar, şayet kolektif bilinç ve eylemliliğe ilham kaynağı olacaklarsa yüksek tutunumlu daha başka kimliklerle ittifak yapmak zorundadırlar.

İkincisi mekân ya da ÷lke/ toprak kategorisidir. Yerel ve bölgesel kimlik de özellikle modern öncesi devirlerde aynı ölçüde yaygınlık gösterir. Yine bölgecilik ve

yerelcilik genelde cinsel farklılaşmanın yoğun olduğu tutunum sağlama niteliğine sahip gibi görünür. Ama görüntü çoğu zaman yanıltıcıdır. Bölgeler kolaylıkla yerel birimler halinde parçalanabilir, yerel birimler de farklı yerleşimlere ayrışabilir. Bölgecilik, kendi sorun ve dertleri yüzünden halkın hareketliliğini taşımaktan acizdir. Ayrıca bölgeleri coğrafi olarak tanımlamak da güçtür. Çoğu durumda tek bir merkezden ve düzenli sınırlardan yoksundurlar.

Üçüncü kolektif kimlik türü, sosyo-ekonomik toplumsal sınıf kategorisidir. Marx'ın sosyolojisinde sınıf yüce ya da aslında yegâne önemli kolektif kimlik ve tarihin tek motorudur. Belli toplumsal sınıf türleri – aristokrasiler, burjuvalar, proleteryalardan zaman zaman belirleyici mahiyette siyasî ve askeri bir hareketin temelini oluşturmuşlardır; ama her zaman değil (Smith, 1999: 18) .

Toplumsal sınıfı, sağlam bir kolektif kimliğin dayanağı olarak ele almanın güçlüğü, çağrısının duygusal bakımdan sınırlı çekiciliğinden ve kültürel derinlikten yoksun oluşundan kaynaklanmaktadır. Sınıf'ı ister Marx gibi üretim araçlarıyla ilişkisine göre, ister Weber gibi pazarda özdeş yaşam şartlarına sahip insanlar topluluğu olarak tanımlayalım, sınıfı dayanak olarak kullanmaya yönelik her çabanın, kimliğin ve topluluğun anlamı bakımından belli sınırları vardır. Cinsel farklar gibi sınıflar da bölgesel olarak dağılmıştır. Bu arada büyük ölçüde ekonomik çıkarlarla ilgili kategorilerdir. O yüzden gelir ve beceri düzeylerindeki farklılıklara göre de alt bölümlere ayrılırlar. Üstelik ekonomik etkenler zaman içinde hızlı ve kararsız değişimlere maruz kalırlar; o nedenle farklı ekonomik grupları sınıflara dayalı bir topluluk içinde tutma şansı pek fazla olmayacaktır. İstikrarlı kolektif kimliklerin hamurunda genellikle ekonomik öz-çıkar bulunmaz (Smith, 1999: 19).

Sınıf kimliğinin, istikrarlı bir toplumun oluşumunu hem lehte hem de aleyhte etkileyen başka bir vechesi daha vardır. Sınıf, bir toplumsal ilişkiye işaret eder. Verili bir toplumsal formasyonda her zaman, İngiltere'deki işçi sınıfı kültürü hakkında yapılan çalışmaların gösterdiği gibi, sınıf farklılıklarının dolayısıyla kimlik farklılıklarının keskinleşmesine hizmet eden, çatışma halinde iki ya da daha fazla sosyal sınıf bulunur.

Dördüncü kolektif kimlik türü ise; dinsel kimliktir. Din asla, hatta pratikte belli bir sınıfa tahsis edilmiş veya esas olarak belli bir sınıfı amaçlamış olduğunda bile özel bir sınıfa seslenmez (Smith, 1999: 20).

Buna rağmen dinsel kimlik, toplumsal sınıf kimliklerinden oldukça farklı bir ölçüde dayanır ve eylem alanlarından doğar. Sınıf kimlikleri üretim ve mübadele

alanlarından doğarken dinsel kimlikler, iletişim ve toplumsallaşma alanlarından doğar. Dinsel topluluklar, etnik kimliklerle de çoğu zaman yakından ilgilidir. “Dünya dinleri”, etnik sınırları aşmaya ve kaldırmaya çalışırken, belli etnik gruplar en dindar cemaatler haline gelirler. Ermeniler, Yahudiler, Araplar bu çakışmanın (etnik-dinî) klasik örneklerindendir (Smith, 1999: 21).

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE KİMLİK

İnsanlık tarihi var olduğundan beri sürekli bir değişim ve gelişim içindedir. Ancak bu değişim ve gelişim zaman zaman hızlanıp yavaşlayabilmektedir. Her değişimde olduğu gibi mutlaka bir bedel ödenir. Toplumlar bu değişim sürecine zaman zaman şiddetli dirençler gösterse de değişim kaçınılmazdır. Değişim aile ilişkilerini ve tümüyle sosyal yaşamı etkilemekte ve hem bireysel hem de toplumsal kimlik özellikleri bu değişimden nasibini almaktadır.

Kimlik hem birey hem de toplumla alakalı olarak şekillenir. Bireyin doğumu ile başlayan süreçte kimlik, özgün tecrübelerle dinamik bir oluşum arz eder. Süreklilik içerisinde değişimle kimlik belirginleşirken, diğer insanlara hem ihtiyaç duyulur hem de zorunlu ilişki ve etkileşim kurulur. Kimlik, aynılık ve mücadele olmak üzere iki kutupludur. Algılama, birliktelik ve karşıtlık içerisinde devam eder.

Kimlik sorunu, kültürel ve politik düzeyde ele alındığında, Fransız Devrimi öncesinde ve sonrasındaki oluşumlarla ilgili görünmektedir. Bu oluşumlar arasında endüstrileşme, kolonizasyon, milliyetçilik ve kozmopolitizm gibi olgular önemli bir yer tutmaktadır. Kimlik problemi, bu süreçler içinde ortaya çıkarak kristalleşen iki tarihsel düşünce akımıyla bağlantılı görünmektedir.

Bunlardan; birincisi evrensel olana özlem, tek biçimli bir toplum organizasyonu, evrenin tek biçimleştirilmesi, aynı veya benzer öğelerden oluşan sistemler veya standart bir dünya yaratma yönünde gelişen evrenselci akımdır. Serbest piyasa ekonomisi ve Batı tipi demokrasi, bu akımın temel hedefleri olarak belirlemekte ve bu süreç, bir bakıma, “Batılılaşma” anlamını taşımaktadır. İkincisi farklılaşma, global insanlıktan daha küçük gruplar oluşturma yönünde gelişen farkçı akımdır. Bu akım kozmopolitizme karşı milliyetçilik, merkezîyetçiliğe karşı bölgecilik, kitle kültürüne karşı dekolonizasyon veya bağımsızlık talepleri şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Etnosantrizm, dinsel köktencilik, komünotarizm (cemaatçilik) gibi olgular da bu çerçevede ele alınabilir (Bilgin, 1999: 4). Bu oluşumlar neticesinde parçalı kimlik talepleri ortaya çıkmakta ve Batılı değerler toplumlar üzerinde daha etkili olabilmektedir. İletişim ve ulaşım alanındaki gelişmelerle birlikte farklı kültürler karşılaşmakta ve toplumlar arası coğrafi ve sosyal hareketlilik gerçekleşmektedir.

Kimlik sorunu coğrafi ve sosyal hareketlilik ile sosyal değişmeye bağlı olarak ortaya çıkar. Hareketlilik ve değişimin olmadığı yerlerde insanlar belli bir kültür içinde doğup büyüdüğünden, farkında olmaksızın hep bir kimliğe bağlı olarak yaşarlar. Kimlik, “öteki” ile karşılaştığımız anda bizi diğerlerinden ayıran şey üzerinde düşünmeye başladığımızda, kendimiz gibi davranmaya çalıştığımızda somut olarak kendini gösterir. “Ne” ve “kim” olduğumuz hakkında tereddüt ettiğimizde ise, kimlik sorunu ortaya çıkmış demektir.

Kimliği toplumsal bir aktör tarafından, anlamın kültürel olarak inşası olarak tanımlarsak son yıllarda medya, Internet ve neo liberal ekonominin etkisiyle yaşanan küreselleşme sürecinin toplumsal aktör durumuna geçtiğini söyleyebiliriz. İçinde bulunduğumuz 2000’li yıllar iletişimin ve entelektüel özelliklerin ön plana çıktığı bir bilgi çağı olmuştur. Internet ortamının oluşturduğu ağ toplumu gerçekliği, zaman ve mekân boyutlarının ötesinde, bir “akışlar alanına” dönüştürerek, yaşam ritminin kaybolmasına, yaşam tarzının bulanıklaşmasına, ölümün yadsınmasına yol açmıştır. Hızlı bilgi akışının yarattığı bellek yitimi, yerel kültürel kodları, referansları; küresel kodlarla değiştirmektedir. Bu yeni zihinsel yapılanma yeni bakış açıları, yeni bir dil, yeni yaşam tarzları, yeni kimlikler, yeni bir sosyal yapı ortaya çıkarmakta; millî devletlerin ağ toplumu karşısında krize girmesine neden olmaktadır (Ünal, 2006: 188).

1. GELENEKSEL-MODERN VE POSTMODERN SÜREÇTE KİMLİK

1. 1. Geleneksel Kimlik

Sosyoloji disiplinde de birçok şeyi modernlikle başlatmak bir gelenek halini aldığı için, “kimlik” ve “kimlik sorunu”nun modern bir olgu olduğu hatta kimliğin kendisinin modern bir icat olduğu iddia edilmektedir. Bu anlayışın çeşitli nedenleri bulunur: Birincisi, Tönnies’in modern dönemi modernlik öncesinden ayırmak için kullandığı Gemeinschaft ve Gesellchaft kavramlarının ve klasik sosyoloji içindeki diğer ilerlemesi, şemaların genel kabul görmesidir. Bu yaklaşıma göre, modern öncesi sosyal yaşam hareketsiz, kapalı topluluklardan oluştuğu için kültürel karşılaşmalar yaşanmamıştır. Dolayısıyla da kimlik sorunu diye bir şey yoktur. İkincisi, modern devletlerin egemenliklerini meşrulaştırmak için bir kimliğe ihtiyaç duymaları ve kimlik

inşa etmeye kalkışmalarıdır. Ancak, bu durum, modernlik öncesi kültürel karşılaşmaların ve dolayısıyla da kültürel kimliklerin ağırlıklı olarak siyasallaştığını gösterir. Hiç şüphesiz modernlik öncesinde de siyasal kimlikler bulunmaktaydı ama kimlik modern dönemde olduğu kadar siyasallaşmış değildi. Modernlik öncesinde siyasal kimliklerin varlığının en belirgin kanıtlarından biri diaspora halklarıdır (Özyurt, 2005: 183). Geleneksel toplumlarda kimliğin oluşumu ve tayininde belirli unsurlar dikkate alınmaktaydı.

Bir kolektif kimlik inşası olarak ulus kimliğin egemen olduğu 19. yüzyıl öncesinde kimlik ifadesine yönelik, bireyler ve toplumlar arası ilişkilerde belli başlı temel belirleyiciler bulunmaktadır. Smith, bu dönemde kimlik belirlemede kullanılan araçları genel olarak “cinsiyet” , “mekân” ya da “ülke-toprak” ve sosyo-ekonomik özellikli “toplumsal sınıf” olmak üzere üç kategoriye ayırmaktadır. Ancak özellikle toplumlar arası ilişkilerin karakteri incelendiğinde Smith’in kategorisinin eksik olduğu görülmektedir. Çünkü toplulukların çatışmalarında ve uzlaşmalarında etkin rol alan ve bir kimlik ifade biçimi olan “din” unsurunu ve özellikle matbaanın gelişiminin bir sonucu olarak birleşmenin sembollerinden biri olan “dil”i de birer kimlik ifadesi biçiminde belirleyicilere eklemek gerekir (Karakaş, 2006: 82).

Ulus öncesi dönemde saydığımız beş kategori, kimlik ifadelendirmesinde farklılığı ve benzerliği belirleyen unsurlar olmuştur. 19. yüzyıl öncesinde kimlik belirleme araçlarının en kesin ve temel olanı “cinsiyet”tir. Bireyler kendilerini cinsiyet durumuna göre ifadelendirmektedirler. Cinsiyet ayrımı aslında değişmez olmamakla birlikte evrensel ve bütünü kuşatmaktadır. Cinsiyet, kimliğin işlevselliği ve ötekinin oluşturulması açısından cinsiyetin, ulus öncesi dönemde etkili bir araç olduğuna dair belirtilere çok fazla rastlanmaktadır. Öte yandan modern zamanlarda cinsiyetin kimlik ifade etmedeki rolünün azaldığına dair görüşler ileri sürülmektedir. Özellikle feminizmin bir kimlik ifadesi olarak yükselişi, cinsiyet kategorisinin modern dünyadaki etkinliğinin en belirgin göstergesidir. Bu dönemde ikinci bir kimlik ifade etme aracı, “mekân” ya da “ülke-toprak” kategorisidir. Yerel ve bölgesel kimliği ifade eden bu belirleyici, sadece ulus öncesi dönemin değil, modern dönemde de kimliği belirleyen en güçlü araçlardan biridir. Hatta millî kolektif kimliğin en belirleyici unsurudur. Ulus öncesi dönemde kimliklerin belirlenmesinde etkili olan üçüncü etken ise “ekonomik, kültürel ve toplumsal sınıf” kategorisidir. Modern zamanlarda da bir kimlik ifade etme aracı olarak sınıf kategorisi, önemli belirleyicilerden biri olmuştur. Özellikle Karl

Marks'ın sosyolojisinde sınıf, yegane önemli kolektif kimlik ve tarihin tek motoru olarak tanımlanmaktadır. Dördüncü etken, birliği ve farklılaşmayı sağlayan “dil” kategorisidir. Orta Çağ'ın sonlarına doğru Avrupa'da matbaanın yaygınlaşmasına bağlı olarak çeşitli alanlarda kullanılan el yazmalarının çoğaltılması sonucunda, dilin özellikle de ana dilin kimlik ifade etme etkenine dönüştüğü görülmektedir. 17. yüzyıla gelindiğinde, Avrupa'daki diller büyük ölçüde modern biçimlerini almışlardı. Buna bağlı olarak da oldukça büyük topraklar üzerinde yalnızca tek bir dilin yazılı hale geldiği birleşme ve konsolidasyon süreci yaşanmaya başlamıştı (Karakaş, 2006: 83-84). Belki de dil, ulus öncesi dönemin en belirgin kimlik ifade etme araçlarından biridir. Çünkü modern dönemde de millî kimliğin oluşumunda temel unsur olan dil, tarihsel mirasın en önemli sembolü ve taşıyıcısıdır.

Farklılaşmada ve birlik oluşturmada etkin rol oynayan belirleyicilerden bir diğeri de “din”dir. Din, diğer kimlik belirleyicilerinden önemli ölçüde farklıdır. Çünkü dinsel nitelikli kimlikler, son derece farklı insani ihtiyaç ve eylem alanlarından doğar. Ulus öncesi dönemde dinler, kimlik ifadesinin yanında, hayatın her alanına nüfuz ederek etkinlik kurmuşlardır. Ulus öncesi dönemin kimlik ifade etme biçimleri, aslında günümüzdeki kimlik türlerini de belirleyici niteliklere sahiptir (Karakaş, 2006: 86).

Modernlik öncesinde dinsel kimlikler, aynı zamanda siyasal kimlik olarak da kurgulanmaktaydı. Bir insan gurubunun kendini ötekine göre tanımladığı, ötekiden ayrılma ve ötekinin karşısında belli bir insan gurubuyla özdeşleşerek güç oluşturma ihtiyacı duyduğu her yerde kimlik sorunu var demektir. Kültürel anlamda kimlik sorunu, bir grup insanın belli bir uzamı bilinçli bir biçimde kendilerine mekân edinerek ortak bir yaşam tarzı kurmasıyla başlar. Bir grup insanın belli bir mekânda tercih edilmiş birlikteliği, biz-ötekiler, içeridekiler ve dışarıdakiler karşıtlıklarını doğurur. “Öteki” kimliğin yapısal bir unsurudur. “Biz” ve “ötekiler” birlikte ve karşılıklı çatışma içinde var olurlar. Dış topluluk(ötekiler), iç topluluğun(biz'in) kendi içinde dayanışma ve duygusal güvenliği sağlamak için sınır çizme gereksiniminden oluşur. Dış topluluk yoksa, iç topluluk kendi sınırlarını çizerek onu oluşturur. Topluluğun sınırları içinde kendimizi evimizde hissetmemiz, ancak dışarının güvensizlik, yabancı olarak kavranmasıyla mümkündür. Bunun için her topluluk, sınırları dışındakilerin kötü olduğu imajını vererek topluluğa bağlılığın artmasını ve sınırların korunmasını sağlar. Kimliğin güçlendirilmesi için genellikle ilgili topluluğa yabancı topluluktan kıskançlıkla sakınılan yüce değerler yüklenirken, ötekilerin insanlık açısından hep eksik bir

yönlerinin bulunduğu inanılır. Kimlik bilincinin oluşturulabilmesi için, “öteki” kavramının Antik Yunan’da kullanıldığı bilinmektedir. Kimlik sorununu, dünyanın tek biçimleştirilmesi, farkların silinmesi anlamında evrenselcilik ve küçük gruplar oluşturma yönünde gelişen farkçılık arasındaki gerilime bağlayarak, modern bir olgu olduğunu söylemek yanıltıcı olur (Özyurt, 2005: 184-185).

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, “kimlik” ve “kimlik sorunu” sadece modernliğe özgü olgular olarak kabul edilemez. Modern dönemde ulaşım ve iletişim alanındaki yenilikler; tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş ve buna bağlı olarak da kırsal alanlardan şehirlere göç; sömürgecilik döneminde çevre ülkelere, sömürgecilik sonrasında ise, merkez ülkelere doğru ulus aşırı göç; bürokrasinin gelişmesi, zorunlu askerlik, zorunlu eğitim gibi uygulamalarla devletin sosyalleştirme ve gözetleme yeteneğindeki artış, şüphesiz kültür karşılaşmaları ve kimlik sorununda bir yoğunlaşma meydana getirmiştir.

Kısaca modernleşme ve küreselleşme kimlik sorunlarını arttırmaktadır. Artık siyaset büyük ölçüde kültürel kimlikler üzerinden yapılmaktadır. Hem modernlik hem de küreselleşme, geleneksel kimlik kalıplarını bozarken, yeni kimlik kalıplarını ortaya çıkarır. Bu arada modernlik öncesinden gelen kimlikler, geleneklerini yeniden icat ederek, modernleşme ve küreselleşme sürecinde varlıklarını sürdürmeye çalışır. Kimliğin modern bir olgu olduğu değil, modern dönemde tüm kimliklerin modernleştiğini söylemek daha inandırıcı olacaktır. Modernleşme Batılılaşmaya özdeş olarak algılandığında, buradaki belli evrensellik anlayışı, Batı’nın evrensellik anlayışına işaret etmektedir. Evrenselciliğin tek kaynağının modernlik veya Batı olduğunun kabulü, nihai olarak etnik merkezli eğilimlere ve sömürge ilişkilerine katkıda bulunarak, evrenselliği baltalayacak sonuçlar doğurabilir.

1. 2. Modernite ve Kimlik

Modern kelimesi, Latince “modernus” biçimiyle ilk defa 5. yüzyılda, resmen Hristiyan olan o dönemi, Romalı ve Pagan geçmişten ayırmak için kullanılmıştır. İçerikleri sürekli değişse de, modern kavramı hep, kendini eski’den yeni’ye geçişin bir sonucu olarak görmek için, antik çağla kendisi arasında bir ilişki kuran dönemlerin bilincini dile getirmiştir. Modern dönemin kolektif toplumsal kimliği, büyük ölçekli, her şeyi kuşatan, türdeş, neredeyse kendi başlarına hareket eden tekil aktörlermiş gibi söz

edilebilecek, ama aslında yerleştirilmiş, konumlandırılmış, sağlamlaştırılmış ve bireyleşmiş benliğin buyruklarını neredeyse birer kod olarak anlamamıza ve okumamıza yol açan birleşik toplumsal kimlikler-sınıfa, ırka, millete, toplumsal cinsiyete ve Batıya ilişkin- büyük kolektif toplumsal kimlikler olarak dönüştürülmüştür (Tatar, 2008: 207).

Yukarıdaki eleştiri ve açıklamalar, modernliğin kendine özgü kimlik sorunlarının varlığını reddetmez. Modernliğin kimlik sorununun en belirgin yönü; modernliğin birincil toplumsal çözücü ve insanları bireyselleştirici biçimde toplumsal yapıyı dönüştüren etkisinden kaynaklanır. Modernlikte kimlikler modernlik öncesine oranla daha az verili olarak sunulur. İnsanlar çeşitli kimlikler arasında bir seçim yapma zorunluluğu ile karşı karşıyadır. “Ne” veya “kim” olacağına karar vermek özgürlük ve sorumluluğuna sahiptir. Olası kimliklerin sayısı arttıkça insan edinmek istediği kararlı, muteber bir kimliğin kabul edilmesini sağlamak zorundadır. Mevcut kimlik tipleri içinden seçilen kişisel kimlik, seçimin yapıldığı andan itibaren fark edilen yeni kimlikler tarafından sürekli bir sorgulamaya tabi tutulur. Bu nedenle, insanlar kimlik seçimlerini doğru yaptıklarından ve bu kimliği gelecek yaşamlarında değiştirmeyeceklerinden tam olarak emin olamazlar. Modernlik sürekli bir değişme, devinim, devrilme ve yenilik sürecini kapsadığı için, herhangi bir kimliğin mutlak olarak sabitlenmesi mümkün değildir. Modern dönemde kimlikler, moda olarak cazipleşebilir, eskiyebilir. Bu durum bireylerin dinamik bir biçimde kimliklerini yenilemesini gerektirir. Bunun sonucunda insan bir anomi durumu, dünyada kendini hiçbir yere ait hissetmeme gibi çok büyük bir yabancılaşma durumu yaşayabilir. Birey toplum ilişkisi veya sosyal roller ve başkalarının bireyden beklentileri, modern kimlik sorunun ortaya çıkaran diğer etkenlerdir. Bireyin çok katmanlı ilişki içinde olması kimliğinin belirlenmesinde zamanla birbiriyle çatışması olası olan, farklı referans gruplarıyla bağlantısının bulunduğu anlamına gelir. Çoğu zaman hangi referans grubunun kişisel kimliğimizin belirlenmesinde öncelikli bir konuma sahip bulunduğunu karar vermek güçleşir. Modern toplumda insanlar arası ilişkiler soyut ve kurumsallaşmış bir biçimde yürütülür. Akrabalık ilişkileri zayıflamış, yerel tanışıklık imkanı azalmış, coğrafi ve sosyal hareketlilik uzun süreli ilişkilerin kurulmasını zorlaştırmış, ekonomik faydacılık bireyin boş zamanlarını rasyonel olarak kullanmasını gerekli kılarak, bireyi soyutlaştırmıştır. Modern insan, dayanışma ve paylaşmanın erdemini anlamayacak tüketici insan haline gelmiştir (Özyurt, 2005: 187-188). İnsanlara tüketerek mutlu olunacağı düşüncesi verilerek değerlerin ve kavramların içi boşaltılmaktadır. Birey

sürekli yeni kimlikler edinmekte, fakat bu kimliklerden hiç birisi bireye güven vermemektedir.

Modern toplumdaki etkileşim fakirliğinden dolayı kolektif bir kimlik arayışından bahsetmek mümkündür. Modern ve rasyonelleşmiş toplumsal ilişkiler, artık bir kimsenin kimliğini kurgulaması için gerekli güvenilir dayanak noktası oluşturmamaktadır. Bu durumda kişi kendisine yeni aidiyetler aramaktadır (Tatar, 2008: 208). Yeni aidiyetler bireyin modernist hayatıyla ilişkili olarak bireyin parçalanmış hayatları tarafından da tetiklenmekte ama kolektif kimlik arayışları önemli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Çünkü modernizmin gelenek karşıtlığı üzerine kurgulanmış olması, bireyi köksüz hale getirmiştir. Geleneksel bağlarından ve köklerinden mahrum olan bireyler kolektif kimlik arayışlarında marjinal yönelişlerle kendilerini göstermektedirler. Birey modernleşmeyle birlikte çok fazla kimlikle karşılaşınca her kimlikte kendini aramaya başlamıştır.

Batı kültüründe kimlik ile parçalanmış hayat arasında bir ilişki vardır. Nitekim Modernleşme, bir taraftan farksız, tek bir kimlik üzerine inşa edilmiş bireyler yaratmaya çalıştı. Bunu yaparken de farklı olanları “öteki”leştirmek suretiyle, kendisinden olanlara sunduğu kimlikleri, kutsadı. Diğer taraftan bir bütün olan insanı, gündelik hayatın içersinde parçalara ayırdı. Rol farklılaşması ve sathi ilişkiler, insanın çeşitli yönlerine ilişkin özelliklerini kimliğe dönüştürdü ve bu bir sürü kimliği etrafa saçtı. Parçalanmış hayatın etrafa saçılan kimliklerini toparlama kudretinden ve imkanından mahrum kalmış olan birey, eline tutuşturulan ilk kimliği, bütün olarak kendisi sanmaya başladı (Habermas, 2005: 23).

Böylelikle birey, bir “kimliksizlik” içine girmiş ve değerlerinden, kültüründen uzaklaşmaya başlamıştır. Kimliklerin istikrarsız olması neticesinde bireyin topluma uyum sağlaması zorlaşır.

1. 3. Post modernite ve Kimlik

Post modernite kavramı, daha çok 1960 öncesi ve sonrası toplumsal farklılıkların bazılarını işaret etmede yetkin görülmektedir. Farklılıklardan hareketle post modernite olarak adlandırılan dönem, aynı zamanda geç modernlik veya yüksek modernlik olarak da adlandırılmaktadır (Özyurt, 2005: 190).

Habermas ve Amin, modernizmi “tamamlanmamışlık” ekseninde ele alıp ilerletmek istemekte; Beck modernliği radikalleştirmek gerektiğine inanmakta; Giddens,

modernliğin zaten radikalleşmesi aşamasında olduğunu düşünmekte ve modernizme olan inancını devam ettirmekte; Wagner, genişletilmiş liberal modernlikten dem vurmakta; Touraine, modernliğin yanlış yorumlarından bahisle yeni biçimlerini öne sürmekte ise de modernizmin postuna yerleşmeye çalışan postmodernist görüşler tartışma alanına gün geçtikçe daha fazla nüfuz etmeye başlamışlardır (Tatar, 2008: 210).

Post modern teorilerin bazıları, modern teorinin taraftar olduğu toplum ve tarih üzerine totalleştirici makro bakış açılarını reddeder ve mikro teori ile mikro politikadan yana çıkar. Modernlik öncesi toplumlarda kimlik sorununun varlığını kabul etmeyen Kellner, modernliğin kimlik sorununu, kimliklerin, “devingen” , “çok katlı” , “kişisel” , “öz düşünüşsel” değişimlere ve yeniliklere açık hale gelmesi ile açıklar. Post modern teori aynı zamanda çok katlılık, çoğulluk, bölük pörçüklük ve belirlenmemişlik lehine toplumsal ahenk konusundaki modern varsayımları ve nedensellik kavrayışlarını reddeder. Yine, toplumsal ve dilsel olarak, merkezsizleşmiş ve parçalanmış öznenen yana çıkararak modern teorinin büyük çoğunluğunun ifade ettiği akılcı ve birleşik özneyi iptal eder. Modernizmin akılcı mutlakçılığı, postmodernizmin her türlü temelciliği reddeden göreceliğin mutlaklaştırılmasına dönüşerek, hakikat görecelikle temellendirilmektedir. Böyle bir fikir arenasında kimlik/kimlikler siyasî projelerin bir aracına dönüşmekte, tanımlamalar “proje”lere göre yapılmaktadır. Değişen odur ki, modernizm tekil kimlik inşası ile meşgul olurken, bireyin yalıtılmış hayatından dolayı kimliğin parçalara ayrılması sonucunda, bu parçalanmayı daha da ileri götüren post modernizm parçacı kimlik projeleri ile ortaya çıkmaktadır (Kellner, 1998: 18).

Modernliğin özelliklerinden olan temelcilikten kopuş da post modernist söylemde ileri sürüldüğü gibi, yeni bir olgu değil, 19. yüzyılın ortalarında kendisini göstermiştir. Giddens, “temelcilikten kopuşu” modernliğin alt edilmesi olarak değil, modernliğin kendi kendini anlamaya başlaması olarak değerlendirir. Post modern olguları bir bütün olarak değerlendirmek ve insanlık adına bir kazanım olarak görmek mümkün değildir. Post modern yenilikler arasında “doğru” ve “ilerleme” gibi kavramlara yönelik keskin bir şüphenin de bulunmasını, modernlik gibi temelci, kurucu, evrimci bir yaklaşımla bağdaştırmak mümkün değildir (Özyurt, 2005: 191).

Post modern kimliklerin değişkenliği, kırılabilirliği ve kimlik olanaklarının bunalımcı çeşitliliği, kişisel kimliğin yeniden oluşturulması yönünde olumlu fırsatlar sunarken aynı zamanda edinilen kimliklerin sabitlenmesini zorlaştırır. Çoklu, özgürce seçilen ve kolayca kullanılıp atılan post modern kimlikler, bir yere aitlik duygusunu

yaşatmayan istikrarsız kimliklerdir. Kimliklerin istikrarsız olması, bireyliği ve toplumsal uyumu erozyona uğratar. Post modern kimlikler genellikle hâkim uzlaşmalara, yaygın kabullere, ahlaksız düzene karşı inşa edilir. Bu nedenle günümüzde, post modern benliklere ilişkin ahlaki olmayan ya da ahlaken tehditkâr bir şeyler vardır. Modern kimlikler, insanın toplumsal yönünü öne çıkarırken, post modern kimlikler tüketiciyle ilgilidir. Modern kimliğin konumu, insanın mesleği, kamusal alandaki işlevi etrafında oluşurken, post modern kimlik; görünüşler, imajlar ve tüketime dayanan boş zaman faaliyetleri çerçevesinde oluşur. Post modern kimlik, bir boş zaman ürünüyken, modern kimlik kişinin kim olduğunu (meslek, aile, politika gibi) gösteren temel tercihleri içine alan ciddi bir meseledir. Popüler kültür ürünleri, kimliğin yapaylığını, verili bir şey olmadığını, son derece temel ahlaki ya da psikolojik niteliklerden çok bir seçim, tarz ve davranış meselesi olduğuna işaret eder. Popüler kültürün üretmiş olduğu imajların, sürekli etkisi altında bulunan ve bu imajların arkasında bulunan ideolojiler tarafından yönlendirilmeye açıktır. Post modern kimlikler, küreselleşme olgusuyla yakından ilişkilidir. Harvey, post modernliği açıklarken “zaman mekân sıkışması” ve “sermayenin hareketliliği” gibi olgular üzerinde durarak post modernliğin küreselleşme ile bağlantısını da ortaya koymaktadır. Sermayenin hareketliliğinin artmasının post modern düşünce üzerindeki etkileri, Harvey’e göre; modanın, ürünlerin, üretim tekniklerinin ve emek süreçlerinin, fikirlerin ve ideolojilerin, değerlerin ve yerleşik uygulamaların uçarılığında ve gelip geçiciliğinde de bir artışa neden olur. Uçarılık ve gelip geçicilik, tepkisel olarak karşıt eğilimlerin güçlenmesini, kimlik ve yer arayışlarını ortaya çıkarmıştır. Zaman mekân sıkışması, yani küreselleşme, etrafımızda gelişmekte olan gerçeklikle başa çıkma yetimize zarar verir. Bireylerin olaylara doğru tepki vermesini güçleştirir. Bu da modern veya eski kimliklere yönelik yeni bir arzuyu ortaya çıkarır. Bugün kimlikte post modern eğilimlere rağmen, çoğu zamanda bu eğilimlere tepki olarak, modern kimlik anlayışının varlığını devam ettirdiğini ve zaman zaman da canlanma sürecine girdiği görülmektedir (Özyurt, 2005: 196, 198). Küreselleşmeyle birlikte zaman ve mekân kavramları eski önemini yitirmiştir. Bu süreçte sürekli olarak değişim ve dönüşümün yaşanması kimlikleri olumsuz yönde etkilemektedir. Birey çok kimlikli özneler haline gelmektedir.

Küreselleşme sürecinde sınır ötesi iletişim, uluslar arası siyasî baskılar ve göç gibi olgular, yaşadığımız yerin bize ait olmadığı, bizim kontrolümüzde olmadığı düşüncesini vererek kimlikleri hem kırılğanlaştırıyor hem de yerleştiriyor. Bir

zamanlar hakim olan siyasal kimliklerin tekliği ve tek kültürlülük yönündeki anlayış, yerini çok kimliklilik ve çok kültürlülüğe bırakmaktadır. Şüphesiz hareketliliğin kimlik sorunlarını doğurması yeni değildir. Fakat yine de modern dönemde millî kimliklerin insanlar için en elverişli yaşam çerçevesini sunacağı yönünde bilim adamları ve siyasetçiler hem fikirdi. Bugün ise belirgin bir tek kimlik tarzının elverişliliği iddiası, insanlara totaliter eğilimler çağrıştırmaktadır. Küreselleşme, dünyayı algılayış biçimimizi değiştirerek, mekâna bağımlı ve mekândan kimlikler yaratır. Kimliklerin istikrarlı ve sabit referans odakları olduğu bir dünyadan, bütün kimliklerin kuşatıldığı, tehdit altında bir dünyaya doğru yol almaktayız (Özyurt, 2005: 199).

Bu süreçte, dünyanın her yerinde görülen, kimlikleri yeniden sabitleme çabaları, bir yönüyle hep küreselleşmenin yarattığı şaşkınlık ve belirsizliklere bir tepkidir. Şaşkınlık ve belirsizliklere tepki olarak canlanan yerel kimliklere yönelik ilgi, kendini farklı biçimlerde gösterdiği için, bunları toptan ret veya kabul etmek mümkün değildir. Yerel kimlikler arasında bir uzlaşımın sağlanabilmesi, günümüz kimliklerinin önemli sorunlarından birisidir. Bu uzlaşımın, ortak mekânlarda ortak bir değer veya bir şemsiye kimlik etrafında sağlanması mümkündür.

1. 4. Modern ve Post modern Kimliklerin Benzerlik ve Farklılıkları

Post modern söylem doğrusal gelişme, mutlak doğrular, toplumsal yaşamın rasyonel planlanması, bilgi ve üretimin standartlaşması karşısında, heterojenliği ve farklılığı öne çıkartarak, kültürü yeniden tanımlar. Böylece post modernizm, rasyonalist ve evrensel eğilimli modernizmin dünyaya bakışındaki tek düzeliğine tepki niteliği taşır. Parçalanma, belirlenemezlik, evrensel ve bütüncül söylemlere karşı derin bir güvensizlik post modernist düşüncenin temel özellikleridir (Özyurt, 2005: 192).

Harvey, post modern durumu açıklarken “zaman mekân sıkışması” ve “sermayenin hareketliliği” gibi olgular üzerinde durarak post modernliğin küreselleşme olgusu ile ilişkili bulunmaktadır. 1960 öncesi ve sonrasındaki farklılıkların geç modernite veya post modernite olarak adlandırılmasının keyfiliğinin ve tartışılmaya açık olmasının temelinde, moderniteyle ilişkilendirilen olguların karakterinin muğlâklığı yatmaktadır. Post moderniteyi bir bütün olarak iyi ya da kötü olarak değerlendirmek mümkün değildir. Post modernlik hem ileriye hem de geriye götürücü niteliklere sahiptir. Modern kimliklere büyük oranda benzeyen post modern kimliklerin de olumlu ve olumsuz

boyutları bulunmaktadır. Post modern kimlikleri modern kimliklerden ayıran şey, kimliklerin bazı özelliklerindeki derece farklılığı ve modernitede zaten mevcut olan bazı özelliklerin yoğunlaşmasından ibarettir. Modern ve post modern kimlikler, seçilir ve inşa edilir. Seçme ve inşa düşünömsellik ve farkındalık çerçevesinde yapılır. Seçme olanağının artması kimliği kullanıp atılan bir tüketim malı haline dönöştürür. Post modernite içinde toplumsal ilişkiler hangi kimliği gerektiriyorsa, o kimlik bedenimize yapışmayacak ve kalıcı olmayacak bir biçimde inşa edilir. Post modern kimlik, rol yapma ve imaj oluşturmak suretiyle, sahnede oyun karakterlerini oynar gibi teatral biçimde kurulur (Özyurt, 2005: 193). Postmodern şartlarda kimlikler, modernizmin şartları altında olduğundan daha akışkandır ve sürekli bir değişim hali içindedir. İnsanlar kendilerini, mutlaka parçası oldukları sosyal statü grubuna hatta içinde oldukları etnik gruplara ait hissetmezler.

Modern kimlikler gibi, post modern kimliklerde çoklu ve istikrarsızdır. Fakat modern kimliklerde değişim, post modern kimliklere oranla, daha yavaş olduğu için, göreceli bir istikrar söz konusudur. Modern kimlikler bireyin, kendi başına var olmasının kökenini ve eyleminin zeminini oluşturur. Bireyin hayatıyla ilişkili kesinlikler içerir, bu nedenle de belli bir huzur verir. Burada güvence altına alınmış bir şeyler vardır. Bireyi belli bir mekana yerleştirir. Benlik ve öteki, içerisi ve dışarı, birey ve toplum, özne ve nesne söylemimizdeki belirsizlikleri ortadan kaldırır. Ne var ki bu kimlik anlayışı, bugün büyük ölçüde sona ermiş kimlikler daha çok parçalanmıştır. Modern benliğin çoklu kimlikli yapısı düşünüldüğünde, inşa edilmiş bir kimliğin seçilmesi ve değişkenliği çoğu kez endişe yaratır. Her ne kadar seçilmiş olsa da kimlik, modern benlik için en azından normatif bir hedeftir. Post modern benlik ise, kimlik seçmede ve değiştirmede daha az endişeli görünmektedir. Bugün kimlik, “insanın kendini bir roller, imajlar ve eylemler çeşitliliği içersinde sunabildiği, değişmeler, dönüşömler ve dramatik değişiklikler konusunda görece kayıtsız olduğu, özgürce seçilen bir oyun, benliğin teatral bir sunumu haline gelmektedir (Özyurt, 2005: 194).

Modernleşme, soyut ve evrensel bir kimlik duygusu yarattıysa, postmodernlik de bulunulan yerin özgüllüğünde yatan bir kimlik duygusunu ifade eder. Derrida, bir taraftan kimliğin doğallaştırılmasından ve ontolojikleştirilmesinden kaçınır, diğer taraftan da onu ciddiye alıp bir eser olarak yorumlar. Buradan da bir kimlik olmadığı, yalnızca bir süreç olarak tanımlama ya da kendi kendini tanımlamanın var olduğu sonucuna ulaşır. Ancak O, kimlik üretimini tehlikeli bulmakta ve kendisini millî kimliğe

karşı siyasî bir mücadele olabilecek bir mücadelenin ürünü olarak görmektedir (Derrida, 2003: 26).

Post modern kimlik, modern benliğin özgürce seçilmiş çoklu kimliklerinin, bir açılımıdır. Çoklu kimlikler, modern benliklerde kaygı ve kimlik krizleri yaratarak sorun oluştururken; post modern benlik, istikrarsızlığı ve hızlı değişimleri onaylar görünmektedir. Fakat kaygı ve kimlik krizi, tam olarak ortadan kalkmış değildir. Günümüzün kimlikleri ve kültürünü tam bir modernite, post modernite kalıplarına sokmak mümkün görünmemektedir. Bir yandan kimlikler parçalanır ve çoklu bir hal alırken, diğer yandan modernliğin özgün kimlik biçimi olan millîlik kimlik sahnesinin yine önemli bir aktörü durumundadır. Post moderniteyi yeni bir kültürel bütünlük olarak almak yerine; arta kalan geleneksel ve modern değerlere ve uygulamalara muhalif gelişmiş bir kültürel eğilim olarak yorumlamak daha anlamlı olacaktır. Post modern olarak adlandırılan kimlikler, aslında modern toplumlara özgü sürat, büyüme ve karmaşılaşmanın alabildiğine hız kazanmasının bir sonucu olarak daha kırılgan ve daha değişken hale gelen kimliklerdir. Aynı anda hem Türk, hem Alman, hem Orta Afrika kökenli bir müzik topluluğun tüm dünyadaki hayranlarından biri hem de çevreci hareketin bir üyesi olabiliyor, birden fazla ülkede oy kullanabiliyorsunuz (Özyurt, 2005: 195).

İnsanlar her gün kendileriyle ilgili yeni kimlikler keşfediyorlar. Bu durum, bir yandan bastırılan kimliklerin keşfedildiğini, öte yandan da değişen ve zenginleşen ilişkilerle birlikte yeni kimliklerin kazanıldığını gösteriyor.

2. KÜRSELLEŞMENİN KİMLİĞİN BİLEŞENLERİ VE BOYUTLARI ÜZERİNE ETKİSİ

Küreselleşme süreci dünya çapında daha da birbiriyle ilişkili ve birbirine bağımlı hale gelen iletişim, politikayı ve kültürü de etkilemektedir. Küreselleşme, bugünkü akışları ve sürekli tüketilmeyi ifade eder; yani kültürel bir içeriğe sahiptir. Küreselleşmeyle oluşan parçalı kültürel kimlikler, günümüze ait özellikler taşır.

Postmodernizmle tikel hale getirilenler, küreselleşmeyle homojen ve evrenselleştirilmeye çalışılmaktadır. Çünkü küreselleşmeyle evrenselleştirilmeye çalışılan tikellikler, farklılığın yeniden icat edilmesi yoluyla konum sahibi olabilmektedir. Ancak farklılığın yeniden icadı kimliklerin parçalanmasını

şiddetlendirmektedir. Küreselleşme sürecinde, öznelerin evrensel ortak kimliklerinin artık mümkün olmadığı iddiaları yaygınlaşmaktadır. Çünkü bu iddiaya göre tikel, varlığını evrensele bulaştırmakta; evrensel de tikele saflığını kaybettirerek melez kimliklerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bugünkü kolektif kimliklerin büyük çoğunluğunun melez özellikler taşıdığı iddiası söz konusu gelişmelerle temellendirilmektedir. Küreselleşmenin bütünü ile onu oluşturan parçaları arasındaki ilişki, zaman zaman paradoksal bir hal alabilmektedir. İlişkinin paradoksal boyutu etkisini en fazla kolektif kimlikler, özellikle de millî kimlik üzerinde göstermektedir. Bu anlamda dünya, önemli ölçüde siyasal boyutlarından yoksun, çok farklı kimlik vurguları ve arayışlarına tanık olmaktadır. Çünkü küreselleşme küçülen bir dünyayı yaratırken aynı zamanda parçalanan bir dünyayı da yaratıyor. Evrenselleşme ile tikellik, kimlikle fark, modern benlikle ötekiler, liberal demokrasiyle milliyetçilik gibi karşıtlıklar, küreselleşme sürecinin küçültücü ve parçalayıcı niteliğinin kurucu öğeleri olarak kullanılıyor (Karakaş, 2006: 98).

Yukarıda ifade edilen genel değerlendirmeye paralel olarak cereyan eden yeni gelişmeler, yeni kimlik biçimlerinin oluşmasını ön görmektedir. Oluşması arzulanan yeni kimlikler, millî kimliklerin inşasından farklı olarak uçucu, kaygan kırılgan ve hemen değişebilen özellikler göstermektedir.

2. 1. Küreselleşme ve Etnik Kimlik

Küresel güçlerin millî kimliklere yönelik olumsuz tutumlarına karşın etnik kimlikleri korumaya ve yüceltmeye çalışmaları dikkat çekecek niteliktedir. Kuşkusuz küresel odakların etnik kimliklerle bu denli meşgul olmaları da sebepsiz değildir. Etnik fay kırıklıkları millî direnişi çözerek sosyal çatlaklar yaratmaya elverişlidir. Etnik kimlikleri ön plana çıkanların, millî kimlik bilincine sahip olmakta zorlandıkları görülmektedir.

“Etnik” kavramı, Yunanca “ethnos” (millet) kelimesinden türemiş olup, belli bir kavime mensubiyeti ifade etmektedir. Bu terim etnisite olarak da karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal ve kültürel kimlik biçimlerinin tanımlanmasında da kullanılan etnik kavramı, 1950’de Birleşmiş Milletler alt komisyonunda “ırk” kelimesinin yerine kullanılmak üzere benimsenmiş ve böylece karara bağlanmıştır. Ancak etnik gruplar konusunun ilk gündeme gelişi 19. yüzyılda olmuş ve bugün kullandığımız kavramların oluşturulması da aynı yüzyıl içinde gerçekleşmiştir. Kısaca belirtmek gerekirse, benimsedikleri dil,

din ve sahip oldukları kültür itibariyle diğer gruplardan farklı olan gruplar “etnik” olarak nitelenir (Gül, 2007: 25). “Etnik” kelimesi zaman içerisinde etimolojik evrim geçirerek, özellikle günümüzde politik tartışmaların merkezine oturmuş, böylece politik çağrışımlar kazanmış ve bir gelecek projesinin hazırlayıcısı olarak bir takım yeni kimliklerin oluşmasında ya da var olan kimliklerin pekişmesinde etkin rol oynamıştır. Bu bağlamda öznellik, kamusalılık, verili ya da kazanılmış olma, karşılıklı tanınma gibi parametreler “etnik kimliği” betimleyen temel bileşenler olarak kabul görmüştür. Herkes kökensel algı, tavır ve kanaatleri rasyonalize etmek ve “öteki”ne karşı tepkisel eylemler geliştirmek noktasında irrasyonel güdülerini düzenlemek gibi işlevleri olan bireysel/etnik kimlikleri doğuştan getirmiştir (İnaç, 2006: 30).

Sosyal ve siyasal düşünce tarihinde yer alan ve ideolojik perspektiflere göre farklı tanımlar da yüklenen etniklik terimi bazı belirsizlikler içermektedir. Etnik sıfatının türetildiği “etni” (ethnie), bir takım kültürel nitelikler bakımından ortak bir insan topluluğunu, özellikle bir dil ve kültür komünitesini ifade etmekte ve daha ziyade anatomik niteliklere gönderen ırk teriminden farklılaştırılmaya çalışılmaktadır. Ancak etnik grup terimi yaygın kullanımında ırksal nitelikleri de kapsamaktadır. Etniklik, etnik bir grubun kimliği, kolektif bir benlik iddiası anlamında kullanılmaktadır (Bilgin, 1999: 63).

“Etni” bazı folklorik ve sosyal özellikleri ve bilhassa dili ortak olan topluluğu ifade eder. Anatomik veya biyolojik özelliği dikkate alan ırktan farklı bir mana içerir. Etnisite ise, nüfusun büyük bir kısmını teşkil eden hükümler bir milletin ve onun kurduğu devlet içinde önemsiz, yani nüfus bakımından azlığa ve yetersizliğe sahip olan devletleşmemiş ve milletleşmemiş insan topluluğu manasına gelmektedir. Etni, etnisite ve etnik gibi kavramlar, bir devleti, özellikle millî devletleri yıkıp parçalayıp, yeni devletler için yeni vatandaşlar grubu bulmak ve yaratmak üzere emperyalist güçler tarafından, 19. yüzyılda icat edilmiş ve günümüzde en çok küreselcilerin, bölücülerin itibar ettiği kavramlar haline gelmiştir (Kodaman, 2006: 9). Söz konusu kavram, 1980’lerden bu yana ırki birlikten ziyade dil ve din birlikteliğini daha çok öne çıkaran ve bu anlamda kültürel farklılıklara sahip olan gruplar için kullanılmaktadır. Bu yönüyle etnisite, antropologların alt kültür kavramına yaklaşmaktadır. Etnik gruplar, hâkim bir kültür içerisinde uzun bir tarihten itibaren var olan gruplar olduğu gibi 1. ve 2. Dünya Savaşından sonra çizdirilen sınırlar içerisinde bırakılan ve çok sayıda komşu devletlerin beşeri bir parçası olan gruplardır. Etnisite, yukarıda belirtilen siyasî amaçlar için

kullanılırken, mesela Türkiye’de Kürt meselesi tartışılırken ırki özellik daha ön plana çıkarılmaktadır. Etnisitenin günümüzde bu denli vurgulanmasının ve tartışılmasının temelinde, küreselleşmeyle amaçlanan hedeflere ulaşmanın bir aracı olması gerçeği yatar. Türkiye’de etnik tartışmalar içersine çekilmek istenen birçok kavram uçuşmaktadır. Bunların en günceli de “Kürt” etnisitesidir. Türk milliyetçileri, bu konuda Gökalp’in ifade ettiği “Kürtleri sevmeyen bir Türk varsa, Türk değildir” düşüncesini samimiyetle taşımaktadırlar. 1980’lerden sonra Kürtçülük ideolojisiyle ortaya çıkan terör hareketleri, Doğu Anadolu bölgesini Kürdistan olarak tanımlamaktadır. Hâlbuki 1980 öncesinin terör örgütü Asala, aynı bölgeyi Ermenistan olarak göstermektedir.

Kendisini, hakim gruptan farklı gören bir grubun farklılıklarının gerekçelerini birkaç noktada toplamak mümkündür: (Akça-Özkul;2006: 108-109)

- Irki köken farkı olduğuna inanabilir
- Kültürel farklılıkları olduğuna inanabilir
- Kendi ihtiyaçlarını hakim grupla benzer düzeyde gideremediğine inanabilir
- Kendinin siyasal örgütlenme konusunda iddialı olduğuna inanabilir.

Doğu Anadolu halkı açısından, yukarıdaki dört unsurdan sadece, “ihtiyaçların tatmin edilememesi” sonucunda birleşmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de Kürt meselesi olarak takdim edilen mesele, “bölgesel dengesizlik” meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu zaaf, Batının ve komşu ülkelerin, terörü de içine alan desteğiyle bambaşka mecralara sokulmuştur. Ayrıca, bölgesel dengesizlik sadece Doğu Anadolu’ya mahsus değildir.

Aydın’a göre etniklik ya da etnik kimlik; öznel bireysel bilincin yanı sıra üst grup olarak ya da en azından öteki gruplara eşitlik noktasında tanınma statüsüyle de doğrudan ilişkilidir (İnaç, 2006: 31).

Etniklik, biyolojik olmaktan öte, kültürel değerlere göre bütünden veya hâkim gruptan veya başka bir sosyal gruptan farklılığı ifade eder. Etniklik ırki değil, kültürelidir. Yani yaşama tarzı ile ifade edilir (Erkal, 2003: 100). “Etniklik” kavramı son zamanlarda büyük ilgi görmeye başladı. Bazıları için bu kavram “ilksel/aslı” bir niteliğe sahiptir; zamanın dışında doğal olarak vardır. İnsani varlığın verilerinden biridir. Öteki uçta ise “etniklik” durumsal olarak görülür. Bir etnik gruba aidiyet, öznenin özgül durumuna göre değişiklik gösteren, zorunlu olarak gelip geçici ve kararsız tutum, algı ve duygularla ilgili bir meseledir. Bireyin durumu değiştiğinde grup ayniyeti de değişecektir, ya da en azından bireyin bağlı kaldığı pek çok kimlik ve söylemin o birey

açısından önemleri farklı dönem ve durumlara göre değişiklik gösterecektir (Smith, 1999: 40).

Etnik kimliğin etimolojik kökünü oluşturan ethnîe ibaresinin tanımı; ortak ata miti, atavistik efsaneler, paylaşılan hatıralar ve kültürel öğeler, tarihsel bir anavatan ve dayanışma ölçütü gibi kültürel öğeler, tarihsel bir anavatan ve dayanışma ölçütü gibi parametrelere atfen yapılır. Etnisite(etniklik) ise; aynı kültür boyutunda yer alan bir insan grubunun, sübjektif, sembolik ve amblematic amaçlarla grup içinde dayanışma sağlamak ve öteki gruplarla farklılıkları vurgulamak için kullandığı etnik kimliğin içselleştirilmesi ve davranışa dönüştürülmesi durumudur. Bu yolla, kültürel sembollerden faydalanan etnik grup, gruba dâhil edilme ya da gruptan dışlanma kriterlerini kendi belirleyen ve öznel olarak kendi bilincini oluşturmaya çalışan bir etnik topluluktur.

Etniklik, birçok farklı ölçütle tanımlanabilen esnek bir kavramdır. Genel olarak, benimsedikleri soy, dil, din ve sahip oldukları kültür itibariyle diğer gruplardan farklı olan gruplar etnik olarak nitelenir.

Etnik kimlik, bir toplumda yaygın olan kültür unsurlarından farklı özellikler taşımasıyla ortaya çıkan bir kültürel kimlik türüdür. Toplumda millî kültüre olan bağlılığın azalması, bireyleri farklı kimlik arayışlarına iter. Kendinde toplumun genelinden farklı özellikler gören bireyler, benzerleriyle yaklaşarak etnik grupları meydana getirirler. Bu durum toplum içersinde “biz” ve “ötekiler” ayrımını oluşturur (Gül, 2007: 29). Etnik kimlik, bireyin içinde yaşadığı toplumdaki yaygın kültür unsurlarından farklı olarak, orijinal bir kültürel sistemin yapı özelliklerini nitelik itibariyle taşımasıyla ortaya çıkan bir kimlik türüdür. Ulusal kimliğe olan bağlılık zayıfladıkça farklı kimlik arayışları artmakta, dolayısıyla da etniklik önem kazanmaktadır. Etniklik, 19. yüzyıl öncesi kimlik ifadelendirmesinde, farklılaşmayı sağlayan bir olgudur (Sezer, 1997: 63).

Kimlik duygusu, belirli bir etnik grubun, kendi farklılığını inşa etmek üzere kendisi için bir referans kaynağı olacak kolektif bir geçmiş yaratma çabalarıyla ilgilidir. Dolayısıyla bu geçmiş, bir miras olarak çok çeşitli şeylerle (biyolojik, kültürel, vs) doldurulabilir ve geçmişin öğelerinin algılanması ve temsili, kimlik taleplerinin yönüne göre şekillendirilebilir. Etnik kimliği, toplumun veya egemen kesimlerin bir azınlık gruba yüklediği bir kimlik olarak nitelemek mümkündür ve bazı araştırmacılar bu konuya eğilmektedir (Bilgin, 1999: 63).

Etnik kimlik, belli bir soya ait olan kimlik olarak kullanılmaktadır. Malum, etnik kelimesi etnisiteden geliyor. Etnik kimlik, her türlü karışmaya karşıdır, ancak o soydan olanları esas alır. Bu özelliğiyle de milletten farklıdır, sınırları dardır (Ağar, 2006: 81). Etnik kimliğin bünyesinde barındırdığı özellikler, yani etnikliğin ölçütleri birden çoktur. Genellikle “soy” , “kandaşlık” , “ortak dil” , gibi ölçütlere bağlanır. Yalnızca bir faktöre dayalı, diğer unsurlardan tecrit edilmiş bir kimlik yapısı düşünülemez. Salt Müslüman veya Türk kimliği yoktur. Etnik kimlik, pek çok nedene bağlı olarak süreç içinde değişkendir. Tarih içinde, kendi dönemlerine damgasını vurmuş sayısız etnik grup bugün “kimlik” olarak silinmiştir (Gül, 2007: 32).

Etnik kimlik, kendi başına ya da ezeli bir şey değildir. Etnik kimlik, modern bir devlet yapısı çerçevesinde ileri sürülmüş bir kimliktir. Gerek onu talep eden grubun gözünde, gerekse böyle bir kimliğin varolduğunun başkaları tarafından tanınması yoluyla, sürekli olarak yeniden biçimlenen bir kimliktir. Etnisitelerin tarihi, tek tek devletlerin evrim geçiren gücüyle ve sınıf yapılarıyla; öte yandan bir bütün olarak modern dünya –sistemin içindeki ayırıcı çizgilerle sıkı sıkıya bağlıdır. Etnik kimlikler, keskin mücadelecî biçimleri içinde, her şeyden önce bir politik eylem tarzıdır. Etnik meseledeki yükseliş devletin meşruiyetini yitirmesinin başlıca göstergesidir (Wallerstein, 2002: 59).

Günümüzde kültür de etnik kimliği belirleyen önemli değerlerden biri kabul edilmektedir. Dil ve dinî inanç, etnikliğin toplum tarafından algılanan en önemli göstergeleridir. Ancak etnik kimliği, belirlemede dil ve din birlikte önem taşıyabileceği gibi, ayrı ayrı da önem taşıyabilir. Bazı durumlarda din ortaktır, dil farklılığı ayırıcı niteliktedir. (Kürt- Türk örneği) Bazı durumlarda ise dil ortaktır, ayırıcı nitelik dinî inançtır. (İngiltere-İrlanda örneği)

Günümüzde etnik kavramı her ülkede farklı yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Bazı ülkelerde dil ya da din farklılıkları etnik kimliği belirleyen ana kriter olarak kabul edilmektedir. Irka dayalı ayrımcılık daha ziyade Amerikan sosyolojisine hâkim olan bir düşünce tarzıdır. Bu ülkede, etnik halklar bir eritme potasında eritilerek “Amerikanizm” denilen bir tipe dönüştürülür. Türk toplum geleneği, Osmanlı deneyimi, çeşitli kültür halklarını “ümme” şemsiyesi altında toplayarak, kimliklerini korumalarına azami ölçüde hoşgörülü davranmıştır. Kars’ta Rus ve Alman asıllı cemaatlerde; Güney Doğu’da Zaza, Kırmançî, Yezidi, Süryani, Nesturi, Nusayri; Doğu Karadeniz’de Pontuslu, Laz, Gürcü gruplarla; İstanbul, İzmir ve Bursa, Ankara gibi eski kentlerde

Rum, Ortodoks, Türkler ve Yahudiler birlikte yaşamışlardır. Batı, etnik sosyoloji açısından hoşgörülü, uyumlu ve insani değerlere dayalı modellere daima kapalıdır. Türkler, tarihten gelen özelliklerinin bir sonucu olarak her dini, her kültürü hoşgörü ve adaletle kucaklayan, her zaman mazlumun yanında yer alan, adalet duygusu kuvvetli bir millettir. Bunun yanı sıra İslam dininin yasakladığı ırk taassubu Türk milletinin ayrımcılıktan uzak durmasında önemli bir rol oynamıştır (Gül, 2007: 26-27).

Bu çerçevede Cohen, “etnik kimliklerin sadece entelektüel kavramlarla değerlendirilemeyeceğini, provakatif tutku ve duygularla beslenen sembol ve amblemlerin de etnikliğin oluşumunda etkin rolü olduğunu” ifade eder. Cohen’in de belirttiği gibi, etnik kimliği ortaya çıkartan iki tür bileşenden söz etmek mümkündür. Bunlardan birincisi; objektif koşullar tarafından şekillendirilen etnisite(etniklik) olgusu ve ikinci olarak da semboller, ritüeller ve seremoniler gibi var oluşsal açıdan bir arada tutucu bileşenlerdir. Bu yolla etnik grup, ortak davranış ve beğeni modellerini benimseyen, ayırt edici iç ilişkiler ağına sahip olan ve böylelikle diğer kolektifliklerden ayrılan insan gruplarından oluşur (İnaç, 2006: 31).

Etnik kimlik, temelde, başta dil ve dinî inanç olmak üzere, töre, gelenek ve benzeri öğelerin belirlediği kültürel bir olgudur. Etnik kimliği; kişinin içinde doğduğu ailenin, içinde yetiştiği çevrenin kültürel değerleri, ailenin ve çevrenin kimlik olarak “kendine bakışı” (emik) belirler. Dolayısıyla etnik kimlik, doğuştan kazanılan bir nitelik, genetik, biyolojik, ırki bir özellik değildir. Bu nedenledir ki, etnik kimlik değişebilir bir özelliğe sahiptir. Etnik kimliğin kültürel bir olgu olduğuna dair dünyada çok sayıda örnek mevcuttur. Örneğin; Güney Amerika’da çok sayıda ülke halkı; Mayalar, İnkalar, Aztekler gibi yerli halk ile Afrika kökenliler, İspanyolların, Portekizlilerin karışımı melezlerdir (Önder, 2007: 1).

Smith’e göre; etnik grup ulus oluşturma sürecinin önceki evresi ve bir ön koşuludur. Hiçbir ulus, bir etnik kültür yaratmaksızın oluşturulamaz. Smith’in kavramsallaştırmasına göre etnik topluluklar, kültürel atıflara sahip olan ve kuşaklar üzerinde etkin sosyal ağlar oluşturabilen insanlardan oluşmuştur. Bunların genel tipolojik özellikleri aşağıdaki gibi özetlenmiştir: (Smith, 1999: 41)

- Bünyesinde barındırdıkları nüfus birimleri için ortak bir isim
- Ortak köken ve soya dair mitler kümesi
- Tarihi yurt ve ülkesel toprak
- Ortak tarihi hatıralar

- Dil, din, gelenek gibi ortak kütür öğeleri
- Dayanışma duygusu
- Tarihi ve kültürel topluluk bilinci

Etnik bir grup, soya ait mitlerin rolünü ve tarihi anıları vurgulayan din, gelenek, dil ya da kurumlar gibi bir veya birden fazla kültürel farklılığa göre tanınan ve ayırt edilen bir kültürel kolektif tiptir. Belli bir nüfus bu niteliklere ne kadar sahipse veya paylaşıyorsa ideal etnik topluluk tipine o ölçüde yaklaşır. Bu unsurların belirtilerine rastlandığı yerde ortak bir kimlik duygusuna sahip tarihsel kültürü olan bir toplulukla karşı karşıyayız demektir. Böyle bir topluluk, grubun zihinsel niteliklerini belirleyen benzersiz kalıtsal biyolojik özelliklere sahip olduğu savunulan bir toplumsal grup anlamında ırktan kesin olarak ayırt edilmelidir. Etnik niteliklerin sadece içeriklerinin tarihi ve kültürel oluşları değil, aynı zamanda son derece öznelde oldukları görülecektir. En önemlisi, ecdada dair herhangi bir olgusal veri değil, ortak ecdada dair mitlerdir. Etnik ayniyet duygusu için önemli olan hayali bir soy, farazi bir ecdattır. Etnik ayniyet açısından önemli olan, bir toprak parçasında ikamet etmek veya onun sahibi olmaktan ziyade aradaki sevgi ve bağlılıktır. Ait olduğumuz yerdir orası. Atalarımızın, kanun koyucularımızın, krallarımızın, azizlerimizin, şairlerimizin ve din adamlarımızın anayurdumuz haline getirdikleri, genellikle kutsal bir topraktır da (Smith, 1999: 42, 45).

Etnik kimlik, temelde başta dil ve dinî inanç olmak üzere töre, gelenek, ortak sosyal değerler gibi kültürel öğelerin belirlediği bir olgudur. Dolayısıyla, etnik kimliğin genetik, biyolojik, ırki bir temelde tanımlanması bilimsel gerçekliğe aykırıdır (Önder, 2007: 3). Toplumsal alanda etnik grup kimliği iki farklı bakışa bağlı olarak farklı tanımlanabilir.

a)Emik Bakış

Emik bakış, bir grubun kendi kimliği ile ilgili kendi tanımıdır. Kendini “ne” ve “kim” olarak gördüğüdür. Emik bakışta etnikliğin ölçütü tamamen grubun kendi kabulüdür. Emik bakışa dayalı kimlik tanımında belirleyici olan etmen, grubu oluşturan kişilerin özgür iradelerine dayalı kendi kimlik tanımlarıdır. Kişi, kendini “ne” ve “kim” olarak görüyorsa odur. Bazı durumlarda, bu tanım bölgeden bölgeye değişebilir. Örneğin; Doğu Anadolu’da kendini Kürt olarak tanımlayan unsurun, İstanbul’da yaşayan bölümünün büyük bir kısmı köken bilincine rağmen kendini Türk olarak tanımlamaktadır. Emik bakışa dayalı etnik grup kimliği, açık, belirgin olabileceği gibi bazı durumlarda muğlâk, kısmi de olabilir. Kısmi kimlik, soy olarak farklı bir kökene

mensup olduğuna inanmakla birlikte, kimliğini toplumsal ilişkilerde ayırt edici bir etmen olarak görmeyen, ortak sosyal ve kültürel değerleri, millî kimliği benimseyen, ülkenin birlik ve bütünlüğü konusunda duyarlı, uzlaşmacı grup kimliği olarak tanımlanabilir. Türkiye’deki etnik gruplar içindeki büyük çoğunluk bu temelde “kısmi kimlik” anlayışına sahiptir (Önder, 2007: 4).

Bireysel hak ve özgürlüklerin ön plana çıktığı çağımızda, kişinin kendi kabulüne dayalı kendi kimlik tanımı önem kazanmıştır. Dolayısıyla etniklik değerlendirmelerinde bilimsel olarak geçerli olan kimlik tanımı, kişinin “kendi bakışına” “kendi kabulüne” dayalı kimlik tanımı ve bu tanıma dayalı etnik grup nüfus ve sayılarıdır.

b) Etik Bakış

Etik bakış, dışarıdaki bir grubun bir başka grubu tanımlamasıdır. Örneğin; Türkiye’deki halkın büyük çoğunluğu çok yanlış olarak bütün Karadenizlileri Laz, Doğuluların büyük bir bölümünü Kürt, Nusayrileri Arap olarak tanımlar. Bu etik bakıştır. Etik bakış, genelde bilimsel temelden uzak, genelleme şeklinde kaba bir görüştür. Dolayısıyla bir ülkenin etnik yapısının değerlendirilmesinde geçerli bir ölçüt değildir. Ancak, çoğunluğun bakışı olarak etik bakış, bir ülkedeki etnik gruplar arasındaki ilişkileri, kimlik değişimini, ülkenin etnik politikasını, sosyal yaşamı, siyasi yapıyı önemli ölçüde etkileyebilir. Böyle bir yanlış üzerine kurulu politikalar, ciddi toplumsal sorunlara yol açar. Etnik kimlik, pek çok nedene bağlı olarak süreç içinde değişkendir. Tarih içinde, kendi dönemlerine damgasını vurmuş sayısız etnik grup, bugün kimlik olarak yok olmuştur (Önder, 2007: 9).

Modern bir niteliğe ve kurguya sahip olmasına rağmen millî kimlik, tarihsel ve doğal özelliklere de sahiptir. Ancak bu durum onu, etniklik kadar doğal ve tarihsel konuma oturtmamaktadır. Bu bağlamda etniklik, zamanın dışında ve doğal olarak var olan bir olgudur. Ulusal kimlik, zamana ve kurguya bağlı olarak oluşan modern ulusa ve ulusçuluğa zemin hazırlayan en önemli unsurlardan biridir. Buna karşılık etniklik, bir etnik gruba aidiyete ve öznenin özgül durumuna göre belirlenen tutum, algı ve duygularla ilgili bir mesele olup geleneksel dönemin en önemli kimlik belirtme biçimlerinden biridir. Ulusal kimlikten farklı olarak tanımladığımız etniklik ve etnik kimliğin oluşmasına neden olan birim, etnik topluluk ve özellikleridir. Geleneksel zamanların bir kimlik ifadesi olan etniklik, günümüzde de özellikle son zamanlarda kullanılan bir kavramdır (Karakaş, 2006: 92).

Etnik topluluk, özü itibariyle belirli bir program dâhilinde siyasal olarak örgütlenmiş bir birimdir. Başka bir ifadeyle etnik topluluk, tarihsel ve kültürel bir topluluğun mirasçıları olarak yaşayan ve bunu sürdürme isteğini paylaşan bir insan grubudur. Son tahlilde etniklik, cemaat ve duygu üzerine kurulu bir mensubiyettir (Karakaş, 2006: 93).

Dil, din ve kültürel farklılaşmaların bir yansıması olarak tanımlanan etniklik kavramı günümüzde; yukarıdan dayatılan bir üst kimlik olarak millî kimliğe karşı bir bilinç biçiminde ortaya çıkan, kimlik sorgulamasının yeni bir yansımasıdır (Türkdoğan, 1997: 11). Batılı sömürgeci devletler, suni sınırlar çizerek toplumları kabile kabile bölerek, etnik kimliği ön plana çıkarmak suretiyle, millî kimlik bilincinin yeşermesinin önünü kesmektedirler. “Böl-yönet” gibi küresel stratejiler ancak etnik kimliklerin harekete geçirilmesiyle gerçekleştirilebilir. Kuşkusuz küresel bir devlet, küresel bir hükümet, küresel bir kültür peşinde koşanlar için millî devlet, millî kültür ve millî kimlik büyük bir tehlikedir.

2. 2. Küreselleşme ve Millî Kimlik

Fransız Devrimi'yle birlikte meydana gelen değişimler, kimlik ifade etme konusunda radikal değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Ulus, bireyin hayatını sürdürürken kendini meşrulaştırıcı değerler sağlayan bir toplumsal dünya sunmaktadır. Bu toplumsal dünya bir cemaattir; bu cemaate ait olmak bir kimsenin kendisini bu aidiyetle tanımlamasıdır. Bir aidiyet duygusu içinde oluşan millî kimlikler, yani Türk, Arnavut, Arap, Alman ya da Fransız gibi aidiyet ifadesine sahip olmak kişinin “ne” ve “kim” olduğuna dair bir tanımlamadır. Ulusal kimlik, bir öz farkındalık biçimi olduğu kadar, ötekinin farkında olma biçimidir. Bu kimliği paylaşanları ve yardımlarına koşma konusunda özel bir sorumluluk taşıyan kimseleri tanımlar. Ayrıca millî kimlik “öteki” olanları ve yeri geldiğinde zarar verme konusunda özel bir sorumluluk taşıyan kimseleri de tanımlar. Millî kimlik, belirli bir millete kendini ait olarak hissetme bilinci, bu milletin karakteristik özelliklerini, milletin ortak geçmişi “anayurt” içinde yaşadığı devletlerin birliğine, milletin maddi ve manevi değerlerine, millî çıkarlarına ilişkin görüşler sistemidir (Çonoğlu, 2004: 234).

Ulusal kimlik, o ülkenin tarihi gereği, yüzyıllar içinde beraber yaşamanın ve beraber var olmanın kendisidir. Ulusal kimlik, paylaşılan değerleri, inançları, yaşam tarzlarını kapsar. Toplumsal hayatın her alanı millî kimliğin ipoteği altındadır (Mutlu,

2006: 76). Millî kimlik, tarihin derinliklerinden süzülerek gelen, kurduğu devlet veya devletlerle siyasî şahsiyetini kazanan ve böylece milletleşen hür ve müstakil yaşamış toplumlar için söz konusudur. Millî kimlik, millî kültürün ürünü olduğu için önü ve arkası herkese açıktır, isteyen bu kimliğe dâhil olabilir. Millî kimlik, millete aittir. Fertler bu kimliğe hukuken ve resmen dâhildir. Dolayısıyla millî kimliğin altı-üstü olmaz. Ancak fertler taşıdıkları millî kimliğe bağlı kalmak şartıyla, mensup oldukları mesleğe, aileye, kuruma, mahalleye, bölgeye, kabileye, mezhebe, dine, spor kulübüne, derneğe ve partiye göre bir kimlik edinebilirler. Bu tür dar ve münferit kimlikler millî olmadığı için, millî kimlikle asla karıştırılmamalıdır. Millî kimlik yaygın, kapsayıcı, ortak (kolektif) kimliktir (Kodaman, 2006: 9). Millî kimliğin oluşumunda millet önemli bir işleve sahiptir.

Millet, millî kimlik gibi kolektif kimliğin diğer türlerine ait unsurları bünyesinde toplar. Millî kimlik temelde çok boyutludur ve tek bir unsura indirgenemeyeceği gibi bir halkın bünyesine yüzeysel yollardan kolay ve hızlı bir şekilde terk edilebilmesi de mümkün değildir. Mensubiyetin, sınırların ve kaynakların tanımlanması suretiyle millî kimlik, millî hâkimiyet düşüncesine bir rasyonellik verir. Millî kimlik siyasete, devlet ve organlarına dayanaklarını sağlar. Ama millî kimliğin siyaseten belki de en belirgin işlevi millete özgü kişilik ve değerleri tanımlayan ve halkın kendi gelenek ve adetlerini yansıtan, ortak yasal hakların ve yasal kurumların görevlerinin meşrulaştırıcı olmasıdır. Millî kimlik, bugün toplumsal düzen ve dayanışmanın meşruiyeti bakımından temel müracaat noktası haline gelmiştir (Kaya, 2006: 200). Millî kimlik sayesinde bireyler ortak değerler etrafında birleşerek millî duygular hatırlanır.

Millî kimlikler, topluluk içindeki bireyler içindeki daha samimi içsel işlevler de yerine getirirler. En bariz olanı fertlerin, “uyruklar” ve “yurttaşlar” olarak toplumsallaştırılmalarıdır. Müşterek değer, sembol ve geleneklerden bir repertuar oluşturmak suretiyle bireylerle sınıflar arasında toplumsal bir bağ kurmak içinde yine millete müracaat edilir. Bayrak, para, marş, üniforma, anıt ve kutlama gibi sembollerle topluluk fertlerine ortak mirasları, kültürel yakınlıkları hatırlatılır, ortak kimlik ve ciddiyet duyguları güçlendirilir. Millî kimlik duygusu, kolektif kişilik prizması ile onun ayırt edici kültürü içinde tanımladığı bireysel kendilere, dünya üzerinde bir yer veren güçlü bir araçtır. Müşterek değerler etrafında birleşen insanlar siyasi bir topluluk oluşturur.

Millî kimlik, belli anlamda bir siyasî topluluğu gerektirir. Siyasî bir topluluk da, topluluğun bütün fertleri için en azından belli ortak kurumların, hak ve görevlere dair tek bir yasanın varlığını ima eder. Yine topluluk mensuplarının kendilerini özdeşleyecekleri aidiyet hissi duyabilecekleri belli bir toplumsal mekan, az çok hatları kesin ve sınırlanmış bir toprak parçasını da akla getirmektedir. Milleti, belli bir ülkede aynı yasalara ve kurumlara boyun eğen bir halk topluluğu olarak tanımlarken Fransız Aydınlanmacıların akıllarında olan tam buydu (Smith, 1999: 24). Batılı kimlik modelinde milletler, mensupları ortak tarihi anılar, mitler, simge ve geleneklerle bağlanmış, ama türdeş kılınmamış kültür toplulukları olarak görülmekteydi.

Millî kimliğin temel özellikleri şunlardır: (Smith, 1999: 32)

1. Tarihi bir toprak/ülke ya da yurt
2. Ortak mitler ve tarihi bellek
3. Ortak bir kitlesel kamu kültürü
4. Topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler
5. Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomi.

Demek ki bir millet, tarihi bir ülkeyi/toprağı; ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğun adı olarak tanımlanabilir. Koşullu işlevsel bir geçerliliğe sahip olan bu tanım, millî kimliğin ne denli karmaşık ve soğuk bir doğada olduğunu göstermektedir. Aslında millet, kolektif kimliğin öteki türlerine ait unsurları bünyesinde toplar; millî kimliğin sadece -sınıfsal, dinsel ya da etnik- başka kimlik tipleriyle kurabileceği terkip biçiminin değil, ideolojik olarak milliyetçiliğin de liberalizm, faşizm ve komünizm gibi diğer ideolojilerle girdiği bukalemun gibi değişimlerin izahatı burada aranmalıdır. Millî kimlik, temelde çok boyutludur; şu ya da bu milliyetçi hizip tarafından bile asla tek unsura indirgenemeyeceği gibi bir halkın bünyesine yüzeysel yollardan kolay ve hızlı bir şekilde zerk edilebilmesi de mümkün değildir. Bugün insanoğlunun paylaştığı bütün kolektif kimlikler arasında millî kimlik, belki de en temelli ve kapsamlı olanıdır. İdeolojik bir hareket olarak milliyetçilik sadece yer kürenin her köşesine nüfuz etmekle kalmıyor; dünya evvela “millî devlet”ler haline bölünmüştür ve millî kimlik her yerde, zaman zaman pek özel bir tiranlık biçimine sahip olmaktadır. Diğer –sınıf, cins, ırk, din gibi- kolektif kimlik türleri millî kimlikle

örtüşebilir ya da terkiye girebilirler ama yönünü etkileyebilmiş olsalar da, altını oymakta nadiren başarılı olmuşlardır. Bugün millî kimlik sadece küresel değil aynı zamanda kaplayıcıdır. Daha önemli olduğu düşünülen belli bazı durumlar varsa da, faaliyetlerinin pek çok noktasında bireylerin ve toplulukların yaşamı kapladığı söylenebilir. Dil, hukuk, kurumlar ve seremonilerde olduğu kadar, gurur verici olaylardan ve mitlerden, değer ve anılara dek bütün bir kültür sahasında millî kimlik boy gösterir. Millî kimlik, bugün siyaseten sadece rejimin personelinin bileşimini belirlemekle kalmaz aynı zamanda her yurttaşın gündelik yaşamını düzenleyen siyasî hedefleri ve idari uygulamaları da etkiler. Son olarak millet ve millî kimlik, yurttaşlara temel bir siyasî bağlılık buyurarak, milletler arası meşruiyetin her bir bölge ve kıtada, nihayetinde bütün olarak dünya da, bir devletler sisteminin geçerliliğinin yegâne kabul görmüş kaynağı haline gelmiştir (Smith, 1999: 221-222).

Erken modern dönemden itibaren şekillenmeye başlayan millî kimlik, siyasal özelliklerinin yanında aidiyet duygusu çerçevesinde bir cemaat yapısına vurgu yaparak ortaya çıkmıştır. Yani millî kimlik olgusu, bu dönemdeki gelişmelerin bir sonucu olan siyasal topluluk çerçevesinde kendini hissettiren bir sorun olmuştur. Siyasal bir topluluk, o topluluğu oluşturan bütün fertler için ortak kurumları, hak ve ödevlere dair tek bir yasanın varlığını ima eder. Yine topluluk mensuplarının kendilerini özdeşleştirecekleri, aidiyet hissi duyacakları belli bir toplumsal mekan, az çok hatları kesin ve sınırlanmış bir toprak parçasını da akla getirmektedir. Bunun adı “millî ülke”dir (Karakaş, 2006: 88).

Ulusal kimlik, ulusun üyelerinin ortak bir kadere sahip olduklarının tanınmasıdır. Ulusal kimliğin oluşumunu sağlayan ikinci bir temel unsur da “vatan” düşüncesidir. Vatan, yasaları ve kurumlarıyla tek siyasî iradeye sahip bir topluluktur. Bu durum millî kimliğin ifadelendirilmesinde ortak siyasî duyarlılıkları ve amaçları gündeme getirdiği için topluluk fertlerinin uzlaştığı bazı ortak kurumları zorunlu hale getirir. Ayrıca belirli millî kimlik ilkeleriyle tarih sahnesinde yer alan toplumlar, bütün fertlerinin yasal bakımdan eşit olduklarını ve herkesin aynı yasalara muhatap olması gereğini de kabullenir. Ayrıca ortak bir kamu kültürünü, kutsalları, mitleri, tarihsel belleği ve ortak bir ekonomiyi paylaşmak, millî kimliğin oluşmasında diğer temel unsurlardır. Ulusal kimlik duygusunun oluşumunu sağlayan faktörlerden biri de “dil”in varlığıdır. Çünkü millî dil, tek bir izleyici kitlesinin oluşumuna, tecrübelerin bu izleyiciler yoluyla yayılmasına ve paylaşılmasına izin verir. Ulusal dil, bir cemaatin, bir

cemaat olarak kendi kendisinin farkına varıldığı bir ortam sağlar; ama aynı zamanda bu cemaate üye olmayanları tanımlamanın yolunu da açar.

Ulusal kimliği belirleyen özelliklerden biri de “politik halk ilkesi”dir. Bu temel unsurlardan da anlaşılacağı gibi millî kimlik, tek boyut ve tek zemin üzerinde değil, aksine bir çok alanı ve boyutu kapsayıcı nitelikte oluşmaktadır. Bundan dolayı rasgele bir toplumda millî kimliğin oluşması oldukça güçtür. Ulusal kimlik, aslında bu özelliklere bağlı olarak geliştirilen bir kurgusallıktır. Bir ulus tarihini, millî birliğini ve kültürel türdeşliğini oluşturmak için uygun vasıtalar temin eder. Açıkçası millî kimlik, asla basit bir politik ve toplumsal ilişki sorunu değildir (Karakaş, 2006: 89-90).

Ulusal kimlik, birbirleriyle ilişkili etnik, kültürel, teritoryal, ekonomik ve siyasal bir çok unsurdan oluşan karmaşık ve çok boyutlu bir yapıdır. Bu çok boyutluluğu, onu, özellikle siyasal ve toplumsal yaşamda esnek, daimi ve ideolojilere dönüşen diğer kimliklerle etkili ilişkilere girmesini sağlayan bir güç haline getirmiştir. Ulusal kimlik, hem oluşum sürecindeki özellikleri açısından hem de kendini kabul ettirdikten sonraki işlevleri açısından önemli bir görevi yerine getirmektedir. Ulusal kimliğin özellikle siyaseten yerine getirdiği en belirgin işlevi; topluma özgü değerleri tanımlayan ve o toplumun gelenek ve adetlerini yansıtan ortak yasal hakların ve yasal kurumların görevlerini meşrulaştırmasıdır. Bunun yanında bireyin kendini millî kimliğiyle tanımlayarak “ben” haline gelmesi de millî kimliğin yerine getirdiği önemli bir işlevdir. Çünkü “ben” , kültürel topluluğun ve anlam birliğinin millî kimliğin oluşmasına yaşanmasına imkân verir (Karakaş, 2006: 92).

Ulusal kimliğin oluşturulması ve canlı tutulması, geleneklerin ve tarihin sürekli olarak yeniden biçimlendirilmesini gerektirmiştir. Her ulus, belli bir toprak parçası ile ayrıcalıklı, tarihsel ve kültürel bağları olduğu iddiasına sahiptir. Bu bağ ulusun bireylerinde kimlik duygusu oluşturur. Siyasal sınırlarla uyumlu bir toplum veya topluluk anlamında ulus, modernleşme sürecinde ortaya çıkan kolektif, siyasal, kültürel bir kimlik kaynağıdır. Uluslar birbirinden farklı gruplara, geleneklere, hayat tarzlarına bağlı insanları bir araya getirebilme kapasitesine sahip bir kimlik duygusu ve düşüncesine bağlı olarak var olurlar. Millî kimlik, oluşumu birbiriyle çelişen farklı olgularla açıklanabilen, çok karmaşık ve çok boyutlu bir analiz çerçevesini oluşturur. Bu nedenle, millî kimliği tanımlamaya ve açıklamaya çalışan her araştırmacı bu kavramın farklı boyutlarını ön plana çıkartarak irdeler. Ulusal kimlik hem ideolojik hem de psikolojik süreçlerle oluşur.

Giddens ise, millî kimliği, tarihsel-kültürel koşulların ortaya çıkardığı psikolojik bir aidiyet olarak sunar. Ulusal kimliğin oluşumu, “içerme” ve “dışlama” süreçlerini kapsar. Diğer kolektif kimlikler gibi millî kimlikler de “biz” ve “ötekiler” arasında bir sınır oluşturma işlemidir. Ulusun geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki üyelerini ortak bir kader etrafında birleştirir (Özyurt, 2005: 122).

Gellner’a göre, millî kimlik, sanayileşme sürecinde ortaya çıkan ulus-devletlerin ideolojik bir ürünüdür. Gellner’a göre milletler, eşyanın tabiatında var olan ve tabii türler doktrinin siyasî uyarılması olan şeyler değildir. Yine millî devletler etnik veya kültürel grupların belirgin ve nihai kaderidir. Gerçekten var olan kültürlerdir; çoğunlukla belirsiz gruplar halinde yaşayan, birbirlerine karışan, örtüşen, iç içe giren kültürler. Tarım toplumunun aksine burada kültür tabii siyasî sınır haline gelmiştir. İnsanlar kültürlerini gerçekten severler, çünkü artık, olduğu gibi kabul etmek yerine kültürel atmosferi algılayabilirler ve bunun dışında nefes alamayacaklarını ve kimliklerini tamamlayamayacaklarını bilirler. Eğitimi gördükleri üst (okuryazar) kültür; çoğunluk için, kimliklerinin, hayat sigortalarının ve güvenliklerinin özü olan en değerli yatırımdır (Gellner, 1992: 94, 186).

Ulusal kimlik, İnsan biyolojisinin izin verdiğinin ötesine uzanan bir var oluş vaat eder. Bir kimlik türü olarak modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan köksüzleşme ve yersizleşme olgularını etkisizleştirmeye çalışır. Bu yönüyle millî kimlik, bireyler olarak modern insanlara bir yurt ve ölümsüzlük duygusu sağlayan modern bir olgudur.

Ulusal kimliğin oluşumunda, psikolojik faktörlerin yanı sıra, ulus-devletlerin ideolojik tutumları da önemli rol oynar. Ulus-devletlerin bir zamanlar küresel ölçekte, en önemli ekonomik ve siyasal birim haline gelmiş olmaları, millî kimliklerin oluşturulmasında hatırı sayılır ve bilinçli bir “kültürel inşa” söz konusu olduğu anlamına gelir (Özyurt, 2005: 124).

Güvenç, millî kimliğin kökenlerini, sosyalleşme süreçleriyle edinilebilecek millî kültürde arar. Yurdusev ise, millî kimlik ve ulus-devlet arasında korelasyon kurarak millî kimliğin, ulus inşa stratejilerinin ve ulusalcı ideolojilerin bir ürünü olduğunu savunur. Connor ve Smith, millî kimliğin primordiyal kökenlerine vurgu yapar ve “primordiyal” kelimesini, millî kökenleri açıklamaya yönelik mitleri arayan geriye doğru bakış sürecinde millî kimliğin öncülü formasyonlar anlamında kullanılırlar. Gilroy’a göre millî kimlik, etnik, ırki ve kültürel farklılıkları göz ardı eden ve ortak kültürü asimilasyon mantığıyla algılayan ve daha da vahimi “eritici bir pota” oluşumuna

zemin hazırlayan vatandaşlık ve vatanperverlik nosyonunu referans almaktadır. Toplumsal tasavvuru şekillendiren millî kimlik, sömürgeci iktidar, baskın kültür ve bunları savunmayı misyon edinen dar tanımlı, ideolojik bir resmi tarihle beslenir. Kuşkusuz bize göre de, millî kimlik, ulusalcılık gibi; tarih, vatandaşlık ve millî aidiyet algılarına bağlı olarak sonradan yaratılan ama güçlü bir gerçeklik zeminine dayanan sosyal bir kurgudan ibarettir. Nitekim sosyal tarihçi Benedict Anderson'un da vurguladığı gibi ulus; "tarih, dil, ideoloji ve iktidarın birbiriyle kesişen dinamikleri tarafından anlamlı kılınan hayali politik bir toplum"dur. Anderson, milletin hayal edilmiş bir topluluk olduğunu söyler ve bunu dört temel gerekçeye bağlar. Öncelikle, en küçük milletin üyeleri bile diğer üyeleri tanımaz, onlarla tanışmaz, çoğu hakkında hiçbir şey işitmez ama yine de her birinin zihninde toplumlarının hayali yaşamaya devam eder. İkinci olarak millet sınırlı olarak hayal edilir. Çünkü belki de bir milyar insanı kapsayan en büyüğünün bile, ötesinde başka milletlere mensup insanların yaşadığı, esnek de olsa sonlu sınırları vardır. Hiç bir millet kendisini insanlığın tümü ile örtüşüyor olarak hayal etmez. Üçüncüsü millet egemen olarak hayal edilir. Çünkü kavram, Aydınlanma ve Devrim'in, ilahi olarak buyrulmuş, hiyerarşik hanedanlık mülklerinin meşruiyetini aşındırmakta olduğu bir çağda doğmuştur. Milletler, Tanrı'ya tabi olacaklarsa bile bu tabiiyetin doğrudan Tanrı'ya olduğu bir özgürlüğün rüyasını görürler. Bu özgürlüğün amblemi ve mihenk taşı egemen devlettir. Nihayet millet, bir topluluk, bir cemaat olarak hayal edilir. Çünkü her millette fiilen geçerli olan eşitsizlik ve sömürü ilişkileri ne olursa olsun, millet daima derin ve yatay bir yoldaşlık olarak tasarlanır. Son iki yüz yıl boyunca milyonlarca insanın, birbirlerini öldürmekten çok, böylesi sınırlı hayaller uğruna ölmelerini mümkün kılan şey, son kertede bu kardeşliktir.

Anderson, millî kimlikler konusunda kuşkucudur ve bu kimliğin birbirini ömür boyu hiç görmemiş ve belki de hiçbir zaman bir araya gelmesi ihtimali olmayan insanların, kendilerini ortak bir kaderi paylaştıklarına inandırarak bu varsayımdan hareketle oluşturdukları hayali, mutasavver ve bir takım çıkarlar için sonradan kurgulanmış bir kimlik olduğunu iddia eder (Anderson, 1993: 20-22).

Ulusal kimlik, daima kaygan bir zemin üzerinde bulunan, konjonktüre göre farklı tanımlar içeren, karmaşık mücadeleler tarihinde henüz çözüme kavuşturulmamış ön kabullere dayanan ve zaman içersinde farklı toplumlar tarafından kendi dillerine çarpıtılarak tercüme edilen bir pratiktir. Rutherford, birleşik bir kültürel topluluğa dayanan millî kimliğin ırk, hoşgörüsüzlük ve ulusallığa kültürel üyelik fikirleri

açısından tehlikeleri davet ettiğini savunur. Ona göre, ulusalcılığın inşasında başvurulacak hoyrat kültür politikalarını yüceltmekle kalmayan bu anlayış bağlamında, ulusu oluşturmak için geçmişe dönük malzeme arayan millî tarih de gerçekliği çarpıtır (İnaç, 2006: 27). Millî kimlik, yaşamın her alanına temas eden ve sayısız bileşim ve alışverişlilik sergileyen, soyut ve çok boyutlu bir yapıdır.

Millî kimliğin asıl işlevi, insanları şahsen unutulmaktan kurtarmak ve kolektif imanı ihya etmek için tarihi ve kaderi olan güçlü bir topluluk duygusu oluşturmaktır. Millî kimliğin bir diğer işlevi de, kardeşlik idealini gerçekleştirmeye verdiği önemdir. Bu idealin kendisi, en azından ideolojik planda, aile, etnik topluluk ve millet arasında yakın bir ilişki olduğunu öne sürer. Etni ile millet basitçe, büyük aile ilamları, birbirleriyle ilişkileri olan bütün aileler, erkek ve kız kardeşlerin oluşturduğu bir toplam olarak görülür. Nümayişler, anma seremonileri, yıl dönümü kutlamaları, şehit anıları, anıtlar, özel günlerde çıkartılan paralar, bayraklar, kahramanlara ilişkin kasideler ve tarihi olaylar hakkındaki yadigârlarla kimlik ve birliğin yeniden olumlanması suretiyle yurttaşlara aralarındaki kültürel bağ ve hısımlık hatırlatılır. Pek çok bakımdan millî kimliğin başarısı ve kalıcılığı açısından belirleyici olanı bu seremonik ve sembolik veçhedir. Bireysel kimliğin kolektif kimlikle en yakından bağlı olduğu alan burasıdır (Smith, 1999: 248-249).

Bugün kolektif ayniyetin asıl biçimi millî kimliktir. Bireylerin duyguları ne olursa olsun, kültür ve kimliğin egemen ölçütünü, hükümetin yegâne ilkesini veren millî kimlik, toplumsal ve ekonomik faaliyetin esas odağını oluşturur (Smith, 1999: 260). Aynı zamanda millî kimlik, kültürel faaliyetleri de etkilemektedir.

Ulusal kimlik, kültürel farklılıklara karşı olumsuz bir duruş sergileyerek baskıcı ortak kültür politikalarına meşruiyet zemini hazırlar ve kimliği sınırlandıran, tek biçimliliği teşvik eden ve entelektüel uyuşukluğu kışkırtan bir politik ahlakı empoze eder. Güvenç, millî kimliği, bireyin içinde yaşadığı topluma katılımını sağlayan bir tür sosyalleşme aracı olarak görür. Bu açıdan millî kimlik, kültürlenme yoluyla bir gruba aidiyet duygusudur. “Biz duygusu” diye ifade edilebilecek bir dinamik, belirli bir coğrafyada yaşayan insanlar tarafından paylaşılr ve tarih ve kültürün imbiğinden geçerek ulus devleti meşrulaştıran ortak bir millî kültür yaratır. Ulusal kimlik, ulus varlığın zemini ve garantisi olarak uluslaşma sürecinin gerçekleşmesi için her topluluk tarafından vazgeçilmeyecek bir önem taşımaktadır.

Pek çok ulus, etnik kimlikler arası bir bütünleşmenin ürünüdür. Ortak ata miti, kritik bir döneme haizdir. Zira bu kabul mitler ulusları doğal ve ölümsüz primordiyal topluluklara indirgeyerek millî kimliğin geriye dönük inşasını mümkün kılarlar.

Smith'in de üzerinde durduğu gibi, ulusun kökenlerini açıklamaya yönelik mitler ata topraklarında millî coğrafi kökenlerin önemini vurgular ve sıklıkla ulusu kan ve toprağın ürünü olarak betimlerler. Ulusal kimliğin ileriye dönük inşası, birlikte yaşama azim kararlılığı, sınırları belirlenmiş ortak bir mekânda gerçekleştirmek amacına dayandığından, coğrafi bir boyuta da sahiptir. Ülkesel toprak; ortak kaderin, geçmiş hatıradan güç alarak çizildiği alan olan “ata yurdu” olmalıdır. Bu sayede, millî kimliğin geriye ve ileriye dönük inşası, anavatan toprağını referans olarak şekillendirilir (İnaç, 2006: 29). Kimlik, içinde yaşanan sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerle geçmişin durumunu da ortaya çıkarır. Millî kimlik, doğuştan kazanılan bir kimliktir ve millet var olduğu sürece millî kimlik de varlığını sürdürecektir.

Milletin milletle olan ilişkisi aynı zamanda milletin kimlik ile olan ilişkisidir. Millî kimlik, bireylerin arzularına tahsisli kimlik değildir. Çünkü millî kimliğe sonradan dâhil olunmaz, içine doğulur. O, yaşamın başından sonuna kadar giyilmek zorunda kalınan bir kıyafettir. Kişinin kimliği konusunda tercihte bulunmak gibi bir özgürlüğü de yoktur, aksine kabul etmek ve gereklerini yerine getirmek gibi bir de mecburiyeti vardır. Kimlik, bir kültürel alan belirler, o alanın içine de bireyi yerleştirir. Millî kimliği var eden temel duyguların başında milliyetçilik gelir. Kimlik, zannedildiği gibi gömlek gibi çıkarılamaz. Kimliğin yozlaşması, bozulması ve kaybolması belki uzun vadede mümkün olabilir ancak Lawrence'nin dediği gibi “bir biçimi yitirmek ama başka bir biçimde edinmemek” gibi bir sonucu da doğurur. Kaldı ki, kimlik dayatmak ne denli yanlış ise kimliksizliği dayatmak da o denli yanlıştır. Kimliksiz bir hayat biçimi mümkün olsa bile bu pek de arzu edilemeyecek bir şeydir (Yeniçeri, 2005: 230). Küresel güçler özellikle amaçlarına ulaşabilmek için millî değerleri aşmayı hedeflemektedirler. Çünkü millî değerler var olduğu sürece küresel güçlerin amaçlarına ulaşabilmesi mümkün değildir.

Son zamanlarda gittikçe yoğunlaşan milliyet, millî kimlik, millî devlet ve milliyetçilik kavramlarına yönelik eleştiriler nedensiz değildir. Kuşkusuz küresel bir devlet, küresel bir hükümet, küresel bir kültür peşinde koşanlar için milliyetçilikler büyük bir tehlikedir. Küresel bir düzenin ve kurumlarının arz üzerindeki başarısı büyük ölçüde milliyetçiliğin aşılmasına bağlıdır. Bu yüzden küresel egemenlik peşinde koşan

her güç milleti, millî kimliği ve milliyetçiliği kendisine göre negatif bir tehdit olarak gösterecek şekilde yeniden inşa etmek zorundadır. Çünkü millet; bireyi topluma, kimlik ise grupları birbirine bağlayarak aidiyet duygusunu geliştirir. Bu durum toplumların kontrolünde güçlükler yaratır. Toplumsal birlik bozulmadan, millî bütünlük duygusu yıkılmadan ve ortak değerler hasara uğratılmadan toplumları kontrol etmek imkânsız denecek kadar güçtür. Millî kimlik, millet ve milliyet gibi ortak değerlere yönelen saldırıların temelinde bu vardır. Kimlik, milliliği besleyen bir kaynaktır (Yeniçeri, 2005: 231). Küreselleşmeyle birlikte, toplumlarda kimlik krizi yaratmak amaçlanmış, etnik ve bölgesel kimlikler ön plana çıkarılmak suretiyle millî kimlik zafiyete uğratılmaya başlanmıştır.

Günümüzde meydana gelen küresel ölçekli politik, ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmeler, özellikle ulus-devletin kimlik örgüsü olan millî kimlikler üzerinde aşındırıcı bir etki yaratmaktadır. Bu gelişme, ulus toplumlar için aynı zamanda bir kimlik krizinin olacağının habercisidir. Bu öyle bir kriz ki, çözümü de yaşanan sürecin içinde aramayı dayatmaktadır. Bu iddiayı haklı kılan gelişme ise, krizin küreselleşme sürecine eş zamanlı olarak ortaya çıkan “yerellikler” bağlamında yeniden kimlik inşasıyla çözülmeye çalışılmasıdır (Karakaş, 2006: 119). Yerelleşmeyle birlikte farklı kültürel kimliklere kendilerini ifade edebilme şansı doğmuştur.

Küresellik söylemi temelde, homojen küresel kültürü hedeflemesine rağmen, aynı zamanda bireysel kültürlere kendilerini yeniden üretme imkânı sunarak bunlara yaşama gelişme hakkı talep edebileceği yeni kanallar açmaktadır. Ulusal kültürel kimliklerde yaşanmakta olan farklılaşma süreci, çok karmaşık ve tehlikeli bir duruma işaret etmektedir. Çünkü millî kimlikler, ulus devletin dayandığı siyasal topluluğun sosyolojik niteliğine ve bu topluluğun oluşturduğu egemenliğe meşruiyet sağlamaktaydı. Küresel gelişmeler, bu unsurları dönüştürerek millî kimlikleri marjinalleştirme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır (Karakaş, 2006: 120). Yine bu doğrultuda millî kimlik yerine “küresel kimlik” ikame edilmeye çalışılmıştır.

Genel anlamda millî kimliği aşındıran ve gerilim yaşatan gelişme, küresel bazda oluşturulmaya çalışılan “küresel kimlik”tir. Çünkü küresel kimlik, millî kimliğin dayandığı en temel nokta olan dışa açılma, farklılaşma özelliğini aşındırmaktadır. Toplumlar arasında “küresel bir cemaat” yaratmayı hedefleyen “küresel kimlik” , şimdiye değin görülmemiş derin ve çözülmemiş sorunlara yol açmaktadır. Çünkü

küresel kimlik hipotezi bir ölçüye kadar tekil kimliklerin inkârını ya da yer değiştirmesini içermektedir (Karakaş, 2006: 122).

Kimlikler, psikolojik ve sosyolojik anlamda birey ve topluluklar için bir ihtiyaç sonucunda oluşur. Kimlikler sabit olmadıkları için kompleks ve değişkenliklerine bağlı olarak sürekli bir değişim yaşarlar. Ulusal kimliğin dönüşümü üzerindeki gerilim beş farklı alanda hissedilmektedir: (Karakaş, 2006: 126-129)

1. Öz Farkındalık Gerilimi: Ulusal kimlik, bir öz farkındalık olduğu gibi, ötekinin de farkında olma bilincidir. Çünkü millî kimlik, hayli merkezi, oldukça dışlayıcıdır ve kendisini nerede bulunduğunu, ne olduğunu bilir ve geriye kalan her şeyi (ötekini) buna konumlandırır. Küreselleşme süreciyle öteki konusundaki algılama üzerinde bir kırılma yaşanmaktadır.

2. Öykülerde gerilim: Her ulusun kendi biricikliğini üstün ve farklı tutma tavrı, yalnızca bir yanılsama değildir. Çünkü, her ulusun kendi öyküsü vardır. Kimliği güçlü kılan öyküler, ortak geçmişle inşa edilir. Küreselleşme söylemi, öykülerdeki bütünlüğü; yerel farklılaşmaya dönüştürerek veya hiç yokmuş gibi davranarak aşındırmaktadır. Çünkü küreselleşme kuramıyla ön görülen küresel kimliğin inşasında hiçbir ortak anı bulunmadığı gibi, aksine değişik alanlarda ortaklık kuran toplumlar ve kültürler çatışan tarihlere de sahip olabilmektedirler. Herhangi bir ortak anıya dayanmayan küreselleşme süreci, millî kimliğin bu önemli bileşeni üzerinde gerilim alanı oluşturmaktadır.

3. Zaman ve Mekânda Gerilim: Ulusal kimlik, ulus toplum mensuplarının kendilerini özdeşleştirecekleri, aidiyet hissi duyacakları belli bir toplumsal mekân, hatları kesin ve sınırlanmış bir toprak parçasını ön görmektedir. Ulusal kimlik açısından sözü edilen toprak, kültürel türdeşliğin tanımlanmış mekânıdır ve ulusun devamlılığında sembolik bir işleve sahiptir. Küreselleşme söylemiyle birlikte zaman ve mekân yeniden tanımlanmaktadır. Bu anlamda, mekânın fiziki sınırlarının algılanış biçimi birçok açıdan değişmiştir. Ulusal kültürün sembolik mekânları yerine, uluslararası kültürel mekân anlayışının ikame edilmesi söz konusudur. Mekândaki sıkışma, önceki toprak algılamalarını önemli ölçüde aşındırmıştır. Küreselleşme süreci, coğrafyanın sonundan bahsettirecek bir yakınlaşma ve daralmayı da beraberinde getirmiş; iletişimde zaman sorununun ortadan kalkmasıyla birlikte uzay ve mekân sınırları sorun olmaktan çıkmıştır. Bütün bu gelişmeler, millî kimlik açısından mekân alanında da önemli kırılmalar yaşandığını göstermektedir.

4. Dilde Gerilim: Topluluk kültürünün sürekliliğini sağlayan ve dolayısıyla topluluğun davranışlarının oluşumunda vazgeçilmez işlevler üstlenen dil, özellikle ulusçuluk çağında oldukça işlevsel olmuştur. Çünkü millî kimliğin oluşumu ve sürekliliği ortak bir “dil”in varlığına bağlıdır. Küresel düzeyde sağlanan kültürel akışlarla millî dil, sınırlı düzeyde yeni açılımlar kazanmasına rağmen, önemli ölçüde kitle iletişim araçlarının kullandığı dilden etkilenmektedir. Çünkü küresel kitle kültürü, daima İngilizce konuşmaktadır.

5. Ekonomik Alanda Gerilim: Ulusal kimliğin bütünlüğünü oluşturan öğelerden bir diğeri de ortak bir millî ekonomiye sahip olmaktır. Küreselleşme kuramının gerçekleştiği en geniş ve en somut alanlardan biri, kuşkusuz ekonomi alanıdır. Sermayenin sabit olmadığı ve finans akışının büyük ölçüde millî hükümetlerin kontrollerini aştığı bir dünyada, millî ekonomik politikanın kolu kanadı kırılmıştır. Sermaye ve akışındaki nitelik değişikliği, ekonominin daha fazla uluslar arasılaşmasına ve uluslar üstü şirketlerin egemenliğine girme yönünde bir eğilime yol açmaktadır. Küreselleşme, küresel kitle kültürü aracılığıyla kendini hissettirmektedir. Küresel kitle kültürü, Amerikan merkezlidir. Bilindiği gibi neo liberal ideoloji, küreselleşmenin yarattığı değişimlerin ortaya çıkardığı sorunların birey temelinde çözümleneceğini ön görür. Bu ideoloji, bireyin özellikle ekonomik yaşamdaki hareketinin önündeki engelleri kaldırmak, böylece onun özgürlük alanını genişletmek, hem modernleşmenin hem de yaşanan sorunların çözümünün temel şartı olduğunu savunur. Bu bakımdan sözü edilen düşünce bireyi, tarihin, toplumun, inançların ve topyekün geleneksel değerlerin prangasından kurtararak özgürleşmesini sağlamayı zorunluluk olarak görür. Bunun için bireyi millîye, milliyete ve dolayısıyla soysala götüren damarların, liflerin ve bağların çözülmesi şarttır. Bunun yolunun da uzun süreç içerisinde oluşmuş olan millî kimliğin adım adım aşılması stratejisi devreye sokulur. Bu da öncelikle aidiyetlerden koparma, kitleleştirme ve onların yerine “kargo kültü” ikame etme gibi bir yöntem izlenir.

a. Aidiyetlerden Koparma: Neo liberal anlayış toplumsal benliği, toplumsal inancı ve toplumsal yaşamı birey temelinde yeniden kurmayı ön görür. Bir insanın hem kendinden farklı olanlarla, hem doğayla, hem de kendisiyle siyasî, ekonomik, kültürel, yaşamsal, bedensel ve ahlaki düzeylerde kurduğu ilişkiler birey temelinde olduğu süreçte küreselleşen dünyaya uygun modern, demokratik, özgür toplumsal benlik de yaratılmış olacaktır.

Hâlbuki Vamık Volkan, “Blind Trust” adlı kitabında “bireyin etnik, dinî ve millî kimliğinin, bireyin temel kimliğiyle yani kişisel süreklilik duygusu, istikrarlı cinsiyet ve vücut imgesi ile sıkıca birleştiğini belirtiyor. Gerçekten de bu noktada bireyin, çeşitli vasıfların ayrılmaz bir bütünü olduğunu düşünmek gerekir. Bireysel kimlikle millî kimlik, birbiriyle iç içe olduğundan bu iki kimliğin birbirine aykırı gösterilmesi ve birbirinden ayrılması ancak bireyin yabancılaştırılmasına katkı sağlar (Yeniçeri, 2005: 90).

Bireyin milliyetine ve millî kimliğine bağlayan aidiyetlerinden koparılması, kitlenin sıradan bir figürü haline getirilmesi kimlik yönlendirme stratejilerinin temel amaçlarından biridir. Zira kimliksiz bireyin köksüz ağaç gibi en ufak bir sarsıntıda yıkılması mukadderdir.

b. Kitleleştirme: Bu süreçte yani liberal bireyin kitleleştirilmesinde zevk ve eğlence teknolojilerinin çok önemli bir yeri vardır. Millî benlikten ya da millî kimlikten koparılanların ancak yığınlaşmasına ve kitleleşmesine izin verilir. Çünkü kitle anaforsuna katılanların kimlik sorunu yoktur, sıradanlık sorunu vardır. Jose Ortega Y. Gasset’in ifade ettiğı gibi kitle “alelade kişı”dır, halktır ve sıradan kişı olmaktan rahatsızlık duymayan bireydir. Bu anlamda da kitle isyanın, reddin ve sosyal tahribin şuurudur. Böyle bir kitle kültürü; hem nicel hem nitel olarak uyutucu bir kültürdür. Zevk, eğlence ve sıradanlık kitlelerin en önemli özelliklerinden olup bu sıfatlarla bezenmiş kitlelerin yönlendirilmesi ise çok daha kolaydır. Onun için yabancı değerlere karşı millî direnç gösteren toplumların öncelikle zevk ve eğlence düşkünü kitleler haline getirilmesi gerekir. Alışkanlıkları dönüştürölüp, zevk ve tercihleri yönlendirilebilir hale gelen toplumlar edilgen ve alıcı kitleler haline gelmiş olurlar ve ulusa karşı kendilerini daha az bağımlı hissederler.

c. Millî Kimlik Yerine Kargo Kültü İfadesi: Toplumlara tatmin sunmadan önce tatminsizlik duygusu aşıl原因arak, ruhsal boşluğun yaratılması gerekir. Ruhsal boşluk yaratmanın yolu da bireylere küresel oyuncuların sunduğı mal ve hizmet şeklindeki yeni değerlerle donatılmış kültürel hapları yutmadıkları sürece bir şeylerinin eksikliklerini bünyelerinde duymazlar (Yeniçeri, 2005: 90-91). Küresel güçler kendi değerlerini toplumlara empoze etmektedirler. Değerlerinden yoksun ve hangi kimliğe sahip olduğunun bilincinde olamayan birey anomi durumuyla karşılaşmaktadır.

Artık bireyleri topluma bağlayan damarlardaki kan çekilmiştir ve yaratılan boşluk da küresel şirketlerin sunduğı değerler ile doldurulmaya hazır demektir. Bireyin

hayatına müzik, seks, spor, otomobil vb. sürekli dolup boşalan kontörler vasıtasıyla yeni heyecanlar ve yeni anlamlar yüklenir. Birey kendisini satın aldığı kontör miktarı kadar mutlu ve değerli görmeye başlar. Sosyal çözülme, kültürel değişme ya da modernleşme sürecinde millî kültür tanınmayacak derecede ithal değerlerin etkisi altına girer. Millî değerleri muhafaza eden çeperin yarılmaması bu süreci daha da hızlandırır. Süreç değer yönelimli olarak belirir. Değer yönelimli hareketlerin bir ürünü olarak beliren bu tür olgulardan birisi de “kargo kültü”dür. Kargo kültü daha çok, yerli kültür unsurlarıyla dış kültürden ithal edilen unsurların bir araya gelmesinden oluşur. Bu duruma göre, kargo kültü, bir toplumun kendi gelenekli kültürü ile Avrupa kültürü arasındaki yarı yolda duran ülkelerden meydana gelmektedir. Markalar, logolar, firmalar ve flamalar sayesinde, iç ve dış, yabancı ile millî değerler emperyal amaçlar için aynı konseptin içinde topluma sunulmaktadır (Yeniçeri, 2005: 93).

Ulus devletler henüz ayaktadır ve ayakta durduğu sürece de millî kimlikler işlevselliğini devam ettirecektir. Geline nokta da millî kimliklerin bir kırılma yaşamasına karşın, kırılmaların bazı boyutlarının açık olmaması; dikkatleri yeni gelişmeler çerçevesinde millî kimliğin nasıl bir konumda bulunacağı ve işlevinin ne olacağı noktasına yöneltmektedir. Çünkü küresel ölçekte meydana gelen küresel terör hareketleri tehdidi, millî duyguların yeniden yoğunlaşmasına yol açabilmektedir.

2. 3. Küreselleşme ve Kimlik sorunu

Küresel dünyada kimliklerin, kimliksizlikle, millî kültürün çok kültürlülükle, millî devletlerin küresel devletle yer değiştireceği iddia edilmektedir. Bu anlamda milliyetçiliğe, millî kültüre, millî devlete ve millî kimliğe karşı başlatılan karalama ve gözden düşürme kampanyaları giderek hız kazanmaktadır.

Küresel şirketler, toprağın derinliğine nüfuz etmeyen kökü, tarihle irtibatını kopartmış hafızayı, kimliği olmayan milleti, bağımsızlık duygusunu yitirmiş kitleleri kutsallaştırmaya çalışmaktadırlar. Çünkü kök toprakla, hafıza tarihle, kimlik belli bir soyla, egemenlik de devletle kazanılır. Tarihine, toprağına, diline, dinine, soyuna ve sopuna yabancılaşmış toplumlar; üzerinde yaşadıkları toprakların sahipleri değil, gölgeleridir. Bu durum sömürgecilerin kurguladıkları ve arzuladıkları bir yapıdır. Yeni sömürgeciliğin başarısı her şeyden önce millî duyguların, millî değerlerin ve millî kültürün zayıflığına bağlıdır. Milliyetçiliğe karşı çeşitli karalama ve aşağılama

kampanyalarının arkasında büyük şirketlerin, uluslararası servislerin ve AB'nin milyonlarca eurolarının bulunmasının nedeni de budur (Yeniçeri, 2005: 13-14).

1970'lerden günümüze kadar gittikçe güçlenen bir kimlik siyasetine tanıklık etmekteyiz. Fakat kimlik siyasetinin ortaya çıkışını küreselleşme gibi tek bir olguya indirgemek doğru değildir. Berman, güçlenen kimlik siyasetini 1960'lı yıllarda ortaya çıkan anti modernist hareketlerle bağlantısı üzerinde durmakta ve gelişmeleri kişisel kimliğin hayatî bir parçası olarak etnik hafıza ve tarihin yeniden kazanılması olarak değerlendirmektedir. Küreselleşmeyle birlikte iletişim alanındaki hızlı gelişme kimlik sorununu daha belirgin hale getirmiştir.

Küreselleşme sürecinde kimlik sorununu ortaya çıkaran etkenler şunlardır: (Özyurt, 2005: 201)

- Göç ve diğer insan hareketleri (sömürge ülkelerden merkez ülkelere yapılan göç, işçi göçü, sürgünler, mülteciler, öğrenciler, turistler)
- Değerlerin küreselleşmesi (demokrasi ve insan haklarının standartlaşarak yayılması)
- Ulusallığın zayıflaması (millî düzeyde ekonomik bütünleşme ve kültürel bütünleşmenin zayıflaması)
- Küresel krizler ve küresel sorunların tüm insanlığın geleceğini bir sorun olarak gündeme getirmesi
 - Küresel tabakalaşma
 - İletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişmesi
 - Dünyanın tek bir pazar olarak birleşmesi sonucu küresel kitle kültürünün aşındırıcı ve standartlaştırıcı etkisi
- Liberalizm ve Marksizm gibi Aydınlanma düşüncesinin ürünü evrenselci ideolojilerin çekiciliğini kaybetmesi
- Barış hareketi, çevreci hareketler ve kadın hareketleri gibi küresel sosyal hareketler.

Yaşanan bu kimlik sorunlarına karşı kültür, artık yozlaşmaya, parçalanmaya ve her şeyin giderek metalaşmasının sonucu olan ekonomik ve siyasal durumun kötüleşmesine karşı bir direniş kılığında toplumsal ve bireysel kurtuluşun adresi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Billig'e göre küreselleşme, millî kültürler arasındaki farklılıkları aşındırıyor olabilir, ama aynı zamanda milletlerin kendi içindeki farklılıkları da çoğaltmaktadır.

Güçten düşmekte olan devlet artık tek tip bir kimlik dayatmaya muktedir değildir. Millî tek tipliğe yönelik baskının ortadan kalkmasıyla çeşitli başka güçler serbest kalmışlardır. Millî sınırlar içinde çok sayıda anlatı ve yeni kimlik belirmektedir. Kimlik meselesini küreselleşmeyi merkeze alarak yorumlayanlardan bazıları, merkezde olan ve olumlu bir çerçevede olmak üzere etkili olan iktisadi faktörlerden yola çıkarken, çevreye insani gelişmenin engelleyicisi ve iptidai bir duygunun devamı olarak değerlendirdikleri kimliği koymaktadırlar (Tatar, 2008: 215-216).

Bu hususta böyle bir ikilem kurgusundan hareketle yola çıkan Friedman, gelişmenin dinamiğini temsil eden Lexus'u sembol olarak ele almaktadır. Lexus, küreselleşmeyi temsil etmektedir. Friedman Lexus'un karşısına kimlik duygusunu temsil eden "zeytin ağacı"nı koymaktadır. Ona göre, Lexus ve zeytin ağacı arasında bir denge kurulduğu takdirde bir sistem olarak gördüğü küreselleşme kalıcı olacaktır. Lexus'u olmayan bir ülke hiçbir zaman büyüemeyecek, çok ileriye gidemeyecektir. Sağlıklı zeytin ağaçları olmayan bir ülke, dünyaya bütünüyle açılmak için kendini hiçbir zaman yeterince sağlam, yeterince güvende hissedemeyecektir (Friedman, 2003: 56). Yani, her ürün bir kimliğe sahiptir. Öte yandan ürünlere dönüştürülen kimlikler parçalanmakta ve dağıtılmaktadır. Bu istilanın muhataplarının, kendi zeytin ağaçlarını sulamalarını beklemek ya da görmek, şaşırtıcı olmasa gerek.

Kimliği, içinde yaşanan toplumsal, kültürel ve ekonomik ilişkilerle geçmişin konjonktürü ortaya çıkarır. Her birey yalnızca var olan ilişkilerin sentezi değil, aynı zamanda bu ilişkilerin tarihinin de bir sentezidir. Kimlik, geçmişin bir özetidir. Kimliklerin oluşturulması, ancak bu eklemlenmenin bağlamı içinde, günlük hayatla, ekonomik ve siyasî itaat ve egemenlik ilişkilerinin kesişmesi içinde anlaşılır. Kimlik; biyolojik, sosyolojik, tarihi ve kültürel bir olgu olup farklılık esasına dayanır. Dünyanın her yerindeki insanlar reklamlar, savaşlar dâhil, spor ve eğlence olaylarını izleyebilir, aynı amacın hedef kitlesini meydana getirebilirler. Bütün olup bitenler post modern küreselleşmenin ilerlemesi anlamına gelmektedir. Sınırsız Internet imkânı bilginin, fikirlerin ve imgelerin dünya boyunca değişimini ve yayılmasını sağlayarak, zaman mekân sınırları alt üst edilmektedir. Bu durum gerçekte küresel hayat tarzını etkinleştirmektedir. Böylece küresel kültürün etkin kılınması hedeflenmekte bunun için hegemon güçler; yeni bir yaşam tarzı, kavramları simgeleyen yeni ürünler ve yeni bir kimliksizliği öneren kimlik pazarlamaktadırlar (Yeniçeri, 2005: 28). Hızlı değişim ve dönüşüm sayesinde bireyler hayatın akışına kendilerini bırakmakta, önüne çıkan tüm

kimliklerle, duruma göre, kendilerini ifade etmektedirler. Küresel güçler, kendi kültürleriyle birlikte kendi kimliklerini de dayatmaktadır.

Millî kimliğin tahayyül edilmesinde, 18. yüzyılda ortaya çıkan basılı bir iletişim aracı olan gazetenin önemli katkıları olmuştur. Günümüzde dünya ölçeğinde gerçekleştirilen elektronik iletişimde tıpkı gazete gibi kimlikler üzerinde etkiye bulunmaktadır. Küresel süreçte kimlik arayışlarının hızlanması, bir bakıma ayakları üstünde duramayan veya gelecekle ilgili kaygıları artan insanların onları bir araya getirecek, paylaşım ve dayanışmayı örgütleyecek kültürleri keşfetmesi ile de ilgilidir. Topluluk ve kimlik arayışı, küreselleşme sürecinin toplumsal ve ekonomik alanı parçalaması, iletişim ve ulaşım alanındaki gelişmelerle ortaya çıkan zaman ve mekânın sıkışmasından kaynaklanan psikolojik bir sürecin ürünüdür (Özyurt, 2005: 202).

Gördüğümüz, duyduğumuz her şey kimliğimizi, düşünme, iletişim ve davranış tarzlarımızı şekillendirir. Bu nedenle çağımızın bilgi yükünün ve hızlı akışının hayatımızı, giysilerimizi, tattıklarımızı, rüyalarımızı, hayallerimizi etkilemesi, sosyal yapıları sarsması kaçınılmazdır. İnanç, ideoloji ve fikirlerin sorgulanır olması, davranışları düzenleyecek değer, kural ve ölçüler konusunda kafa karışıklığı yaşanması, geçici, günlük, sapkın ilişkilere yönelinmesi sık gözlenen bir durumdur. Küreselleştirme hızla ve yoğun bir baskıyla kimliğin sürekliliği ve tarihselliğine meydan okumakta, çeşitli kültürler arasında melezleşme ve “şeyleştirme” yaratmaktadır. Öngörülemezliği arttırıp, kontrolü azaltarak dünyayı bir “risk dünyası” konumuna getirirken, ülke ve bölgeleri risk toplumuna dönüştürmektedir. Bu süreç bireyi toplumsallaştırırken korku, endişe ve güvensizlik temelinde hareket eden “nevrotik bir vatandaş” haline getirmektedir. Böyle bir ortamda millî kültür ve millî kimlik daha da önemli olmaktadır (Tatar, 2008: 229). Millî kültür ve millî kimlik, küreselleşme sürecine tepki olarak daha da güçlenmektedir. Bireyler kendi toplumsal değerlerine daha fazla kenetlenerek küresel güçlerin karşısında durabilmektedir. Kimliği daha doğrusu idrakleri fethetmeyi amaçlayanlar bu nedenle işe kavramlardan başlar.

Millî çıkar ile millî bilinç, millî bilinç ile de millî kimlik arasında büyük bir ilişki vardır. Bilindiği gibi kavramlar, idealleri eyleme dönüştürmede önemli rol oynar. Bunun farkına varan uluslararası kuruluşlar çıkar, bilinç ve kimliklerin millî algı biçimlerini küresel yararlar üretecek şekilde dönüştürmeye çalışırlar. Sömürücü güçler toplumları kendi emellerine hizmet ettirmek ya da eylemlerine meşruiyet kazandırmak için sömürdükleri ülke insanların zihinlerini, sömürücülerin lehine olacak şekilde

yeniden inşa ederler. İnşa edilen kimlik, inşa edilen çıkar demektir. Bu anlamda “ulusal çıkarlar ulusal kimlikten doğar”. Toplumlar çıkarlarının neler olduğunu da ancak kim olduklarının farkına vardıklarında bilebilirler. Kim olduğunu söyleyenler aynı zamanda ne olduğunu, neye inandığını, neyi sevip neden nefret ettiğini ve ne istediğini de söylemiş olurlar. Bu yüzden küresel kozmokratlar her şeyden daha çok kimliklerle ilgilenirler (Yeniçeri, 2005: 68). Doğal olarak da kim oldukları konusunda kafaları karıştırılan toplumlar farkında olarak ya da olmadan düşman yararını gözetebilirler. Bu toplumların aydınları tıpkı Türkiye’deki gibi millî aleyhine düşünmeyi, neredeyse modern ve gelişmiş olmanın ölçütü saymaktadırlar.

Hermeneutik ve Oryantalist çalışmalarla hazırlanan alt yapı üzerine küresel dünyanın dev şirketleri kapitalizmin yeni değerlerini inşa etmektedir. Bu çerçevede önce millî devletin dolayısıyla millî kimliğin kavramları sonra da kendisi mahkûm edilmiş olur. Çünkü millî devleti yıkmamanın yolu millî kimliğin yıkımından geçer (Yeniçeri , 2005: 69). Kimliksizliğin ürettiği boşluklar da yeni küresel odaklar tarafından doldurulur. Bu yüzden millî devletin fonksiyonlarını şirketler ve uluslar arası kuruluşlar üstlenirler. Küresel güçlerin millî kimliklere yönelik olumsuz tutumlarına karşın etnik, kabile, bölgesel ve dinsel kimlikleri korumaya ve yüceltmeye çalışmaları dikkat çekecek niteliktedir. Kuşkusuz küresel odakların etnik, kabile ve dinsel kimliklerle bu denli meşgul olmaları da sebepsiz değildir. Zira millî kimlik bilincinin yüksekliği topluma yönelik dış tehditlere karşı bütünsel bir tavır alışını sağlar. Millî kimlik gayri millî saldırılara direnişin kalesidir. Farklılıkların derinleştirilerek karşıt hale getirilmesi toplumlara egemen olabilmelerinin yollarından birisidir. Milliyi kontrol etmenin mümkün olmadığı durumlarda bölgeyi kontrol pek ala mümkün olabilmektedir. Bu nedenden dolayıdır ki, Batılı sömürgeci devletler suni sınırlar çizerek, halkları kabile kabile ayırıp bölerek ve alabildiğince “millî kimlik” bilincinin yeşermesinin önünü keserek bunu yaparlar. Afrika kıtasındaki ülkelerde egemen olan “millî kimlik” doğal değil inşa edilmiş bir kimliktir. Buralarda “millî kimlik” bilincinin hala zayıf olmasının nedeni budur. Etnik, kabile, bölgesel ve dinsel kimliklerini öne alanların daha üst bir kimlik olan millî kimlik bilincine sahip olmakta zorlandıkları görülmektedir. Milletleşme sürecinin tamamlanması ile etnik, kabile, bölgesel ve dinsel kimliklerin hepsinin bir arada düşünebilme yetkisi ve onun üstünde de millet bilincine ulaşılması arasında önemli bir ilişki vardır. Kabile, etnik ve dinsel kimlik millet denilen üst bir sistemin alt sistemi mesabesinde. Millet aynı zamanda dini, etnisiteyi ve kabileyi de

içerir, ancak onların ötesinde bir olgudur (Yeniçeri, 2005: 232-233). Millî kimlik hem bireysel hem toplumsal bazda güç, güven, gurur ve yeterlilik duygusu verir. Kimlikli, kişilikli ve güçlü bağları olan milletleri kolay kolay evcilleştirmek ve eritmek mümkün değildir. Bu bakımdan sömürgeci güçler kimliğin milletle birlikteliğini inşa eden kısmına savaş açarken, kabile, din ya da etnisite ile olan bağlantısını teşvik etmektedir.

Küreselleşmeyle birlikte teknoloji ve iletişim alanında yaşanan baş döndürücü gelişmeler parçalı kimliklerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Günümüzde kimliklerin siyasal boyutundan çok cinsiyet, yaş, evlilik statüsü, cinsel tercihler ve tüketim alışkanlıklarıyla sınırlandırılarak oluşturulmaya çalışılması, sözü edilen farklılaşma/parçalanma teorisinin bir ürünüdür. Kimliklerin böyle radikal bir biçimde parçalanması, Larrain'e göre, dört temel gelişmenin bir sonucudur. Birincisi; değişimin büyüyen adımları ve artan hızıdır. İkincisi; David Harvey'in zaman-mekân sıkışmasıdır. Üçüncüsü; dünyanın tüm ülkelerini ve bölgelerini etkileyen ekonomik olguların küreselleşme sürecinde çok büyük bir hızlanma yaşamasıdır. Dördüncü olarak; küreselleşme süreci, aynı zamanda gittikçe dünya çapında daha da birbiriyle ilişkili ve birbirine bağımlı hale gelen iletişimi, politikayı ve kültürü de etkilemektedir. Birçok yaklaşıma göre millet, tarihsel bir inşadır. Dolayısıyla millî kimlikler de tarihsel insanın bir sonucudur. Oysa küreselleşme, bugünkü akışları ve sürekli tüketilmeyi ifade eder; yani kültürelci bir içeriğe sahiptir. Küreselleşmeyle oluşan parçalı kültürel kimlikler günümüze ait özellikler taşır (Karakaş, 2006: 97-98). Bu durum küreselleşme sürecinin farklılık ve çeşitlilik ürettiğini, çeşitliliğin farklı açılardan küreselleşmenin temel bir boyutu olduğunu gösterir.

Bir olgu veya söylem olarak küreselleşme yeniden toplayıcı ve dağıtıcı karmaşık süreçleri barındırır. Bu anlamda günümüzün çok kimlikli, karmaşık dünyasında önceki dönemlere ait olduğu düşünülen kimliklerin yeniden üretilmesi ve dönüştürülmesi tahrik edilmektedir. Post modern iddiaya göre, millî devletler modern döneme aittirler ve bu yüzden günümüzün ihtiyaçlarına cevap veremezler. Millî devlet gibi, onun uzantıları olan millet, milliyetçilik ve millî kimlik de hızla kaybolan moderniteyle birlikte geçmişte bırakılmalıdır (Kaya, 2006: 201-202). Millî devletler yerini çok kültürlü birliklere veya etnik gruplara terk etmektedir.

Yerel pazarlara nüfuz eden küresel ürünler millî olan her şeyi silip süpürerek yerel direnci kırmanın yöntemlerini yaratmaktadırlar. İnternet, uydu, kablolu yayın vb. elektronik saldırı doğrudan doğruya tüm dünyaya hâkim bir ticari kimlik ve kültür

yaratmak amacındadırlar (Yeniçeri, 2005: 29). Neticede küresel iletişim ağları zaman ve mekân kavramının önemini yitirmesine yol açmıştır. Farklılıklar yoluyla millî olana savaş açarak, küresele yönelmişlerdir.

Piyasaların ve piyasa zihniyetinin yayılması kültürlerin ve kimliklerin üretimini bir müzakere konusu haline getirmiştir. Küresel bir ekonomiden söz edildiği dönemde kültür ve siyaset alanında görülen parçalanma paradoksal bir durumdur. Siyasal alanların parçalanması, devletlerin gücünün dolayısıyla da küresel güçler karşısında yerel gücün azalması; yerel direniş odaklarının zayıflamasını doğurur. Öte yandan küreselleşmeden çıkar sağlayan çevrelerin tam bir denetimsizlikten, küresel bir kaostan uzun vadede önemli zararlar göreceği anlaşılmış durumdadır (Özyurt, 2005: 206). Küresel bir ekonominin oluşabilmesi için toplumların benzer tüketim alışkanlıklarına sahip olması gerekir.

Benzer kavramlara sahip olanların benzer şeylere ihtiyaç duymaları beklenir. Stratejik düşünen şirketler, gerçekte sattıklarının mal değil kavram daha doğrusu bir kimlik olduğunun bilincindedirler. Bu bağlamda küresel şirketlerin ürettikleri mala ve hizmetlere karşı oluşan sert kodların yumuşatılması ve böylece tüketime karşı oluşan dirençlerin kırılması için ellerinden gelenleri yapmaktadırlar. Küresel şirketler, küre üzerinde yaşayan herkese aynı şeylerin yedirilip, içirilmesi ya da benzer giyim, kuşam alışkanlıklarına sahip kılınmasının aynı zamanda, onların kimlikleriyle ilgili olduklarının farkındadırlar. Dev firmaların ürettiği mal ve hizmetlere bütün küreden aynı talebin gelmesi insanların tüketim alışkanlıkları arasındaki benzerliklerle yakından ilişkilidir. Küresel şirketler dünyanın her tarafından insanların ürettikleri malları onların belirlediği sürece kullanmalarını daha sonra onların uygun gördüğü zamanda dayatmalarını isterler. Millî, dinî ve kültürel farklılıklar firmaların işlerini önemli ölçüde zorlaştırır. Bunun içinde dünyanın farklı kültürler, değişik milletler, rakip dinler ve kimlikler tarafından paylaşılmış olmasına karşın küresel şirketler savaş vermek zorundadır. Aynı şeylerin yenilmesi, içilmesi, giyilmesi ve kullanılması için ırk, coğrafya, inanç, ideoloji ve geleneklerin yenilgiye uğratılması gerekir (Yeniçeri, 2005: 86). Tüketim alışkanlıkları arasındaki farklılıkların azaltılarak benzerliklerin arttırılması çağdaş kapitalizmin temel sorunudur. Günümüzdeki savaşların askeri olmaktan çok ekonomik karakterli olması bu olgunun doğal bir sonucudur. Bu nedenledir ki, küresel güçler ve uluslar arası kuruluşlar kimliklerle savaşır ve bireyleri kitleleştirirler.

Kimlik, idrak, inanç ve duygular farklı taleplerin olduğu kadar farklı değerlerin de bir ürünüdür. Bu bakımdan küresel güçler ve onların hizmet ettiği odaklar çıkarlarını kurumsallaştırmak için kimliklerini aşmak zorunluluğu duyarlar. Zira etkin sömürü merkezleri çıkarlarının kurumsallaşması ya da yükselmesi için kimliklerin yozlaşması ya da alçalmasını zorunluluk olarak görürler. Bunun içinde zevk ve eğlence yoluyla bireylerin kitleleştirilmesine çalışılmaktadır. Zevk ve eğlence, kitleleştirme sürecinin en değerli araçlarındandır. İnsanlara “ya şimdi ya da hiçbir zaman duygusu vererek kısa ve somut hedeflere yönelmesi sağlanır. Bu durum materyalist, pragmatik ve çıkarıcı bir tutum benimsemeyi gerekli kılar. Bu süreç geleneksel kültürün insani zenginliğinin özünü boşaltarak, yozlaştırmasıyla; folklorik değerlere indirgemesi sonucunu doğurur. Bireylerin kitleleştirilmesinde zevk ve eğlence teknolojilerinin çok önemli bir yeri vardır. Benliğinden ayrılarak kitle anaförüne katılanların kimlik konusunu çok da önemsemedikleri görülmektedir. Fertlerin, yaratıcı güçlerinin kaybolması oranında bir kitle hareketine katılma eğilimleri gittikçe artar (Yeniçeri, 2005: 240).

Aile, milliyet, kimlik bağlarının zayıf olduğu yerlerde kitle hareketinin başarı şansı oldukça yüksek olur. Her ne hikmetse zevk ve eğlence teknolojisi aynı zamanda küresel tek güç olan, ABD’nin denetimi altındadır. Pop müziği bir Amerikan ürünüdür. Hollywood küresel kültür merkezidir. Küresel hegemonya peşinde koşan güçler, akla gelen ve gelmeyen her türlü yolu deneyerek millî olan bütün değerleri hasara uğratmak zorundadırlar. Millî direniş kırılmadan, millî pazarlar üzerinde egemenlik kurulamaz. Herhangi bir ülkenin yasalarını değiştirerek fiziki kaynaklar üzerinde egemenlik kurmak mümkündür. Ancak hegemonyanın kalıcı olabilmesi için her şeyden önce insanların inançları, yaşamları ve düşünce biçimleri üzerinde tam bir egemenlik kurmak gerekmektedir (Yeniçeri, 2005: 243). Küreselleşme sürecinde toplumsal bütünleşmeyi sağlayan normlardan sapma artmış, bireyler “biz” duygusu yerine “ben” duygusuyla harekete etmeye başlamıştır.

Modern dönemle kıyaslandığında son yirmi-otuz yıllık küreselleşme sürecinin toplumları norm yaratma rolünden mahrum bıraktığı, bu nedenle toplumsal bütünleşmenin sorunlu hale geldiği yönünde sosyal bilimciler arasında yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Toplumsal çatışma ekonomik alandan kültürel alana kaymış ve toplumsal çatışmanın mekânı millî olmaktan çıkarak küreselleşmiştir. Diğer taraftan da etnik tarih ve uygarlıkların mirası yeniden keşfedilmeye başlamıştır. Bu gelişmelere paralel olarak kimlik, taleplerinde önemli bir artış gözlenmekte, toplumların ve

devletlerin kimlikle ilgili tutumları değişime uğramakta; kimlik kavramı kültürel ve siyasal alanın merkezi kavramı haline gelmektedir. Bu olgular günümüzde yaşanmakta olan toplumsal değişmeyi anlayabilmek için kimlik çalışmalarının sosyoloji disiplini açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koyar. Şüphesiz kimlik taleplerinde, tartışmalarında ve araştırmalarında gözlemlenen artışı, küreselleşme gibi, tek bir etkene bağlamak mümkün değildir (Özyurt, 2005: 205).

Modern dünyada farklılıkların kaybolması, diye bir hayalet dolaşmaktadır. Modern dünya tek tipleşmeden çekinmekte ve bu yüzden de kimlikle ilgili genel bir kaygı duymaktadır. Pierre Hassner, bu kaygılarını şöyle açıklamaktadır: “meşhur kültürel kimliklerin modernleşme, Amerikanlaşma, televizyon, yaşam tarzlarının tek tipleşmesi tarafından siliniyor olmasından korkuyorum, ama aynı zamanda bu evrensellik ortamında, ayrı olma gereksiniminin güçlenmesinden de korkuyorum. Bugün kültürel kimlik edinilirken Amerikanlaşmaktadır ” (Bayart, 1999: 22).

Modernleşme süreci ile artarak büyüyen “biz” duygusuna yönelik karşı mücadele, küreselleşme politikaları ile daha da artmakta “ben” duygusu hâkim kılınmak suretiyle, küreselleşme karşısında sağlam duruşu temin edecek “birlik duygusu” parçalanmaya çalışılmaktadır. Buna ilave olarak insanların birlikte yaşama zorunluluğu ve ihtiyacının, tek başına olmayı mümkün kılmaması sebebiyle de “küçük parçalı grup kimlikleri” oluşturulmaya ve küresel sömürü karşısında bir savunma ve mücadele aracı olan “millî kimlik” zafiyete uğratılmaya çalışılmaktadır. Amaç, küreselleşmenin sözde dünya vatandaşları sürüsüne, kimliğini kaybetmiş bireyleri katmak ve bu “sürü”yü, Amerika’nın çobanlığına dâhil etmektir. Ancak söz konusu politikaların, Türk kimliğinin derin ve muhtevası geniş yapısında, başarılı olamayacağını söylemek mümkündür. Fakat bunun için Türk kimliğini oluşturan değerlerin ve köklü geleneklerin yeni yetişen nesle doğru ve zamanında kazandırılması gerekmektedir. Aksi takdirde, küresel araçların yoğun propagandası karşısında, özellikle genç kuşak, savunmasız kalabilecektir (Tatar, 2008: 219).

Connolly, kimlikle farklılık arasında bir ilişki kurar: “Kimlikle olan ilişkisini düşünmeden farklılık düşünülebilir mi? Kimileri bunu yapmaya çalışmış olsa da elbette düşünülemez. Kişinin kimlikleri çoğalsa da, yani benlik kimliklerin birbiriyle yarıştığı alan haline gelse de kimliğin uzamı dışında farklılıkla yaşamak daha da olanaksız görünmektedir. Kimliksiz bir hayat biçimi mümkün olsa bile bu pek de arzu edilmeyecek bir şeydir. Öyleyse kimlik, şu ya da bu biçimde insan hayatının

vazgeçilmez bir parçasıdır. Farklılığın kimlikle ilişkisi elbette ki vardır. Ancak kimlikle ilişkisi olmayan farklılıklar da vardır (Connolly, 1995: 204). Kimlik bir farkındalık değil, tatbikattır. Yaşanan kimlikte “farkındalık” arayışı beklenmez. Farkındalık meselesi, tehdit algılamasına verilen tepki ile alakalıdır. Söz konusu tepkiyi kimliğin “kale içine alınması” ve “kimliğin bayraklaştırılması” olarak görmek mümkündür. Kimliğin yaşanabilir olmaktan çıkma tehdidi, kişileri korumacılık tutumuna yöneltmektedir. Kimlik, farkındalıktan ziyade, bir “var olma” iddiası ile ortaya çıktığında, fark temelli bir yöneliş kendisini göstermektedir. Bu, benzerlik karşıtı tutum olarak ifade edilebilir. Ortaya birlik değil, çoğulculuk çıkmaktadır. Çoğulculuk, farklılığa vurguyu ve katlanmayı ifade ederken; birlik, bütünde ahenkli var oluşu arzu eder. İlkinde, “çoğulculukta ben” ; “ikincisinde, “birlikte biz” söz konusudur. Kimliği şahsiyet sergiler, şahsiyetteki zafiyet ya “kimlik kaybı” ya da “kimliğin bayraklaştırılması” şeklinde ortaya çıkar. Kimlik kaybı, yalnızlık, anomi ve başka marazi hallerin sergilendiği bir şahsiyetle kendisini gösterir. Kimliğin bayraklaştırılması, içi boşaltılmış, kesin kalıplarla ifadeden ziyade feryatlarda dile gelir. Kimliğini kaybetmiş insan, pusulasız bir geminin sığınacak liman araması gibi toplumda salınıp durur. Kimliği bayraklaştırmış ise onu bir taraftan saldırı aracı olarak kullanırken, diğer taraftan vehimlere varan tehdit idraklerinin önüne bir set olarak çeker ve onun siperinde gizlenir (Tatar, 2008: 226-227).

Farklılık varlığını devam ettirmekle birlikte, bunun törpülendiği, farkların birbirine yaklaşıp iç içe geçtiğinden bahisle melezleşme olgusundan bahsedilmektedir. Laclau’ya göre melezleşme bugün marjinal bir olay değil, çağdaş siyasî kimliklerin inşa edildiği alanın ta kendisidir. Bu alan küreselciler tarafından açılmaktadır. Melezleşme sürece bağlı bir olgu özelliği göstermekte ise de, daha ziyade bir proje olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak böyle bir siyasî alanda melezleşme muhatapsız ve tepkisiz gerçekleşen bir olgu değildir. Tam tersine melezleşme eğilimini kendi kimliğine bir tehdit olarak görenlerin varlığı az değildir (Laclau, 2000: 26). Bugünkü kolektif kimliklerin büyük çoğunluğu melez özellikler taşımaktadır. Küreselleşmenin bütünü ile onu oluşturan parçaları arasındaki ilişki, zaman zaman paradoksal bir hal alabilmektedir. İlişkinin paradoksal boyutu, etkisini en fazla kolektif kimlikler özellikle de millî kimlik üzerinde göstermektedir. Ulusal kimliklerin parçalanmasına yol açan söz konusu etkinin sonuçlarının ne olduğu da kesin olarak tespit edilebilmiş değildir. Çünkü ortaya çıkan yeni kimlikler, ne yerel, ne küresel ya da

ne geleneksel, ne de moderndir. Bunlar üzerinde oluşan melez yapılı bir sentezdir. Melez yapıda inşa edilen yeni kimlikler, temelde sistemin dinamizmine katkı sağlayacak olan bireysel oluşumlardır ve yeniden tahayyülün bir sonucudur. Bu anlamda dünya, önemli ölçüde siyasal boyutlarından yoksun çok farklı kimlik vurguları ve arayışlarına tanık olmaktadır. Çünkü küreselleşme, küçülen bir dünyayı yaratırken aynı zamanda parçalanmış bir dünyayı da yaratıyor (Karakaş, 2006: 98).

Günümüzle alakalı olmak üzere zıt kutuplarda ifade edilen teklik-çokluk nitelendirmeleri ile kimlik açıklanmaya çalışılmaktadır. Meselenin birinci boyutunu tek tipleşme iddiası oluşturmaktadır. Bu iddia çerçevesinde modern dünyada farklılıkların kaybolması diye bir hayalet dolaşmaktadır. Modern dünya tektipleşmeden çekinmekte ve bu yüzden de kimlikle ilgili genel bir endişe duymaktadır. Ancak diğer taraftan Kymlicka'ya göre küreselleşme azınlıkların ayrı bir kimlik ve grup hayatı sürdürmeleri için daha geniş bir zemin sağlamaktadır. Küreselleşme kültürel bakımdan homojen bir devlet mitini giderek daha fazla gerçeklikten uzaklaştırmış ve her bir devletin içindeki çoğunluğu, çoğulculuk ve çeşitliliğe daha açık olmaya zorlamıştır (Tatar, 2008: 215).

Robertson, evrenselcilik-tikelcilik meselesinin, dünyayı bir bütün olarak yapılaştırmanın bir tür küresel-kültürel biçiminin, temel bir eksenini oluşturmaya başladığını savunur. Evrenselciliğin tikelleştirilmesi, evrensel var oluşa küresel-insani somutluk kazandırma düşüncesini içerirken; tikelciliğin evrenselleşmesi, tikelciliğe, eşsizliğe, dolayısıyla da farklılık ile ötekiliğe hiçbir sınır tanınmadığı düşüncesinin geniş oranda yaygınlaştırılmasını içerir (Robertson, 1999: 169-170).

Evrenselciliğin tikelleştirilmesi süreci, evrensel gerçek sorununun temalaştırılmasını içerirken, tikelciliğin evrenselleştirilmesi tikel kimliklere küresel değerler biçilmesini içerir. Küre ölçekli projelerde olduğu gibi Avrupa Birliği projesinde de kimlik merkezi bir yer işgal etmektedir. Bu projede Avrupa sadece coğrafi bir bölge değil, aynı zamanda bir fikirdir. Bir Avro kimlik yaratma çabası ile oluşturulan politikalar “çeşitlilik içinde birlik” sağlamaya çalışmaktadırlar (Tatar, 2008: 223).

Avrupa Kimliği kavramsallaştırılması adı altında Avrupa'yı ortak değerler etrafında yeniden tanımlama çabaları, Avrupa Birliği'nin politik bir oluşuma dönüşümüyle ortaya çıkan bir takım gereksinimleri karşılamaya yönelik yeni bir olgudur (İnaç, 2006: 127). 19. yüzyılın başlarında Avrupa kimliği, millet üstü bir birim olarak görünüm kazandı ama bu, Avrupa'nın mutlak bir uyum ve birlik içinde olduğu

anlamına gelmekteydi. Yerel ve millî kimliklerin Avrupa kimliği karşısında önemini yitirdiğini söylemek mümkün değildir. Bu gerçekliğin en çarpıcı ispatı, Avrupa kıtasında ulus devlet sayısındaki artıştır. Avrupa birleşme ve bütünleşmesinin yetersizliğinin pek çok nedeni vardır. Bunlardan birincisi; Avrupa kimliği fikri daima entelektüel kimliği olmanın ötesine gidemedi ve hiçbir zaman birey bilincine aksedebilen bir nüfuz alanı oluşturamadı. Avrupa kimliği projesi daima, elitler, bürokratlar ve üst düzey otoriteler tarafından kurgulanmış ve sıradan insanlar tarafından içselleştirilmemiştir. Avrupa kimliği, kesinlikle sonsuza dek, varlığını sabit bir biçimde sürdürecektir bir öze dayanmadığı gibi, geçmiş izlerini tarihte tutarlı olarak bulabileceğim bir tohum da değildir. Avrupa kimliğinin tarihsel arka plandan yoksun olması, bu kimliğin stratejik amaçlarla yeniden tanımlanmasını da zorunlu kılmıştır. Avrupa kimliği, her topluluk için farklı bağlamlarda, farklı anlamlar içermektedir. Avrupa kimliği, Avrupa’da yaşayan halkların yegâne aidiyet unsuru değildir. Çoğulcu ve çoklu kimliklerin bir gereği olarak, bir kimlik biriminde iş birliği ve yardımlaşma alanı genişledikçe, o kimliğe bağlılık ve bu kimliğin yaptırım gücü o ölçüde azalır ve kırılma eğilimi (İnaç, 2006: 140-142).

Küreselleşme sürecinde kimlikle ilgili değişimleri özetlemek gerekirse;

a- Küreselleşme sürecinde belirli bir kimlik biçimi değil tüm kimliklere (millî kimlikler dahil) olan ilgi ve bağlılık artmıştır.

b- Bütünleşme açısından farklı yönere gönderme yapan kimlikler gündemdedir.

c- Kimlik hem sabit mekan arayışı (toplulukçuluk, fundamentalizm) hem de hayatın belli kesiminde kişisel stratejik tercihler (post modern kimlikler) halini almıştır.

d- Kimlik toplumsal tabakalaşmanın yeni araçları haline gelerek küresel zenginleri ve küresel yoksulları var etmiştir.

e- Kimlik hem egemen güç ve çevrelerden özgürleşmeyi ifade etmekte hem de yeniden egemenlik kurmanın aracı haline gelmektedir.

f- Kimliklerin güçlenmesi bir yandan demokratik bir toplumu mümkün kılarken, diğer yandan ayrımcılık zihniyetlerini güçlendirmektedir.

g- Kültürel farklılaşmaların farklılıkları ortadan kaldırıci biçimde işlediği yerde, kimlik özgün bir direnme odağı haline gelmekte ve bu karşılaşmalardan etkilenecek yeniden yapılanmaktadır.

h- Kültürel karşılaşmalar üst kimliklerden etkilenerek yeniden yapılanmaktadır.

Kimliğe olan ilginin özgürlük ve demokrasinin olanaklarının, küreselleşme sürecinde kimlikle ilgili olan her yeniliğe olumlu bakmamızı gerektirmeyeceği gibi, bir takım çevrelerin egemenliklerinin veya sömürülerini devam ettirmek için kimlikleri kullanmaları kimlik taleplerini toptan mahkûm etmeyi gerektirmez. Küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla, tek kültürçülüğün toplumsal bağı sağlaması güçleşmekte, millî kimliklerin yerini “hukuk” almaktadır. Kimlik, idrak, inanç ve duygular farklı taleplerin olduğu kadar farklı değerlerin de bir ürünüdür. Bu bakımdan küresel güçler ve onların hizmet ettiği odaklar çıkarlarını kurumsallaştırmak için kimlikleri aşmak zorunluluğu duyarlar. Zira etkin sömürü merkezleri çıkarlarının kurumsallaşması ya da yükselmesi için kimliklerin yozlaşmasını ya da alçalmasını zorunluluk olarak görürler. Bütün toplumlar yinelenen tehditlerle karşı karşıya kalır ve sonunda dirençlerini yitirirler. Ancak bazı toplumlar, tehdit çok büyük olduğunda bile, iniş sürecini yavaşlatıp tersine çevirerek ve kimliklerini canlandırarak çöküşlerini erteleyecek güce sahiptirler.

Şunu unutmamak gerekir ki geleceğin dünyasını çatışmalar değil, ancak değerler belirleyebilir. İyi-kötü, doğru-yanlış, barbar-medeni, haklı-haksız gibi hem göreceli hem de öznel kavramların günümüz dünyasında çatışma üretme yeteneklerini giderek kaybettiği gözlenmektedir. İnsanlığın geleceğini daha insani, daha nitelikli ile daha az nitelikli, daha etik olanla daha az etik değerlerle arasındaki rekabet tayin edecektir (Yeniçeri, 2005: 110).

Kimlikler yabancılaştırılabilir, yozlaştırılabilir hatta asimle edilebilirler ancak asla yok edilemezler. Zira kimlikler tabiatın ve tarihin sunduğu insan denilen varlığa tutunmuş vasıflardır. İnsanların dolayısıyla tarihin DNA'sına tutunmuş kimlikler nesillerden nesillere tarihin akışıyla birlikte sonsuza kadar yolculuk yaparlar. Birilerinin üzerini çizmesi, kapatması ya da yok sayması bu gerçeği değiştirmez. Bunun tersi olsaydı, yüzlerce yıldır Türkistan'da uygulanan ancak yok etme stratejisine, oynanmadık oyuna, yapılmadık baskıya, çiğnenmedik kutsala, atılmadık iftiraya rağmen hala kimlikler belirleyici unsurlar olarak var olmaya devam etmezlerdi. Bugün itibarıyla, dünya sisteminde ve toplumlar arası ilişkilerde yeni açılımlar ortaya koyduğu öngörülen küreselleşme süreci, Amerikan merkezli bir ideal olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün bu gelişmelere gösteriyor ki, küreselleşme süreci ve bu sürece karşı yerel önlemler alma yönünde geliştirilen mekanizmalar kimliklerin parçalanarak

yeniden tahayyül edilmesine yol açmaktadır. Türk toplumu dâhil bütün millet toplumlar günümüzde yaşanan söz konusu gelişmelerin dışında olmayıp, süreç içerisinde sınırlanmış bazı tepkiler vermektedir.

SONUÇ

Küreselleşme kavramı, hem gündelik hayatta, hem de politik, ekonomik ve diğer sosyal bilim alanlarında son yılların en çok kullanılan kavramlarından birisidir. Küreselleşmenin niteliği, nedenleri ve sonuçlarının yanı sıra, küreselleşmenin çeşitli sosyal olgular üzerindeki etkileri de uzun yıllardır tartışılan konular arasında yer almaktadır. Küreselleşme, kimilerine göre toplumsal dönüşümlerin olumlu olmasına neden olurken, kimilerine göre de tam tersi sonuçlar ortaya koymaktadır.

Küreselleşme ile ilgili değerlendirmeler, genellikle ekonomi üzerinde yoğunlaşmakla birlikte, onun teknolojik, siyasî, sosyal ve kültürel boyutları da dikkate alınmalıdır.

Bugüne ait özellikleriyle çeşitli alanlarda değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına neden olan küreselleşme süreci, ortaya çıkmasına yol açtığı sorunlarla birlikte çok sayıda olgu ve durumun yeniden tanımlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu konuların en önemlilerinden biri kuşkusuz “kimlik” ve kimliklerin yeniden nasıl tanımlanacağı sorunudur. Bulunduğumuz 2000’li yıllar iletişimin ve entelektüel özelliklerin ön plana çıktığı bir bilgi çağı olmuştur. Hızlı bilgi akışının yarattığı bellek yitimi, yerel kültürel kodları, referansları; küresel kodlarla değiştirmektedir. Bu yeni zihinsel yapılanma yeni bakış açıları, yeni bir dil, yeni yaşam tarzları, yeni kimlikler, yeni bir sosyal yapı ortaya çıkarmakta; millî devletlerin küresel ve bölgesel yapılanmalar karşısında krize girmesine neden olmaktadır.

Küreselleşme olgusu, ulus devletin ve hükümetlerin iktidarını büyük ölçüde sınırlamış durumdadır. Küreselleşmenin motor gücünü teşkil eden çok uluslu şirketlerin, ulus devletlerin hükümlerine haklarına bu tarz müdahaleleri, toplumlara “kültürel kolonileşme” korkusu vermektedir. Küreselleşme, mikro milliyetçilik akımlarını da devletler üzerine adeta empoze etmektedir. Küreselleşme dine, mezhebe, etnik yapıya, bölgesel özelliklere, hemşeriliğe ve ait olunan her türlü alt kültür yapısına has özelliklere göre bölünmüş siyasî sistemi teşvik etmektedir. Özellikle bu teşvik ve özendirme az gelişmiş toplumlar için daha fazla geçerlidir. Bu bakımdan küreselleşme süreci, sadece birleştirme ve bütünleştirme yönünde ilerleyen uyumlu veya çatışmasız bir süreç değildir. Aynı zamanda parçalayıcı ve yıkıcı nitelikleri de bünyesinde barındıran bir süreçtir. Özellikle etnik ve dini kimlikler ön plana çıkartılarak

kabileleşme ve parçalanma teşvik edilmektedir. Günümüzde anlaşılan odur ki, büyük devletler dünyayı yönetmek için geliştirmiş oldukları küresel bir politik stratejiyi uygulamaya koymuş görünmektedirler. Bu stratejinin amacı, toplumların örgütlenmesinde devlet biçimlerinin sona ermesi için çalışarak, sistemin potansiyel düşmanı olan güçler arasında muhtemel bir parçalanmayı kolaylaştırmaktır. Bu yüzden ulus devletlerin yıpratılması bakımından, farklı kimlikler temelindeki talepleri kullanma ve hatta manipüle etme fırsatı özellikle son yıllarda değerlendirilmektedir. Bu anlamda, cemaat kimliği, etnik, dini vb. sorunlar günümüzün merkezi sorunlarından biri olarak gündemin baş sırasında yer almaktadır. Küreselleşme, millî kültürleri baskı altında tutmaktadır. Bu baskının yoğunlaşması oranında millî kimliklerde aşınmalar meydana gelmektedir. Bu hususta gerekli savunma tedbirlerinin alınmadığı ortamlarda çözümler giderek kaçınılmaz hale geliyor. Millî kimliklerin çözülmesine paralel olarak mahalli ve etnik kimlikler ön plana çıkmaya başlıyor. Böylece, farklılıklar vurgulanarak ayrılma ve bağımsızlık amaçlanmaktadır. Millî olamayanın, evrensel olamayacağı gerçeği sürekli geri plana itilmektedir. Bu tabloda toplumlar, küresel anlamda “birbirine benzeşirken”, kimlik anlamında “kendilerine yabancılaşmaktadır.” Küreselleşmeyle birlikte, sosyal münasebetler giderek artan bir oranda “sanal” ortamlarda gerçekleşmeye başlamıştır. Gerçek ve yüz yüze olan ilişkilerin yerini alan bu tür münasebet, zaten yalnızlaşmış olan bireyin birtakım şeyleri paylaşma ihtiyacını, görmediği ve tanımadığı insanlarla kablolu ortamlarda gerçekleştirdiğine şahit olunuyor. Ayrıca yine sanal ortamlarda kişilik hakları daha yaygın, kolay ve arzulanmaz bir şekilde tehdiye maruz kalmaktadır.

Küreselleşme sürecinde sınır ötesi iletişim, uluslar arası siyasî baskılar ve göç gibi olgular, yaşadığımız yerin bize ait olmadığı, bizim kontrolümüzde olmadığı düşüncesini vererek kimlikleri hem kırılanlaştırıyor hem de yerelleştiriyor. Bir zamanlar hâkim olan siyasal kimliklerin tekliği ve tek kültürlülük yönündeki anlayış, yerini çok kimliklilik ve çok kültürlülüğe bırakmaktadır. Şüphesiz hareketliliğin kimlik sorunlarını doğurması yeni değildir. Fakat yine de modern dönemde millî kimliklerin insanlar için en elverişli yaşam çerçevesini sunacağı yönünde bilim adamları ve siyasetçiler hem fikirdi. Bugün ise belirgin bir tek kimlik tarzının elverişliliği iddiası, insanlara totaliter eğilimler çağrıştırmaktadır. Kimliklerin istikrarlı ve sabit referans odakları olduğu bir dünyadan, bütün kimliklerin kuşatıldığı, tehdit altında bir dünyaya doğru yol almaktayız.

Küreselleşmenin hedeflerinden birisi de tek tip dünya kültürü oluşturmaktır. Bu dil, din, güzel sanatlar, yeme içme alışkanlıkları, giyim tarzları vb. kültür unsurlarını kapsayan bir hedeftir. Böyle bir sonucun mümkün olmadığını düşünmekle birlikte, günümüzde küreselleşmenin millî kültürlere yaptığı tahribatı da göz ardı edemeyiz. Küresel güçlerin elinde bulunan Internet ve medya gibi iletişim teknolojilerinin yoğun propagandası sonucu değişik milletlere mensup insanlar aynı tip giyinmekten, aynı yemek kültüründen, aynı filmlerden zevk almaya başlamışlardır. Millî kültürler tamamıyla tüketime dayalı bu tek tip kültür ithalatından olumsuz yönde etkilenmektedirler. Küreselleşmenin kültürel yönünün millî kültürler üzerindeki bir diğer etkisi de etnikçiliğin ve çok kültürlülüğün küresel güçler tarafından ısrarla ön plana çıkarılmasıdır. İnsan hakları, demokrasi, etnik kimlik, mozaik kültür, kültürel haklar, ana dilde eğitim gibi söylemlerle mikro milliyetçilikler kaşınmakta ve millî devletler tahrip edilmeye çalışılmaktadır. Küresel güçler tarafından tek kültürlülük amaçlanırken, millî kültürleri parçalayarak savunmasız durumda kalan etnik kültürleri tek bir dünya kültürünün potasından eritmek daha kolaydır. Örf ve adetler, dünya görüşü, sanat ürünleri, din gibi kültür unsurları, iletişim kanalları vasıtasıyla ve misyonerlik faaliyetleri sonucunda küreselleşmenin olumsuz sonuçlarından etkilenmektedir.

Küreselleşme rüzgârları, millî kimlikleri zorlayarak, bireylerde kimlik krizi yaratmaktadır. Aynı zamanda millî kimliklerde yer yer kırılmalar meydana getirerek, bazı alt kültür sistemlerine ait alt kimliklerin ön plana çıkmasında çok büyük bir etkiye bulunmuştur. Bu çerçevede, hemen hemen bütün kültür sistemlerinde tek tip ve total gibi gözüken bir “millî kimlik” şemsiyeleri altında diğer alt kimliklerin sayısında büyük bir patlama olmuştur. Mesela, etnik ve dinî kökenli kimlikler, yöre ve bölge kökenli yerel kimlikler, cinsellik eksenli kimlikler ve bir kısım informel grupları referans alan kimliklerde dikkat çekici bir yönelme meydana gelmiştir. Küreselleşmenin, kültür alanında ve yaşama biçimi üzerinde yeni alternatifler ve tercihler getirmiş olmasının serbestliği içerisinde, “millî kimlik” katında tutunamayanların kendilerine en yakın alt kimliklere doğru kayışları, son yıllarda gelişmekte olan toplumların hemen hemen hepsinde gözlemlenen bir kültürel olgudur. Küresel gelişmeler, bireysel kültürlere kendilerini yeniden üretme imkânı sunarak bunlara yaşama gelişme hakkı talep edebileceği yeni kanallar açmaktadır. Bu durum millî kimlikleri marjinalleştirme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır.

Küresel güçlerin millî kimliklere yönelik olumsuz tutumlarına karşı etnik kimlikleri korumaya ve yüceltmeye çalışmaktadırlar. Etnik kimlikler ön plana çıkarılmak suretiyle millî direnişi çözmek ve millî kimlik bilincinin oluşması engellenmeye çalışılmaktadır. Kimliksizliğin ürettiği boşluklar yeni küresel odaklar tarafından doldurulur. Bu yüzden millî devletin fonksiyonlarını şirketler ve uluslar arası kuruluşlar üstlenirler.

Son zamanlarda milliyet, millî kimlik, millî devlet ve milliyetçilik kavramlarına yönelik eleştiriler artmıştır. Kuşkusuz küresel bir devlet, küresel bir hükümet, küresel bir kültür peşinde koşanlar için millî olan her şey büyük bir tehlikedir. Toplamları kontrol edebilmek için toplumsal birliğin bozulması, millî bütünlük duygularının yıkılması ve ortak değerlerin tahribatı gereklidir. Günümüzde meydana gelen küresel ölçekli politik, ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmeler, özellikle ulus-devletin kimlik örgüsü olan millî kimlikler üzerinde aşındırıcı bir etki yaratmaktadır. Küreselleşme, homojen küresel kültürü hedeflemektedir. Bunun için de bireysel kültürlere kendilerini yeniden üretme imkânı sunulmaktadır.

Küreselleşme, hızla ve yoğun bir baskıyla kimliğin sürekliliğine meydan okumakta, kültürler arasında melezleşme yaratmaktadır. Ön görülmezliği arttırıp, kontrolü azaltarak dünyayı bir “risk dünyası” konumuna getirmektedir. Böyle bir ortamda millî kültür ve millî kimlik daha da önemli rol oynamaktadır.

Kimlik, idrak, inanç ve duygular farklı taleplerin olduğu kadar farklı değerlerin de bir ürünüdür. Bu bakımdan küresel güçler ve onların hizmet ettiği odaklar çıkarlarını kurumsallaştırmak için kimliklerini aşmak zorunluluğu duyarlar. Zira etkin sömürü merkezleri çıkarlarının kurumsallaşması ya da yükselmesi için kimliklerin yozlaşması ya da alçalmasını zorunluluk olarak görürler.

Modernleşme süreci ile artarak büyüyen “biz” duygusuna yönelik karşı mücadele, küreselleşme politikaları ile daha da artmakta “ben” duygusu hâkim kılınmak suretiyle, küreselleşme karşısında sağlam duruşu temin edecek “birlik duygusu” parçalanmaya çalışılmaktadır. Buna ilave olarak insanların birlikte yaşama zorunluluğu ve ihtiyacının, tek başına olmayı mümkün kılmaması sebebiyle de “küçük parçalı grup kimlikleri” oluşturulmaya ve küresel sömürü karşısında bir savunma ve mücadele aracı olan “millî kimlik” zafiyete uğratılmaya çalışılmaktadır. Amaç, küreselleşmenin sözde dünya vatandaşları sürüsüne, kimliğini kaybetmiş bireyleri katmak ve bu “sürü”yü, Amerika’nın çobanlığına dâhil etmektir. Ancak söz konusu politikaların, Türk

kimliğinin derin ve muhtevası geniş yapısında, başarılı olamayacağını söylemek mümkündür. Fakat bunun için Türk kimliğini oluşturan değerlerin ve köklü geleneklerin yeni yetişen nesle doğru ve zamanında kazandırılması gerekmektedir. Aksi takdirde, küresel araçların yoğun propagandası karşısında, özellikle genç kuşak, savunmasız kalabilecektir. Küreselleşme sürecinin taşıdığı en büyük risk bu sürecin plansız ve irdelenir bir biçimde pekiştirilememesi ve izleyici kalınmasıdır. Türkiye’de değişik alanlarda özellikle sosyal ve kültürel hayattaki dönüşüm tamamen küresel güçlerin keyfiyetine ve yönlendirilmesine bırakılırsa millî kimlik, bütünlük ve farklı değer sistemleri sadece hayatımızı önemli ölçüde etkileyen sosyal yaşamımıza yansımayacak aynı zamanda aile kurumunu da ciddi revizyona uğratacaktır. Evrensel kültür dikkatli bir ayıklanma ile yerele uyarlanmalı, küreselleşmenin dayatacağı negatif yaklaşımlar dikkatle çözümlenip, olanaklar ölçüsünde zararlarından da korunulmalıdır.

Bugünkü kolektif kimliklerin büyük çoğunluğunun melez özellikler taşıdığı iddia edilmektedir. Küreselleşmenin bütünü ile onu oluşturan parçaları arasındaki ilişki, zaman zaman paradoksal bir hal alabilmektedir. İlişkinin paradoksal boyutu, etkisini en fazla kolektif kimlikler özellikle de millî kimlik üzerinde göstermektedir. Millî kimliklerin parçalanmasına yol açan söz konusu etkinin sonuçlarının ne olduğu da kesin olarak tespit edilebilmiş değildir. Çünkü ortaya çıkan yeni kimlikler, ne yerel, ne küresel ya da ne geleneksel, ne de modernidir. Bunlar üzerinde oluşan melez yapıları bir sentezdir. Melez yapıda inşa edilen yeni kimlikler, temelde sistemin dinamizmine katkı sağlayacak olan bireysel oluşumlardır ve yeniden tahayyülün bir sonucudur. Bu anlamda dünya, önemli ölçüde siyasal boyutlarından yoksun çok farklı kimlik vurguları ve arayışlarına tanık olmaktadır. Çünkü küreselleşme, küçülen bir dünyayı yaratırken aynı zamanda parçalanan bir dünyayı da yaratmaktadır.

Küreselleşme, diyalektik bir tarzda geçmişin imgelerine dayanarak toplumsal ve kişisel kimlik inşa etme çabasını harekete geçirmiştir. Bildik şeylere sığınma, kimliklerimize yapışma gereksinimi bizi köklerimize daha sıkı tutunmaya yöneltmektedir. Kimliğimizi ifade etme ve başkaları tarafından tanınmasına duyduğumuz ihtiyaç belirgin düzeyde artmıştır.

Küreselleşme sürecinde belirli bir kimlikten ziyade tüm kimliklere gönderme yapılır. Kimlik, toplumsal tabakalaşmanın yeni araçları haline gelerek küresel zenginleri ve fakirleri var etmiştir. Yine bu süreçte kimliklerin güçlenmesi bir yandan demokratik

bir toplumu mümkün kılarken, diğer yandan ayrımcılık zihniyetlerini güçlendirmektedir.

Küreselleşmenin kültürel boyutunda kimlik sorunu öne çıkan bir değerdir. Çünkü bugün dünyanın her köşesinde insanlar etnik, dinî ve millî kimliklerinin bilincine, giderek daha fazla varmaktadırlar. Kimliklerinde daha ısrarcı oluyorlar ve kültürel kimlikleri adına çeşitli taleplerde bulunuyorlar. Küreselleşme ve kimlik sorununu, ortaya konulan bu genel izahtan hareketle değerlendirmeye çalıştığımızda şu sonuçlara varmamız mümkündür: Öncelikle küreselleşme kavramı ve bu kavrama bağlı olarak tartışılan konular, kavramın tanımlanmasındaki belirsizlikler ve hareket alanının genişliği nedeniyle netliğe kavuşmamıştır. Kanaatimizce burada küreselleşme ve kimlik üzerine oluşan olumlu ve olumsuz tutumları birlikte düşünmemiz gerekir. Eğer insanlığın gelecekte huzurlu ve mutlu bir dünyada yaşamasını istiyorsak, ortak aklımızı, sağduyumuzu, vicdanımızı, yerli yerinde kullanarak adaletli olma ve ahlâkî davranma sorumluluğunu da taşıyarak, yeni yüzyılın kaçınılmaz ama içinde belirsizlikleri olan bu küreselleşme olgusunu küresel felaketlere dönüştürmemek için çalışmalıyız. Bu sadece Batılı ya da Doğulu kimlikler için değil insanlık için yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aça, Mehmet: “Küreselleşmenin Ulus-Devletlere Son Verme ve Ulusal Kimlikleri Yok Etme Girişimleri” , Küreselleşen Dünya ve Türk Kimliği, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004
- Akça, Ümit-Özkul, Metin: “Modern Dünyanın Gardrobu: Küreselleşme” , Kürenin Halleri, (Ed. Yaşar Kaya) , Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2007
- Akgönenç, Oya: “Küreselleşme, Etkileşme ve Dış Politika Oluşumu” , Millî Kùltürler ve Küreselleşme, (Ed. Bahaeddin Yediyıldız), Türk Yurdu Yayınları 41, 1998
- Akgüç, Öztin: “Küreselleşme Olgusunun Türk Ekonomisine Etkisi” , Küreselleşme ve Cumhuriyet, (Der. Suna Kili) , Ankara, 2002
- Anderson, Benedict: Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, (Çev. İ. Savaşır), Metis Yayınları, İstanbul, 1993
- Anthony, D.Smith: Millî Kimlik, (Çev. Bahadır Sina Şener) , İletişim Yayınları, İstanbul, 1999
- Aslanoğlu, Rana: Kent, Kimlik ve Küreselleşme, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2000
- Aydın, Suavi: “Kimlik Sorunu” , Ulusallık ve Türk Kimliği, Öteki Yayınları, İstanbul, 1998
- Barber, Benjamin: Mc World’e Karşı Cihad, (Cev. Eser Birey) , Cep Kitapları Yayınları, Ankara, 2003
- Bauman, Zigmunt: Küreselleşme Toplumsal Sonuçları, (Çev. Abdullah Yılmaz) , Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006

- Baumann, Gerd: Çokkültürlülük Bilmecesi, Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek, (Çev. Işıl Demirakın), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006
- Bayart, Jean François: Kimlik Yanılsaması, (Çev. Mehmet Moralı) , Metis Yayınları, İstanbul, 1999
- Bilgin, Nuri: Evrenselcilik ve Farkçılık Geriliminde Kolektif Kimlik, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999
- Bilgin, Nuri: “Kimlikler Kültürelidir” , Türk Yurdu Dergisi, Sayı: 221 , Cilt: 26, Ocak 2006
- Bolay, Süleyman Hayri: Küreselleşme ve Millî Kültürler, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002
- Boratov, Korkut: “Ekonomi ve Küreselleşme” , Emperyalizmin Yeni Masalı, (Der. Işık Kansu) , Güldiken Yayınları, Ankara, 1999
- Boratov, Korkut: “Emperyalizm mi? Küreselleşme mi?” , Küreselleşme, Emperyalizm, Yerelcilik İşçi Sınıfı İçinde, (Der. Ahmet Tonak), İmge Kitabevi, Ankara, 2000
- Bostancı, Naci: Bir Kolektif Bilinç Olarak Milliyetçilik, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999
- Bostancı, Naci: “Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik” , Millet, Milliyetçilik, Millî Kimlik ve Devlet, Türkiye Günlüğü, Sayı: 75 , 2003
- Bozkurt, Veysel: “Küreselleşme, Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar” , Küreselleşmenin İnsani Yüzü, (Der. Veysel Bozkurt) , Alfa Yayınları, İstanbul, 2000

- Bülbül, Kudret: “Kreselleşmeler ve Sonrası” , Küreselleşme Okumaları Ekonomi ve Siyaset, (Ed. Kudret Bülbül) , Kadim Yayınları, Ankara, 2006
- Canbolat, İbrahim: Küreselleşen Dünya ve Türkiye, Vipaş Yayınları, Bursa, 2002
- Connolly, E. William: Kimlik ve Farklılık, (Çev. Ferma Lekesizalın) , Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995
- Çonoğlu, Salim: “Türkmenistan’da Millî Kimlik Sorunu” , Küreselleşen Dünya ve Türk Kimliği, (Der. Mehmet Aça-Hüseyin Durgut) , Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004
- Dicken, Peter: “Yeni Jeo-Ekonomi” , Küreselleşme Okumaları, (Ed. Kudret Bülbül) , (Çev. Nedret Demirci) , Kadim Yayınları, Ankara, 2006
- Derrida, Jacques: “Teoriyi İzmek” , Teoriden Sonra Hayat, (Der. M. Payne-J. Schad, Çev. E. Kılıç), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2003
- Durgut, Hüseyin: “Küreselleşen Dünyada Türkçe’nin Durumu”, Küreselleşen Dünya ve Türk Kimliği, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004
- Erkal, Mustafa: “Küreselleşmenin Tesirleri ve ülkemize Yönelen Tehdit Unsurları” , Merkez Binanın Penceresinden, Derin Yayınları, İstanbul, 2003
- Erkal, Mustafa: “Millî Kimlikte Bulanıklık”, Merkez Binanın Penceresinden, Derin Yayınları, İstanbul, 2003
- Friedman, Thomas: Lexus ve Zeytin Ağacı, Küreselleşmenin Geleceği, (Çev. Elif Özsayar) , İstanbul, 2003
- Gellner, Ernest: Uluslar ve Ulusculuk, (Çev. B.E. Behar-G.G. zdoğan), İnsan Yayınları, İstanbul, 1992

- Giddens, Anthony: Modernliğin Sonuçları, (Çev. Ersin Kuşdil) , Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996
- Giddens, Anthony: Elimizden Kaçıp Giden Dünya, (Çev. Osman Akınhay), Alfa Yayınları, İstanbul, 2000
- Goldblatt ve Diğerleri: “Küresel Dönüşümler, Siyaset, Ekonomi ve Kültür” , Küreselleşme Okumaları, (Ed. Kudret Bülbül) , (Çev. Nedret Demirci) , Kadim Yayınları, Ankara, 2006
- Greider, William: Tek Dünya Küresel Kapitalizmin Monik Mantığı, (Çev. Y. Alogan), İmge Yayınları, İstanbul, 2003
- Gül, Sema: Türklerin Etnik Kökenleri, Nokta Kitap Yayınları, İstanbul, 2007
- Güvenç, Bozkurt: Türk Kimliği, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993
- Habermas, Jürgen: “Öteki” Olmak, “Öteki”yle Yaşamak, Siyaset Kuramı Yazıları, (Çev. İ. Aka), İstanbul, 2005
- Hall, Stuart: “Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik” , Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi, (Der. Anthony D.King) , (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal-Gülcan Seçkin) , Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998
- Harvey, David: Post Modernliğin Durumu, (Çev. Sungur Savran) , Metis Yayınları, İstanbul, 1999
- Hirst, Paul-Thompson, Grahame: “Küreselleşme Gerekli Bir Mit mi? “ , Küreselleşme Okumaları, (Ed. Kudret Bülbül) , (Çev. Nedret Demirci) , Kadim Yayınları, Ankara, 2006

- Hsiau, Michael-Huang, Hsin: “Bir Arada Var Olma ve Sentez” , Bir Küre Bin Küreselleşme, (Ed. Peter L. Burger-Samuel P. Huntington) , (Çev. Ayla Ortaç) , Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003

- İnaç, Hüsamettin: Avrupa Birliği Entegrasyonu Sürecinde Türkiye’nin Kimlik Problemleri, Ekin Kitabevi, Ankara, 2006

- Karakaş, Mehmet: Küreselleşme ve Türk Kimliği, Elips Kitap Yayınları, Ankara, 2006

- Kaya, Yaşar: “Kimlikler Yeniden Dağıtılırken: Millî Kimlikler” , Kürenin Halleri, (Ed. Yaşar Kaya) , Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2007

- Kayan, Ramazan: Vahyin Gölgesinde Kimlik İnşası, Çıra Yayınları, İstanbul, 2007

- Kellner, Douglas-Best, Steven: Postmodern Teori, Eleştirel Soruşturmalar, (Çev. M. Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998

- Kern, A. Brigitte-Morin, Edgar: Dünya Vatan, (Çev. Melike Hemmami Kırac), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001

- Keyman, Fuat-Sarıbay, Ali Yaşar: Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam, Vadi Yayınları, Ankara, 2004

- Kocadaş, Bekir: “Küreselleşme Tehdidi ve Türkiye” , Küreselleşme, (Der. Abdullah Korkmaz) , Malatya, 2006

- Külünk, Metin: Küreselleşen Dünya’da Türkiye, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2006

- Kodaman, Bayram: “ Millî Devlet ve Millî Kimlik Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme” , Türk Yurdu Dergisi, Sayı: 221 , Cilt:26 , Ocak 2006

- Korkmaz, Abdullah: “Düzenin Düzensizliği” , Kürenin Halleri, (Ed. Yaşar Kaya) , Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2007
- Kongar, Emre: Küresel Terör ve Türkiye, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003
- Kösoğlu, Nevzat: Küreselleşme ve Millî Hayat, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002
- Laclau, Ernesto: Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme, (Çev. E. Başer), Birikim Yayınları, İstanbul, 2000
- Manisalı, Erol: Türkiye ve Küreselleşme, Derin Yayınları, İstanbul, 2006
- McLuhan, Marshall-Povers, Bruce R.: Global Köy, 21. Yüzyılda Yeryüzü Yaşamında ve Medyada Meydana Gelecek Dönüşümler, (Çev. B.Ö. Düzgören), Scala Yayınları, İstanbul, 2001
- Mutlu, Kayhan: “Kimlik Tartışmalarına Katkı” , Türk Yurdu Dergisi, Sayı: 221, Cilt:26 , Ocak 2006
- Önder Ali Tayyar: Türkiye’nin Etnik Yapısı, Fark Yayınları, Ankara, 2007
- Özyurt, Cevat: Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma, Açılım Kitap Yayınları, İstanbul, 2005
- Robertson, Roland: Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal) , Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998
- Sarıbay, Ali Yaşar: Modernitenin İronisi Olarak Globalleşme, Everest Yayınları, İstanbul, 2004

- Steger, B. Manfred: Küreselleşme, (Çev. Abdullah Ersoy) , Dost Yayınları, Ankara, 2006
- Sezer, Baykan: “Etnik Gruplara Duyulan İlgi” , Etnik Sosyoloji, (Der. Orhan Türkdöğən) , Timaş Yayınları, İstanbul, 1997
- Şaylan, Gencay: “Ekonomi ve Küreselleşme” , Emperyalizmin Yeni Masalı, (Der. Işık Kansu) , Güldiken Yayınları, Ankara, 1999
- Şen Y. Furkan: Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet, Yargı Yayınları, Ankara, 2004
- Talas, Mustafa: Küreselleşme ve Türkiye’de Kültür Politikaları, İnönü Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 2003
- Tatar, Taner: “Küreselleşme ve Kültür” , Küreselleşme, (Der. Abdullah Korkmaz) , Malatya, 2006.
- Tatar, Taner: “Küreselleşme Efsanesinin Demokrasi Kılıfı” , Kürenin Halleri, (Ed. Yaşar Kaya) , Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2007
- Tatar, Taner: Kürede Dönen Siyaset, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2008
- Tatar, Hüsnîye Canbay: “Dine Dönen Ya da Dinden Dönen Küre” , Kürenin Halleri, (Ed. Yaşar Kaya) , Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2007
- Taylor, Charles: “Kimlik/Farklılık Sorununa Sahici Demokratik Çözüm Arayışı” , Çokkültürcülük Tanınma Politikası, (Çev. Levent Köker), (Hazırlayan: Amy Gutmann), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005
- Tomlinson, John: Küreselleşme ve Kültür, (Çev. Arzu Eker) , Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999

- Türkdoğan, Orhan: Etnik Sosyoloji, Timaş Yayınları, İstanbul, 1997
- Ulagay, Osman: Küreselleşme Korkusu ve 2001 Krizi, Timaş Yayınları, İstanbul, 2001
- Ülsever, Cüneyt: 21.Yüzyılda Küreselleşen Dünya Perspektifi, Timaş Yayınları, İstanbul, 2000
- Ünal, Süheyla: “Ötekinin Aynasındaki Yüzler” , Kürenin Halleri, (Ed. Yaşar Kaya) , Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2007
- Wallerstein, Immanuel: Ütopistik Ya Da 21. Yüzyılın Tarihsel Seçimleri, (Çev. T. Doğan), Aram Yayınları, İstanbul, 2002
- Wallerstein, Immanuel: Tarihsel Kapitalizm, (Çev. Nemciye Alpay), Metis Yayınları, İstanbul, 1996
- Yeniçeri, Özcan: Küreselleşme Karşısında Milliyetçilik ve Kimlik, Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2005
- Yeniçeri, Özcan: “Kimliğin Anlam ve Kökle İlişkisi” , Türk Yurdu Dergisi, Haziran 2007, Cilt: 27, Sayı: 51

ÖZGEÇMİŞ

14. 09. 1981 tarihinde Kütahya'nın Gediz ilçesinde doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Uşak ili Merkez Sarıdere Köyü'nde lise öğrenimimi ise Uşak Atatürk Lisesinde tamamladım. 2001 yılında girdiğim ÖSS sınavında Malatya İnönü Üniversitesi Sosyoloji Bölümünü kazandım. 2005 yılında aynı bölümden mezun oldum. 2007 yılında Elazığ Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalında yüksek lisansa başladım. Yüksek lisansım halen devam etmektedir.

İbrahim AKKAŞ